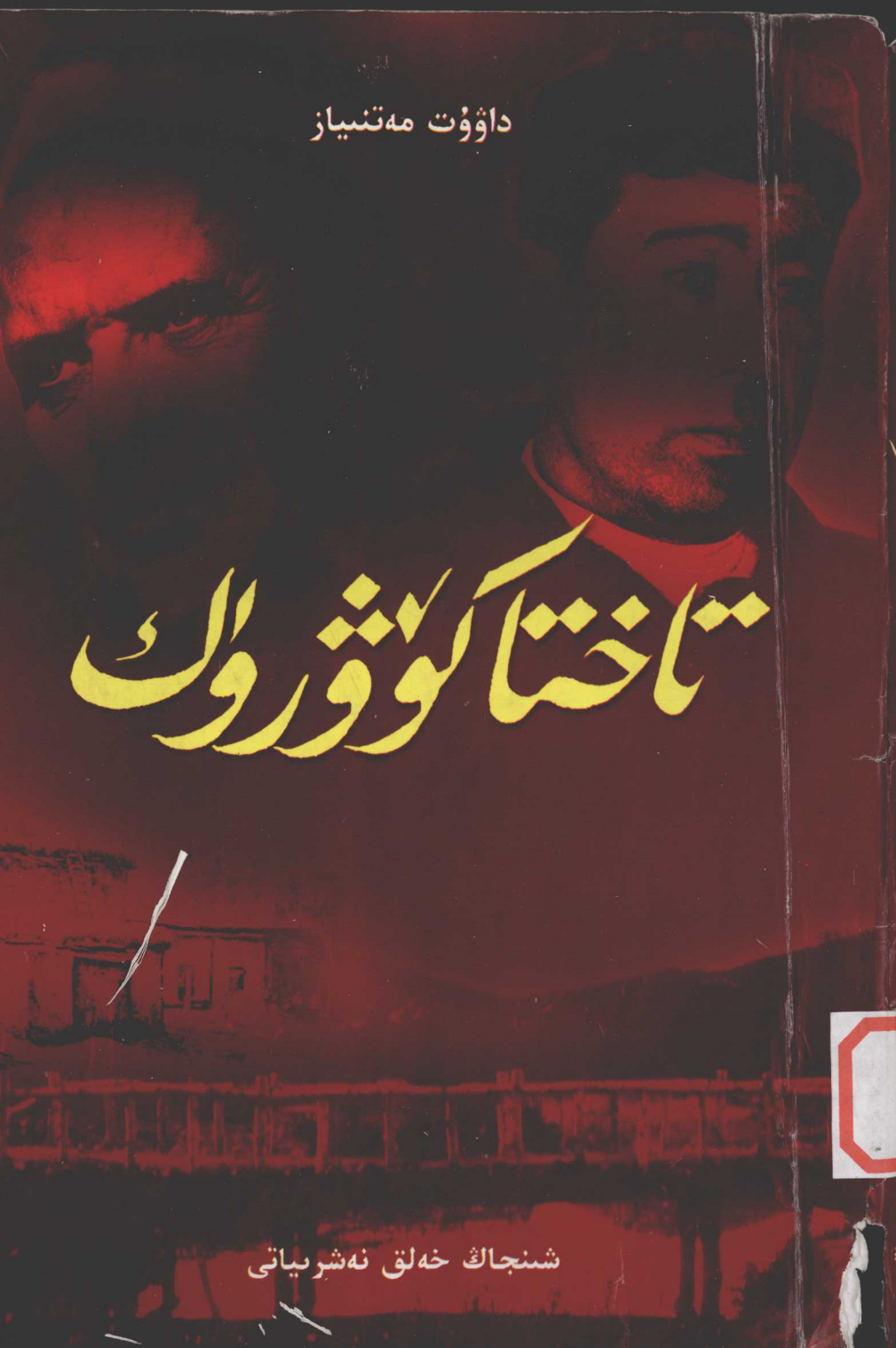
داۋۇت مەتنىياز

تاختاكۆۋرۈك

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ

ISBN 7-228-08648-1
(民文)定价:12.00元

ISBN 7-228-08648-1

9 787228 086481 >

15
1247.8
14

داۋۇت مەتنىياز

تاختا كۆۋرۈك

(پوۋېستلار)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

木板桥/达吾提·买提尼牙孜 著. —乌鲁木齐:新疆人民出版社,2004.3

ISBN 7—228—08648—1

Ⅰ.木… Ⅱ.达… Ⅲ.①故事—作品集—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言)

Ⅳ.1247

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2004)第 014814 号

责任编辑:孜来哈·艾则孜

责任校对:阿尔孜古丽·克力木

封面设计:艾克拜尔·萨力

木板桥 (维吾尔文)

达吾提·买提尼牙孜

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮编:830001)

新疆新华书店发行

新疆宏图印务有限责任公司印刷

850×1168 毫米 32 开本 8.25 印张

2004 年 3 月第 1 版 2004 年 3 月第 1 次印刷

印数:1—3000

ISBN 7—228—08648—1 定价:12.00 元

مۇندەرىجە

تاختا كۆۋرۈك 1

خەيرىنسا 93

تاختا كۆۋرۈك

بىرىنچى باب

جەنۇب تەرىپى ئاچا ئېرىق كەنتىنىڭ ئېتىز ـ قىرلىرىغچە سوزۇلغان، شىمال ۋە شەرقىي شىمال تەرەپلىرى تەكلىماكان چۆللىنىڭ كۆز يەتكۈسىز قۇم بارخانلىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن بوزلۇقتا ئىككى ئادەم قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ بىرى قىرىق ياشلاردىكى سېرىق چىراي كىشى، يەنە بىرى ئوتتۇز ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇرۇتلۇق يىگىت ئىدى. ئۇلار يانتاق، قۇمۇشلار بىلەن قورشالغان دۆڭگە يامىشىپ چىققاندا، تاسقالغان ئۇندەك يۇمشاق توپىغا ئوشۇقىغچە پېتىپ كەتتى. سېرىق چىراي كىشى دۆڭنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى گۈپپىدە تاشلاپ، ئاياغلىرىنىڭ بوغۇچىنى يەشكىلى تۇردى:

ـــ سىزمۇ سېلىۋېتىڭا، ئۇكام، ـــ دېدى ئايىغىنىڭ ئىچىدىكى توپىنى تۆككەچ، ـــ قۇملۇقتا يالاڭ ئاياغ مېڭىش راھەت.

ـــ سېلىۋەتمەسەم بولمىغۇدەك، ئايىغىمنىڭ ئىچىگە توپا توشۇپ كەتتى.

ئۇلار پايپاقلىرىنى سېلىۋېتىپ پۇچقاقلىرىنى تىزىغىچە تۇرۇپ دۆڭدىن سىيرىلدى. يىگىت ئۆزىنى بىردىنلا يەڭگىللەپ قالغاندەك ھېس قىلىشقا باشلىدى. قۇم ئۇنىڭ تاپىنىنى غىدىقلىماقتا ئىدى. ئۇ يېڭىدىن بىر ئەرمەك تېپىۋالغان كەپسز

بالىدەك پۇتىنى قۇمغا پاتۇرۇپ، پۇتىنىڭ دۇمبىسىگە يېپىشىۋالغان توپىنى تېپەشلەيتتى.

— توپا سورىغىلى تۇردىڭىزغۇ، مېنى چېلىشقا چىللاۋاتمايدىغانسىز.

— ياقەي، مۇنداق مېڭىش بەك كۆڭۈللۈككەن.

— ساغلاملىققىمۇ پايدىلىق دەڭا. بۇ يەردىن ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقمىغان كىشىلەرنى تاپقىلى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ تۇرقىغا قارايدىغان بولسىڭىز قوللىرى قاداق، پۇتىنىڭ سونجىقى چاك - چاك يېرىلغان، چىرايى ئاپتاپتا قازانداەك قارايغان، ئەمما تېنى شۇنداق ساغلام. ئۇلار توپىلىق يولدا يالاڭ ئاياغ مېڭىۋېرىدۇ. ئېتىز - ئېرىقنىڭ ئىشلىرىنى يالاڭ ئاياغ يۈرۈپ قىلىدۇ. يازنىڭ پىژغىرىم ئىسسىقلىرى، قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇقلىرىمۇ ئۇلارنى قورقۇتالمايدۇ. لېكىن، سىلەر شەھەرلىكلەر دېھقانلارغا ئوخشىمايسىلەر. تېنىڭلار بەستلىك، چىرايىڭلار پارقىراق تۇرغىنى بىلەن ئازراقلا ئىسسىق - سوغۇقتىنى كۆرسەڭلار بېشىڭلارغا ئاغرىق تېگىدۇ. ھەتتا شۇنچىكى يامغۇردا قالساڭلارمۇ بۇرنۇڭلارنىڭ پوتلىسىنى ئېرىتىشكە ئۇلگۈرەلمەي، دوختۇرخانىغا بارىسىلەر. دېھقانلارنىڭ سىلەرنى «سايىدا قالغان مايسا» دېگىنى بىكار ئەمەس.

سېرىق چىراي كىشى سۆزلىگىنىچە ئېگىز بىر دۆڭگە ياماشتى. يىگىتمۇ ئۆزىنىڭ «سايىدا قالغان مايسا» ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلىماقچى بولغاندەك ئۇنىڭدىن قېلىشماي يۈگۈردى. ئەمما ئۇ خېلىلا ئارقىدا قالغانىدى. «مەن راستىنلا سايىدا قالغان مايسا ئىكەنمەن» دەپ ئويلىدى ئۇ ھاسىراشلىرىنى بىلدۈرمەسلىككە تىرىشىپ.

— پاسىلىنى مەشەدىرەك توختىتايلى، دۆڭلۇكنى تۇزلەپ بولۇش ئاسان ئەمەس، — سېرىق چىراي كىشى بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن قۇم دۆۋىلىرىگە قولىنى چىنەپ تۇرۇپ

سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ مەشەدىن مۇشۇنداق قاپساپ ئاۋۇ يانتاقلىق دۆڭنىڭ باغرىغا ئۇدۇل توسما سوقساق، ئىككى يۇر مودىن ئارتۇق بوز يەر ئۆزلەشتۇرەلەيمىز.

ــ شۇنداق قىلايلى، ــ دېدى بۇرۇتلۇق يىگىت نەپسىنى سەل رىتمىغا چۈشۈرۈۋالغاندىن كېيىن، ــ قۇملۇققا ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى دۆڭلەر زىچكەن. ئەمگەك كۆچى يېتىشمەي قالسا، سوغۇق چۈشكۈچە ئىشنى پۈتتۈرەلمەي قالارمىز.

ئۇلار كېيىكتەك تاقلاپ دۆڭدىن چۈشتى. «ناۋادا ئىككى يۇز مو بوز يەر ئاچالىساق، ئەللىك مو يەرنى كەنتتىكى نامراتلارغا ھەقسىز بۆلۈپ بېرىپ، قالغىنىنى تېگىشچە ئەرزان سېتىپ بېرىمىز»... بۇرۇتلۇق يىگىت شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەچ ھەمراھىغا سەپسالدى. سېرىق چىراي كىشىمۇ قانداقتۇر بىر مەسىلە ئۈستىدە چوت سوقۇۋاتقاندەك قوشۇمسىنى تۇرگىنىچە كېتىپ باراتتى.

كەنتكە يېقىنلاشقاندا، سېرىق چىراي كىشى بايا كەلگەن ئىزدىدىن چەتنەپ شەرق تەرەپكە بۇرۇلدى ۋە:

ــ ماۋۇ تەرەپتىن ماڭايلى، ــ دېدى چىرايىغا مەنىلىك تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ.

ئۇلار ماڭا ـ ماڭا بىر دۆڭدىن ئارتىلىپ چۈشكەندە، يېقىنلا يەردىكى ئويماندا ئاللىبۇرۇن باشقىلار تەرىپىدىن ئاغدۇرۇلۇپ تېرىمغا كىرگۈزۈلگەن ئونتۇز مودىن ئارتۇق بىنەم يەرنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. يەرنىڭ تۆت ئەتراپى جىگدە، سۆگەت دەرەخلىرى بىلەن قورشالغان. دۆڭنى يانداپ ئېلىنغان ئەگرى ـ بۇگرى ئېرىقتىن سۇ لايقىپ ئېقىپ بارىتتى. ئېرىقنىڭ ئىككى قاسىنىقىنى خوخا، يانتاق ۋە قومۇشلار پۈركۈۋالغانىدى. ئۇلار ئېرىق ياقىلاپ بېرىپ جىگدىلىك ئارىسىدىن ئېڭىشىپ ئۆتتى ـ دە، بىنەم يەرگە ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەلدى. يەرنىڭ بىر

قىسمىغا بېرە، بىر قىسمىغا كېۋەز تېرىلغانىدى. بېدىلىكتە يوغان بىر سېرىق كالا باغلاقلىق تۇراتتى. ئادەمنىڭ بىلىكىدەك تەكشى بوي تارتقان سەگۈ تېرەكنىڭ يوپۇرماقلىرى شامالدا يەڭگىلغىنا يەلپۈنەتتى. ئورمانلىقنىڭ ئېچكىرىسىدىن تاڭ ـ تۇڭ ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى.

ـــ ئادەم بارەكەن قىلىدۇ.

ـــ قاراپ باقايلى.

ئۇلار بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئورمانلىقتا ئېگىز بويلۇق بىر يىگىت شاخ چاتاۋاتاتتى.

ـــ كىمكەن دېسەك، ئەخمەتجان مۇئەللىمكەنغۇ بۇ، ـــ دېدى سېرىق چىراي كىشى ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ.

ـــ ئوسمان شۇجىنىڭمۇ بۇ يەرگە قەدىمى يېتىپ قالىدىكەن ـ ھە!

ـــ ماۋۇ ئابدۇكېرىم ئاخۇن ئۇكىمىز بىلەن قۇملۇقنى ئايلىنىپ كېلىۋىدۇق، ـــ دېدى ئوسمان شۇجى يېنىدىكى بۇرۇتلۇق يىگىتنى ئىما قىلىپ تۇرۇپ.

ئەخمەتجان بۇرۇتلۇق يىگىتكە قاراپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ساۋاقدىشى ئابدۇكېرىم قاراپ تۇراتتى. ئۇلار ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ۋاقتىدىلا يېقىن دوست ئىدى. مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئەخمەتجان ۋىلايەتلىك سىنەن مەكتىپىگە، ئابدۇكېرىم ئۇرۇمچىدىكى قايسىدۇر بىر مەكتەپكە ئوقۇشقا ماڭدى. خىزمەتكە چىققاندىن كېيىن بىر ـ ئىككى قېتىم ناھىيە بازىرىدا ئۇچرىشىپ قالغاندىن سىرت، يۈز كۆرۈشۈش نېسىپ بولمىدى. ھەر ئىككىسىنىڭ كۆڭلىنىڭ تۆرىدە بىر ـ بىرىنىڭ سىيماسى روشەن كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ، خىزمەتنىڭ ھەلەكچىلىكىدە ئىزدىشەلمىگەنىدى. مانا ئەمدى تەقدىر ئۇلارنى ئويلىمىغان يەردە يۈز كۆرۈشتۈردى.

— مەن سىلەرنى تونۇشتۇرۇپ قويماي، — دېدى ئوسمان ئابدۇكېرىمگە قاراپ.

— ۋاي، بۇ ئابدۇكېرىمكەنغۇ! — ئەخمەتجان قولىدىكى تۇۋۇزۇننى چۆرۈۋېتىپ ئالدىراپ - تېنەپ ئابدۇكېرىمنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئىككىيلەن خوشاللىقىدىن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى.

— ئەسلىدە تونۇشىدىكەنسىلەر - ده.

— ساۋاقداش تۇرساق.

— بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسەن؟ — ئابدۇكېرىم ئالدىراپ ئېغىز ئاچتى.

— ئاۋۋال ئۆزۈڭ دېگىنە، سېنى قايسى شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ ياز كۈنلىرى مېۋىلەر مەي باغلاپ كەتكەندە چىللىسامۇ كەلمەيسەن، ئەمدى ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولدۇڭغۇ.

— ئەمدى كەلسەم قارشى ئالمامسەن؟

— قويە گېپىڭنى، قاچانلا كەلسەڭ قولۇم كۆكسۈمده. يۈر، ئۆيگە بارايلى، يىراق ئەمەس.

— ئۆيۈڭگە باردىغان پۇرسەت ئالدىمىزدا تولا.

— ئۈنداق دېگىنىڭ بىلەن بىر دەمدىن كېيىن غېپىندە تىكىۋېتەرسەن.

— كەتمەيمەن، مۇشۇ كەنتكە ئىككى يىللىق خىزمەتكە كەلدىم.

— ياخشى بوپتۇ، سېنى زېرىكتۇرمەيمىز.

— بۇ ئورمانلار سېنىڭمۇ؟

— بىر قىسمى بىزنىڭ، — ئەخمەتجان قولىنى ئورمانلىقنىڭ نېرىسىغا چىنەپ تۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ئاۋۇ ئېرىقنىڭ ئۇ تەرىپى باشقا قوشنىلارغا قاراشلىق. تۆت يىلنىڭ ئالدىدىغۇ دەيمەن، بىر نەچچەيلەن بىرلىشىپ ئاچقاندۇق. بىر قىسمىغا زىرائەت تېرىپ، قالغىنىغا

ئون بەش يىللىق توختام بىلەن ئورمان سېلىۋالدۇق.
— يۇرە ئاداش، ماڭغاچ پاراڭلىشايلى.
— سەل تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن كالىنى ئەكېلىۋالاي. — دېدى، ئەخمەتجان.

ئەخمەتجان بېدىلىكتە كۆشەپ ياتقان سېرىق كالىنى يېشىپ كەلدى. كالىنىڭ قورسىقى سامان تىققان تاغاردەك تومپىيىپ چىققانىدى. ئۇلار بىنەمدىن قايتقاندا ئالدى تەرەپتىن بىر ياۋا توشقان چىقىۋىدى، كالا ئۇركۈپ كېتىپ، ئەخمەتجاننى ئىككى قەدەمچە يەرگە سۆرەپ كەتتى. ئۇچەيلەن بۇنىڭدىن كۈلۈشۈپ، پاراڭلاشقاچ يوللىرىغا راۋان بولۇشتى.

ئەسرلەر بويى شېرىن چۈش ئىلكىدە بېكىنىپ ياتقان قۇملۇق ئاچا ئېرىقلىق ئەزىمەتلەرنىڭ پولات كەتمىنى ئاستىدا ئىڭراپ ئويغاندى. كەنت تەۋەسىدىكى بارلىق ئەرلەر بۇ يەرگە جەم بولۇپ، ئەمگەك قايىنىمىغا شۇڭغۇغاندى. ئۇلار ئارىسىدىن هايات مۇساپىسىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى تاماملاپ بولغان ئاق ساقاللىقلارنىمۇ، هاياتىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان بەرنا يىگىتلەرنىمۇ، تېخى كەتمەننىڭ سېپىدا قوللىرى تاۋلىنىپ ئۇلگۈرمىگەن ياشلارنىمۇ ئۇچرىتىش مۇمكىن ئىدى. بىرلىرى ئېشەك هارۋىسىغا توپا ئۇسسا، بىرلىرى قاچىلاردىدۇ كىشىلەرنىڭ قۇم ئاستىدىن سېغىز كولىغان چوڭقۇر ئورەكلەرگە توپا تاشلىماقتا ئىدى. ئېشەك هارۋىلىرى قۇملۇقنىڭ باغرىدا خۇددى پويىزنىڭ رېلىسلىرىدەك ئىزلارنى قالدۇرۇپ هەريان يورغىلىشاتتى. بۇ يەردە كەتمەننىڭ سېپىغا تايىنىپ تۇرغان، يىراق چۆللۈك ئارىسىدا چۈچۈلاشقان بوز تورغاينىڭ مۇڭلۇق ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ مەڭدەپ قالغان كىشىلەرنى كۆرگىلى بولمايتتى. هەممە كىشى ئالدىراش ئىشلەيتتى. هەممەيلەننىڭ كۆڭلىدە پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ

ئىشلەش كېرەك، دېگەن بىرلا خىيال ھۆكۈم سۈرەتتى. دۆڭلۇكنىڭ باغرىنى تىلغاۋاتقان توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى بىپايان چۆل قوينىنى لەرزىگە سالاتتى. قۇم بارخانلىرى ئارىسىدا پاناھلىنىپ ياتقان يۇلغۇنىنىڭ كۆتەكلىرى، يانتاقنىڭ يىلتىزلىرى قاراسلاپ سۇنۇلاتتى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇستۇاشلىرىنى چاڭ ـ توزان باسقان ئادەملەر تونۇغۇسىز بولۇپ كەتتى. قېرىلارنىكىمۇ، ياشلارنىكىمۇ ھەممىسىنىڭ ساقال ـ بۇرۇتلىرى، قاش ـ كىرپىكلىرى ئاقىرىپ كەتكەندى. قارا ئېشەكمۇ، سۈر ئېشەكمۇ ھەممىسى ئاق ئېشەك سىياقىغا كىرىپ قالغانىدى. ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەن توپا ئاچا ئېرىق ئاسمىنىدا قويۇق پەردە ھاسىل قىلىپ قۇياشنىڭ نۇرلۇق جامالىنى توسۇۋالغانىدى. كەنت شۇجىسى ئوسمان توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىنىڭ ئالدىدا قوللىرىنى ھەريان پۇلاڭلىتىپ، شوپۇرغا نېمىلەرنىدۇر چۈشەندۈرمەكتە ئىدى.

ئاچا ئېرىقلىق ئەزىمەتلەر ئۈپۈق سىزىقىدىن بالقىپ چىققان نۇرلۇق قۇياشنى مۇشۇ قۇم بارخانلىرى ئارىسىدا تۇرۇپ كۈتۈۋالسا، كەچتە تاغ كەينىگە مۆكۈۋاتقاندىمۇ يەنە مەشھەدە خوشلىشىدۇ. قۇياش تىكلەنگەندە كەنت شۇجىسى ئوسمانىڭ ئەمدى چۈشلۈك تاماق يەيلى، دېگەن جاراڭلىق ئىجازىتى بىلەن ماجالىدىن كەتكەن قوللار كەتمەن سېپىدىن ئاجرايدۇ. ئۇلار ئالدى بىلەن ئوغۇت خالتىسىغا تىقىپ كەلگەن سامان، پىچانلارنى ئاچلىق، ھارغىنلىق دەستىدىن قەدەم ئالغۇدەك مادارى قالمىغان ئېشەكلەرگە تۆكۈپ بېرىپ، ئاندىن ئۆز قورسقىنىڭ غېمىنى قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ چۈشلۈك غىزاسى سەھەردە بىلىگە تۇگۈپ كەلگەن نانلىرى بولىدۇ، ئەلۋەتتە. ئۇلار دۆڭنىڭ باغرىدىكى ئاپتاپلىقتا ئولتۇرۇشۇپ بىلىدىكى پوتىنى يېشىپ توپا ئوستىگىلا يايىدۇ ـ دە، تارشىدەك قېتىپ كەتكەن نانلىرىنى سوغۇق سۇغا چۆكۈرۈپ راسا ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلايدۇ. نانلىرىنى يەپ

بولۇپ، قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىشنى ھەرگىز ئۇنتۇمايدۇ. دۇئادىن كېيىن قۇملۇقتا سوزۇلۇپ يېتىپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ بىردەم ئۇخلىۋېلىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىدۇ. ئەمما، ئىشنىڭ جىددىي، ۋاقىتنىڭ زىچلىقىنى يادىغا ئېلىپ ئاستا ئورنىدىن تۇرىدۇ ـ دە، بېلىگە پوتىنى قايتا باغلايدۇ. كەچ كىرىدۇ. يېقىن مەھەللىلەردىكى پاكار ـ پاكار ئۆيلەرنىڭ مورىسىدىن كۆكۈچ ئىس كۆتۈرۈلۈشكە باشلايدۇ. قۇياش ئاستا ـ ئاستا خىرەلىشىپ، تاغ كەينىگە مۆكىدۇ. ئارقىدىنلا گۈگۈمنىڭ قارا پەردىسى تەرەپ ـ تەرەپتىن باستۇرۇپ كېلىدۇ. ئەمما، كەتمەنلەر گۈپۈلدەپ يەرنى تىلغاشتىن، ئېشەك ھارۋىلىرى غىچىرلاپ توپا يۆتكەشتىن، توپا ئىتتىرىش ماشىنىلىرى گۈرۈلدەشتىن توختاپ قالمايدۇ...

بىر ئايدىن ئارتۇق جاپالىق ئىشلەش بەدىلىگە تەكشىلەنگەن ئىككى يۈز مو قۇملۇق ئاچا ئېرىق دېھقانلىرىغا ئىللىق قۇچاق ئاچتى. ئەمدى ئاچا ئېرىقلىقلارنى يەنە بىر جاپا ـ مۇشەققەتلىك ئېلىشىش كۈتۈپ تۇراتتى. ئاچمىغا سۇ باشلاپ كەلمىسە، ئەتىيازلىققا ئۇرۇق چاچقىلى بولمايتتى. ئاچا ئېرىقلىقلار يەنە غەلىبە قىلدى. جاپا ـ مۇشەققەتكە پىسەنت قىلماي ئاچمىغا سۇ باشلاپ كەلدى. ئەمما، يېڭى ئېلىنغان بۇ ئېرىققا سۇنى كۆپ باشلىغىلى بولمايتتى. سۇ سەل كۆپ بولۇپ قالسا، كۈتۈلمىگەن خەتەرلىك ھادىسىنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. ئاز بولۇپ قالسا، ئېتىزغا كىرمەستىنلا ئېرىقنىڭ تېگىگە سىڭىشىپ تۈگەيتتى. شۇنداق قىلىپ تۆت كۈندە ئوسا قىلىنغان يەر كۆلىمى تۆت موغا ئاران ئۇلىشالىدى.

ـــ ئەمدى ئېرىقنىڭ قاشالىرىمۇ قاتتى، ـــ دېدى كەنت باشلىقى بارات، ـــ سۇنى سەل كۆپەيتسەكمۇ چاتاق چىقمايدۇ.

ـــ شۇنداق قىلايلى، ئازغىنا سۇ بىلەن بۇ يىل ئىشنى پۈتتۈرەلمىگۈدەكمىز.

ئېرىق بويىدا ھەر يۇز مېتىر، ئەللىك مېتىر ئارىلىقتا بىر دىن ئادەمنى قاراۋۇللۇققا قويۇپ سۇنى ئۇلغايتىشتى. ئەمدى يەرنىڭ ئوسا قىلىنىش كۆلىمىمۇ كۆپەيدى. ئەمما كىشىلەر باشتا ئەندىشە قىلغاندەك ئاخىر چاتاق چىقمايمۇ قالمىدى. ھادىسە ئەتراپىنى سىياھتەك قاراڭغۇلۇق قاپلىغان تۇن نىسپىدە يۇز بەردى. يۇلغۇنلۇق دۆڭنىڭ قولتۇقىدىكى كىشىلەر ئوتۇن كولىغان ئازگالدىن سۇنىڭ شارقىراپ ئاققان ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى.

— ھوي، يار كەتتى!

— قېنى، قەيەردە؟

— يار كەتتى! يار كەتتى!

ئادەملەر خۇددى بوراندا قالغان ياۋا كالىدەك قوپال ئاۋازدا توۋلىشىپ، قاشا ئۈستىدە ھەر يان يۈگۈرۈشەتتى. لېكىن، ھە دېگەندە تېشىلگەن يەرنى تاپقىلى بولمىدى. سۇنىڭ كوركىرىشى بارغانچە ئۇلغىيىپ كۆڭۈللەرنى تىت ـ تىت قىلماقتا ئىدى.

— ھەي، سادىر ئاخۇن، چاققان بىرىپ چۈشۈرگە بېشىدىكىلەرگە خەۋەر قىلىڭ. ئاچما ئېرىقنىڭ سۈيىنى دەرھال توختاتسۇن!

سادىر ئىسىملىك كىشى ئېرىقنىڭ بېشىغا قاراپ ئىككى قەدەم يۈگۈرۈشىگىلا چوڭقۇر ئورەككە چۈشۈپ كەتتى.

— ۋايجان!

— نېمە بولدى؟

— سۇ، سۇ!

— ھە، تېشىلگەن يەر مانا مەيدىكەن ئەمەسمۇ!

كىمدۇر بىرىنىڭ قولىدىكى قولچىراغنىڭ يورۇقى دۆڭنىڭ باغرىدىكى سۇغا توغرىلانغاندا، دېھقانلارنىڭ ئىچى سىرىلىپ كەتتى. سادىر ئەسلىدە سۇ تېشىپ ئويۇۋەتكەن يەرگە چۈشۈپ كەتكەنىدى. ھەممەيلەن ھە ـ ھۇ دېيىشىپ ئۇنى بېلىگىچە

چۆكۈپ كەتكەن پانقاق لايدىن تارتىۋالدى. ئۇنىڭ ئىشتانلىرى، چاپىنىنىڭ پەشلىرى ئۇماچتەك لاي بولۇپ كەتكەنىدى. بىر پاي ئۆتۈكى پانقاق ئارىسىدا چۈشۈپ قالغان بولۇپ، كېگىز پايپاقتىن ئۆتۈپ كەتكەن سۇ پۇتلىرىنى ھەرە چاققاندەك ئېچىشتۇراتتى.

ئاچمىنىڭ سۈيى توختىتىلدى. ئەتىسىدىن باشلاپ ئېرىقلاردا مۇز ئۆيۈپ، يار ئېتىلگەندىن كېيىنمۇ ئاچمىغا سۇ كەلتۈرۈشكە ئامال بولمىدى.

ئابدۇكېرىمنىڭ ياتقىنىڭ ئىشكى تۆيۈقسىز چېكىلدى. ئۇ قولىدىكى كۆرۈۋاتقان كىتابىنى تاشلاپ قويۇپ ئىشكىنى ئاچتى. ئىشىك ئالدىدا ئوسمان شۇجى قاراپ تۇراتتى.

— ياتاققا مەرھەمەت، ئوسمان ئاكا.

— ھازىرچە ياتاققا كىرمەيلى، ئۆكام، ئىشكىنى تاقاڭ، ناھىيە بازىرىغا زىيارەتكە بارىدىكەنمىز.

— زىيارەت؟

— ھەئە، ھىمىت ھاجىي دېگەن كىشى چايغا چىللىغانكەن، قادىر شۇجى بىزنى كەلسۇن دەپتۇ.

— ئەسلى يېزا رەھبەرلىرىنى چاقىرغانمىكەن؟

— كىمنى چاقىرىشى بىلەن نېمە كارىمىز؟ شۇجىي چاقىرغانكەن بارمىساق بولمايدۇ دەڭا.

ناھىيە بازىرىدىكى ھىمىت ھاجىنى ئابدۇكېرىم بۇرۇندىنلا تونۇيتتى. ھىمىت ھاجى ئەسلى بازارنىڭ شەرقىدىكى سۆگەتلىك چۈشۈرگىنىڭ بېشىدا كاۋاپچىلىق قىلىدىغان كىشى بولۇپ، زېخقا گۆشنى سەل كەمرەك ئۆتكۈزسىمۇ، دۇكان ئورنى قولايلىق جايدا بولغاچقا، خېرىدارلىرى ئۆكسىمەيتتى. ئۇ «ھىمىت كاۋاپ» دېگەن نامى بىلەن ناھىيە بازىرىدىكى ھەممە كىشىگە تونۇش ئىدى. ئۇ ھەج قىلىپ ھاجى بولۇپ كەلگەن بولسىمۇ «كاۋاپ» دېگەن نامىنى تولۇق ئۆزگەرتەلمىدى. بازارلىقلار ئۇنى يەنىلا ھىمىت كاۋاپ دەپ ئاتاۋەردى.

هممت كاۋاپنى ئابدۇكېرىم ئانچه ياقتۇرمايتتى. مانا ئەمدى ئوسمان شۇجىنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلالماي ئىشكنى تاقاشقا مەجبۇر بولدى. هممت كاۋاپ ئۇلارنى هەشەمەتلىك قورۇنىڭ قايماق رەڭ سىرلانغان قوش قاناتلىق دەرۋازىسى ئالدىدا كۇتۇۋالدى.

ـــ خۇش كېلىشىپلا، مېهمانلار، قېنى ئەرزىمەس خانىمىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىشسىلا.

يېزا رەهبەرلىرىدىن قادىر شۇجى بىلەن يېزا باشلىقى سەمەتلا كەلگەنىدى. ئۇلار هممت كاۋاپنىڭ شاھ قەسىرىدەك ېيزەلگەن كۇركەم مېهمانسارىيىغا كىرىپ كەلگەندە، كاۋاپنىڭ مەززىلىك پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلدى. شىرەگە پۇتۇن بىر قوينىڭ كاۋىپى، بىرنەچچه دانه پىچاق، لېگەنلەردە توخۇ كاۋىپى، زىخ كاۋاپلىرى، بىر دەستە نان قويۇلغانىدى.

ـــ ئۆزلىرىنى كايىتمىتۇق، ـــ دېدى قادىر شۇجى ساپاغا ئوبدان جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن تەكەللۇپ قىلىپ.

ـــ يوقسۇ، يوقسۇ، هەرقايسىلىرىدەك ئەتىۋارلىق مېهمانلارنىڭ لايىقىدا بولماي قالدى، ـــ دېدى هممت كاۋاپ.

هممت كاۋاپنىڭ ئىشارىتى بىلەن هەرياقتا چېپىپ يۇرگەن ئېگىز بويلۇق، بىر كۆزى سەل ئالغايراق ئادەم مېهمانلارنىڭ قولىغا سۇ بەردى. ئارقىدىنلا هممت كاۋاپ بىسى پارقىراپ تۇرىدىغان ئۆتكۇر پىچاق بىلەن سارغىيىپ پىشقان كاۋاپنى پارچىلاپ قويدى. ئەلگە كىرسەك ئېلىنگچه، دېگەندەك ئابدۇكېرىمنىڭ كاۋاپنى راسا ئىشتىها بىلەن يەپ، قورساقلىرىنى ئوبدانلا ئەستەرلىۋالدى. سەلدىن كېيىن هممت كاۋاپ هېلىقى ئالغاي كىشىگە شۇنداق ئىشارە قىلىۋىدى، ئۇ قوللىرىنى ئوپۇل - توپۇل سۇرتۇۋېتىپ، بۇلۇڭدىكى ئالما رەڭ ئىشكاپتىن «ئىلى ئالمي هارىقى» نى ئېلىپ كەلدى هەمده:

ـــ مېهمانلارغا هاجىمنىڭ ئازراق كۆڭلى بارکەن، ـــ دېدى

قوۋلۇق بىلەن ھەجىيىپ.

ــ ھاجىمنىڭ ئالدىدا ئەدەپسىزلىك قىلساق قاملاشماس، ــ دېدى سەمەت، ــ ياخشىسى بوتۇلكىلارنىڭ ئېغىزىنى ئاچمايلى.

ئالغاي كىشى سەمەتنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغاندەك بوتۇلكىنىڭ ئېغىزىنى ئېزىق چىشىدا چىشلەپ ئېچىپ، ئىككى رومكا ھاراق قۇيدى.

ــ مەن بۇ رومكىلارنىڭ بىرىنى ھاجىمغا ۋاكالىتەن ئۆزۈم كۆتۈرۈۋېتىپ، يەنە بىرىنى سورۇن بېشى بولغان قادىر شۇجىغا تۇتىمەن، ــ ئالغاي كىشى گېپىنى تۇگىتە ـ تۇگەتمەيلا بىر رومكىنى قادىر شۇجىغا بېرىپ، يەنە بىرىنى گۇپلا قىلىپ ئىچىۋەتتى ـ دە، سورۇندىكىلەرگە قاراپ ئېغىزىنى تامشىتىپ قويدى. ئىككىنچى قېتىم توشقۇزۇلغان رومكىلار يېزا باشلىقى سەمەت بىلەن كەنت شۇجىسى ئوسماننىڭ ئالدىغا، ئۇنىڭدىن كېيىنكىسى ئابدۇكېرىم بىلەن كەنت باشلىقى بارانقا تۇتۇلدى.

ــ رەھمەت، ئۇستام، ــ دېدى ئابدۇكېرىم، ــ مەن ھاراق ئىچمەيمەن.

ــ ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلسىلا، ئۇكام، ــ دېدى ھەمىت كاۋاپ، ــ مۇشۇ سۆلەتلىرى بىلەن ھاراق ئىچمەيمەن دېسىلە ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ.

ــ راست دەۋاتىمەن، ھاجىم. مەن ئەزەلدىن ئىچىپ باقمىغان.

ــ بۇرۇن ئىچمىگەن بولسىڭىز بۈگۈن بىز بىلەن ئىچىسىڭىز بولىۋېرىدۇ، ــ دېدى توخۇنىڭ تۆشىنى ئەزمىلىك بىلەن چاياۋاتقان قادىر شۇجى.

ــ رەھمەت، شۇجى، ئەمما مەن...

ــ رەھمەت، رەھمەتلا دەيدىكەنسىز. بىر ئوبدان باشلانغان سورۇننىڭ كەيپىنى ئۇچۇرماي ئېلىڭ. ئادەمنىڭ جېنىنى

ئالىدىغان نېمە ئەمەس بۇ.

— ئۆمرۈمدە بۇ ئىشنى قىلىپ باقمىغان، ھەرقايسىلىرى ماڭا قارىماي ئىچىۋەرسىلە.

— شۇجى ئېلىڭ دېگەندەكسىز ئالمامسىز، — دېدى ئوسمانمۇ قادىر شۇجىغا ھەمدەم بولۇپ.

— ئىچمىگەن نېمىنى ئالغانىڭ نېمە پايدىسى؟

— ئىچمىسە ئۆزىنىڭ ئىشى، زورلاشمايلى، — پىچاقنىڭ سېپىغا ئويۇلغان نەقىشلەرگە قىزىقسىنىپ قاراپ ئولتۇرغان باراتنىڭ گېپى بىلەن ئابدۇكېرىمگە كەلگەن ئالۋان ئۆتۈپ كەتتى.

قادىر شۇجىنىڭ چىرايى تۇتۇلۇپ كەتتى. سورۇن بارغانچە سۇرلۇك تۈس ئالماقتا ئىدى. قادىر شۇجى يوقلاڭ سەۋەبلەر بىلەن ئوسمانىنى ئىككى قېتىم گەپتە چېقىۋالدى. ئابدۇكېرىم قادىر شۇجىنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەندەك بولدى. ئۇنىڭ سورۇنلۇقى يوق بىر نېمىنى بۇ يەرگە باشلاپ كېلىپ نېمە قىلاتتىڭ، دەۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى. ئابدۇكېرىم ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭدى.

— نەگە بارىسىز؟

— ئاۋۇ ئۆيگە چېقىپ بىرەمەن سوزىلايمىكىن.

— ئازراق ئۇخلىۋالاملا؟ — دېدى ئابدۇكېرىمنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ چىققان ھېمىت كاۋاپ.

— ئۇخلىمايمەن، بىرەمەن تىنچقىنا ئولتۇراي دېدىم.

— ئەمىسە يالغۇز قالىدىغان بولدىلا، كۆڭۈللىرىگە كەلمىسۇن، — ھېمىت كاۋاپ مېھمانخانىغا چېقىپ كەتتى.

ئابدۇكېرىم خورلۇق ھېس قىلدى. ئۇ ئەزەلدىن ھاراق ئىچمەيتتى. دوستلىرى بىلەن كۆڭۈللۈك سورۇن تۈزگەندىمۇ، ئۆزىدىن چوڭلار بىلەن ئولتۇرۇپ قالغاندىمۇ كەلگەن ھاراقنى ئەدەپ بىلەن قايتۇراتتى. خۇشى تۇتسا سورۇندىكىلەرگە بىرەر

پەده دۇتارمۇ چېلىپ بېرەتتى. بۇنداق چاغلاردا سورۇن ئەھلىمۇ، ساھىبخانمۇ ئۇنىڭدىن رەنجىمەيتتى. ئەمما، بۇگۈن ئۇنداق بولمىدى. ھاراق ئىچمىگىنى ئۈچۈن سورۇندىكىلەر ئۇنىڭدىن يامانلىدى. ئۇنىڭ ھاراق ئىچمەسلىك ئالاھىدىلىكى ھاقارەتلەندى.

ئابدۇكېرىم ياستۇق ئېلىپ يانپاشلىماقچى بولۇپ، كارىۋاتنىڭ باش تەرىپىگە قويۇلغان گۇللۇك ئەدىيالنىڭ ئىچىدە ياستۇق بارمىكىن دەپ قولىنى سوزدى. گۇللۇك ئەدىيالغا يۆگەپ قويۇلغىنى ياستۇق بولماستىن گىلەم ئىدى. ئۇ گىلەمگە يۆلەنگىنىچە خىيالغا غەرق بولدى.

ئىككىنچى باب

ئابدۇكېرىمنىڭ يېڭى ئاچقان بىنەمنى دېھقانلارغا بۆلۈپ بېرىش توغرىسىدىكى لايىھىسى كەنت رەھبەرلىرىنىڭ مۇزاكىرىسىدىن ئاسانلا ئۆتتى. ئوسمانمۇ، باراتمۇ ئۇنىڭ پىكرىگە بىردەك قوشۇلدى. ئاچما يەرنىڭ تەقسىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن دېھقانلار كەنت زالىغا يىغىنغا چاقىرىلغانىدى. كەنت شۇجىسى ئوسمان سالماقلىق بىلەن سۆز باشلىغاندا يىغىنىنىڭ مەزمۇنىدىن ئالدىن خەۋەر تېپىپ ئۇلگۈرگەن دېھقانلارنىڭ يۈرەكلىرى بەخت تەقەززاسىدا يايراپ كەتتى.

ـــ يولداشلار، ھەممىمىزگە مەلۇم، بىز بىر ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت جاپالىق ئىشلەش بەدىلىگە كەنتىمىزنىڭ شىمالىدىكى قۇملۇقنى بويسۇندۇرۇپ، ئىككى يۈز مودىن ئارتۇق تېرىلغۇ يەر ئاچتۇق. بۇ غەلىبە ئولتۇرغان يولداشلارغا مەنسۇپ. ئېغىر جاپا ـ مۇشەققەتكە پىسەنت قىلماي قۇملۇقتا تەر ئاققۇزغان باتۇر ئەزىمەتلەرگە مەنسۇپ. بىز ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ مەيدانلاشتۇرغان بۇ ئالتۇن زېمىنىنى سىلەرگە

تەقسىملەپ بېرىمىز. كونكرېت تەقسىملىنىش ئەھۋالىنى ئابدۇكېرىم ئوتتۇرىغا قويىدۇ.

مەجلىسخانىنى گۈلداراس ئالقىش ساداسى لەرزىگە سالدى. ئابدۇكېرىم قىسقىلا سۆزلىدى.

— بىز مەسلىھەتلىشىپ ئاچما يەرنى تۆۋەندىكىدەك تەقسىملىدۇق. كەنتىمىزدە ئەللىك نامرات ئائىلە بار ئىكەن. سۇغىرىش قۇلايلىق بولغان ئەللىك مو يەرنى شۇلارغا ھەقسىز بۆلۈپ بەردۇق. قالغان يەر ھەربىر ئائىلىگە بىر مو يەتتە پۇكتىن تەقسىم قىلىنىدى. بىر موغا ئەللىك يۈەندىن ھەق تۆلەيسىلەر. ئەسلى پۇل ئالمىساق بولاتتى، ئەمما كەنتنىڭ ئەھۋالىمۇ دېگەندەك ياخشى ئەمەس. شۇڭا يولداشلارنىڭ بۇ تەرىپىنى چۈشىنىشىنى سورايمىز.

يىغىن ئاخىرلاشتى. ئۈمىد بىلەن كەلگەن دېھقانلار شادلىق بىلەن قايتىشتى.

— تارتقان جاپايىمىزنىڭ مېغىزىنى چاقىدىغان بولدۇق. ئەللىك كوي دېگەن قانچىلىك پۇل ئىدى. ئوبدان ئىشلىسەك بىر مو يەردىن خېلى كۆپ ھوسۇل ئالغىلى بولىدۇ.

يىغىندىن قايتقان دېھقانلار شۇنداق دېيىشكىنىچە ھەممىسى ئۆز يوللىرىغا مېڭىشتى.

يېزىنىڭ ئالدىراشچىلىقى ئاياغلاشقان، دېھقانلار ئۇچۇن ئوت ئىسسىنىپ كۇن ئۆتكۈزىدىغان مەزگىل باشلانغانىدى. ئوسمانمۇ ھەر كۇنى كەنت ئىشخانىسى ئەتراپىنى بىر چۆرگىلەپ قويۇپ، ئۆيىگە غىپپىدە كىرىپ كېتەتتى. ئابدۇكېرىم بىر مەزگىل ئائىلىسىگە بېرىپ دەم ئېلىش خىيالىنىى ئوسمانغا ئېيتىۋىدى، ئوسمان ئاسانلا ماقۇل بولدى.

— شۇنداق قىلىڭ، ھازىر يېزىدا ئىش يوق. ئالدىراش كۇنلەرنىڭ كېلىشىگە تېخى بىرەر ئايدەك بار. ناۋادا ئىش چىقىپ قالسا خەۋەر بېرەرمىز، ئۆيىزدە خاتىرجەم دەم

ئېلىۋېرىڭ.

ئابدۇكېرىمنىڭ ئاچا ئېرىق كەنتىدىن قايتىپ كەلگىنىگە ئىككى ھەپتىدىن ئاشتى. بۇ جەريانىدا ئۇ ئىللىق ئائىلىنىڭ راھىتىنى يېگىدىن ھېس قىلغاندەك بولدى. ھاۋا ئوچۇق بىر ئەتىگىنى ئىدى. ئابدۇكېرىم ئاچا ئېرىق كەنتىنى قارارلاپ يولغا چىقتى. «قايتىپ كەلگىنىمگە خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى. ئەمدى ئۆزۈمنى سوريمىسام بولماس، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئىدارە باشلىقلىرى پات - پات يېزىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ قالىدىكەن» دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ۋېلىسىپىتلىك كېتىۋېتىپ.

ئابدۇكېرىم ئاچا ئېرىق كەنتىگە يېتىپ كەلگەندە، كۈن چىقىپ چۈش بولغانىدى. ئۇ كەنت ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا توپلىشىۋېلىپ، نېمىنىدۇر بىر ئىش ھەققىدە غۇلغۇلا قىلىشىۋاتقانلارنى كۆرۈپ ۋېلىسىپىتتىن چۈشتى.

— ئابدۇكېرىم ئاخۇن ئۇكام، ئوبدان چاغدا كەپسىز، — دېدى بىر كۆزى سەل ياشاڭغىراپ تۇرىدىغان قادىر توڭكاي ئابدۇكېرىمنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ، — بىز سىزنى ئىزدەپ بارايلىمىكىن دېيىشىپ تۇراتتۇق.

ئابدۇكېرىم نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى سوراپ بولغۇچە سالىھ ئىسىملىك دۇمچەك بوۋايمۇ ئاپئاق ساقىلىنى تۇتاملاپ تۇرۇپ سۆزلەپ كەتتى:

— تۇخۇمنىڭ سېرىقى ئىككى چىقىپ قالدى، ئۇكام.

— زادى نېمە ئىش بولدى؟

— يېزا رەھبەرلىرى يېڭى ئاچمىنىڭ تەقسىملىنىش ئىشىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپتۇ.

— نېمە! — ئابدۇكېرىم جىددىيلىشىپ سورىدى، — بۇ گەپ راستمۇ؟

— راست، ئۇكام، — قادىر توڭكاي كۆزلىرىنى سۈرتكەچ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — قادىر شۇجىنىڭ گېپىچە، كەنتنىڭ

يەر تەقسىملەش ئىشى مۇڭاپىق ئەمەسمىش. ئاچمىنى بىزدىن قايتۇرۇۋېلىپ، ناھىيە بازىرىدىكى ھەممەت كاۋاپ دېگەن كاۋاپچىغا يىگىرمە يىللىق ئىجارىگە بېرىپتۇ.

ئابدۇكېرىم دەررۇ ھەمىت كاۋاپنىڭ ئۆيىدىكى زىياپەتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. بىر موچەننىڭ ئۈستىدە تىك تۇرىدىغان بۇ ئادەمنىڭ ئۇشتۇمتۇت سېخىيلىشىپ كېتىشىدىكى سەۋەبنى چۈشەنگەندەك بولدى.

ــ ئېشەكتەك ئىشلەپ ئاچقان پېرىمىزگە ئىگە بولالمىساق نامراتلىقتىن قانداق قۇتۇلارمىز؟! ــ دېدى تالىنىڭ چۈنقىدا تاشلانمىغان جۇڭسىنىڭ ئۈستىدىن بېلىنى باغلۇالغان كىشى مازىرى ساڭگىلاپ قالغان پاختىلىق تامبىلىنىڭ پۈشقىقىنى ئۆتۈكىنىڭ قونجىغا تىققاچ.

ــ بۇ ئىشتا بىزنىڭ بېشىمىزنى سىلىمىسىڭىز بولمايدۇ، ئۇكام، ــ دېدى سالىھ بوۋاي ئوڭ قولىدا سول بېقىنىنى قاشلىغاچ.

ــ شۇجى نەدە؟

ــ ئىشخاندا بار.

ئابدۇكېرىم ئىشنى نەدىن باشلاشنى مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن ئوسمانىنىڭ ئىشخانىسىغا ئالدىراش كىرىپ كەلدى. ئوسمان ئۈستەلگە يېپىشۇۋېلىپ بىرنېمە يېزىۋاتاتتى.

ــ كېلىڭ، ئۇكام، ــ ئوسمان ئورنىدىن ئىرغىپ تۇردى.

ــ مەن ئاچما توغرۇلۇق قاملاشمىغان بىر گەپ ئاڭلىدىمغۇ.

ــ قارىمامسىز بۇ ئىشنى، ئاچمىنى يېزا رەھبەرلىرى ھېلىقى قارا قورساق ھاجىغا قىرىق يۈەندىن سېتىپتۇ.

ــ خەتنى قويۇڭ، يېزىغا بېرىپ قادىر شۇجى بىلەن كۆرۈشەيلى.

ـــ ئاز قالدى، هازىرلا تۇگەيدۇ.
ـــ نېمە يازغان ئىدىڭىز؟
ـــ خىزمىتىمدىن ئىستېپا بېرىشكە ئىلتىماس يېزىۋاتىمەن. مەن شۇجىلىققا بۇرنى - قۇلىقىمغچە تويدۇم.
ـــ ئۇنداق قىلماڭ، ئوسمان ئاكا. هازىر ئىستېپا سورايدىغان چاغ ئەمەس، بۇز ۋلغان ئىشلارنى ئوڭشايدىغان چاغ.
ئوسمان گەپ ئاڭلىمىدى. ئىستېپانامىنى يېزىپ بولۇپ، ئالدىرىماي قاتلاپ يانچۇقىغا سالدى. ئاندىن كېيىن هەر ئىككىسى بىردىن ۋېلىسىپىتقا مىنىپ يۇرۇپ كېتىشتى. قادىرنىڭ ئىشخانىسى قۇلۇپلانغانىدى. ئۇلار ئاخىر قادىرنىڭ ئۆستەڭ بويىدىكى هەشەمەتلىك قورۇسىغا كەلدى.
ـــ ناهىيە بازىرىدا بىرسى بىلەن كۆرۈشمەكچىكەن، ئەتىگەن چىقىپ كېتىۋىدى، ـــ دېدى قادىرنىڭ ئىككى يانغا ئىرغاڭلاپ ماڭىدىغان كېلەڭسىز خوتۇنى ئۇلارغا چاي قۇيۇۋېتىپ.
ـــ بىز بۇگۈن قادىر شۇجى بىلەن كۆرۈشمەسەك بولمايتتى.
ـــ ئۇ ئادەم بىر يەردە تۇرالمايدۇ، بۇگۈن كېلەمدۇ، ئەتىمۇ، بىرنېمە دېمەكمۇ قىيىن، ـــ ئايال ئابدۇكېرىمنىڭ گېپىنى مەڭسىتمىگەندەك ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، مېهمانخانىنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئامبارغا كىرىپ كەتتى. ئابدۇكېرىمنىڭ كۆزلىرى توساتتىن چەكچەيدى. ئۇ ئىشىك ئېچىلىپ - يېپىلغۇچە بولغان قىسقىلا ۋاقىتتا ئامبارىدا قاتلاقلىق تۇرغان گىلەملەرنى كۆرۈپ قالغانىدى. ئۇ ئامال بار ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا تىرىشتى. خىيالىدا توساتتىن پەيدا بولغان گۇمانىنى ئىسپاتلاشقا ئالدىراپ كەتمىدى. ئايال بىلەن ئوسمان قىزىق پاراڭغا چۈشكەنده، ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭدى. ئەمما ئۇ هويلىغا چىقماي مېهمانخانىنىڭ ئىشىكىنى پەم

بىلەن يېپىپ قويۇپ ئامبارغا كىردى. كۆزلىرى ئۇنىڭ ئالدىمىغانىدى. ئامبارداا راستىنلا، پۇختا توقۇلغان نۇرغۇن گىلەملەر قاتلاقلىق تۇراتتى. يەنە قاتلاقلىق گىلەملەرنىڭ ئۇستىدە يۇڭ ئەدىيالغا ئوراقلىق بىر نەرسە تۇراتتى. ئۇ گىلەملەرنى كۆرۈپ شۇ ھامان كۆز ئالدىدا ھىممەت كاۋاپىنىڭ ئۆيىدىكى ھېلىقى ئۆزى يۆلىنىپ ئولتۇرغان گىلەملەر نامايان بولدى. ئابدۇكېرىم يۇڭ ئەدىيالنى كۆرۈپ ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەيلا قالدى. بۇ دەل ھىممەت كاۋاپىنىڭ ئۆيىدىكى گىلەملەر ئىدى، ئەمدى ئاچمىنىڭ ئىشىنى ئوڭشاشتىن ئۈمىد ئۈزۈلدى.

— ئوسمان ئاكا، — دېدى ئابدۇكېرىم مېھمانخانىغا كىرىپ، — قادىر شۇجىنى ساقلىساقمۇ كەلمىگۈدەك، ھازىر قايتىپ تۇرۇپ ئەتە كېلەيلىمىكىن.

— مەن بۇگۈن شۇجى بىلەن چوقۇم كۆرۈشىمەن.

— ئەمىسە ماۋۇ يەرگە بىر چىقىڭا.

ئوسمان ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئوبدان بىر كېرىلدى ـ دە، سىرتقا ماڭغاچ:

— ھازىرلا كېلىمەن، — دېدى سېمىز ئايالغا بۇرۇلۇپ.

— بۇ ئىش بارغانسېرى چىگىشلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. قارىغاندا قادىر شۇجىنى ئىزدىگىنىمىزنىڭمۇ پايدىسى يوقتەك قىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، ناھىيىگە بېرىپ ئۆمەرجان شۇجىنى تاپايلى، — دېدى ئابدۇكېرىم سىرتقا چىققاندىن كېيىن.

— ئۆمەرجان شۇجىنى؟

— ھەئە، يېزىغا چۈشكەن كادىرلارنىڭ بارلىق ئىشلىرىغا ئۆمەرجان شۇجى مەسئۇل. بىزنى ئۇزاتقاندا، قىيىنچىلىققا يولۇقساڭلار مېنى ئىزدەڭلار، دېگەن. ئىككىمىز بېرىپ ئەھۋالنى ئەينەن ئىنكاس قىلساق، بەلكىم ئاچمىنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتەلەرمىز.

— ئۆمەرجان شۇجىنىڭ ئالدىغا بارىدىغان ئىش بولسا

ئۆزىڭىز ببرىڭ، ئۇكام، مەن ئىلتىماسىمنى قادىر شۇجىغا تاپشۇرۇپ ببرىۋېتىپ، سىڭگەن نېنىمنى يەپ ئولتۇرمەن. ئاچا ئېرىقلىقلارغا نېمە بولسا ماڭمۇ شۇ.

ـــ ھە دېسىلا ئىستېپا سوراشنىڭ گېپىنى قىلمىدىكەنسىز. مەن دېدىمغۇ، بىز بەل قويۇۋەتسەك، ئاچا ئېرىقلىقلارنىڭ تالاي ئەجرى بىكار كېتىدۇ ئەمەسمۇ.

ـــ ھەي، ـــ دېدى ئوسمان بېشىنى قاشلىغاچ، ـــ ئاچا ئېرىقنىڭ سوغۇققۇم يېزىسى بويىچە ئەڭ نامرات كەنت ئىكەنلىكىنى قادىر شۇجى ناھايىتى ئېنىق بىلىدۇ. بىلىپ تۇرۇپ ئاشۇ بىچارىلەرنىڭ قاچىسىدىكى ئاشقا توپا سالغىنىدىن قارىغاندا، بىزنىڭ تېپىرلاپ كەتكىنىمىز بىكار. شۇڭا، ئۆزىمىزنى ئۇپراتمايلى.

ـــ سىزدىن ئۆتۈنەي، ئوسمان ئاكا، مۇشۇ بىرلا قېتىم مېنىڭ لەۋزىمنى ئېلىڭ. ئاچا ئېرىقتىكى نامرات دېھقانلارنىڭ بەختى ئۈچۈن يول مېڭىپ باقايلى.

ـــ ئەمىسە ئەتە بارايلى، بۈگۈن كەچ بولۇپ قالدى.

ـــ ئەتە بارساقمۇ مەيلى، لېكىن سىز ئىلتىماسىڭىزنى قادىر شۇجىغا كۆرسەتمەڭ، ئەتە ئەتىگەن مەن ئۆيدە كۈتۈپ تۇراي. ئىشقا چۈشۈش بىلەن ئۆمەرجاننىڭ ئىشخانىسىغا كىرەيلى.

ـــ ماقۇل.

ـــ ئەمىسە خوش، گەپ شۇنداق بولسۇن.

كۈن خېلى ئېگىز كۆتۈرۈلگەن بولسىمۇ، ئوسمان كەلمىدى. ئابدۇكېرىم ساقىتكە قارىغانسېرى تىت ـ تىت بولماقتا ئىدى. ئاخىر ئۇ ئوسماننى ئۆمەر شۇجىنىڭ ئىشخانىسىنى ئىزدەپ يۈرگەن بولمىسۇن، دېگەن قىياس بىلەن پارتكوم قورۇسىغا كەلدى. ئوسمان كۆرۈنمەيتتى. ئۇ چۈشكىچە بولغان ۋاقتىنى پارتكوم خىزمەت بىناسى بىلەن ئۆينىڭ ئارىلىقىدا

قاتراپ ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ كۆڭۈل قەسىرىگە ھەر خىل گۈمانلار بۆسۈپ كىرىشكە ئۇرۇنانتتى. ھەممىدىن بەكرەك ئوسمان ئويلىغىنىنى قىلىدىغان ئوخشايدۇ، دېگەن خىيال ئۇنى بىئارام قىلماقتا ئىدى. ئاخىر تاقىتى تۈگىگەن ئابدۇكېرىم ژېلىسىپىتقا مىنىپ، ئاچا ئېرىق كەنتىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

ئوسمانىڭ ئۆيى كەنت ئىشخانىسىغا يېقىنلا يەردە ئىدى. ئابدۇكېرىم ئوسمانىنىڭ ئۆيىگە ئۇدۇللا باردى. ئوسمان يوق ئىدى. ئەمما، ئەقىلگە سىغدۇرۇش قىيىن بولغان رېئاللىق يەنە ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويدى. تۇنۇگۈن قادىر شۇجىنىڭ ئۆيىدە قاتلاقلىق تۇرغان گىلەملەردىن ئىككى پارچىسى ئەمدى ئوسمانىنىڭ ئۆيىگە پەيدا بولۇپ قالغانىدى.

ـــ شۇجى يوقمۇ؟ ـــ سورىدى ئابدۇكېرىم ئوسمانىنىڭ خوتۇنىدىن.

ـــ دادۇيگە يىغىن ئاچقىلى كەتتى.

ئابدۇكېرىم كەنت مەجلىسخانىسىغا باردى. مەجلىسخانىغا ئادەملەر توشۇپ كەتكەنىدى. ئوسمان قوللىرىنى ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ سۆزلەۋاتاتتى.

ـــ بۇ ئىشتا يېزا رەھبەرلىرىنىڭمۇ ئويلىغىنى بار. يەرلەرنى ساتقىنىمىز بىلەن ھىممەت كاۋاپ كۆتۈرۈپ بىر يەرگە ئېلىپ كەتمەيدۇ، بەلكى ئولتۇرغان يولداشلارغا سېتىپ بېرىدۇ. كۆكەرتىدىغانلار يەنىلا ئۆزىمىز.

ئوسمان مەجلىسخانىنىڭ ئىشكى ئالدىدا ئۆزىگە مەختەك تىكىلىپ قاراپ تۇرغان ئابدۇكېرىمنى كۆرۈپ سەل جىددىيلەشكەن بولسىمۇ، گەپنىڭ ئورامىنى ماھىرلىق بىلەن يېزا باشلىقلىرىنىڭ ئوستىگە بۇردى.

ـــ يېزا رەھبەرلىرىنىڭ يولىورۇقىغا بويسۇنمىساق بولمايدۇ. ئاچمىنىڭ ئىشى يۇقىرىدىكى رەھبەرلەرنىڭ پىكرى بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

غەزىپىگە چىدىمىغان ئابدۇكېرىم ئارقىسىغا بۇرۇلغىنىچە مەجلىسخانىدىن چىقىپ كەتتى ـ دە، ۋېلىسىپىتقا يۆلىنىپ تۇرۇپ تاماكا تۇتاشتۇردى.

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم.

ئابدۇكېرىم بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ يېنىدا سالىھ بوۋاي كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قاراپ تۇراتتى.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ـــ ئابدۇكېرىم سەل ئوڭايسىزلا- نغاندەك بولدى. ئۇ دېھقانلارنىڭ ئىشەنچىسىگە يارىمىغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى ئەيىبلىك ھېس قىلاتتى.

ـــ يېغىنغا قاتناشمىدىڭىزمۇ، سالىھ ئاكا؟ـــ ئابدۇكېرىمنىڭ ئېغىزىغا مۇشۇ گەپ ئۇدۇل كەپقالغانىدى.

ـــ قايتىپ چىقتىم، ئۇكام، ئاڭلىغانسېرى ئادەمنىڭ زەردىسى قاينىپ قالىدىكەن. جاپانى سەن تارت، مېغىزىنى باشقىلار چاقسۇن، دېگەندەك گەپلەر كىمنىڭ كۆڭلىگە خۇش ياقاتتى. بۇ جاھاندا دېھقاننىڭ ھالىغا يېتىدىغان ئادەم يوقكەن.

ـــ ئۇنداق دېمەڭ، دېھقانلارغا ھۆكۈمەت يار ـ يۆلەك بولىدۇ.

ـــ قويۇڭ، ئۇكام، سىزنى كىم باشقۇرسا ھۆكۈمەت دېگەن شۇ. ئاچا ئېرىقنىڭ تىزگىنى ئوسمان شۇجى بىلەن بارات جۇرۇننىڭ قولىدا، ئۇلارنىڭ دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغان، ئۇلارنىڭ ئېغىزىدىن سىياسەت چىقىدۇ، قانۇن چىقىدۇ، دېمەك ئاچا ئېرىقتىكى ھۆكۈمەت ئەنە شۇلار، ـــ بوۋاي سۆزلىگەنسېرى قىزىپ كېتىۋاتاتتى، ـــ تۇنۇگۈن سىز ئوسمان بىلەن يېزىغا ماڭغاندا قولىمىزدىن كېتىۋاتقان نېسىۋىمىزنى يانداۋۇپ كېلىدۇ، دەپ ئېغىزىمىزنى تاتلىق ئېتىپ يۇرۇپتىمىز. نەدىكىنى، ئىشىمىز ئاللىقاچان سۇغا چىلىشىپتىكەن.

ـــ خاتا چۈشىنىپ قالماڭ، ئاچا ئېرىقتىكى بۇ بىرنەچچە ئادەم ھۆكۈمەت ئەمەس. ئۇلار ھۆكۈمەتنىڭ كۆرسەتمىسى

بويىچە خىزمەت قىلىدىغان كادىرلار. ئۇلار ئىشىنى توغرا قىلمىسا، يوقىرىغا ئەھۋالنى ئىنكاس قىلىشلار. ھەممىگە خوش دەپ تۇرۇۋەرسەڭلار بىر چاپىنىڭلار مەڭگۈ ئىككى بولمايدۇ.

— بىزنىڭ گېپىمىزنى كىملەر ئاڭلار؟

— قادىر شۇجىنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشۈڭلار، ھەل بولمىسا، ناھىيىلىك پارتكومىدىكى ئۆمەر شۇجىنى ئىزدىسەڭلار ھەل بولىدۇ. يەر سىلەرنىڭ، ئەمگەك كۈچى سىلەرنىڭ، ئۇنداقتا ھوسۇلمۇ سىلەرگە تەئەللۇق بولۇشى كېرەك.

شۇ ئارىدا يىغىن ئاخىرلىشىپ، دېھقانلار پەرىشان ھالدا مەجلىسخانىدىن چىقىشتى.

— بىزنى باي بولسۇن دېگىنى يالغان گەپ ئوخشايدۇ، — دەيتتى كىمدۇ بىرى ئابدۇكېرىمگە قەستەن ئاڭلىتىپ.

مەجلىسخانىدىن چىققان ئوسمان ئابدۇكېرىمنى كۆرۈپ ۋىللىدە بىر قىزاردىيۇ، چاندۇرماي ئابدۇكېرىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۆزىنى ئاقلاشقا ئالدىرىدى:

— تۇنۇگۈن قادىر شۇجى بىلەن كۆرۈشتۇم، ئۇ ئىستېپا قەغىزىمنى كۆزۈمگە تىقىپ، ھېمىت كاۋاپ يەرنى سېتىۋالغىنى بىلەن ئۆزى كۆكەرتىپ بولالمايدۇ، يەنىلا ئاچا ئېرىقلىقلار تېرىيدۇ، دەپ كايىدى. قارىسام شۇجىنىڭ دېگىنىمۇ ئورۇنلۇقتەك تۇرىدۇ. شۇڭا...

«شۇجىنىڭ گېپى ئورۇنلۇقتەك تۇرىدۇ دېگۈچە، ئۆيۈمگە كەلگەن گىلەملەرنىڭ مېھرى ئىسسىقتەك تۇرىدۇ دېسەڭچۇ» دېدى ئابدۇكېرىم كۆڭلىدە.

ئابدۇكېرىم بىرنەچچە كۈنگىچە ئۆيدىن چىقمىدى. ئۇ خوتۇن - بالىلىرىغىمۇ ئوچۇق چىراي ئاچماي خورسىنىپلا يۈردى. خوتۇنى ئاينۇر ئۇنىڭ بۇنچىۋالا پەرىشان يۈرۈشىنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي يىزىدا بىرەر ئاۋارىچىلىققا يولۇققان ئوخشايدۇ، دېگەن گۇمان بىلەن ئەنسىرەشكە باشلىدى. ئېرىنىڭ

ئالدىنقى قېتىمدا خېلى ئۇزاق ئۆيگە كەلمىگەنلىكىنى، ئەمدى ئۆيدىن چىقماي ياتقىنىنى ئويلاپ، گۇمانى تېخىمۇ كۈچەيدى.

ــ ئابدۇكېرىم، نېمە بولدىڭىز؟ بىرەر چاتاق تېرىپ قويدىڭىزما؟

ــ نەدىكى يوقىلاڭ گەپلەرنى قىلمىغىنا، ــ دېدى ئابدۇكېرىم تېرىكىپ، ــ مەن چاتاق تېرىپ قويىدىغانغا نېرۋىسىدىن ئازغان سارالاڭمىدىم.

ــ ئەمىسە بىر قىسمىلا بولۇپ قالدىڭىزغۇ.

ــ كەنتنىڭ ئىشى.

ــ كەنتنىڭ ئىشىغىمۇ شۇنداق ھەسرەتلەنگەن بارمۇ؟

شۇ ئەسنادا ئىشىك چېكىلدى. ئابدۇكېرىم خۇشياقمىغان ھالدا ئىشكىنى ئاچتى. ئىشىك ئالدىدا ئىشخانىسىدىكى ئايال خىزمەتدىشى نۇسرەت قاراپ تۇراتتى.

ــ قېنى نۇسرەت، ئۆيگە كىرىڭ.

ــ ئۆيگە كىرمەيلى، مەي شۇجى سىزنى چاقىرغاندى.

ــ ماقۇل، ھازىرلا باراي.

ــ كىمكەن ئۇ؟ ــ سورىدى ئاينۇر ئېرى بىلەن چېقىشقاندەك مەنىلىك كۈلۈپ.

ــ بىزنىڭ ئىشخانىدىكى نۇسرەتكەن.

ــ نېمە دەيدۇ؟

ــ مېنى شۇجى چاقىرىۋاتقۇدەك.

ــ قانداق، بىرەر ئىش بولمىسا چاقىرامتى؟

ــ مەندىن بىرەر ئىش چىقىپ قالسا سەنمۇ دەردنى تەڭ تارتىسەن، ــ ئابدۇكېرىم كۈل رەڭ سوكنا شىلەپىسىنى كىيىپ چىقىپ كەتتى.

ئابدۇكېرىم ئىشخانىغا كەلگەندە، ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى مەنقادىر چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى.

ــ كېلىڭ، ــ مەنقادىر ئورنىدىن سەل مىدىرلاپ قويۇپ

ئولتۇر ۇژەردى، ــ قانداق ئەھۋالىڭىز؟

ــ ياماں ئەمەس.

ــ يېزىنىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈپ كەتكەنسىز؟

ــ كۆڭۈشىنىغۇ كۆندۈم. لېكىن، بەزى ئىشلار ئادەمنىڭ ئىدىيىسىدىن زادى ئۆتمەيدىكەن.

ــ مەنمۇ دەل سىزنىڭ ئىدىيىڭىزدىن ئۆتمىگەن ئىشلار توغرىسىدا سۆھبەتلىشەيلى دەپ چاقىرتقانىدىم، ــ مەتقادىر رەھبىرلىرى كادىرلارغا خاس بىر خىل سالاپەت بىلەن ئولتۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ ئاساسىي قاتلامنىڭ ئىشلىرى راستىنلا ئاسان ئەمەس. دەرۋەقە، بەزى ئىشلاردا سوغۇق قانراق بولۇشقا توغرا كېلىدۇ. دىتىغا ياقمىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئىنكار قىلىش ئاقىلانىلىك ئەمەس.

ئابدۇكېرىم مەتقادىرنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلى بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى. ئۇنىڭسىزمۇ ئاچا ئېرىقتىكى ئىشلار خىيالىغا كەلسە يۈرىكى ئېچىشاتتى.

ــ گەپنى سەل ئېنىقراق ئېيتىڭ، مەتقادىر ئاكا، مەن يېزىدا ھېچقانداق ئىشنى ئىنكار قىلمىدىم.

ــ دېھقانلارنى كادىرلارنىڭ ئۇستىدىن ئىسيان كۆتۈرۈشكە ئۇندىگىنىڭىز ئىنكارچىلىق بولماي نېمە؟

ــ ئىسيان كۆتۈرۈشكە؟

ــ دېھقانلارغا ئاچما يەرنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن يول مېڭىڭلار، دېگەنمىدىڭىز؟

ئابدۇكېرىمنىڭ خىيالىغا دەررۇ سالىھ بوۋاي كەلدى. ئۇنىڭغا بەزى گەپلەرنى دېگىنى راست. قولدىن كېتىۋاتقان بەختىنى قايتۇرۇۋېلىشنىڭ يولىنى كۆرسەتكىنى راست. ئەمما، ئاللىكىملەرنىڭ ئۇستىدىن ئىسيان كۆتۈرۈشكە كۈشكۈرتكەن ئەمەس، جېدەل تېرىپ ئاۋارىچىلىق تېپىپ بېرىشكە ئۇندىگەنمۇ ئەمەس.

ـــ هۆ جوندەكلەر، ئەقلىنىڭ كەملىكىدىن شۇنداق كۈنگە قالىدىغان ئوخشايدۇ! ـــ ئابدۇكېرىم غەزىپىنىڭ باسالماي ئۈستىلگە مۇشتلىۋەتتى، ـــ شۇجىغا ئەھۋالنى ئېيتىڭلار دېگەن گەپنى باشقىچە چۈشىنىپ قاپتۇ.

ـــ ئۇلاردىن ئاغرىنغىلىنى بولمايدۇ، ئۇكام. ئويلاپ بېقىڭ. قېنى قىزىپ تۇرغان دېھقانلارغا يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىڭلار، ناھىيىگە بېرىڭلار، دېسىڭىز، نېمىلەرنى قىلمايدۇ. بايام ئۆمەرجان شۇجى چاقىرغانكەن، ئىشخانىغا كىرەـ كىرمەيلا قاينىاپ كەتتى. مەن ھەممە گەپنى سىزگە دەپ ئولتۇرمايمەن. لېكىن، ئەھۋال ئانچە ياخشى ئەمەس.

ـــ ئەسلى بىز ئىككى يۈز مودىن ئارتۇق بوز يەر ئاچقاندۇق، ـــ ئابدۇكېرىم ئاچا ئېرىق كەنتىدە بولۇپ ئۇنىڭ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ ئۆتتى.

ـــ قارىغاندا بۇ ئىشتا ئۇقۇشماسلىق بارىكەن، ـــ دېدى مەتقادىر ئابدۇكېرىمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بولۇپ، ـــ ئۆمەرجان شۇجىنىڭ ئالدىغا كىرىپ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېغىز ـ بېسىقلىق بىلەن ئىنكاس قىلمىسىڭىز بولمىغۇدەك. سىياسىي ۋەزىيەت نازۇك بولۇۋاتقان بۇنداق كۈنلەردە، ئۈستىڭىزدىن ئۆسەك سۆزلەرنىڭ تارقىلىشى خەتەرلىك.

ئابدۇكېرىم مەتقادىرنىڭ ئىشخانىسىدىن قايتىپ چىقتى. ئۆمەرجان شۇجى جىغان كەنتىدە بولغان ئىشلارنىڭ ھەقىقىي تەپسىلاتىنى ئېيتىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىشىكىنى سىلىق چەكتى.

ـــ كىرىڭ.

ئابدۇكېرىم تارتىنىپقىنا ئىشخانىغا كىردى.

ـــ ئابدۇكېرىم دېگەن سىزغۇ دەيمەن، ـــ دېدى ئۆمەرجان شۇجى ئابدۇكېرىمنىڭ كۆزىگە مىختەك تىكىلىپ تۇرۇپ، ـــ بىز سىزنى يېزىغا نېمىدەپ ئەۋەتكەن؟ دېھقانلارنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈشكە تەشكىللەڭ دەپ ئەۋەتكەنمۇ؟

ـــ ئەسلى ئىش مۇنداق، شۇجى، بىز ئىككى يۈز مودىن ئارتۇق بوز يەر ئاچقاندۇق. . .

ـــ ئۇقتۇم، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىرى ھەممە ئەھۋالنى يەتكۈزدى. ھېلىمۇ ياخشى، ناھىيىلىك پارتكومغا بېسىپ كىرىشكە ماڭغان تەلۈلەرنى مەنقادىر شۇجى توسۇپ قويۇپتۇ.

ـــ مېنىڭ ئەسلى ئۇنداق مەقسىتىم يوق ئىدى.

ـــ دەرھال تەكشۈرۈشنامە يېزىپ، مەسئۇلىيىتىڭىزنى تاپشۇرۇڭ، قالغان گەپنى كېيىن دېيىشىمىز.

ئابدۇكېرىم ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى. كۆز ئالدىدىكى ھەممە نەرسە ئۇنىڭغا سوغۇق، يېقىمسىز تۇيۇلۇپ كەتتى.

ئۇچىنچى باب

يېقىنقى كۈنلەردىن بېرى ھىمىت كاۋاپنىڭ سېغىزرەڭ پىكاپىنىڭ ئىزى ئاچا ئېرىق كەنتىنىڭ توپىلىق يوللىرىدىن ئۆچمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئاچا ئېرىقلىقلار ئۆزىگە تونۇش بولغان بۇ ماشىنىنى ھېلىلا ئوسمان شۇجىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا كۆرسە، ھېلى قۇملۇققا بۇرۇن ئورمان سالغان روزى باقى، خۇپىدىن ۋە مۇھەممەت قويچىلارنىڭ ئۆيى ئەتراپىدا يولۇقتۇراتتى. بەزىدە مۇھەممەت قويچىنىڭ يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇنقۇچىلىق قىلىدىغان ئوغلى ئەخمەتجاننىڭ بوسۇغىسىدىمۇ ئۇچرىتىپ قېلىشاتتى.

ـــ ھىمىت ھاجىنىڭ پۇلى بەك كۆپمىش، ـــ دېدى تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى باسما قۇدۇقتىن سۇ ئېلىۋاتقان قارىمۇتوق چوكان يېنىدىن توپا توزۇتۇپ ئۆتۈپ كەتكەن سېغىزرەڭ پىكاپىنىڭ ئارقىسىدىن ھەۋەس بىلەن قاراپ.

ـــ پۇلى كۆپ بولمىسا شۇنچە زېمىننى سېتىۋالالامدۇ، ـــ دېدى بىر قولىدا چېلەك، يەنە بىر قولىدا بەش ياشلاردىكى سېرىق چاچ قىزنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ تۇرغان يادائاغۇ ئايال.

ـــ پۇلى كۆپ بولغىنى بىلەن ئىنسابى يوقكەن، ـــ ئىككى چېلەكنى ئەپكەشكە ئىلدۇرگىنىچە قۇدۇق بېشىغا يېقىنلاپ كەلگەن ياشاقتەك پوقىق بار ئايالمۇ گەپكە ئارىلاشتى، ـــ ھەممىلىرى بىللا، روزى باقى ئاخۇن ئاكاملار ناھايىتى كۆپ ئەجىر تارتىپ ئاچقان يېرىگە ئورمان سالغانىدى، بۇ نەپسى بالا ھاجىم ئەمدى شۇ ئورمانلارنىڭ پېيىگە چۈشۈپتۇ.

ئوسمان ئەمدى ھەممىت ھاجىنىڭ بۇرنىدىن چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ يېتىلەپ يۈرىدىغان ئىتائەتمەن ئۆكۈزىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. ھەممىت كاۋاپ قايناقا ئىشارە قىلسا، شۇ ياققا چاپاتتى. قايسى ئىشقا بۇيرۇسا، شۇنى بەجا كەلتۈرۈشكە تەييار ئىدى.

ـــ بۇگۈنلا ھەممىنى كەستۈرىمەن، ـــ دېدى ئوسمان ھەممىت كاۋاپنىڭ ئالدىدا مەيدىسىگە مۇشتلاپ، ـــ بۇ خەقلەرگە چىرايلىق گەپ راۋا كەلمەيدۇ، قېنى، ئوسمان ئاكىسىنىڭ كارامىتىنى بىر كۆرۈپ قويۇشسۇن.

ـــ ئەمدى ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلدىلا، شۇجى، ـــ ھەممىت كاۋاپ ئوسماننىڭ بەستلىك يەلكىسىگە مۇشتۇمى بىلەن يېنىك نوقۇپ قويۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ سىلىدەك يۈرت كاتتىسىغا بويۇنتاۋلىق قىلىدىغان خەقلەرنىڭ كۆرگۈلۈكىنى كۆزىگە ئوبدان كۆرسىتىپ قويمىساق بولمايدۇ. مۇشۇ ئىشتا ئۆزلىرىنى تازا تونۇتۇپ قويسىلا. بۇنىڭدىن كېيىن سىلىگە غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلىشقا ھېچ كىشى پېتىنالمايدۇ.

ـــ كەنت بويىچە ئەزالارنى ياماشتۇرىدىغان بولسام ئوندىق ئورمانلارنى قولتۇقىنىڭ تۈكىنى يۇلغاندەك يۇلۇپ بىر دەمدىلا تۈپتۈز قىلىۋېتىدۇ.

ـــ ئالدىراپ خامپىغا سەكرىمەيلى، شۇجى، ـــ دېدى ئوسمانىنىڭ ۋەزىنىنى ئۆلچەپ ئولگۇرگەن ھىممەت كاۋاپ، ـــ ئورمان كېسىش سەل نازۇك ئىش. ناۋادا ئۇلار ئەرز قىلىپ قالسا، شۇجىمۇ ئارا تۇرالمايدۇ. شۇڭا ئورمانىنى ئۆز ئىگىسىگە كەستۇرەيلى.

ـــ سىلى ئاشۇ خەقلەرنى ئۆزىنىڭ ئورمىنىنى ئۆزى كېسىدۇ دەپ ئويلاملا؟

ـــ ئامالى بولۇپ قالار. مەيەردە بىر نەرسە بار، ـــ ھىممەت كاۋاپ پومپىيىپ تۇرغان كۇل رەڭ سومكىغا پوك ـ پوك ئۇرۇپ قويۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ئۇ ئۇچ ئادەمنىڭ ئىچىدىن ئاسانراق ئەيۇەشكە كېلىدىغىنىنى ئالدىغا بۇ نەرسىلەرنى قويۇپ، چىرايلىقچە كەستۇرەيلى. ئادەم دېگەن قوي مىجەز نېمە، بىرسى كەسسە، قالغىنىمۇ كاجلىق قىلىپ تۇرالمايدۇ.

ـــ يەنىلا ھاجىم ئەقىللىق جۇمۇ، ـــ دېدى ئوسمان پىخىلداپ كۇلۇپ.

ـــ ئاۋۋال كىمنى قارىغا ئالىمىز؟

ـــ ھىم... روزى باقى دېگىنى سەل تەرسىراق ئادەم، ـــ دېدى ئوسمان بىردەم ئويلىنىۋېلىپ، ـــ مۇھەممەت قويچى ياۋاش بولغىنى بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىشلەيدىغان ئوغلى بەك گەپدان.

ـــ ئوغلى مۇئەللىممۇ؟

ـــ ھەئە، گەدىنىگە ساقال قويۇۋېلىپ ھېچ كىشىگە گەپ بەرمەيدىغان تېرىقچى نېمە ئۇ.

ـــ ئەستەغپۇرۇللا، مەن شۇ مۇئەللىم دېگەنلەرنى كۆرمىسەم بولاتتى.

ـــ خۇپىدىن ئاخۇننىڭ سەل بوينى قاتتىقراق، ـــ ئوسمان گەپنى يەنە ئەسلىدىكى نىشانغا يۆتكىدى، ـــ سومكىدىكى

نەرسىلەرنى كۆرستىپ تازا بىر شىلىساق ماقۇل كېلىشى مۇمكىن.

— بوپتۇ، سىلىنىڭ دېگەنلىرى بويىچە قىلايلى. ئەمما مەن ھېلىقى ئەپەندىنىڭ بىرەر چاتاق تېرىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەۋاتىمەن.

— ئۇنداق تۇيمىسىكەن سويمەكلەردىنمۇ ئەنسىرەش كېتەمدۇ.

— ئوقۇغان ئادەملەرگە سەل قارىغىلى بولمايدۇ، شۇجى، ئەپەندى دېگەن قىلىنى قىرىق يارىدىغان نېمىلەر ئۇ.

خۇپىدىن ھويلىسىدا ئاق قوينىڭ بېشىنى چاتراقلىغا قىستۇرۇۋېلىپ، دۇمبىسىدىن بىر نەرسە ئىزدىگەندەك مۇجۇۋاتاتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، — خۇپىدىن قوينى قويۇۋېتىپ قوللىرىنى بىر - بىرىگە ئۇرۇپ قېقىشتۇرغاچ ئوسمانلارنىڭ ئالدىغا كەلدى، — قويدا كانا پەيدا بولۇپ قاپتىكەن. قېنى ئۆيگە كىرەيلى، شۇجى.

ھىممەت كاۋاپ سۇپىدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ قىسقىلا دۇئا قىلغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، خۇپىدىن ۋە ئۇنىڭ قازانغا چۆپ تاشلاۋاتقان ئايالىدىن بىر - بىرلەپ ئەھۋال سورىدى. ئۇ مەقسىتىنى ئاشكارىلاشقا ئانچە ئالدىرمايلا، خۇپىدىن ئاخۇنۇمنىڭ نەچچە ياشقا كىرگەنلىكىنى، خوتۇنىنىڭ سالامەتلىكىنى ۋە بالىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئاتىلارچە يۇمشاق تەلەپپۇزدا سوراپ چىقتى. مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بالىلىرىنىڭ ئوقۇش ئەھۋالىنىمۇ يادىدىن چىقىرىپ قويمىدى. ھەتتا گەپ ئاخىرىدا خۇپىدىنغا قاراپ: «ئايالىڭىزمۇ پاكىز، چېۋەر ئايالكەن» دېۋىدى، بۇنىڭدىن سۆيۇنگەن ئايال ھىممەت كاۋاپقا قاراپ رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويدى.

شۇ ئارىدا تاماق تەييار بولۇپ، مېھمانلارنىڭ ئالدىغا ئاق چامغۇر توغرالغان ئۈگرە ئاش كەلتۈرۈلدى. ھەممەت كاۋاپنىڭ مۇنداق گۆش، ياغسىز غىزاغا ئانچە ئىشتىھاسى بولمىسىمۇ، بەك ئوخشاپتۇ، تاماقتا كارامەت ئۇستىكەنسىز، دېگەندەك گەپلەرنى قىلغاچ ئولتۇرۇپ بىر چىنە ئاشنى ناھايىتى تەسلىكتە تۈگەتتى.

— يەنە ئازراق ئەكېلەيلا، ھاجىم، — خۇپىدىن ھەممەت كاۋاپنىڭ بوشاقان چىنىسىنى تارتتى.

— بولدى، بولدى، قورسىقىم بەك تويۇپ كەتتى، — دېدى ھەممەت كاۋاپ كارتىسىدە بىرنى كېكىرىپ قويۇپ، — ئەسلىمۇ قورساق توق ئىدى. ئاشنىڭ مەززىلىك بولغىنى ئۈچۈن زورىغا ئىچىۋەتتىم.

— مۇنداق ئىش، خۇپىدىن ئاخۇن، — ئوسمان خۇپىدىننىڭ چىرايىغا مىختەك تىكىلىپ ئولتۇرۇپ مەقسەتنىڭ نەق ئۈستىدىنلا چۈشتى، — سىلىگە بىرنەچچە قېتىم دېدۇق. ئەمما، ئورمانغا تېخىچە بىر پالتا سالمىدىلا. كونىلاردا تاش بىلەن ياڭاقنىڭ تەگ بولغىنى يوق، دېگەن گەپ بار. ھۆكۈمەت كېسىشكە بۇيرۇق قىلغانىكەن، ھامان كەسمەي بولمايدۇ.

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن ھەممەت كاۋاپ كۈل رەڭ سومكىسىنىڭ سىرتمىسىنى ئېچىپ، بىر تالاي ئالىيېشىل رەختلەرنى داستىخانغا تۆكتى. بۇلارنى ئالدىنقى ھەپتە ناھىيە بازىرىدا ئېچىلغان يەرمەنكىدىن ئەرزانلا سېتىۋالغانىدى.

— ئازراق بولسىمۇ كۆڭلىمىز، ئاددىي كۆرمەي قوبۇل قىلارلا، خۇپىدىن ئاخۇن.

— ئاۋارە بولۇپلا ھاجىم، مۇنداق قىلمىغان بولسىلىمۇ بولاتتى.

بىر چەتتە قاراپ تۇرغان ئايالنىڭ يۈرىكى تېز - تېز

سوقۇشقا باشلىدى. ئەتىگەندىن كەچكىچە ئېتىزدىن كىرمەيدىغان بۇ جاپاكەش ئايال مۇنداق ئالىي رەختلەرنى پەقەت باشقىلارنىڭ ئۈستىدىلا كۆرەلەيتتى. مانا ئەمدى داستىخاندا تۈيۈقسىز يۈز بەرگەن ئاجايىپ مۆجىزىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى شېرىن چۈش ئىلكىدە ھۇزۇرلىنىۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

— سىلى بىلەن بىز بىر ئېرىنىڭ سۆيىنى تەڭ ئىچىپ، بىر يولدا بىللە مېڭىپ چوڭ بولغان ئادەملەر، خۇپىدىن ئاخۇن، — دېدى ئۇسمان خۇپىدىننىڭ دېلىغۇل بولۇۋاتقانلىقىنى بايقاپ، — ئاتا - بوۋىلىرىمىزمۇ بىر - بىرىنىڭ لەۋزىنى يەردە قويۇشماي، ئىززەتلىشىپ ئۆتۈپتىكەن. شۇ ۋەجىدىن مەنمۇ سىلىگە باشقىلار قاتارى مۇئامىلە قىلماي، خېلى يول قويۇپ كەلدىم. ئورمانىنى چىقىرىپ، يەرنى بىكارلاپ بەرسىلە. ھىممەت كاۋاپمۇ قولى ئوچۇق، سېخىي ئادەم. ياخشىلىققا جاۋاب قايتۇرۇشنى ئوبدان بىلىدۇ. ناۋادا سىلىگە يەر لازىم بولسا، دادۇيگە زاپاس قالدۇرۇلغان يەردىن ئۈچ - تۆت مو بېرەي.

— شۇنداق قىلايلى، دادىسى، — دېدى قولىغا كىرىپ بولغان ئامەتنىڭ چىقىپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلىۋاتقان ئايال ئېرىگە قاراپ، — شۇجىنىڭ لەۋزىنى يەردە قويساق سەت تۇرار.

— ئايالىڭىزنىڭ كاللىسى خېلى ئىشلەيدىكەن، — ھىممەت كاۋاپ خۇپىدىنغا مەنىلىك قاراپ قويدى. ئۇنىڭ بۇ قارىشىغا ھوشۇڭنى تاپمىسىڭ ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمەيسەن، دېگەن مەنە يوشۇرۇنغانىدى.

— بوپتۇ، — دېدى خۇپىدىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇرۇپ، — كەسمىسەم ھەر قايسىلىرىنىڭ كۆڭلى سۇنىدۇ. كەسسەم خېلى كۆپ زىيان تارتىمەن. زىيان تارتسامۇ ئوغۇل بالىچىلىق.

— خاتىرجەم بولسىلا، — مەيدىسىگە مۇشتلىدى ئوسمان، — مەن مۇشۇ كەنتتە شۇجى بولۇپلا تۇرىدىكەنمەن،

سىلىنىڭ تارتقان زىيانلىرىنىڭ ئورنىنى باشقا يەردىن تولدۇرۇپ بەرمەي قويمايمەن. ئىككى كۈن ئىچىدە يېقىتىپ بولالاملا؟

ـــ ئىككى كۈندە تۈگىمەس، شۇجى، مەن يالغۇز، بالا تېخى ئىشقا يارىمايدۇ.

ـــ ئەمىسە مۇنداق بولسۇن، سىلى ھازىر بەلنى مەھكەم باغلاپ ئورمانلىققا بېرىۋەرسىلە، مەن بىر بۆلەك ئادەملەرنى يارىدەملەشتۇرەي.

ـــ يارىدەملەشكەنلەرنىڭ ئىش ھەققىنى مەندىن، ـــ دېدى ھىمىت كاۋاپ.

ـــ ياقەي، ھاجىم، ـــ دېدى ئوسمان يەنە ئارىغا چۈشۈپ، ـــ سىلىنى چىقىمدار قىلامدۇق. دېھقانلارنىڭ ئەمگەك ۋەزنىسى بار. ھاشار ئەمگىكىدىن كۆتۈرۈۋېتىدىغان بولساق قۇيرۇقى ئەلەم باغلاپ قالىدۇ.

ئەخمەتجان خۇپىدىننىڭ ئورمانلىقىنىڭ تاپتاقىر تۇرغىنىنى كۆرۈپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. ئۇلار تېخى ئىككى كۈن بۇرۇن روزى باقىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇشۇپ، ئورمانىنى كەسمەيمىز، ناۋادا ھىمىت كاۋاپ كېسۈۋەتسە داۋا قىلمىز، قانۇن بىر ياقلىق قىلىدۇ، دەپ ۋەدىلەشكەنىدى. ۋەدە دېگەن شۇنچە ئاجىز نەرسىمۇ؟ ھىمىت كاۋاپنىڭ پۇلى شۇنچە قۇدرەتلىكمۇ؟ بىر كۈندىلا يۇغۇشتۇرۇپ بولغىنىدىن قارىغاندا بۇ ئىشتا چوقۇم ھىمىت ھاجىنىڭ قولى بار...

ئەخمەتجان ھەر خىل قىياسلارنى قىلغاچ خۇپىدىننىڭ ئۆيىگە كەلدى. خۇپىدىن ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى يولنى ئىككى يېقىغا كەتمەننىڭ دەستىسىدەك، ئادەمنىڭ بىلىكىدەك، مەشنىڭ كانىيىدەك تومۇقتىكى تېرەك كۆچەتلىرى دۆۋىلەپ قويۇلغانىدى. ۋاقىتسىز نابۇت قىلىنغان بۇ نوتىلارنى كۆرگەن ئەخمەتجاننىڭ يۈرىكى ئوت يالقۇنىدا كۆيگەندەك چىدىغۇسىز ئېچىشىپ كەتتى. خۇپىدىن ئاخۇن ھويلىسىدا دۆۋىلەپ قويۇلغان

كۆچەتلەرنىڭ ئۈستىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ پۈرقىرىتىپ تاماكا چېكىۋاتاتتى.

— خۇپيدىن ئاخۇن ئاكا، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ ئورمانىنى ئۆزىڭىز كەستىڭىزمۇ؟

— ئۆزۈم كەستىم، ئۇكام، — دېدى خۇپيدىن ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ.

— بىرنەچچە كۈن چىدىسىڭىز بولماسمىدى؟

— قويۇڭ، ئۇكام، ھۆكۈمەت كەس دېسە بىزدە نېمە ئىلاج؟

— بىزنى ئورمان كېسىشكە زورلىغىنى ھۆكۈمەت ئەمەس، بۇ ئىشنى قانۇن بىر ياقلىق قىلاتتىغۇ.

— ماڭا قارىڭ، ئۇكام، سىز ئوقۇغان ئادەم. باشلىقنىڭ ئېغىزىدىن نېمە چىقسا قانۇن دېگەن شۇ. ئاچا ئېرىق كەنتنىڭ قانۇنىنى ئوسمان شۇجى بەلگىلەيدۇ. شۇ تاپتا قورقۇۋاتمەن.

— نېمىدىن قورقاتتىڭىز؟

— خۇدادىن، مۇشۇنداق ياپياش كۆچەتلەرنى قىرىپ تاشلىغىنىم ئۈچۈن قىيامەتتە نېمىدەپ جاۋاب بېرەرمەن؟

— مەجبۇرلاپ كەستۇرگەنلەر جاۋاب بېرەر. خۇدانىڭ دەرگاھىغا بېرىپ بولغۇچە مۇشۇ ئالەمدە جاجىسىنى يەمدۇ تېخى.

ئەخمەتجان ئۆيىگە قايتىپ بارغاندا، ئوسمان بىلەن ھىمىت كاۋاپ ئۈنى دەرۋازا ئالدىدا ساقلاپ تۇرۇشقانىدى. ئۇ بۇ چاقىرىلمىغان مېھمانلار بىلەن سوغۇقلا كۆرۈشۈپ، ئۇلارنى ئۆيىگە باشلىدى. ئەخمەتجان چاي تەييارلاۋاتقاندا، ھىمىت كاۋاپ سومكىسىنىڭ سىرتىمسىنى ئېچىپ، ئىككى كىيىملىك ئەت رەڭلىك ۋە قىزىل رەڭلىك سارجىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۇلياۋ خالتىغا قاچىلانغان ناۋاتنى داستىخانغا قويدى:

— ئاز بولسىمۇ مېنىڭ كۆڭلۈم، مۇئەللىم، — دېدى چىرايىغا كۈلكە يامرىتىپ.

— كايىپلا، هاجىم، — ئەخمەتجاننىڭ غۇزۇندە ئاچچىقى كەلگەن بولسىمۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا تىرىشتى، — كۆڭۈللىرىنى قوبۇل قىلىشتىن ئاۋۋال مەقسەتلىرىنى بىلىپ باققۇم بار. سىلى بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا ئۇرۇق - تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى مەۋجۇت ئەمەس. بۇ نەرسىلەرنى ماڭا نېمىشقا ھەدىيە قىلماقچى بولۇپ قالدىلىكىن؟

— مۇئەللىم ئۆزى ياش بولغىنى بىلەن يىلانىڭ كۆشىگىنىنى سېزەلەيدىغان سەگەك يىگىتكەن.

— شۇنداق، — ئوسمانمۇ ئالدىراپ سۆزگە ئارىلاشتى، — بۇ مۇئەللىم كەتتىمىزدىكى يىگىتلەرنىڭ ئالدى. بويىغا يەتكەن قىزلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ مۇئەللىمگە كۆز قىرىنى سېلىپ يۈرۈشىدۇ. ھا... ھا... ھا.

ئەخمەتجاننىڭ غەزىپى تېخىمۇ قايىندى. ئەمما ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشنى ئوبدان بىلەتتى.

— سىلى چېچەن ئادەم. بىزنىڭ مەقسىتىمىزنى ئاللىقاچان پەملەپ بولدىلا، مۇئەللىم.

— يوغسۇ، مەن ھېچ نەرسىنى سەزگىنىم يوق.

— ئەمىسە ئوچۇق دەيلى، — ھىممەت كاۋاپنىڭ ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىشقا ئالدىرىغان ئوسمان گەپنى يالىڭاچلىدى، — سىلىنىڭ ئاچمىدىكى يەردىن پايدىلىنىش مۆھلەتلىرى توشقانىكەن.

— شۇنداقمۇ؟ — ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى ئەخمەتجان.

— شۇنىڭ بىلەن بىزلىق ھۆكۈمەت ئۇ يەرنىمۇ قوشۇپ ھىممەت ھاجىمغا سېپتىپ بەردى. ئەمدى ئېگەك باشقا ئادەمنىڭ، ساقال باشقا ئادەمنىڭ بولۇپ قالسا قاملاشماس. شۇڭا، ئاشۇ يەردىكى ئورمانىنى كېسىپ يەرنى بىكارلاپ بەرسەك بولاتتى.

— ئەگەر كەسمىسەمچۇ؟

— مەن يەرگە پۇل ساناپ بولدۇم، مۇئەللىم، — ھىممەت

كاۋاپ نىقابىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئەسلىي قىياپىتىنى ئاشكارىلىدى، ــ قولۇمدا يەر سېتىۋالغانلىق ھەققىدىكى ئىسپات بار. يەر ئاللىقاچان مېنىڭ ئىلكىمگە ئۆتۈپ بولدى.

ــ مېنىڭ قولۇمدىمۇ ئورمانىنى كېسىشىمگە يەتكۈچە ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىغا شاھىد بولغان قىزىل كىنىشكا بار.

ــ كىنىشكا! ــ ھىمىت كاۋاپ بىلەن ئوسمان بىر-بىرىنىڭ چىرايىغا تەئەججۈپ بىلەن قاراپ قېلىشتى.

ــ سىلى ئۇ كىنىشكىغا بەك ئىشىنىپ كەتمىسىلە، مۇئەللىم. كىنىشكىنىڭ بېجىرىپ بەرگەن ئوروۇن يەنە ئىناۋەتسىزمۇ قىلىۋېتەلەيدۇ.

ــ مەن بۇ كىنىشكىغا تولۇق ئىشىنىمەن. قىزىل بايراق لەپىلدەپلا تۇرىدىكەن، قىزىل كىنىشكا ئىناۋىتىنى يوقاتمايدۇ.

ھىمىت ھاجىنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ قاتتىق دوقالغا دۇچ كېلىۋاتقانلىقىنى ھەقىقىي ھېس قىلماقتا ئىدى.

ــ مەن سىلى بىلەن گەپ تالىشىپ ئولتۇرمايمەن، ــ دېدى ھىمىت كاۋاپ گەپنى يەنە بۇراپ، ــ ھەممىمىزنى ھۆكۈمەت باشقۇرىدۇ. تەشكىل قانداق كېسىپ قويسا، مەن شۇنىڭغا رازى.

ــ ماۋۇ گەپلىرى جايىدا بولدى. تەشكىلنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا مەنمۇ قوشۇلىمەن.

ــ ئۇنداقتا ئورمانىنى... ــ ئوسمان يەنە لوقما سالدى.

ــ ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقان بالىنىمۇ قۇرامىغا يەتمىگۈچە ئۆيلۈك ــ ئوچاقلىق قىلغىلى بولمايدۇ. ئورمانمۇ دەل ناربىدە بالىغا ئوخشاش، ئۇنىمۇ كېسىمگە يەتمىگۈچە كېسىشكە بولمايدۇ. بۇ ھەقتە قانۇندا ئېنىق بەلگىلىمە بار.

ھىمىت كاۋاپنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ئۇ بىردە

ئوسمانغا، بىرده داستىخاندىكى نەرسىلەرگە قاراپ ئولتۇراتتى.

ــ ماڭا سوۋغاتلىرىنى سومكىغا سېلىۋەتسىلە، ھاجىم.

ــ كىچىك بالىدەك گەپ قىلمىسىلا، مۇئەللىم، ــ ئوسمان يەنە ئارىغا چۈشتى، ــ ھاجىم سىلىگە ئاتاپ داستىخانغا چىقىرىپ بولغان نەرسىنى يەنە قايتۇرۇپ كېتەتتىمۇ؟

ــ ئىشقىلىپ مەن بۇ سوۋغاتنى قوبۇل قىلمايمەن.

ــ بوپتۇ ئەمىسە، قوبۇل قىلمىسا ئالغاچ كېتەيلى، ــ ئوسمان ھىممەت كاۋاپنىڭ كۆز ئىشارىتىگە ئارقىلىق داستىخاندىكى نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ سومكىغا سالدى.

ئەخمەتجان مېھمانلارنى يولغا سېلىۋېتىپ دادىسىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. مۇھەممەت ئاكىمۇ ئاشۇ ئورمان توغرىسىدا بېشىنى قاتۇرۇپ ئولتۇراتتى.

ــ بولدى قىلايلىمىكىن، بالام، ــ مۇھەممەت ئاكا مەشتە كۆيمەي تۇتۇن چىقىرىپ تۇرغان قوناق مەدىكىنى پۈۋلەپ قويۇپ ئالدىرىماي چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، ــ ھىممەت كاۋاپ قولىنى نەگە سوزسا يەتكۈزەلەيدىغان ئادەمكەن. قارىغاندا ئوسمان شۇجىمۇ ئونىڭ كەتمىنىنى چېپىۋاتقاندەك قىلىدۇ.

ــ ئۇ تەرىپىنى مەنمۇ چۈشىنىمەن، دادا. ئەمما، بۇ ئىشتا بەل قويۇۋەتسەك زىيان تارتقىنىمىز تارتقان.

ــ بۇگۈن شۇجى روزى باقى ئاخۇنغا بەك قاتتىق ئاھانەت قىلىۋەتتى.

ــ نېمە دېدى؟

ــ بەز يېگەن مۇشۇكتەك كۆزىڭىزنى پارقىرىتىپ تۇرۇۋەرمەي، ئورمانىنى كېسىپ، يەرنى بىكارلاڭ، دېۋىدى، روزى باقى ئاخۇن بىچارە كۆپچىلىك ئالدىدا يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى.

ــ سىزگىمۇ گەپ قىلدىمۇ؟

ــ ماڭا ئانچە قاتتىق تەگمىدى. كۆمسەم پىشارمىكىن،

ياقسام پىشارمىكەن دەپ تەلەي سىناپ تۇرىۋەرمەي يەرنىسى بىكارلاپ بەرسىلە، دېدى.

— سىز نېمە دېدىڭىز؟

— كېلەر ھەپتە بالىلار جەم بولغاندا كېسەيلى، دەپ قويدۇم.

— ئەمدى بىر نېمە دېسە، نوچى بولساڭ ئۆزۈڭ كەس، مەن كەسمەيمەن دەپ چىڭ تۇرۇڭ. يۈگۈرۈپ كېلىپ بىر مۇشت سالالمايدۇ.

— ئوسمانىڭ ئەلپازى بەك ياماق كۆرۈندۇ، يۈرت - مەھەللە ئالدىدا ياماق ئاتاق كۆتۈرۈپ قالمايلى، بالام.

— ياماق ئاتاقتا قېلىشتىن قورقساق، باشقىلار ياشىسا، بىز ئۆلسەك بولىدۇ، دادا، قىلغان ئىشىمىز دۇرۇس بولسىدىكەن، ھەرقانداق ئاتاقتا قېلىشتىن قورقماسلىقىمىز لازىم.

مۇھەممەت ئاكا ئوغلىنىڭ گېپىگە ئوشۇقچە بىرنېمە دېمىدى، ئۇ ئوسمانىڭ دىل ئازار قىلىشىدىن قورقاتتى. ئەمما ئوغلىنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرغۇسىمۇ كەلمەيتتى. بىرنەچچە كۈن جىمجىتلا ئۆتۈپ كەتتى. مۇھەممەت قويچىنىڭ ئائىلىسىگە يۇزلەنگەن بېسىم ۋاقتىلىق پەسەيگىنى بىلەن روزى باقى ئاخۇنغا ئارامليق بولمىدى. ئۇنىڭغا توغرىلانغان زەھەرلىك نەشتەر سانجىلماي قالمىدى. كەنت شۇجىسى ئوسمان ھەر خىل قاتتىق - يۇمشاق ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، روزى باقىنىڭ نامىدىكى ئورمانلارنىسى پۇتۇنلەي كەستۇرۇۋەتتى. ئەمدى بۇ يەردە پەقەت مۇھەممەت قويچىنىڭ نامىدىكى ئورمانلار بوۋاي، مومايلارنىڭ يېگانە چىشىدەك دېگىسىپلا قالغانىدى.

ئابدۇكېرىم كارىۋات ئۇستىدە ياتىپاشلاپ يېتىپ كىتاب كۆرۈۋاتقاندا، ئەخمەتجان كىرىپ كەلدى.

— كەل ئاداش، يالغۇزلۇقتا زېرىكىپ تۇراتتىم.
— مەنمۇ شۇ. ئويلىسام كۆرۈشمىگىنىمىزگە بىرەر ھەپتىدىن ئېشىپتۇ. شۇڭا، يوقلاپ كېلىشىم.
— ياخشى قىپسەن، بىرەر قولدىن شاھمات تىزامدۇق؟
— تىزساق تىزلى، بېشىم بەك ئاغرىپ كېتىپ باردۇ.
— نېمىشقا ئاغرىيدۇ؟
— ئورمانىنىڭ كاشىلىسى بولمامدۇ.
— ئۇ ئىشلار تېخى تۈگىمىدىمۇ؟
— ئەمدى ئەۋجىگە چىقتى.
— كېسىپ بولدى دەپ ئاڭلىغانتىمغۇ؟
— باشقىلار كېسىۋەتتى، پەقەت بىزنىڭلا قالدى.
— نېمە قىلاي دەيسەن؟
— نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن. قارىغاندا ئورمانچىلىق ئىدارىسىگە ئەرز قىلمىسام بولمىغۇدەك.
— ئەرز قىلساڭ قىل، خەقلەر گەجگىمىزگە مىنىپ ئۇسسۇل ئوينىسا، بىز ئۇنىڭغا تەڭكەش قىلىپ خور ئوقۇساق ئادەملىكىمىزنى يوقاتقىنىمىز شۇ. تېگىشلىك نېسىۋىمىزنى تىرىشىپ - تىرمىشىپ قولغا ئېلىشىمىز كېرەك. ئاۋۋال ئورمان قانۇنىنى تاپايلى. قانۇندا كېسىمگە يەتمىگەن ئورماننى نابۇت قىلغانلارغا قانداق جازا بېرىلىدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق بەلگىلىمە بار. شۇ ماددىنى چاڭ تۇتۇپ تۇرۇپ ئەرز سۇنساق، چوقۇم ئۇتۇپ چىقالايمىز. مېنىڭ ناھىيىلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىدە تونۇشۇم بار. سەن ئەرز قىلىۋەرگىن. مەن پۇرسەت تېپىپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ قويايي. ئەمما، بىۋاسىتە ئوتتۇرىغا چىقمايمەن.
— سەن پەقەت ئىشنىڭ يولىنىلا كۆرسىتىپ بەرسەڭ بولىدۇ. مەنمۇ بۇ ئىشقا سېنى ھەرگىز چېتىۋالمايمەن.
— ئەمىسە گەپ شۇنداق بولسۇن.

ـــ ماقۇل.

ئۇلار بىرھازاغىچە پاراڭلاشقاچ شاھمات ئويناپ، ئېغىر يانتۇ بولغاندا ئەخمەتجان ئاغىنىسى بىلەن خوشلىشىپ ئۆيگە قايتتى.

تۆتىنچى باب

ئورمانچىلىق ئىدارىسى ناھىيە بازىرىنىڭ جەنۇبىدىكى خىلۋەتىرەك كوچىدا ئىدى. ئەخمەتجان دەرۋازىدىن كىرىۋېتىپ باشلىققا دەيدىغان گېپىنى يەنە بىر قېتىم خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. ئەپسۇس، باشلىق ئىدارىدە يوق بولۇپ چىقتى.

ـــ جۇجاڭ ئەتىگەن سوغۇققۇم يېزىسىغا كەتكەن، ـــ دېدى چىرايلىق ياسىنىۋالغان بۇدرە چاچ ئايال، ـــ ئېھتىمال كەچرەك قايتىپ كېلەر.

سوغۇققۇم دەل ئەخمەتجانلارنىڭ يېزىسى بولۇپ، ئاچا ئېرىق كەنتى شۇ يېزىغا قارايتتى. ئەخمەتجاننىڭ كاللىسىدا ئىشىم ئوڭدىن كەپتۇ، دېگەن خىيال لىپىدە پەيدا بولدى ـ دە، ئايالغا خوش دېيىشنىمۇ ئۇنتۇپ ئارقىسىغا قايتتى. ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بىزنىڭ يېزىغا نېمە ئىش بىلەن كەتكەندۇ؟ بىزنىڭ ئورمانلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر تاپقان بولسا ھەل قىلىش ئۇچۇن ماڭدىمۇ يا. راستتىنلا شۇنداق بولۇپ قالسىغۇ ئوسمان شۇجى بىلەن ھىممەت كاۋاپنىڭ چالمىسى سۇغا چۈشەتتى. ناۋادا باشقا خىزمەت بىلەن ماڭغان بولسىمۇ ئەھۋالنى ئۇقسا، ئورمانىنىڭ ئىشىنىمۇ قوشۇپ بىر تەرەپ قىلىۋېتەر. بىراق، ئۇ باشلىق بىلەن تونۇشلۇقمىز يوق. تونۇش بولۇپ قالغان بولساق نېمىدېگەن ياخشى بولار ئىدى ـ ھە! بولدىلا، ئىزدەپ ـ سوراپ كۆرۈشمەمدىم. باشلىق دېگەن ھەممىشە تونۇشنىڭلا ئىشىنى بېجىرەتتىمۇ. ئەخمەتجان ئاشۇنداق

خىياللارنى قىلغاچ يېزىلىق ئورمان پونكىتىغا كەلدى. دەرۋازىنىڭ بېقىنىدىكى پاكارغىنا كونا ئۆينىڭ ئىشكى قىيا ئوچۇق تۇراتتى. ئەخمەتجان بوسۇغىدىلا تۇرۇپ ئۆيگە بويۇنداپ قارىدى. ئاق سۇلياۋ مىخلانغان يوغان دېرىزە ئالدىدا سىرلانمىغان كېلەڭسىز ئۇستەل، ئۇستەلدە قارا رەڭلىك چۆرۈمە تېلېفون تۇراتتى. تېلېفون يېنىدا ئوتتۇرا ياشلاردىكى دورداي كالپۇك بىر كىشى بىر بۇردا زاغرىنى كۆرۈشكىدىكى چايغا چۆكۈرۈپ راسا ئىشتىها بىلەن يەۋاتاتتى.

— ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى كەلمىدىمۇ؟

— ئۆزلىرىنىڭ نەدىن كېلىشىلىرى؟

— ناھىيىدىن.

— ئالدىلىرىغا پىكاپ يولۇقمىدىمۇ؟ جۇجاڭ ھازىرلا يانغان، تېخى ئىدارىسىگىمۇ بېرىپ بولالمىغاندۇ.

— ھەي، ماۋۇ كېلىشمەسلىكنى قارىمامدىغان! — ئەخمەتجان پېشانىسىگە پاقىدە شاپىلاقلاپ قويۇپ، پونكىت دەرۋازىسىدىن چىقتى. ئۇ يول بويى ھەر خىل گادىرماچ خىياللار بىلەن بولۇپ كېتىپ، پىكاپقىمۇ دىققەت قىلمىغانىدى.

ئەتىسى ئەتىگەن ئەخمەتجان ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ قورۇسىدا يەنە پەيدا بولدى. بۇگۈن تۈنۈگۈنكىدىن بالدۇرراق كەلگەنىدى.

— جۇجاڭ ئىشخانىدا بار، — دېدى تۈنۈگۈنكى ئايال ئۇدۇلدىكى ئىشخانىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — باشقىلار بىلەن سۆزلىشىۋاتىدۇ، سەل تۇرۇپ كىرسىلە.

ئەخمەتجان باشلىقنىڭ ئىشخانىسىغا تەلمۈرۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئېغىپ، پىكرى چېچىلاتتى. شۇ چاغدا ئۇ باشلىققا دېمەكچى بولغان گېپىنى قەغەز يۈزىگە چۈشۈرۈپ كەلمىگەنلىكىگە سەل پۇشايمان قىلدى. بىر ھازادىن كېيىن ئىشخانا ئىشكى ئېچىلىپ، ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم چىقتى.

ئىشخانىدا كۆزەينەكلىك بىر كىشى ئولتۇراتتى. ئۇلار خوشلىشىپ ئىشىك يەنە يېپىلدى. ئەخمەتجان ئىشككە ئاستا يېقىنلاپ كېلىپ يەڭگىلگىنە چەكتى.

— كىرىڭ، — دېدى سىلىق تەلەپپۇزدا.

ئەخمەتجان ئىشخانىغا كىردى. بۇلۇڭدىكى توك ئوچىقىغا قويۇلغان چەينەك بىر خىل رىتىمدا ۋىزىلداپ تۇراتتى.

— ئولتۇرۇڭ.

ئەخمەتجان ساپاغا ئاستا ئولتۇرۇپ، باشلىققا لەپپىدە قارىدى. ئىدارە باشلىقى پاكارراق، سىرىق چىراي ئادەم ئىدى. يۇزىنىڭ يېرىمىنى توسۇۋالغان كۆزەينەكى چىرايىنى تېخىمۇ سۇرلۇك قىلىپ كۆرسىتەتتى.

— نەدىن كەلدىڭىز؟

— سوغۇققۇم يېزىسىدىن.

— بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟

— ھە، مەن سوغۇققۇم ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى. ئائىلىمىز ئاچا ئىرىق كەنتىدە. بىز بىرنەچچە يىلنىڭ ئالدىدا كەنت ياقىسىدىكى قۇملۇقتىن بوز يەر ئېچىپ ئورمان سالغانىدق...

ئەخمەتجان باشلىققا دېمەكچى بولغان گېپىنىڭ بىرسىنىمۇ قالدۇرماي دەۋەتتى. تۇنۇگۈن دەرۋازىدىن كىرىۋېتىپ كۆڭلىگە تىزغىنىدەك ئىدىتلىق بايان قىلالمىغان بولسىمۇ، ھەر ھالدا مەقسىتى چالا قالمىدى.

— سىلى قايتىپ تۇرسىلا، مۇئەللىم، — ئىدارە باشلىقى ئەخمەتجاننىڭ گېپىنى تۇگىشىگىلا ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۇردى، — مەن ئەھۋالدىن خەۋەرلەندىم. بىز ئادەم ئەۋەتىپ تەكشۈرۈپ باقايلى. ئەھۋال راستتىنلا سىلى دېگەندەك بولسا، كېيىنلىگەن ئورمانىنىڭمۇ جاۋابكارلىقى سۇرۇشتۇرۇلىدۇ.

ـــ ماقۇل، جۇجاڭ. ئەمسە مەن سىلىنىڭ يوللىرىغا قارايمەن.

ئەخمەتجان باشلىقنىڭ ئىشخانىسىدىن خىجىلا چىقىپ كەتتى.

«شۇنچىلىك ئىشكەنغۇ مانا. قېنى ھېممەت كاۋاپ كۆرەڭلەپ باققىنا! سېنىڭ كۆرەڭلەيدىغان كۈنلىرىڭمۇ ئاخىرلىشاي دەپ قالدى. ھەي ئىسىت، روزى باقى ئاخۇن بىلەن خۇپىدىن ئاخۇنلار نېمىشقىمۇ ئالدىراپ كېسۈۋەتكەن بولغىيتى. ئوسمانىڭ ھەيۋىسىدىن شۇنچىمۇ قورققان بارمۇ. دېھقان دېگەننىزە.»

ئەخمەتجاننىڭ ئورمانچىلىق ئىدارىسىگە بېرىپ كەلگىنىگە خىلى كۈنلەر بولۇپ قالدى. ئەمما، تەكشۈرگۈچىلەرنىڭ شەپىسىمۇ يوق ئىدى. كۈنلەر ئۆتۈۋەرگەنسېرى ئورماننىڭ بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن مۇھەممەت ئاكىنىڭ ئىرادىسىمۇ لىڭشىپ قالدى. ھېممەت كاۋاپمۇ ئەخمەتجاننىڭ كۆزىگە كىرىشىپلا قالغانىدى. گەرچە ئۇ ئەخمەتجانغا قوپال تېگەلمىسىمۇ مەكتەپكە بارسا مەكتەپتە، ئۆيگە كەلسە ئۆيدە پەيدا بولاتتى.

ـــ ئادەم ئالدىرىغانغا ئالدىرىماي خەت يېزىپ ئولتۇرىدىكەنلا، مۇئەللىم، ـــ ھېممەت كاۋاپ ئەخمەتجاننىڭ ئىشخانىسىغا ئوسۇپلا كىرىپ شۇنداق دېدى، ـــ نېمانچە تۇگىمەيدىغان خەت بۇ!

ـــ بىز خەت يېزىپ نان يەيدىغان ئادەملەر، ھاجىم. مۇشۇنداق خەت يازمىساق، ھۆكۈمەت ماڭاش بەرمەيدۇ.

ـــ ئورماننى بۇگۈن كەستۈرەيلى، مۇئەللىم، ئەگەر ئەمگەك كۈچىدىن قىسىلسىلا ئادەمنى مەن چاقىراي.

ـــ سىلى بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا ھېچقانداق مۇئامىلە مەۋجۇت ئەمەس، ئىشنى بېشى بىلەن قىلاي دېسىلە يەرنى

كىمدىن ئالغان بولسىلا شۇنى تۇتسىلا.

ــ كەنت كادىرلىرى مەندىن پۇلنى ساق ساناپ ئېلىپ بولغان تۇرسا، يەنە شۇلارنى تۇتامدىم. ئەمدى ئۇلارنىڭ بۇ ئىش بىلەن ئالاقىسى قالمىدى.

ــ ئۇنداقتا سىلى بىلەنمۇ مېنىڭ ئالاقەم يوق، ھاجىم. مەن ئورمان كەسمەيمەن. نوچى بولسىلا ببرىپ ئۆزلىرى كېسىۋەتسىلە.

ــ نېمە!؟ ــ ھىممەت كاۋاپنىڭ قىساق كۆزلىرى چەكچىيىپ، چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى، ــ سىلىنىڭ ئورمانلىرىنى مەن كېسەمدىم؟ ماڭا ئورمان ئەمەس، يەر لازىم، يەر!

ــ ئەمىسە مەن سىلىنىڭ يەرلىرىنى ئېلىۋالدىممۇ؟

ــ بولدى، مەن سىلىدەك قائىدە ئۇقمايدىغان ئادەم بىلەن سۆزلىشىپ ئولتۇرمايمەن، ئىزىزىتىنى بىلمەيدىغان ئادەمكەنغۇ بۇ! ــ ھىممەت كاۋاپ ئەخمەتجاننىڭ ئىشخانىسىدىن تېرىككەن پېتى چىقىپ كەتتى.

ــ قائىدە ئۇققان بولسىلا مەن بىلەن ئەمەس، يەرنى بەرگەنلەر بىلەن سۆزلىشەتتىلە، ــ دېدى ئەخمەتجان ھىممەت كاۋاپنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنلۇك ۋارقىراپ.

يەنە تەخىر قىلىۋېرىشكە بولمايتتى. ئورمانچىلىق ئىدارىسىدىكىلەرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋېتىشنىڭ پايدىسىزلىقى ئەخمەتجانغا ئايان بولغانىدى. شۇڭا، ئۇ يەنە باشلىقنى ئالدىرىتىش ئۈچۈن ئورمانچىلىق ئىدارىسىگە قايتا كەلدى. ئىدارە باشلىقى سىرتقا چىقىپ كەتكەنىدى.

ــ سىز ئىتتىپاق كومىتېتىدىن سوغۇققۇمغا خىزمەتكە چۈشكەن ئابدۇكېرىمنىڭ ساۋاقدىشى بولامسىز؟ ــ سورىدى ھېلىقى بۇدرە چاچ ئايال.

— هەئە، ئوتتۇرا مەكتەپتە بىرگە ئوقۇغان. . .

«ئابدۇكېرىمنىڭ تونۇشى مۇشۇ ياسانچۇق خېنىمكەن — دە، مۇنداق مودىكەشلەرنىڭ قولىدىن ياسىنىشتىن بۆلەك نېمە ئىش كېلەتتى. ھېچبولمىغاندا گېپى ئۆتىدىغان بىرەر ئەر بىلەن تونۇش بولغان بولسا، ئىشلىرىمغا ئازراق پايدىسى بولماسمىدى.» ئەخمەتجان شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

— مەن مۇشۇ ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولىمەن، — دېدى ئايال ئەخمەتجاننىڭ قىياسىنى ئالدىن پەملىگەندەك، — ئىسمىم ماھىنۇر.

ئەخمەتجان ھېلىلا ماھىنۇر توغرىسىدا قىلغان بىمەنە خىيالىدىن ئۆكۈندى. «ھەي، مېنىڭ گۇمانخورلۇقۇمنى قارىمامدىغان، بۇ ئايال ئەسلى ئىدارىنىڭ مۇھىم ئادىمى ئىكەن ئەمەسمۇ.»

— ئابدۇكېرىمدىن ئەھۋالىنى ئۇقتۇم، — دېدى ماھىنۇر، — ھىممەت كاۋاپنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ؟ سىلەر چىڭ تۇرۇڭلار. ئەمما بۇ ئىشنىڭ ھەل بولۇشىدىن بەك چوڭ ئۈمىد كۈتكىلى بولمايدۇ.

— نېمىشقا دەيسىز؟

— ئۇنى سورىماڭ.

— سىز ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن ھەل قىلىپ قويسىڭىز بولمامدۇ؟

— بۇ ئىشنى مەن يالغۇز بىر تەرەپ قىلالمايمەن. مېنىڭچە بولسىغۇ كەنت شۇجىسى بىلەن ھىممەت كاۋاپنى سوت ئالدىغا سۆرەپ بارغۇم بار.

سۆھبەت شۇ يەرگە كەلگەندە، كارىدوردىن تاق — تۇق ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى — دە، ھېلىقى كۆزەينەكلىك باشلىق ماھىنۇرنىڭ ئىشخانىسى ئالدىدىن ئۆزىنىڭ ئىشخانىسى تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى.

— مەن چىقاي، — ئەخمەتجان ئاستا ئورنىدىن تۇردى.
— ھەر ھالدا سۆزلىشىپ بېقىڭ.
ئەخمەتجان باشلىقنىڭ ئىشىكىنى سىلىق چەكتى.
— كىرىڭ، — دېدى باشلىق ئۇنى ئىشخانىسىغا تەكلىپ قىلىپ.
ئەخمەتجان گېپىنى باشلاپ بولغۇچە باشلىقنىڭ سوئالىغا دۇچ كەلدى.
— نەدىن كەلدىڭىز؟
— سوغۇققۇم يېزىسىدىن.
— بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟ — باشلىق ئەخمەتجاننىڭ راستىنلا تونۇيالمىدىمۇ ياكى قەستەنگە قىلىۋاتامدۇ، بىلگىلى بولمايتتى.
— مەن ئالدىنقى ھەپتە ئورمان دەۋاسى بىلەن كەلگەن ھېلىقى...
— ھە، ئېسىم قۇرۇسۇن. قاراڭ تونۇيالمىغىنىمنى، خىزمەتلەر بەك ئالدىراش. ئىزدەپ كېلىدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس. شۇڭا...
ئەخمەتجان باشلىقنىڭ جاۋابىغا ئىنتىزارلىق بىلەن تەلمۇرۇشكە باشلىدى. باشلىقنىڭ ئېغىزىدىن قانداق جاۋاب چىقىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىش تەس ئىدى. ماھىنۇرنىڭ بايامقى بۇ ئىشىڭىزدىن بەك ئۈمىد كۈتكىلىمۇ بولمايدۇ، دېگەن گېپىنى ئويلىسا ئۈمىدسىزلىنەتتى. باشلىق ئاخىر زۇۋانغا كەلدى.
— سىز ئىنكاس قىلغان ئىشنى بىز تەكشۈردۇق. يەر سېتىش ئىشىغا يېزىلىق ھۆكۈمەت بۆاستە ئارىلىشىپتىكەن.
— ئەمدى ئورماننى كىمىڭە تەمدۇق؟
— ماڭا قاراڭ، يىگىت، — باشلىق ئاق ئارىلاشقان شالاڭ چاچلىرىنى بارماقلىرى بىلەن كەينىگە قايرىپ ئەزىلىك بىلەن جاۋاب بەردى، — يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ قىلغان ئىشىنى بىز

ئالدىراپ بۇزالمايمىز. مۇنداق نازۇك مەسىلىلەرگە قارىتا سەل ئېھتىياتچانراق بولمىساق بولمايدۇ. سىزنىڭ تۆت تۈپ ئورمىنىڭىزنى دەپ يېزا رەھبەرلىرى بىلەن ئارازلىشىپ يۈرۈشنىڭ ئورنى يوق. سىز قايتىپ بېرىپ، يېزىلىق ئورمان پونكىتىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ بېقىڭ.

ئەخمەتجان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، باشلىققا خوشمۇ دېمەي چوڭ ـ چوڭ قەدەملەر بىلەن ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭغا پۈتۈن بىناء پۈتۈن يەر شارى تەتۈر چۆرگىلەپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلماقتا ئىدى. «يېزىلىق ئورمان پونكىتىدىكىلەر بىلەن نېمىدەپ كۆرۈشىمەن؟ دادىسى چىش يېرىپ بىر نەرسە دېيەلمىگەن ئىشقا بالىسى نېمە دېيەلەيتتى؟ ئۇنداق دېگۈچە ھىممەت كاۋاپنىڭ تەلىپىنى شەرتسىز بەجا كەلتۈرۈڭ دېسە بولامدۇ». ئەخمەتجان ماھىنۇرنىڭ ئىشخانىسىغا قاراپ باقتى. ئىشىك ئوچۇق، ئەمما ئىشخانىدا ئادەم كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئىدارە ھويلىسىغا چىقىپ ۋېلىسىپىتىنىڭ قۇلۇپىغا ئاچقۇچ سېلىۋاتقاندا، يېقىنلا يەردىن ماھىنۇرنىڭ قوڭغۇراقتەك جاراڭلىق ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ قايتامسىز؟

ئەخمەتجان بېشىنى كۆتۈردى. ماھىنۇر ئىدارە دەرۋازىسىدىن كىرىۋاتاتتى.

ـــ قايتىپ كېتەي، ئىش راستىنلا ئەپلەشمىدى.

ـــ ئەمدى قانداق قىلاي دەيسىز؟ ـــ ماھىنۇر ياپىشىل ئارچا دەرىخى تۈۋىدىكى جۈمەكتە قوللىرىنى يۇغاچ سورىدى.

ـــ بىلمەيمەن، ئەمما سىزدىن بىر ئىشنى سورىماقچىمەن.

ـــ بولدى، سورىمايلا قويۇڭ. سىزنىڭ نېمىنى سورايدىغانلىقىڭىزنى بىلىپ تۇرىمەن.

ـــ مېنىڭ يۈزۈمنى قىلمىسىڭىزمۇ ئابدۇكېرىمنىڭ يۈزىنى قىلىڭ. سىز ئابدۇكېرىمنىڭ يېقىن دوستىكەنسىز.

مەنمۇ ئۇنىڭ ياخشى دوستى.

ــ خاتالاشتىڭىز، ئابدۇكېرىم مېنىڭ دوستۇم ئەمەس، سىڭلىمنىڭ ئېرى.

ــ ئۇنداق بولسا تېخىمۇ ياخشى. ئىككىمىزنىڭ ئابدۇكېرىم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىزگە ئاساسلانغاندا، بىز يات ئادەملەر ھېسابلانمايدىكەنمىز. ماڭا بۇ ئىشتا ئويلىنىۋاتقان ئويۇننى دەپ بېرىڭ. ئەگەر ماڭا ئېيتىپ بەرمىسىڭىز، ئەتە مۇشۇ ئىش ئۈچۈن ئابدۇكېرىمنى ئالدىڭىزغا ئەۋەتىمەن. ئۇ چاغدىغۇ دەپ بەرمەي تۇرالماسسىز.

ــ توختاپ تۇرۇڭ. مەن ئىشخانىنى تاقىۋېتىپ كېلەي. يولدا ماڭغاچ پاراڭلىشايلى.

بازارنىڭ كوچىلىرىدا ئادەملەر ئۇياقتىن ــ بۇياققا ئۆتۈشەتتى. ئۇلار بىر ــ بىرىگە ياندىشىپ ئاستا ماڭغاچ پاراڭغا چۈشتى.

ــ سىز جۇجاڭ بىلەن كۆرۈشكەن كۈنىڭ ئەتىسىغۇ دەيمەن، ــ دېدى ماھىنۇر سومكىسىدىن ئاپئاق پەلىيىنى ئېلىپ قوللىرىغا كىيگەچ، ــ جۇجاڭنىڭ ئىشخانىسىغا بىر ئىش بىلەن كىرىۋىدىم، مېنى كۆرۈپلا جىمىپ كەتتى. بۇرۇن بىزنىڭ باشلىق ئۇ ئادەمنى ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمەيتتى. نېمىشقىدۇر يېقىندىن بېرى كونا دوستلاردەك بولۇپ كېتىشتى. ئاڭلىشىمچە، ھىمىت كاۋاپ ئاخشاملىرى جۇجاڭنىڭ ئۆيىگە تولا يورغىلارمىش.

ــ ھىمىت كاۋاپ سىلەرنىڭ باشلىقىنىڭمۇ بۇرنىغا چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ بوپتۇ ــ دە، يېزىغا بېرىپ تەكشۈرىدۇق، دەۋاتىدۇ تېخى.

ــ كىم؟

ــ سىلەرنىڭ باشلىقچۇ؟

ــ بىكار گەپ. تەكشۈرۈشكە بارسا مەن ئۇقماي قالامدىم.

— رەھمەت سىزگە.

— ماڭا رەھمەت دېمەك، شۇ تاپتا ئورمانىنىڭ قۇتۇلدۇرالمىغىنىم ئۈچۈن ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن.

— بۇ ئىشنى سىزدىن كۆرگىلى بولمايدۇ. باشقا يەرلەرگە ئەھۋالنى ئېيتىپ باقسام قانداق بولار؟

— قەيەرگە؟

— مەسىلەن، ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقارمىسىغا.

— ئورمانىڭ كۆلىمى قانچىلىك؟

— بەش مو ئەتراپىدا.

— ئازكەن. ئون مودىن ئاشقان بولسا ئورمانچىلىق باشقارمىسى قول تىقاتتى.

— ئەسلى ئون بەش مو ئىدى. قالغان ئىككى قوشنىمىز شۇجىنىڭ بېسىمىغا چىدىمايۋ ئون مونى كېسىۋەتتى.

— ئۇنداقتا باشقارمىنىڭ ھەل قىلىش دائىرىسىگە كىرىدىكەن، پەيتنى چىڭ تۇتۇڭ. ئورمانچىلىق باشقارمىسىدا سىدىق دەيدىغان بىر باشلىق بار. ئۇ ھەققانىيەتچى ئادەم. بەلكىم ئۇ ئىشىڭىزنى ھەل قىلىپ قويار.

ئەخمەتجانغا ئورمانچىلىق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بىلەن كۆرۈشۈش ئانچە تەسكە توختىمىدى. چۈشلۈك تاماق ۋاقتى توشقاندا، ئېگىز بىنانىڭ ئالدىدا قارا پىكاپتىن چۈشۈۋاتقان سالاپەتلىك كىشىنىڭ سىدىق چۈجاڭ دېگەن ئاشۇ، دەپ كۆرسىتىپ قويدى دەرۋازىۋەن. ئەخمەتجان دەرۋازىۋەنگە رەھمەت ئېيتىپ باشلىقنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشتى. باشقارما باشلىقنىڭ ئىشخانىسى ئېگىز بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدە ئىدى. دېرىزە تەكچىسىدە بىرنەچچە تەشتەك گۈل بار ئىدى. دېرىزىنىڭ بىر قانىتى قىيا ئوچۇق بولۇپ، ھاۋارەڭ پەردە بوشقىنا يەلپۈنەتتى.

— ئولتۇرۇڭ، — باشلىق ئۆزىگە ئەگىشىپلا كىرگەن يىگىتكە كرىسلودىن جاي كۆرسەتتى.

— نەدىن كەلدىڭىز؟ — باشلىق پەلتوسىنى سېلىپ كىيىم ئاسقۇچقا ئېسىۋېتىپ سورىدى.

— ئايدىڭكۆل ناھىيىسىدىن كېلىشىم، — ئەخمەتجاننىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى. چۈنكى، ناھىيىلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىدىكى كۆزەينەكلىك باشلىقمۇ تۇنجى كۆرۈشكەندىلا شۇنداق سورىغانىدى.

— بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟

— مۇنداق بىر ئىشنى ئۆزلىرىگە ئىنكاس قىلماقچى ئىدىم، — ئەخمەتجان ھەممە گەپنى بىر باشتىن سۆزلىگىلى تۇردى.

— كېسىلگەن ئورمان راستىنلا ئون مو كېلەمدۇ؟ — سورىدى باشلىق ئەخمەتجاننى گەپتىن توختىتىپ.

— ئون مودىن ھەرگىز كەم ئەمەس، ھازىر كېسىلىش خەۋپى بارى بەش مو.

— ناھىيىلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىدىكىلەر نېمە دەيدى؟

— ئۇلار دەسلەپتە سۈرۈشتۈرمەكچى بولغان، — ئەخمەتجان ناھىيىلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنىڭ ئوينىغان ئويۇنلىرىنىمۇ ئېچىۋەتتى.

— كېسىلگەن ئورمان ئېتىز ئۈستىدىمۇ ياكى يۆتكىلىپ بولۇنديمۇ؟

— كەنت شۇجىسى ئادەم تەشكىللەپ شۇ كۈنىلا يۆتكىۋەتكەن، ھازىر دېھقانلارنىڭ ھويلىسىدا.

باشلىق ئۈستەلدىكى قىزىل تېلېفونىنىڭ نومۇرىنى باسقىلى تۇردى. ئەخمەتجان ناھىيىدىكى باشلىقنىڭ بۇ دېلونى يېزىلىق ئورمان پونكىتىغا چۈشۈرۈپ بەرمەكچى بولغىنىدەك، ئەمدى ماۋۇ يوغان باش ئەمەلدارمۇ ناھىيىگە چۈشۈرۈپ بېرەمدۇ نېمە، دەپ گۇمان قىلدى ۋە سەل چۆچۈدى. ئەمما، سىدىق چۈجاڭ تېلېفونىنى ئايدىڭكۆل ناھىيىلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىگە

ئەمەس، ئۆزىنىڭ يېنىدىكى بىر بۆلۈمگە توغرىلاپ ئۇرغاندى.

ــ ۋەي، نۇردىنمۇ؟ مېنىڭ ئىشخانامغا كىرىڭا، ــ باشلىق تېلېفون تۇرۇبكىسىنى قويۇۋېتىپ، ئەخمەتجاندىن يەنە گەپ كوچىلىغىلى تۇردى.

ــ كېسىلگەن ئورماننىڭ ئىگىسى ئەرز قىلماپتىغۇ؟

ــ قورققان گەپ. كەنت دېگەندە شۇجىنىڭ ئۇستىدىن ئەرز قىلغان دېھقانغا ياخشى ئاقىۋەت يوق.

شۇ ئاردا ساقچى فورمىسى كىيگەن ئېگىز بويلۇق، ئوتتۇرا ياشلاردىكى بىر كىشى ئىشخانىغا كىرىپ كەلدى.

ــ ئايدىڭكۆل ناھىيىسىنىڭ سوغۇققۇم يېزىسىدا كېسىمگە يەتمىگەن ئورمانغا سوغۇق قول تەككەن ئوخشايدۇ، ــ دېدى باشلىق ئورنىدىن ئازراق مىدىرلاپ قويۇپ، ــ ئەتىلا بېرىپ تەكشۈرۈپ كېلىڭ.

ــ ماقۇل چۈجاڭ.

ــ يەنە بىر گەپ، ــ باشلىق ئىشكىتىن چىقىپ كېتىۋاتقان كىشىنى توختىتىپ قوشۇمچە قىلدى، ــ ناھىيىلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىدىن ماھىنۇرنى ياردەملەشتۈرۈڭ.

ــ بولىدۇ.

ــ بۇ بىزنىڭ ئامانلىق قوغداش بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى، ــ باشلىق ئىشخانىسىدىن چىقىۋاتقان كىشىنى ئىما قىلىپ دېدى، ــ خىزمەتنى ناھايىتى ئەستايىدىل بېجىرىدىغان ئادەم. سىز خاتىرجەم بولۇڭ، بۇ ئىشنىڭ نەتىجىسىنى ئەتىلا بېكىتىلىدۇ.

«باشلىق دېگەننىڭ ھەممىسى مۇشۇ كىشىدەك بولسا ـ ھە» دەپ ئويلىدى ئەخمەتجان ئىشخانىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ. ئەخمەتجان ناھىيىگە قايتىدىغان ئاپتوبۇس بېكىتىگە كەلگەندە، ئويلىمىغان يەردىن ئابدۇكېرىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

— ۋۇي، قاچان كەلدىڭ؟

— چۈشتىن ئالدىراق كەلگەن. ئورمانچىلىق ئىدارىسىدىكى ھېلىقى شېشە كۆز بەك نەپسانىيەتچى نېمىكەن. ئۇ ھەمىت كاۋاپنىڭ سەنمىگە ئۇسسۇل ئويناۋاتىتۇ. شۇنىڭ بىلەن ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقارمىسىغا كەلدىم.

— باشلىق بىلەن كۆرۈشەلىدىڭمۇ؟

— كۆرۈشتۇم. باشقارما باشلىقى بەك كىچىك پېئىل ئادەمكەن. تەكشۈرۈشكە ئادەم بەلگىلەپ بولدى. ئۆزۈڭ تۇيۇقسىز كېلىپ قاپسەنغۇ؟

— بىر ئاغىنەم بالىسىنىڭ مەرىكسىنى ئۆتكۈزۈپتىكەن. خەۋەر تېپىپلا يولغا چىقتىم. يۈرە، بېرىپ بىرگە قايتايلى.

— مەن مېڭىپ تۇراي، ئاداش، بۇ يەرگە كېلىشىمدىن ئۆيدىكىلەرنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى. ئەنسىرەپ قالمىسۇن.

— خوش ئەمىسە، ئەتە كۆرۈشەيلى.

ئابدۇكېرىم ساھىبخانىنىڭ ھۇزۇرىغا كەلگەندە، مېھمانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۆزاپ بولغانىدى. كەچ كىرگەندە دوستى ئۇنىڭ قايتىپ كېتىشىگە قوشۇلمىدى.

— ئالدىرىماي تۇر، كەچلىك ئولتۇرۇشنى ئەمدى باشلايمىز. ھاراق ئىچمىسەڭمۇ ھە ـ ھۇ دېيىشىپ بەر.

ئابدۇكېرىم دوستىنىڭ لەۋزىنى رەت قىلالمىدى. ئولتۇرۇش باشلانغاندا، ئۇ مېھمانلارغا بىرنەچچە پەدە دۇتار چېلىپ بەردى.

ھاراقنىڭ قاتىشىق ھىدى ئۆينىڭ ھاۋاسىنى بۇلغىۋەتكەنىدى. ئابدۇكېرىم ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقتى. ئۆيدىن ياڭرىغان چۇقان ـ سۇرەن كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ خېلى يىراقلارغا كېتەتتى. ئابدۇكېرىم كوچىنىڭ ئۇ بېشىغا بېرىپ ھاۋالىنىشنى ئويلاپ ئاستا ماڭدى. ئەمما، قوشنا

ئۆينىڭ ئالدىغا بارغاندا، ئۇنىڭ قەدەملىرى ئىختىيارسىز توختاپ قالدى. دەرۋازا ئالدىدا سېغىزرەڭ پىكاپ توختىتىپ قويۇلغانىدى. ئابدۇكېرىم پىكاپنىڭ نومۇرىغا قاراپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. بۇ دەل ھىممەت كاۋاپنىڭ ماشىنىسى ئىدى. شۇ چاغدا ھويلىدا گۇدۇڭ ـ گۇدۇڭ ئاۋاز ئاڭلىنىپ ئىككى ئادەم چىقتى. ئۇلارنىڭ بىرى ھىممەت كاۋاپ ئىدى. ئابدۇكېرىم سورۇنغا كىرىپ ئۆيى ئېگىسىدىن:

— ماۋۇ ئوڭ تەرەپتىكى كىمنىڭ ئۆيى؟ — دەپ سورىدى.

— سىدىق چۇجاڭنىڭ.

— قايسى باشقارمىنىڭ باشلىقى ئۇ؟

— ئورمانچىلىق باشقارمىسىنىڭ.

— نېمە! — ئابدۇكېرىمنىڭ ئاۋازى جىددىي تۇس ئالدى.

— نېمە ئىش بولدى؟

— ھېچ ئىش يوق.

— راست گەپ قىلە، چىرايىڭ تاتىرىپ كەتتىغۇ.

— ھېچ ئىش يوق دېدىمغۇ، — ئابدۇكېرىم كرېسلوغا ئۆزىنى تاشلاپ ئونسىز ئولتۇرۇۋالدى.

بەشىنچى باب

ئەخمەتجان ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقارمىسىدىكى ھېلىقى ساقچى فورمىسى كىيىۋالغان قاتاڭغۇر ئادەمنىڭ يولىغا تەلمۇرۇپ زارىقتى. باشقارما باشلىقىنىڭ ئېسىل بىزەلگەن ئىشخانىسىدىكى قىسقىلا سۆھبەت ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن بىر دەممۇ نېرى كەتمەيتتى. بىر دىنلا كۆڭلىگە تەكشۈرگۈچىلەر كېلىپ ماڭا ئۇقتۇرمايلا بىر ياقلىق قىلىۋەتكەنمىدۇيا، دېگەن گۇمان كىرىۋېلىپ، ناھىيىلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسىدىكى ماھىنۇرنى ئىزدەپ ماڭدى. تەكشۈرگۈچىلەر كەلگەن بولسا، ماھىنۇر

بىلمەي قالمايتتى.

ئورمانچىلىق ئىدارىسى تېپتىنچ، ئىشخانىلارنىڭ ھەممىسى ئېتىك ئىدى. ئەخمەتجان ماھىنۇرنىڭ ئىشخانىسى ئالدىدىن يېنىشىغا كاربىدورنىڭ نېرىقى تەرىپىدىن ئايال كىشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— كىمنى ئىزدەيسىز؟

ئەخمەتجان ئارقىسىغا ئىتتىك بۇرۇلدى. ۋۇجىككىنە ئايال قىزىل چايداننى كۆتۈرۈپ ئاستا كېلىۋاتاتتى.

— ماھىنۇر چۇجاڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىدىم، — جاۋاب بەردى ئەخمەتجان.

— ماھىنۇر چۇجاڭ دوختۇرخانىغا كەتتى.

— دوختۇرخانىغا؟

— ھەئە، سىڭلىسىنىڭ ئېرىنى ئوپېراتسىيە قىلغانكەن.

ئەخمەتجان ھاسىرىغىنىچە دوختۇرخانىغا يېتىپ كەلدى. كېسەلخانىلارغا بىر - بىرلەپ قاراپ يۈرۈپ، ئابدۇكېرىمنى خېلى تەستە تاپتى. چىرايى تاتىرىپ، ساقاللىرى ئۆسۈپ تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن ئابدۇكېرىم ئۇستىلەپ قويۇلغان ئاپئاق ياستۇقلارغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ يېنىدا چاچلىرى مەشۇتتەك ئاقارغان مېھرىبان ئانىسى، خوتۇنى ئاينۇر ۋە يەنە ئاچا ئېرىق كەنتىنىڭ باشلىقى بارات بار ئىدى. ماھىنۇرمۇ شۇيەردە ئىدى. ئابدۇكېرىم ئەخمەتجاننى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلىۋىدى، ئاينۇر ئاگاھلاندۇردى:

— قوزغالماڭ، دوختۇر مىدىرلىمسۇن دېگەن.

ئەخمەتجان نېمىدەپ ئەھۋال سوراشنى، گەپنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالغاندا، ئابدۇكېرىم ئېغىز ئاچتى.

— قېنى ئولتۇر، ئاداش.

كەنت باشلىقى بارات خېرلىشىپ ياتاقتىن چىقىپ كەتتى.

— نېمە كېسەل بولۇپ قاپسەن، ئاداش؟ — ئەخمەتجان ئابدۇكېرىمگە يېقىن ئولتۇرۇپ ئەھۋال سوراشقا باشلىدى.

— سوقۇر ئۆچەي كېسىلى بولۇپ قاپتىكەنمەن.

— بۇرۇنمۇ شۇنداق ئالامەت بارمىدى؟

— ۋاي تاڭ، ئۆزۈممۇ ئۇقمايمەن. ئوڭ ېېقىنىم تۇيۇقسىز ئاغرىپ زادى بولالماي دوختۇرخانىغا كېلىۋىدىم، شۇ ھامان ئوپېراتسىيە قىلدى.

— ھازىر قانداقراق؟

— چاتاق يوق. ئەمما بىرنەچچە كۈن مىدىرلىماي ياتقۇدەكمەن.

— شۇنداق قىل، جان بولسا جاھان.

— بۇ يەردىلىكىمنى قانداق بىلدىڭ؟

— ماھىنۇر چۈجاڭنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم. شۇ يەردە ئاڭلىدىم.

— مېنى نېمە ئىش بىلەن ئىزدىگەنىدىڭىز؟ — سورىدى ماھىنۇر.

— ئورمانچىلىق باشقارمىسىدىكىلەر تەكشۈرۈشكە كەلمەكچى ئىدى. كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى ھېچ ئۇقالمىدىم. شۇڭا. . .

— ئۇلار كەلمەيدۇ، — ئابدۇكېرىم ياستۇقتىن سەل ئۆرە بولۇپ كېسىپلا جاۋاب بەردى.

— سەن قانداق بىلىسەن؟

— شۇ كۈنى مەريكە قىلغان ئاغىنەم بىلەن ئورمانچىلىق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى تام قوشنىكەن. ئاخشىمى ھاراق سورۇنىدا ئولتۇرغۇم كەلمەي سىرتقا چىققانىدىم، ھەمىت كاۋاپىنىڭ سىدىق چۈجاڭنىڭ ئۆيىدىن چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. سىدىق چۈجاڭ ئۇنىڭغا، بولىدۇ، بولىدۇ، خاتىرجەم بولسىلا، دېگەن سۆزنى نەچچە قېتىم دېدى.

— بۇ ئىشمۇ سۇغا چىلىشىپتۇ- دە، — دېدى ئەخمەتجان ھەسرەت چېكىپ.

— ئىچلىرىنى پۈشۈرمىسىلا، بالام، — ئابدۇكېرىمنىڭ ئانىسى ئەخمەتجانغا مېھرىبانلىق بىلەن تەسەللى بېرىشكە باشلىدى، — ئورمان توغرىسىدا ھىممەت كاۋاپ بىلەن پۈت تىپىشىپ قالغانلىرىنى ئاڭلىغانىدىم. ھىممەت كاۋاپ دېگەن پۇل بېرەي دېسە ئېشەكنىڭ ئەمچىكىنى ئېمىشتىنمۇ يانمايدىغان ئادەم ئۇ. ئورمانىنى كېسىپ يەرنى بىكارلاپ بەرسىلە، خۇدايىم سىلىگە ئۆز خەزىنىسىدىن نېسىۋە ئاتا قىلغاي. ھازىرقى شارائىتتا پۇلى بار ئادەملەر بىلەن تەڭلىشىپ بولمايدۇ.

— مەن ھېلىقى يوغان قورساق چوڭاڭغا بەك ئىشىنىپ كېتىپتىمەن.

— ئەمدى سونقا ئەرز قىلىشتىن باشقا ئامال قالمىدى.

— ئەرز قىلماڭلار، بالام، — ئابدۇكېرىمنىڭ تەكلىپىنى مومايى رەت قىلدى، — ئەرز سورايدىغانلارنىڭمۇ گېپىنى ئۆزى بىلەن بىللە، ھىممەت كاۋاپ ئالەمنىڭ ھەممە يېرىدە تىمىسقىلاپ يۈرىدىغان ئادەمكەن. ھەرقانچە ئىتتىك پىچاقمۇ سۆڭەكنى كېسەلمەي توختاپ قالىدۇ.

— قارىغاندا ھىممەت كاۋاپ سىزنىڭ ئىزىڭىزغا چۈشۈپتۇ، — دېدى ماھىنۇر، — نەگە بېرىپ تۇرغىنىڭىزنى، كىم بىلەن كۆرۈشۈپ نېمە دېيىشكەنلىكىڭىزنى بىلىپ تۇرىدىكەن.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلاپ قالدىم، — دېدى ئابدۇكېرىم، — ئەرز قىلىشتىن بۇرۇن قەيسەرجان بىلەن مەسلىھەتلەشسەك، ھىممەت كاۋاپقا تاقابىل تۇرىدىغان تەدبىرلەرمۇ تېپىلىپ قالار.

— قەيسەرجان دېگەن كىم ئۇ؟ — سورىدى ئەخمەتجان.

— مېنىڭ ئېرىم، — دېدى ماھىنۇر پىيالىگە چاي قۇيۇۋېتىپ، — سوت مەھكىمىسىنىڭ ھەق تەلەپ دەۋا

كوللېگىنىسىده ئىشلەيدۇ.

ــ قەيسەرجان ئاكامغۇ ھىممەت كاۋاپنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كېتەمدۇ تېخى، ــ دېدى ئاينۇر ئاچىسى بىلەن چېقىشىپ.

ــ تۇزۇك گەپ قىلە، ــ ماھىنۇر سىڭلىسىنى نوقۇپ قويدى، ــ سەن قەيسەرنى ئاشۇنداق چاغلامسەن؟

ئىشىك «غىچ» قىلىپ ئېچىلىپ سوتچى فورمىسىدىكى قىز بىلەن ياشلاردىكى قارامتۇل، يادائىغۇ ئادەم كىرىپ كەلدى. ئاينۇر بىلەن ماھىنۇر پاراققىدە كۈلۈشۈپ كېتىشتى.

ــ نېمىگە كۈلىسىلەر؟ ــ سوت كادىرى ئەخمەتجان، ئابدۇكېرىملەر بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ ئاياللارغا بۇرۇلدى.

ــ زامان ئاخىر بوپتۇ. شۇڭا كۈلۈۋاتىمىز، ــ دېدى ئاينۇر كۈلكىدىن توختاپ.

ــ غەيۋەتنىمۇ قىلىشۋاتقانكەنسىلەر ــ دە.

ئەخمەتجان بۇ كىشىنىڭ ھىلىلا گېپى بولۇنغان قەيسەرجان ئىكەنلىكىنى قىياس قىلدى.

ــ ماۋۇ ئاغىنەمنىڭ سىز ياردەملىشىپ بېرىدىغان بىر ئىشى بار ئىدى، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەخمەتجانغا كۆرسىتىپ.

ــ قانداق ئىش؟

ــ ئورمان كېسىش ماجىراسى.

ــ سەن نېمىدەپ ئورمان ماجىراسىغا ماڭا ئېتىتىرسەن؟ ــ دەپ خوتۇنغا قارىدى قەيسەر.

ــ ئاۋۋال ئەھۋالنى ئۇقۇپ باقمامسىز؟

ــ ئورمان كېسىلمەسە ئەنزە تۇرغۇزۇلمايدۇ، ــ دېدى قەيسەر ئەخمەتجاننىڭ گېپىنى تولۇق ئاڭلاپ، ــ بىز ئادەتتە ئەنزە خاراكتېرىنى ئالغان ئىشلارنى بىر ياقلىق قىلمىز. ئەنزە تۇرغۇزۇلمىسا بىزنىڭ خىزمەت دائىرىمىزگە كىرمەيدۇ. بىرسى سىزگە ئون قېتىم مۇشت تەڭلىسىمۇ جىنايەت شەكىللەنمەيدۇ.

ئورمانلىقنىڭ ئىشىغا كەلسەك، ھىممەت كاۋاپ سىزگە كېسىش ھەققىدە بېسىم ئىشلىتىپتۇ. ئەمما، ئورمان ھايات‌كەن، بۇ يەردە تېخى جىنايەت سادىر بولمىغان.

— باشقا قوشنىلارنىڭ ئون مو ئورمىنىنى كېسىۋەتتى.

— ئۇلارنىڭ ئەرزى يوق ـ دە.

— ئەمىسە قانداق قىلساق بولار؟

— ئورمانىنى ئۆزىڭىز كېسىپ بەرمەي ھىممەت كاۋاپنى كېسىشكە مەجبۇرلاڭ. ھىممەت كاۋاپ كېسىۋەتسە ئاندىن جىنايەت شەكىللىنىدۇ. شۇ چاغدا بىز دەرھال ئەنزە تۇرغۇزۇپ، زىيانىنى تولۇقلاپ بېرىمىز. ئەمما، ئۆزىڭىز كېسىۋەتسىڭىز ئىشنىڭ تۈگىگىنى شۇ.

— ئەگەر بېسىم ئىشلىتىپ كەستۇرسىچۇ؟

— ھېلى دېدىمغۇ، پالتا كىمنىڭ قولىدا بولسا جاۋابكار شۇ.

يېقىندىن بېرى مەكتەپتىن توختاپ قالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ماڭغان ئەخمەتجان مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا ھىممەت كاۋاپ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. سېغىزرەڭ پىكاپ نېرىراقتا توختاپ تۇراتتى.

— ئورمانىنى كەسكىلى ماڭدىلىمۇ، مۇئەللىم؟

— ياق، بالا يىغقىلى ماڭدىم.

— ئورمانىنى قاچان كېسىلا؟

— مەن ئورمان كەسمەيمەن دېدىمغۇ.

— ئادەمنى تولا ئەخمەق قىلمىسىلا، مەن ئۇزۇندىن بېرى تەخىر قىلدىم.

— نېمىشقا تەخىر قىلدىلا؟ تەخىر قىلماي كېسىپ تاشلىسىلا بولمامدۇ؟

— تىل خەت يېزىشقا ۋاقتىم يوق. مېنىڭ ئىشىم

ئالدىراش، قوللىرىدا پالتا توختىسا كېيىپ تاشلىسىلا، ــ ئەخمەتجان ژېلىسپىتىنى مىنگىنىچە كېتىپ قالدى.

ــ ھۆ سولتەك، ــ دەپ غودۇڭشىدى ھەمىت كاۋاپ يىراقلاپ كېتىۋاتقان ژىجىك گەۋدىگە قاراپ چىشىنى غۇچۇرلىتىپ، ــ ئالدىرىماي تۇر، كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسەن تېخى.

ــ ئۆزىمىز كېسىۋېتەيلى، ھاجىم، ــ دېدى پىكاپ ئىچىدە ئولتۇرغان سەپكۇن يۈزلۈك ئادەم بىر ئىشقا ئالدىراۋاتقاندەك ئالىقانلىرىغا تۈكۈرۈپ.

ــ بولمايدۇ، ــ ھەمىت كاۋاپ ئۇنىڭ گېپىنى رەت قىلدى، ــ بۇ سويمەك مېنى قاپقانغا دەسسەتمەكچى!

ــ ئۇنداق سېرىق تۈكلەرنىڭ سىلىنى قاپقانغا دەسسىتەلىشى ناتايىن، ــ دېدى ھېلىقى ئالغاي ئادەمۇ قولىدىكى تاماكا قالدۇقىنى يەرگە پوككىنە تاشلاپ.

ــ ئەگەر ئورمانىي بىز كېسىۋەتسەك، قاپقانغا دەسسىگىنىمىز شۇ، ــ ھەمىت كاۋاپ ئەخمەتجان ماڭغان ياقتىن كۆزىنى ئۈزمەي تۈرۈپ گېپىنى داۋام قىلدى، ــ ئۇ بىزنى ئورمان كېسىشكە زورلاۋاتىدۇ. ئورمانىي بىزگە كەستۈرۈپ ھەممە ئىشنى بۈزماقچى. خام خىيال قىلما، تۈكۈش. ھەمىت ئاكاڭ توزاققا دەسسەيدىغان گۆش كالىلاردىن ئەمەس، ئەقىل بىلەن ئىش قىلىدىغان ئادەم مەن.

ئۇلار ماشىنىسى ھەيدەپ ئەخمەتجان كەتكەن تەرەپكە ماڭدى. ئەخمەتجان ئارقىسىدىن ماريلاپ كېلىۋاتقان پىكاپتىن خەۋەرسىز ئىدى. ئۇ شۇ ئاخشىمى تۆت ئوقۇغوچىنىڭ ئاتا ــ ئانىسى بىلەن كۆرۈشەلىدى. ئۇ ئەڭ ئاخىرقى سۆھبەتدىشىنىڭ يوقىلاڭ سەۋەبلىرىنى تاقەت بىلەن ئاڭلاپ بولۇپ خوشلاشقاندا قاراڭغۇ چۈشكەنىدى. ئەخمەتجان ژېلىسپىتىنى بولۇشىغا تېپەتتى. ئەمما يول ئاۋۇمايتتى. ئىلگىرى بۇ يەردە يېزىنىڭ

نامىنى دەللىلەيدىغان قۇملۇقلار كۆپ ئىدى. كەنت بىلەن كەنت، مەھەللە بىلەن مەھەللە ئارىلىقىدا تېخىچە شېرىن ئۈيقۇسى بۇزۇلمىغان دۆڭلۇكلەرنى كۆرگىلى بولاتتى. بەزى كەنت، مەھەللە ئىچىدىكى ئېتىزلىقلارنىڭ، يوللارنىڭ، ئۆستەڭلەرنىڭ، قاتار كەتكەن پاكارغىنا دېھقان ئۆيلىرىنىڭ ئارىلىقىدىمۇ نار تۆگىنىڭ لوكىسىدەك ئۇششاق ـ ئۇششاق بارخانلار چوقچىيىپ تۇراتتى. يول ئۇستىدىكى دۆڭلەر ئەمگەكچان سوغۇققۇملۇقلار تەرىپىدىن ئاللىقاچان يوق قىلىنغان بولسىمۇ، دۆڭ ئورنىدىكى بوش توپا هارۋا سۆرەپ ماڭغان ئات، قېچىرلارنىڭمۇ قۇلاق تۈۋىدىن تەر ئاققۇزماي قويمايتتى. ئەخمەتجانمۇ دەل شۇ يەرگە كەلگەندە ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ ئىتتىرىپ مېڭىشقا مەجبۇر بولدى. ئىزغىرىن شامالنىڭ توختاۋسىز سوقۇپ تۇرۇشىغا قارىماي ئۇنىڭ پېشانىلىرىدىن تەر تامچىلىماقتا ئىدى. ئۇ بىردەم مىنىپ، بىردەم چۈشۈپ، مىڭ مۇشەققەتتە قۇملۇقتىن چىقىپ بولدى. لېكىن ئالدىدا يەنە پانقاقلىق بار ئىدى. سېرىق شامال مەۋسۇمىدا بۇ جاڭگال ئارپا خېمىرىدەك ئۆرلەپ چاك ـ چاك يېرىلاتتى ـ دە، ئېشەك هارۋىلىرى پەيدا قىلغان كاتاڭنىڭ ئىككى تەرىپىگە سېرىق سۇ شەلۈەرەپ چىقاتتى.

ئەخمەتجان بىردەم هاردۇق ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ۋېلىسىپىتكە يەنە مىندى. يەر يۈزىدىكى مەۋجۇدات سىياھتەك قاراڭغۇلۇقنىڭ قوينىغا غەرق بولغانىدى. ئەتراپتا ۋېلىسىپىتنىڭ يېقىمسىز تاراقشىغان ئاۋازىدىن باشقا ھېچقانداق تىۋىش ئاڭلانمايتتى. جاڭگالغا ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى ئالدى تەرەپتىكى قاراڭغۇلۇق قوينىدىن پاللىدا قىزىل نۇر توچكىسى پەيدا بولدى. قىزىل توچكا يەنە بىر نۆۋەت ئۆزىنى روشەنلەشتۇردى. ئارىلىق خېلى يىراقتەك قىلاتتى. ھەر نېمە بولسا ئادەم بار يەرگە يېقىنلىشىپتىمەن. بىرەرسى تاماكا

چېكىۋاتقاندەك قىلىدۇ. ياق، ئۇ تاماكىنىڭ ئوتى ئەمەس. تاماكىنىڭ يالقۇنى ئۇنداق قىزىل بولمايدۇ. ئەمىسە ئۇ نېمىدۇ؟ ئەخمەتجان كاللىسىدا پەيدا بولغان سوئالغا جاۋاب تاپماستىنلا يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا قاراپ تۇرغان ئېگىز بىر كۆلەڭگىگە دۇچ كەلدى. ئۇنىڭ قەدىمى ئىختىيارسىز توختاپ، يۈرىكى ئەنسىز دۈپۈلدەپ سوقۇپ، بەدىنىدىن سوغۇق تەر ئېقىشقا باشلىدى. ئون قەدەمچە نېرىدا تۇرغان بۇ قامەتلىك گەۋدە قىمىرلىماي، زۇۋان سۇرمەي، خۇددى كېسەك بىلەن قويۇرۇلغان مۇنارەدەك ئىپادىسىز قاراپ تۇراتتى. ئەخمەتجان بارلىق غەيرىتىنى يىغىپ توۋلىدى.

— كىم، كىم بولىسەن؟ — ئۇ ھەرقانچە كۈچەپ توۋلىسىمۇ تىلى تاڭلىيىغا چاپلىشىپ قالغاندەك ئاۋازىمۇ ناھايىتى زەئىپ چىقتى.

— كىم سەن؟ — ئەخمەتجان يەنە ۋارقىرىدى. ئەمما كۆلەڭگە يەنىلا جىمجىت تۇراتتى. دەل شۇ چاغدا ئارقا تەرىپىدىن ئاڭلانغان ئاياغ تىۋىشى ئەخمەتجاننى تېخىمۇ قورقۇتۇۋەتتى. ئۇ چۆچۈپ كەينىگە قارىدى. ئىككى قەدەم يىراقتىمۇ يەنە بىر كۆلەڭگە پەيدا بولۇپ قالغانىدى. ئەخمەتجان ۋېلىسىپىتنى تاشلاپ قويۇپ يولنىڭ سىرتىغا قاچتى. ئەمما، ئۇنىڭدا يۈگۈرگۈدەك ماجال قالمىغانىدى. ئۇ ئىككى قەدەم ئالا - ئالمايلا ئوڭغۇل - دوڭغۇل يەرگە پۈتلىشىپ يىقىلدى. شۇ ھامان ئارقا تەرەپتىكى كۆلەڭگە يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭ گېلىدىن بوغدى - دە، جان - جەھلى بىلەن يەرگە نىقتىدى.

— جېنىم ئاكا، مېنى قويۇپ بېرىڭ، — ئەخمەتجاننىڭ شۇ تاپتا يالۋۇرۇشتىن باشقا ئامالى قالمىغانىدى، — مەن يولۇچى، لازىم بولسا ۋېلىسىپىتىمنى ئېلىڭ.

يوغان، قوپال مۇشت ئۇنىڭ سۆزلەۋاتقان ئېغىزىنى كالچايتىۋەتتى. ئىسمى نامەلۇم بولغان بۇ رەقىب ئۇنىڭ ئۈدۈل

كەلگەن يەرلىرىگە تەلۇلەرچە ئۇرماقتا ئىدى. تۇزلۇق سۇيۇقلۇق ئېغىزىغا توشۇپ كەتكەن ئەخمەتجان نەپەس ئالالماي قالدى. بۇ چاغدا ئالدى تەرەپتىكى ئېگىز كۆلەڭگىمۇ يېقىن كېلىپ ئىككى قولىنى بېلىگە تىرەپ، پۇتلىرىنى جۇۋازىنىڭ قايچىسىدەك كېرىپ قاراپ تۇراتتى. رەقىب ئەخمەتجاننىڭ قورسىقىغا كەينى - كەينىدىن ئىككىنى تىزلىۋېتىپ توختىدى. پۇت - قولىنى مىدىرلاتقۇدەك ماجالى قالمىغان ئەخمەتجان بېشىنى ئازراق كۆتۈرۈۋىدى، بايا تىن بېرى ئەرۋاھتەك قاراپ تۇرغان ئېگىز ئادەم ئۇنىڭ بېشىغا قاتتىق دەسسىدى. ئەمدى ئەخمەتجاننىڭ بارلىق ئەزالىرى سەزگۈدىن مەھرۇم بولغانىدى. كۆزى ھېچ نەرسىنى پەرق ئېتەلمەيتتى. قۇلىقى ئاڭلىمايتتى. بەدىنى ئاغرىق ئازابىنى سەزمەيتتى.

سوغۇق شامال ئەخمەتجاننىڭ سەزگۈسىنى ئازراق ئويغاتتى. ئۇ كۆزىنى ئاچتى. يېنىدا ھېلىقىلار يوق ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرماقچى بولدىيۇ، ئېغىر گەۋدىسىنى رۇسلىيالمىدى. ئۇ خۇددى يوپۇرماققا ئولاشقان پىلە قۇرتىدەك سوزۇلۇپ يۇرۇپ ۋېلىسىپىتىنى ئىزدىدى. ئۇنىڭ خىيالىچە ۋېلىسىپىتكە تايىنىپ ئۆرە بولۇۋېلىشى مۇمكىن ئىدى. لېكىن، ھەرقانچە ئۆمىلەپمۇ، پانقاق لاينى ھەرقانچە سىلاشتۇرۇپمۇ ۋېلىسىپىتنى تاپالمىدى. ئەخمەتجان كېچىچە مۇزلاپ ئۆلۈپ قېلىش خەۋپىنى ئويلاۋاتقان پەيتتە، بايا تىن يىراقتا كۆرۈنۈپ غايىب بولغان قىزىل نۇر توچكىسى ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدى. ئەخمەتجان ماشىنىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازىنى ئاڭلىدى. ماشىنىنىڭ ئىشىكى جالاقشىپ ئېچىلىپ، شوپۇر ئەخمەتجاننىڭ قېشىغا كەلدى.

— كىم؟

— مەن... مەن... — ئىڭراپ يا تقان ئەخمەتجان ئۆزىنىڭ كىملىكىنى ئېيتىپ بېرەلمىسىمۇ، ھەر ھالدا تېنىدە

جاننىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىسپاتلىدى.

ــ نېمە بولدى؟

ــ ئىككى... ئىككى ئادەم...

شوپۇر ئەخمەتجاننى كۆتۈرۈپ ماشىنىغا يانقۇزدى. ماشىنا ئاستا قوزغالدى ــ دە، خېلى ئۇزاق ئوڭغۇل ــ دوڭغۇل يولدا سىلكىنىپ ماڭغاندىن كېيىن سىپسىلىق يولغا چۈشتى. ئەخمەتجان ئەمدى بەدىنىنىڭ زىڭىلداپ ئاغرىغىنىنى سېزىشكە باشلىغانىدى. ئۇ تولغىناتتى. ئازابلىق ئىڭرايتتى. ئاللىنېمىلەرنى دەپ جۆيلۈيتتى... ماشىنا چوڭ بىر دەرۋازىدىن كىرىپ بىر دەم مېڭىپلا توختىدى. شوپۇر ماشىنىدىن چۈشۈپ كەتتى. ئەخمەتجان ئۆزىنىڭ نەگە ئېلىپ كېلىنگەنىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى.

شۇ ئەسنادا قاياقتىندۇر يۈگۈرۈپ كەلگەن شوپۇر ئەخمەتجاننى دەس كۆتۈرگىنىچە بىر ئۆيگە ئەكىرىپ، لۆمشۈپ تۇرغان يۈمشاق كارىۋاتقا ياتقۇزدى.

ئەخمەتجاننىڭ يۈزىنى نازۇكقىنا بىر قول مېھرىبانلىق بىلەن سىلىدى. مۇزدەك سۇيۇقلۇقتا چىلانغان پاختا بىلەن يۈز ــ كۆزلىرىنى سۈرتتى. ئۇنىڭ جاراھىتى ھېلىقى پاختىدىن تامچىغان سۇيۇقلۇقنىڭ تەسىرىدە خۇددى ھەرە چاققاندەك كۆيۈشۈپ ئېچىشماقتا ئىدى. ئەخمەتجان ئۆزىنىڭ دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېلىنگەنىنى ئەمدىلەتىن ھېس قىلدى. سېستىرا قىز ئۇنىڭ پېشانىسىنى تېڭىپ بولۇپ، بىلىكىدىن ئوكۇل ماڭغۇزدى.

ــ مەن ئەمدى قايتاي، ــ دېدى ئەخمەتجاننى قۇنقۇزۇۋالغان كىشى.

ــ بۇ سىلىنىڭ نېمىلىرى بولىدۇ؟ ــ سورىدى دوختۇر.

ــ ئاغىنەم، سوغۇققۇم ئوتتۇرا مەكتىپىدە مۇئەللىملىك قىلىدۇ.

— هەرنېمە بولسا سىلىگە ئۇچراپ قاپتۇ، — دېدى سېسترا خورسىنىپ.

— شۇ ئەمەسمۇ، — دېدى ھېمىت كاۋاپ روھلىنىپ، — سوغۇققۇم يېزىسىنىڭ ياقا ئىلەك دېگەن يېرىگە تۇغقان يوقلاپ بېرىۋىدىم، سەل كەچ قالدىم. قاراڭغۇدا كېلىۋاتسام يولدا بىرسى ئىگراپ يېتىپتۇ. دەسلىپىدە كىملىكىنىمۇ بىلەلمىدىم. ئەمدى چىراغ يورۇقىدا قارىسام، ئۆزۈمنىڭ ئاغىنەمنىڭ قۇتۇلدۇرۇۋېتىمەن.

— بىمارنىڭ ئۆيىگە خەۋەر بېرەلەملا؟

— ئۆيىنى بىلمەن. ئەتە ئەتىگەندە كىرىپ خەۋەر قىلىۋېتەي.

ئەخمەتجانغا شوپۇرنىڭ ئاۋازى تونۇشتەك بىلىندى. ئەمما ئۇ كىم، نەدىكى ئاغىنىسى، بۇنى ھەرقانچە ئويلاپمۇ يادىغا ئالالمىدى، خىيالىغا يېقىن كېلىپ سەل روشەنلەشكەندەك بولاتتىيۇ، يەنە ئاللىقانداق كىشىلەر توپىغا قوشۇلۇپ، نۇرغۇن تونۇشلىرى بىلەن ئارىلىشىپ كېتەتتى. ئەخمەتجان توساتتىن ھېلىقى ئاۋازنى تونۇدى. ئۆزىنى قۇنقۇزۇۋالغان كىشىنىڭ ھېمىت كاۋاپ ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئەخمەتجان ئىختىيارسىز كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

— نېمە، نېمە بولدىڭىز؟ — سېسترا ئۇنىڭغا يېقىن ئېگىلىپ سورىدى.

ئەخمەتجان ئېچ - ئىچىدىن بۇقۇلداپ چىقىۋاتقان يىغىسىنى توختىتالمىدى. سېسترا قىزنىڭ سوئالىغىمۇ جاۋاب بېرەلمىدى.

— قورقماڭ، — دېدى دوختۇرمۇ ئۇنىڭغا يېقىنلاپ كېلىپ، — خەتەر ئۆتۈپ كەتتى، تىزلا ساقىيىپ قالىسىز.

— دوختۇر، — دېدى ئەخمەتجان ئېسىدەپ، — مېنى قۇتۇلدۇرۇپ كەلگەن كىشىنى تونۇمسىز؟

— ئۇ، مەن ئەخمەتجاننىڭ ئاغىنىسى هممەت كاۋاپ بولىمەن دەيدىغۇ!

— ئاھ خۇدا، مەنمۇ سېنىڭ بەندىلىرىڭ قاتارىدىكى ئادەممۇ ياكى شامال ئۇچۇرۇپ يۈرىدىغان خەسمۇ؟

— يىغلىماڭ دېدىمغۇ، — دېدى دوختۇر ئۇنىڭ بۇ چۈشىنىكسىز ناله - پەريادىدىن هەيران بولۇپ.

— جېنىم دوختۇر، مەن سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، مېنى قويۇپ بېرىڭ.

— مىدىرلىماڭ، يېڭنە سۇغۇرۇلۇپ كېتىدۇ، — دېدى سېستىرا قىز ئاسما ئوكۇلنىڭ تەۋرەپ كەتكەن نەيچىسىنى تۈتۈۋېلىپ.

— راست دەۋاتىمەن، دوختۇر، مېنى كەتكىلى قويۇڭ. مەن هازىرلا بېرىپ هەممىنى چېچىپ تاشلايمەن.

— بولدى قىلىڭ. سىز مۇشۇ هالىڭىز بىلەن رەقىبلىرىڭىزدىن ئىنتىقام ئالالامتىڭىز؟

— ياق دوختۇر، مەن رەقىبلىرىمنى مەڭگۈ بىلەلمەسلىكىم مۇمكىن. مېنىڭ چاپماقچى بولغىنىم ئورمان. مەن ئۇ ئورمانلارنىڭ هەممىسىنى كېسىپ يەرنى ئاقارتىمەن. بىمارنىڭ بىر - بىرىگە باغلاشمايدىغان سۆزلىرى دوختۇرلارنى گۇمانغا سالدى.

— ئۇنىڭ خاتىرىسى بۇزۇلغاندەك قىلىدۇ، تىنچلاندۇرۇش ئوكۇلى ئۇرايلى. كېچىچە قېنىپ بىر ئۇخلىۋالسا ئەتە ياخشىلىنىپ كېتىدۇ.

سېستىرا قىز ئىشخانىغا چىقىپ بىر ئوكۇلنى تەييارلاپ كىردى - دە، ئەخمەتجاننىڭ بىلىكىدىن ئېهتىيات بىلەن ماڭغۇزۇۋەتتى. بۇ چاغدا ئاسما ئوكۇلمۇ تولۇق چۈشۈپ بولغانىدى.

— مېنى قويۇپ بېرىڭلار، مەن كېتىمەن... — ئەخمەتجان تېزلا ئۇخلاپ قالدى.

مۇھەممەت قويچى ئوغلىنىڭ كۆرۈپ تونۇمايلا قالدى. ئەخمەتجان راستتىنلا قورقۇنچلۇق تۇسكە كىرىپ قالغانىدى. دوردىيىپ چىققان كالپۇكلىرى، ئىششىق دەستىدىن ئېچىلمايۋاتقان كۆزلىرى، ئاپئاق داكا بىلەن تېڭىلغان بېشى، قان داغلىرى ۋە لاي بىلەن بۇلغانغان كىيىمىگە قاراپ ئۇنى ھېچ كىشى ئەخمەتجان دەپ ئويلىمايتتى. ئەخمەتجان ئىشىك تۇۋىدە تەئەججۇپلىنىپ قاراپ تۇرغان دادىسىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇۋىدى، دادىسى يۇگۇرۈپ كېلىپ ئۇنى توسۇپ قالدى.

— دادا!

— ئوغلۇم! — مۇھەممەت قويچى جان - جىگەر پەرزەنتىنى باغرىغا مەھكەم باستى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلمەكتە ئىدى، — ئاھ خۇدا، بالامغا راۋا كۆرگەن قارا بالانى ماڭا كۆرسەتسەڭ بولمامدۇ؟

— كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، دادا، تەقدىرىمىز شۇنداق ئوخشايدۇ، — ئەخمەتجان يۇرىكىدىن قاينىپ چىققۇچان يىغىسىنى بېسىپ تۇرۇپ دادىسىغا تەسەللىي بېرىۋاتقاندا، تومپىيىپ تۇرغان قارا سومكىنى كۆتۈرگەن ھىممەت كاۋاپ ياتاقفا كىرىپ كەلدى.

— قانداق مۇئەللىم، ئەھۋاللىرى؟

— يامان ئەمەس، ئولتۇرسىلا ھاجىم.

— سىلىگە رەھمەت، ھاجىم، — دېدى مۇھەممەت قويچى يېڭىنەك پېشى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتكەچ، — ئۆزلىرىگە يولۇقمىغان بولسا، بالام ئامان قالماس ئىكەن. بىز سىلىنىڭ بۇ ياخشىلىقلىرىنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمىز. ئۆز ۋاقتىدا قەدىرلىرىنى بىلمەي سەل خاپا قىلىپ قويۇپتىكەنمىز. مانا ئەمدى خۇدا كۆزىمىزگە كۆرسىتىۋاتىدۇ. مەن ئورمانىنى بۇگۈنلا كېسىپ يەرنى ئاقارتىپ بېرىمەن.

— ھازىر بۇ گەپنى قىلىشمايلى، مۇھەممەت

ئاخۇن ئاكا، ــ دېدى مەقستىگە ئاسانلا يېتىۋالغىنىدىن مەمنۇن بولغان ھىمىت كاۋاپ سومكىسىدىكى ناۋات، كاۋاپلارنى ئېلىپ شىرەگە تىزغاچ، ــ ئانچىلىك ئىش دېگەننى كېلىشۋالالايمىز. ئاۋۋال مۇئەللىمنىڭ جاراھىتى ساقىيىپ ئەسلىگە كەلسۇن، ئاندىن كەسسەكمۇ بولىدۇ.

ــ ياق، ھاجىم، ــ دېدى ئەخمەتجان، ــ سىلىگە كاشىلا قىلساق بولمايدۇ. ئورمانىنى بۇگۈندىن قالدۇرماي كېسىۋېتەيلى.

ــ ۋېلىسىپىتلىرىنى ئالغاچ كەلدىم، مۇئەللىم.

ــ ۋېلىسىپىتىنى؟

ــ ھەئە، ئاخشام ھېلىقى نەس باسقان يەردە سىلىنى ماشىنىغا يانقۇزۇپ بولۇپ قارىسام بىر نېمە پارقىراپ تۇرىدۇ. يېقىن بارسام ۋېلىسىپىتكەن. ماشىنىنىڭ ئارقىسىغا تېڭىپ...

ــ مېڭە مەررە رەھمەت، ھاجىم، ــ مۇھەممەت ئاخۇن قويچى ھىمىت كاۋاپقا بولغان ھۆرمىتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئورنىدىن يەنە بىر قېتىم قوپتى.

ــ مەن قايتاي، مۇئەللىم، ــ دېدى ھىمىت كاۋاپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ خۇدايىم شىپالىق بەرگەي، يەنە كېلىپ تۇرارمەن.

ھىمىت كاۋاپ ئەخمەتجانغا ئوبدان ئوزۇقلىنىش، ئالدىراپ دوختۇرخانىدىن چىقىپ كەتمەسلىك توغرىسىدا بىر تالاي نەسىھەتلەرنى قىلغان بولۇپ ياتاقتىن چىقتى.

ئالتىنچى باب

ئەخمەتجان بىلەن ئابدۇكېرىم دوختۇرخانا ياتقىنىڭ ئوز ۇن كارىدورىدا تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالدى.

ــ نېمە ئىش بولدى، مۇھەممەت ئاخۇن ئاكا؟ ــ

ئابدۇكېرىم باش - كۆزلىرى تېڭىلغان بىر ياردارنى يۆلەشتۇرۇپ كېتىۋاتقان مۇھەممەت قويچىدىن ئەجەبلىنىپ سورىدى.

— بالامغا كۆز تەگدى، ئۇكام.

— نېمە؟

— ئۇلۇشكۇن ئاخشام ياقا ئىلەككە بالا يىغقىلى بارغانىكەن، كەڭتوقايدىكى شۇڭلىككە كەلگەندە ئىككى بۆلاڭچى ئالدىنى توسۇپ ئۇرۇپتۇ، — مۇھەممەت قويچىنىڭ گېپىنى يىغا بىلەن ئارىلىشىپ كەتتى.

— بىرەر كىمدىن گۇمانىڭ بارمۇ؟

— يوق، — دېدى ئەخمەتجان پېشانىسىدىكى تېڭىق داكىنى سەل قايرىپ، — قاراڭغۇدا ھېچ نەرسىنى پەرق ئېتەلمىدىم.

— ماڭە، ياتقىڭغا كىرىپ پاراڭلىشايلى، بۇ ئىش سەل سىرلىقتەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

ئۇلار ئەخمەتجاننىڭ ئىككى قولتۇقىدىن يۆلەشتۇرۇپ ياتقىغا ئەكىرىشتى. ياتاقتىكى كارۋاتلار بوش ئىدى. ئەخمەتجاننىڭ كارۋىتىنىڭ يېنىدا بىر ياققا سەل قىيسىيىپ قالغان ئاسما ئوكۇل جازىسى، يەنە بىر تەرىپىدە سوت رەڭ سىرلانغان تومپۇچكا تۇراتتى. تومپۇچكا ئوستىدە يېرىمى يېيىلگەن بىر چىنە ئاش بار ئىدى.

— مېڭىش ئالدىدا ھىممەت كاۋاپ بىلەن كۆرۈشكەنىدىم دېدىڭمۇ؟ — دېدى ئابدۇكېرىم سەل خىيال سۈرۈپ تۇرغاندىن كېيىن.

— ھەئە، مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا خېلى قاتتىق گەپلىشىپ قالغان.

— ئۇنىڭ پىكاپىدا كىملەر بارىكەن؟

— پىكاپنى سەل نېرىدا توختىتىپ قويغانىكەن.

— ئۇنداقتا بۇ پەسكەشلىكنى ھىممەت كاۋاپ قىلىپ

يۇرگەن بولمىسۇن يەنە.

ـــ ياقەي، ئۇ مېنى ھوشسىز يانقان يېرىمدىن قوتۇلدۇرغان تۇرسا. ئۇنىڭ ئۇستىگە، مېنى ئۇرغانلار ئىككى ئادەم.

ـــ ھەي ئەخمەق، ئۇ مەكتەپ ئالدىدا ساڭا يولۇققاندا ماشىنىسىنى نېمىشقا يىراقتا توختىتىپ قويىدۇ؟ چۈنكى، ئۇنىڭ ئىچىدە سېنى ئۇرغۇزۇشقا ئېلىپ بارغان ئادەملىرى بار. ئۇلار مەكتەپكە سېنىڭ ئەدىلىكىڭنى بىلىش ئۈچۈن، توغرىراقى، شۇ كۈنى ئاخشىمى ئەدە تۇرىدىغانلىقىڭنى بىلىش ئۈچۈن بارغان. ناۋادا سەن بالا يىغقىلى ئەمەس، ئۆيۈڭگە ماڭغان بولساڭ، بۇ شۇملۇق ئۆيۈڭدە يۇز بەرگەن بولاتتى. سېنىڭ بالا يىغقىلى ماڭغىنىڭ ئۇلارغا تېخىمۇ ياخشى شارائىت يارىتىپ بەرگەن.

ـــ راست شۇنداقمىدۇ؟

ـــ مېنىڭچە، چوقۇم شۇنداق، سەن ئويلاپ باق. ياقائىلەك كەنتى كەڭتوقايىنىڭ ئايىغىدا، قىزىل توچكا ساڭا ياقائىلەك تەرىپىدىن ئەمەس، يېزا تەرەپتىن كۆرۈنۈپتۇ.

ـــ قىزىل كۆز مۇناپىق! ـــ ئەخمەتجان تومپۇچكا ئۇستىگە قاتتىق ئۇردى، ـــ ئادەمنى شۇنداقمۇ ئەخمەق قىلغان بارمۇ! بىز تېخى ئۇنىڭ ياخشىلىقىغا جاۋاب قايتۇرىمىز دەپ، ئورمانىنى كېسىپ، يەرنى بىكارلاپ بېرىپتۇق.

ـــ قاچان؟

ـــ تۇنۈگۈن.

ـــ مېنىڭچە ھېچ ئەقلىم يەتمەيدۇ، ـــ دېدى مۇھەممەت قويچى بۇرنىنى مىرت ـ مىرت تارتىپ قويۇپ، ـــ بىز ئۇنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۇشۇپ كېتىپتىمىز ئەمەسمۇ.

ـــ كېرەك يوق، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم، ـــ كونىلاردا «يەرگە بىر نۆۋەت، ئەرگە بىر نۆۋەت» دېگەن گەپ بار. ھازىر

بىز يېڭىلدۇق، لېكىن بۇ ھېسابنى ئالماي قويمايمىز.

ـــ خۇدانىڭ كۈنلىرى ئۇزاق، ـــ دېدى مۇھەممەت قويچى مۇشتۇمىنى چىڭ تۈگۈپ، ـــ ئۇمۇ بىرەر قېتىم يانپاشقا چىقسا ئەجەب ئەمەس.

ئابدۇكېرىم بىلەن ئوسمان ئوتتۇرىسىدىكى گاھى يوشۇرۇن، گاھى ئاشكارا كېتىۋاتقان زىددىيەت بۈگۈن يەنە تەكرارلىنىپ قالدى. بۇ زىددىيەتنىڭ دەسلەپكى تۈرەلمىسىمۇ، روشەن بىخ سۈرۈپ چىقىشىمۇ ھىممەت كاۋاپ بىلەن ئالاقىدار ئىدى. ئاچا ئېرىقلىقلار ئورمان، ئېتىزلىقلىرىغا، يېڭى ئېلىنغان ئېرىق بويلىرىغا، قايسىدۇر بىر دۆڭنىڭ ئېتەكىدىكى ساقىنىدى سۇ باردىغان ئېرىققا ئورمان سېلىشقا تەرەددۇت قىلغانىدى. بۇ چاغدا يېڭى ئاچمىدىن چىقىپ كېلىۋاتقان سېغىزرەڭ پىكاپ دېھقانلارنىڭ ئۈدۈلىدا توختاپ، ئوسمان ماشىنىدىن چۈشتى. ئابدۇكېرىممۇ دېھقانلار ئارىسىدا بار ئىدى.

ـــ باشقا يەرگە سالغاچ تۇرۇڭلار! ـــ دېدى ئوسمان ئەترەت باشلىقىنى ئالدىغا چاقىرىپ.

ـــ باشقا يەر تۈگەپ مۇشۇ ئېرىقلا قالدى، ـــ دېدى ئەترەت باشلىقى ئەزالارغا قاراپ قويۇپ.

ـــ بۇ ئېرىققا بىز سالمايمىز.

ـــ ئەمىسە كىم سالىدۇ؟ ـــ ئالدىن تەييارلىق بىلەن تۇرغاندەك سورىدى ئابدۇكېرىم.

ـــ ھىممەت ھاجى سالىدۇ، ـــ جاۋاب بەردى ئوسمان پىكاپقا قاراپ قويۇپ.

ـــ نېمىشقا ھىممەت ھاجى سالىدۇ؟

ـــ ئېرىق كىمنىڭ بولسا شۇ سالمامدۇ؟ ـــ ئوسمان ئاۋازىنى تېخىمۇ كۆتۈردى.

ـــ ئۇنداقتا ئاچا ئېرىق كىشىلىرى سالسا بولىدىكەن.

ـــ بۇ ئېرىق ھىممەت ھاجىنىڭ تۇرسا.

ـــ بىز ھىممەت ھاجىغا ئاچما يەرنى سانقان، يەرگە سۇ بارىدىغان ئېرىقنى ساتمىغان. ئۇنىڭ سېتىۋالغان زېمىن چېگرىسى ئاۋۇ يەردە، ـــ ئابدۇكېرىم قولىنى ئېرىقنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى توسمىغا چىنەپ تۇرۇپ دېدى، ـــ ھىممەت ھاجى توسمىنىڭ ئىچىگە نېمە سالسا ئۆزىنىڭ ئىشى. ئەمما بۇ ئېرىق ئۇنىڭ ئەمەس.

ـــ بىز بۇ ئىشنى يىغىندا مۇزاكىرىلىشىپ بولغان.

ـــ كىم بىلەن مۇزاكىرىلەشكەن، ھىممەت ھاجى بىلەنمۇ؟

ـــ سىز جېدەل قىلماقچىمۇ؟

ـــ ياق، مەن خىزمەت قىلماقچى.

ئوسماننىڭ سارغۇچ چىرايى غەزەپتىن قارىداپ كەتتى. ئەمما ئابدۇكېرىم بىر خىل سالماقلىق بىلەن تۇراتتى.

ـــ بۇ يەردە شۇجى مەنمۇ، سىزمۇ؟

ـــ ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ شۇجى ئەلۋەتتە سىزغۇ.

ـــ ئەمىسە مېنى خىزمەت قىلغىلى قويمامسىز؟

ـــ سىز خىزمەت قىلىشىڭىز كېرەك، ئەمما ھىممەت ھاجىنىڭ خىزمىتىنى ئەمەس، ئاچا ئېرىق خەلقىنىڭ خىزمىتىنى.

ئوسمان دېرىلدەپ تىترەپ كەتتى. ئۇ جىنەستىدەك قىزارغان كۆز توپچىسىنى بىر نۇقتىغا تىككىنىچە قېتىپ قالغانىدى. بىرلىرى كەتمەن، بىرلىرى ئىككى مېتىردەك ئېگىزلىكتە ئۆسكەن سېرىق سەگۋ تېرەكنىڭ تۈپتۈز جىرىمىنى تۈتۈپ تۇرۇشقان كىشىلەرمۇ خۇددى ئوسماننىڭ كۆز قارىچۇقىدەك مىدىرلىماي تۇرۇشاتتى. ئۇلار ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىشقا، پاراڭلىشىشقا، ھەتتا چوڭراق تىنىشقىمۇ جۇرئەت قىلالمايتتى. ئاشۇنداق ئېغىر تىمتاسلىقنى بۇزۇشقا جۇرئەت قىلغان قايسىدۇر بىرى مەنىلىك يۆتىلىپ قويدى. غەلىتە ئاھاڭدا

ياڭرىغان بۇ يۆتەل ئۆزىنى ئاچا ئېرىقنىڭ غوجىسى دەپ ھېسابلاپ يۈرىيدىغان ئوسمانغا تېخىمۇ ئەلەم بولدى. ئوسماننىڭ ئوسال ھالىتىنى كۆرگەن ھىممەت كاۋاپ ماشىنىدىن ئاستا چۈشۈپ مۇنازىرە بولۇۋاتقان يەرگە يېقىنلاشتى.

— مەن ئىككى ئېغىز گەپ قىستۇراي، — دېدى ھىممەت كاۋاپ تەمكىن قىياپەتتە ئارىغا چۈشۈپ، — مەن ئاچا ئېرىقلىق تۇغقانلار بىلەن بىرنېمە تالاشمايمەن. كىچىككىنە ئىشنى دەپ كۆڭۈلنى كىر قىلىشمايلى. ئېرىققا ئورماننى يەرلىك يولداشلار سېلىۋەرسۇن. قانداق دېدىم، ئابدۇكېرىم ئاخۇن جۇرىن.

— مەن خېلى بۇرۇنلا مۇشۇنداق دېيىشلىرىڭىزنى ئارزۇ قىلاتتىم، — دېدى ئابدۇكېرىم مەنىلىك تىكىلىپ تۇرۇپ.

— ئەمىسە بىز يولىمىزغا مېڭىۋېرەيلى، شۇجى، — ھىممەت كاۋاپ ئوسماننىڭ بىلىكىدىن بوشقىنا تارتتى. ئوسمان غودۇكشىغاچ ھىممەت كاۋاپقا ئەگىشىپ، پىكاپ تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

دېھقانلار كەتمىنىنى قولغا ئېلىشىپ، ئېرىقنىڭ ئىككى قاسنىقىغا ئورمان سېلىشقا باشلىدى.

— بۇ ئېرىق قانداقسىگە ھىممەت ھاجىنىڭ بولۇپ قالدۇ؟ — دېدى ئەمدىلا بىر ئورەكنى كولاپ بولغان خۇپىدىن كەتمەننى يەرگە قويۇپ.

— ئىشىڭلارنى قىلىۋېرىڭلار، خۇپىدىن ئاخۇن، — دېدى سەل ئاقساقلاپ ماڭىدىغان سېرىق چىراي كىشى قولىدىكى جىرىمدىن بىرنى ئورەككە پاتۇرۇپ، — بايام ئۇلارنىڭ ئالدىدا ماتاڭ چىشلىۋالغان گاچىدەك قاراپ تۇراتتىڭلار، ئەمدى قاينىۋاتسىلەرغۇ.

— ئوندىق دېگىنىڭلار بىلەن مەن تىكەندەك يالغۇز ئادەم، ئابدۇكېرىم ئاخۇن جۇرىن قايتىپ كەتكەندە ئوسمان شۇجى كوننىڭ سېرىقىنى كۆرگىلى قويمىسا، سىلەر دەرد تارتىشىپ

بېرەمتىكلار؟

ئېرىقتا ئورمان سېلىش ئىشى بىلەن يۈز بېرىپ قالغان زىددىيەتنىڭ داۋامى ئابدۇكېرىمنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغىنىدىن ئېشىپ كەتتى. ئوسمان يېزىنىڭ شۇجىسى قادىر بىلەن ئىتتىپاق كومىتېتنىڭ شۇجىسى مەتقادىرنى باشلاپ كەلگەنىدى. ئابدۇكېرىم ئۇلارغا دادلايدىغانلىقىنى ئويلىغان، ئەمما ئۇنىڭ بۇنچىلىك جىددىيلىشىپ كېتىشىنى خىيال قىلمىغانىدى.

— يېقىندىن بېرى ئىشلىگەن خىزمىتىڭىزدىن دوكلات قىلىڭ، — دېدى ئابدۇكېرىمنىڭ يەنە بىر نۆۋەت باش ئاغرىقى تېپىپ بەرگەنلىكىدىن قاتتىق نارازى بولغان مەتقادىر پۈتىنى مىنگەشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ.

— خىزمەت دوكلاتى قىلىش ئۈچۈن ئازراق ۋاقىت بەرسىڭىز بولار.

— بولدى، ئاغزاكى سۆزلەۋېرىڭ، قىلغان ئىشىڭىز ئۆزىڭىزگە ئايان دۇر.

ئابدۇكېرىم بىر پەس ئويلاندى. ئۇ گەپنى بوز يەر ئېچىش ئىشىدىن باشلاپ، قادىر شۇجى بىلەن ئوسمانىنىڭ يەر سودىسىدا ئوينىغان ئويۇنلىرىنى، ئاخىر بۇگۈنكى زىددىيەتنىڭ پەيدا بولۇش سەۋەبلىرىگىچە بىرمۇ-بىر سۆزلەپ بەردى. ئۇ گەپلەرنى تىلغا ئالسا، ئابدۇكېرىم ئۇلارنى ئەيىبلىگەنچە قانۇن ئالدىغا سۆرەپ بېرىشى ياكى ئاقلاپ ئەپۇ سورىشى كېرەك. قولىدا تولۇق پاكىت بولمىغان ئەھۋالدا ئۇ گەپلەرنى ئېچىش مۇۋاپىق ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۇ كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ پارتا - ئورۇندۇقلىرىنى يېڭىدىن ياسىتىپ بەرگەنلىكىنى، ئورمان سېلىش مەۋسۇمى يېتىپ كەلگەندىن بېرى 16 مىڭ تۇپ ماتېرىيال ئورمانىنى سالدۇرغانلىقىنى قىسقىلا سۆزلەپ ئۆتتى.

— ئارانلا مۇشۇمۇ؟

— ئۆزۈم بىۋاستە تۇتۇپ ئىشلىگەن ئىشلار شۇ، باشقىلارنىڭ نەتىجىسىنى ئىگىلىۋالسام بولماس.

— ئوسمان شۇجى بىلەن سوقۇشقان ئىشىڭىزنى نېمىشقا دوكلات قىلمايسىز؟ — دېدى ئابدۇكېرىمنىڭ گېپىدىن قانائەتلەنمىگەن مەنتادىر.

— ئۇنى شۇجى دوكلات قىلىپ بولغان تۇرسا، قايتا دەپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟

— ئۇنداقتا شۇجىنىڭ ئىنكاسى راستمۇ؟

— مەن بىر كومپارتىيە ئەزاسىنىڭ يالغان سۆزلىمەيدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

— سىز ئوسمان شۇجىنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىسىڭىز كىمنىڭ گېپى بويىچە خىزمەت قىلاتتىڭىز؟

— ئاچا ئېرىقنى روناق تاپقۇزۇشقا تىرىشىدىغان رەھبەرنىڭ.

— شۇجى ئاچا ئېرىقنى روناق تاپقۇزۇشنى ئويلىمامدىكەن؟

— بۇنىڭغا ئۆزى جاۋاب بەرسۇن.

— ماڭا قارىڭ، ئۇكام، — دېدى قادىر قولىدىكى تاماكىنى بارمىقى بىلەن قېقىشتۇرغاچ، — ئوسمان شۇجىنىڭ خىزمەت جەريانىدىكى سەۋەنلىكلىرىمۇ يوق ئەمەستۇ. ئەمما ئۇ نېمىلا بولمىسۇن سىزدىن چوڭ ئادەم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاچا ئېرىق كەنتىنىڭ خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقىنىغا خېلى ئۇزاق بولدى. مۇشۇنداق پىشقەدەم رەھبەرنى ئەزالار ئالدىدا ھاقارەتلىگىنىڭىز ئانچە مۇۋاپىق بولماپتۇ.

— مەن شۇجىنى ھاقارەتلىمىدىم، ئىشەنمىسەڭلار شۇ يەردە بار بولغان دېھقانلاردىن بىرنەچچىنى چاقىرايلى، قايسى گەپنىڭ ھاقارەت بولىدىغانلىقىنى، قايسى ئىشنىڭ ئاچا ئېرىقنى

بېيىتىشقا پايدىلىق بولىدىغانلىقىنى شۇلار ئايرىسۇن.

ــ بولدى، ئۇنداق قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ــ دېدى مەتقادىر ئوسمانغا قاراپ قويۇپ، ــ ھاقارەت قىلمىغان بولسىڭىز ياخشى بوپتۇ. ئېھتىمال، ئوسمان شۇجىمۇ ئاچچىقىغا پايلىماي بەزى گەپ ـ سۆزلەرنى سەل كۆپتۇرۇپ ئىنكاس قىلغاندۇ.

ئەمدى جاۋابكارلىق ھەدەپ ئوسمانىنىڭ زىممىسىگە يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ ئىشلىرىدىن بىرەر قۇيرۇق چىقىپ قالسا قادىرغىمۇ كاشىلىسى تېگەتتى.

ــ مەن مۇنداق بىر ئىشنى ئەسكەرتىپ قوياي، ــ قادىر ئابدۇكېرىمگە قورقۇنچلۇق بىر كېلەچەكتىن بېشارەت بەرگىلى تۇردى، ــ بۇگۈنكى ئىشتىغۇ ئوسماندىن سەۋەنلىك ئۆتتى، دەيلى. لېكىن، ئابدۇكېرىم ئاخۇن ئۇكىمىز كەنت كادىرلىرى بىلەن ئوبدان ھەمكارلاشمىسا بولمايدۇ. چۈنكى، ئىككى يىللىق مۆھلەت توشقاندا باھالاپ بېرىدىغانلار دەل مۇشۇ كەنتتىكىلەر. باھا سۆزنىگە بىرىنچى تامغىنى يەنىلا ئوسمان شۇجى باسىدۇ. ئوسمانغۇ قورسىقىدا غۇم ساقلىمايدىغان سەمىمىي ئادەم. شۇنداقتىمۇ ئىككىيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئازارلىق پەيدا بولسا ياخشى ئەمەس.

ئوسمان گەۋدىسىنى سەل كۆتۈرۈپ، «ئۆھۆ» دەپ قۇرۇقلا يۆتىلىپ قويدى. ئۇ مۇشۇ يۆتەل ئارقىلىق ئابدۇكېرىمگە بىلىپ قويۇ، تەقدىرنىڭ مېنىڭ قولۇمدا، دېگەن تەنبىھتىن بېشارەت بەرمەكتە ئىدى. ئابدۇكېرىم خىزمەتنى قېتىرقىنىپ ياخشى ئىشلىسەم، ئاچا ئېرىق كەتتىنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش يولىدا قانچە كۆپ تەر تۆكسەم يۈزۈم شۇنچە يورۇق بولىدۇ، دەپ ئويلايتتى. ئەمما ھازىر ئىشنىڭ ئۇنداق ئەمەسلىكىنى، ئالدىدا كۆز پارقىرىتىپ ئولتۇرغان مۇشۇ شۇجىغا ئوبدان ئىتائەت قىلسا ئاندىن يۈزىنىڭ يورۇق بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى.

ــ قادىر شۇجىنىڭ نەسىھىتىنى ئاڭلىغانسىز؟ ــ سورىدى

مەتقادىر.

— ئاڭلىدىم.

— قادىر شۇجى سىزگە كۆيۈنگەنلىكتىن، ئالدىڭىزغا كېلىش ئېھتىمالى بولغان ئىشلارنى سەمىڭىزگە سېلىپ قويدى. سىز بۇ گەپلەردىن ئۇچ ۋاخ تاماق ئورنىدا پايدىلانسىڭىز بولىدۇ.

— مەن چوقۇم شۇنداق قىلىشقا تىرىشىمەن.

— خوش، ئىشخانىڭىزنىڭ ئەھۋالىنى مۇشۇكەن، — مەتقادىر تام - تورۇسلارغا كۆز يۈگۈرتۈپ قويۇپ، گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكىدى، — بۇ ئۆي ھەم ياتاق، ھەم ئىشخانا بولغاندىكىن رەتلىك تۇتۇشىڭىز كېرەك ئىدى. يۇقىرىدىن خىزمەت تەكشۈرۈپ كەلگەن رەھبەرلەر ئولتۇرىدىغان ساپا، چاي ئىچىدىغان چىنە - چەينەك دېگەندەك نەرسىلەرنى تەييارلاپ قويماپسىز. كەنت كادىرلىرىنىڭ خىزمەت دائىرىسى، ئىجرا قىلىشقا تېگىشلىك قائىدە - نىزاملارنى يېزىپ تامغا چاپلىماپسىز. قارىڭ، بۇ تامنىڭ تازىنىڭ بېشىدەك تاپتاقىر تۇرغىنىنى!

— كەنت نامرات، — دېدى ئابدۇكېرىم، — ئارتۇق نەرسىلەرگە چىقىم قىلغۇدەك پۇل يوق.

— نامرات بولغان بىلەن ئانچىلىك پۇل دېگەن تېپىلىدۇ، — سۆھبەت داۋامىدا ئامىتى قاچقان قىمارۋازدەك بېشىنى سېلىپ ئولتۇرغان ئوسمان دەرھال مەيدىسىدىگە مۇشتىلىدى، — ئەتىلا ھەممىنى تولۇقلايلى.

— بۇگۈندىن باشلاپ ئاراڭلاردىكى ئۇقۇشماسلىقنى توگىتىپ، خىزمەتنى ياخشى ئىشلەڭلار.

— مەن چوقۇم شۇنداق قىلىشقا تەييار، — ئوسمان پەيتنى قولدىن بەرمەي دەرھال ماقۇللۇق بىلدۈردى.

— مەنمۇ تەييار، — ئابدۇكېرىممۇ رەسمىيەت يۈزىسىدىن

ئوسماننىڭ گېپىنى تەكرارلاپ قويدى.

ــ ئەمىسە ئىككىڭلار مەشەدە قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈڭلار.

ئوسمان ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ ئابدۇكېرىمنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، چىرايىغا ياسالما كۈلكە يامرىتىپ قول ئۇزاتتى. ئابدۇكېرىممۇ ئۇنىڭغا قول سۇندى. ئۇلارنىڭ قوللىرى بىر ـ بىرىگە گىرەلىشىپ كەتتى. لېكىن، يۈرىكىدە قانداق ئوي ـ خىيالنىڭ قوتراۋاتقانلىقىنى پەقەت ئۆزلىرىلا بىلىشەتتى.

ــ ئەمدى كەچمۇ كىرىپ قالدى. بىز قايتايلى، ــ مەنتادىر بىلەن قادىر تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇشتى. ئوسمانمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئوسمان كەنت ئىشخانىسىغا كۆزلىرى قىزارغان، قاپاقلىرى سىلىنغان هالدا پەيدا بولدى. قارىغاندا ئاخشام ئۇنىڭ ئۆيىدە تاماشا خېلى قىزغاندەك قىلاتتى. ئابدۇكېرىم ئالدىن تەييارلاپ قويغان تىزىملىكنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى.

ــ مانا بۇ بىزنىڭ ئىشخانىغا تېگىشلىك نەرسىلەر.

ئوسمان تىزىملىكنى قولىغا ئېلىپ كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن ئابدۇكېرىمگە قايتۇردى ھەمدە:

ــ ئوقۇپ بېرىڭا، ــ دېدى ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئەسنەپ.

ــ ئۆزلىرى ئوقۇسىلا.

ــ مەن خەت ئوقۇيالمايمەن. بىز مەكتەپتە ئوقۇپ يۈرگەن چاغلاردا يېڭى يېزىق دەيدىغان هېلىقى ئىرماش ـ چىرماش خەتنى ئۆگەنگەن.

ــ هەممىسى تونۇگۇن دېيىشكەن نەرسىلەر: تاق كىشىلىك خورۇم ساپا ئون دانە، ئەينەك شىرە ئۈچ، پىيالە ئون، چايدان بىر، چاي قاينىتىدىغان ۋە دەملەيدىغان چەينەكلەر

ئىككى دانە.

ــ بولىدۇ، مەن ئادەم بەلگىلەپ ھەممىنى تەييارلىتاي،

ــ ئوسمان تىزىملىكنى ئالدىرىماي قاتلاپ يانچۇقىغا سالدى.

ــ يەنە بىر گەپ، ــ دېدى ئابدۇكېرىم مېڭىشقا تەمشىلىۋاتقان ئوسمانىنى توختىتىپ، ــ ئىشخانىغا بىر ئادەم لازىم.

ــ نېمە ئىش قىلىدىغانغا؟

ــ ساپا ـ شىرەلەرنى ئوچ ۋاخ سۈرتۈپ تازىلىمىسا توپا بېسىپ كېتىدۇ. يەنە تۈنۈگۈنكىدەك باشلىقلار كېلىپ قالسا چاي دەملەپ ئەكەلمىسە بولمايدۇ. بۇنىڭغا ئەلۋەتتە بىر ئادەم كېتىدۇ.

ــ ماقۇل، بىر ئايالنى ھاشار ئەمگىكىدىن ئازاد قىلىۋېتىدىغان بولساق، بۇنداق ئىشلارنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىدۇ.

ئوسمان ئاخىرقى گېپىنى دەپ بولۇپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى. «ئۆزۈڭنى بەك قالتىس چاغلاپ كەتمە، سويمەك. قاپقانغا ئۆز ئايىغىڭ بىلەن دەسسەيدىغان بولدۇڭ. ئۇچىنچى مەھەللىدىكى تۇنىسا قاشاڭنى تەينەلەپ، قۇلىقىنى ئوبدان تولغۇۋېتىدىغان بولسام، يونتاندىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىشقىمۇ ئولگۇرەلمەي قالىسەن، تاماشىنى شۇ چاغدا كۆرىمىز» توپلىق يولدا ئاستا كېتىۋاتقان ئوسمان ئۆز پىلانىدىن سۆيۈنۈپ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى.

ــ شۇجى، مېنى سىلىنىڭ ئىشخانىلىرىغا كۈتكۈچىلىك قىلىشقا بەلگىلىگەنىدى، ــ دېدى زىلۋا بوي، يۈزىدە ئازراق سەپكۈنى بار، قاپقارا كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان يىگىرمە بەش ياشلاردىكى بىر ئايال ئىشىك ئالدىغا كېلىپ. ئابدۇكېرىم ئۇنى تونۇيتتى. ئۇ مۇشۇ كەنتنىڭ ئوچىنچى مەھەللىسىدىكى زىۋىدىخان ئىسىملىك تۇل ئايالنىڭ يالغۇز قىزى تۇنىسا ئىدى.

ئابدۇكېرىم تۇنسانىڭ بىر نىكاھلىق بولۇپ ئاجراشقاندىن بېرى ئەرگە تەگمەي، خالىغان يەرلەردە كۆڭۈل ئېچىپ، زېرىكىپ قالغان ئەرلەرنىڭ ئېچ پۇشۇقىنى چىقىرىپ يۈرۈۋاتقىنىدىن خەۋەردار ئىدى. ئابدۇكېرىم ئوسمانىڭ غەرىزىنى دەرھال بىلىپ يەتكەنىدى. «مېنى ئورەككە ئىتتىرمەكچى بوپسەن ـ دە، قىزىل كۆز. خىيالىڭدا ئالدىنىدۇ دەپ ئويلاپ قالدىڭمۇ، بىلىپ قوي، مەن سەندەك ئېچى قوتۇر رەزگىنىڭ قىلتىقىغا چۈشمەيمەن» دېدى كۆڭلىدە.

ـــ ۋاي ـ ۋۇي، ماۋۇ ساپالار نەدىن كېلىپ قالدى؟ ـــ تۇنىسا ئۆيگە كىرە ـ كىرمەيلا ۋالاقلاپ كەتتى، ـــ پاھ، بۇ پىيالىلەرنىڭ گۈللىرى ئەجەب چىرايلىقكىنا. قارىغاندا مەشھەدە ئۆي تۇتۇشنى ئويلاۋېتىپلا ـ ھە.

ـــ نەدىكى گەپنى قىلىسىز؟ مەن دېگەن خوتۇنى بار ئادەم تۇرسام.

ـــ خوتۇنلىرى بولسا ناھىيىدىدۇ. مەيەردىمۇ بىرسى بولسا نېمە بولاتتى؟ ئەر كىشىگە يەتتە خوتۇنمۇ دۇر ئۇسمىش.

ـــ سىزنىڭ قىلىدىغان ئىشىڭىز ئىشخانىنى تازىلاش، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم توڭلۇق بىلەن، ـــ ساپانى، چاي شىرەسىنى پاك ـ پاكىز سۈرتىسىز، چاي قاينىتىسىز.

ـــ ماقۇل، ئانچىلىك ئىش دېگەن نېمىدى. ھېلىغۇ تازىلىق قىلىش، چاي قاينىتىشكەن، ھەتتا ئۇنىڭدىن باشقا تەلەپلىرى بولسىمۇ بەجا كەلتۈرۈشكە تەييارمەن.

ئابدۇكېرىم باشقىچە ئادەمگە ئايلىنىپ كەتتى. ئۇ بۇرۇنقىدەك يول ۋە ئۆستەڭ قۇرۇلۇشلىرىدا، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش مەيدانلىرىدا دېھقانلار قاتارى قارا تەرگە چۆمۈلۈپ ئىشلىمەيدىغان؛ مەھەللىمۇ مەھەللە ئارىلاپ يۈرۈپ، دېھقانلارنى بېيىتىشنىڭ تەدبىرلىرى ھەققىدە مويسىپىتلار بىلەن كېڭەشمەيدىغان؛ چوڭ ـ كىچىك يىغىنلاردا ئوسمانىڭ پىكرىنى

توغرا بولسىمۇ، خاتا بولسىمۇ، پىلان ئاچا ئېرىققا پايدىلىق بولسىمۇ، پايدىسىز بولسىمۇ ھەممىسىگە ماقۇللۇق بىلدۈرىدىغان بولۇۋالغانىدى. ئەتىگەندىن ــ كەچكىچە ياتقىغا بېكىنىۋېلىپ كىتاب ئوقۇش بىلەنلا كۈننى كەچ قىلاتتى. ئۇ ئۆزىگە ئىلھام، مەدەت بولىدىغان، كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇپ ئەتىگە يېتەكلەيدىغان ئىشلارنى ئاچا ئېرىق كەنتىنىڭ تۇتاش كەتكەن ئېتىز قىرلىرىدىن ئەمەس، ئاشۇ تومـ توم كىتابلارنىڭ ۋاراقىدىن ئىزدەيدىغان بولدى.

كەچ كىرگەندە، بىر چىنە تاماق كۆتۈرۈۋالغان تۇنسا ئابدۇكېرىمنىڭ ئىشكى ئالدىدا پەيدا بولدى.

ــ نېمىدەپ كەلدىڭىز؟

ــ سىلىنى تاماق يەۋالسۇن دەپ، ــ تۇنسا ياتاقتا كىرىپ تاماق قاچىسىنىڭ ئېغىزىنى ئېچىۋىدى، پولۇنىڭ مەززىلىك پۇرىقى ئۇنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلدى. ئابدۇكېرىم شۇ چاغدا قورسىقىنىڭ راسا ئاچقانلىقىنى سەزدى.

ــ جاپا تارتىپسىز، ئەكەلمىسىڭىزمۇ بولاتتىغۇ.

ــ قانچىلىك ئىشتى، سىلى كەنتىمىزنىڭ مېھمىنى تۇرسىلا.

ئابدۇكېرىم ئۇنىڭغا سوغۇق مۇئامىلە قىلغانلىقىدىن سەل ئۆكۈندى. ئۇنىڭغا نېمە ئۈچۈن يىرىكلىك قىلدىم. ئوسمان توزاق قۇرغان ھالەتتىمۇ بۇنىڭدا نېمە گۇناھ بولسۇن؟

تۇنسا ئۇستەلدىكى كىتابلاردىن بىرنى ئېلىپ ۋاراقلاۋاتاتتى. ئىشىك غىچچىدە ئېچىلىپ ئەخمەتجان كىرىپ كەلدى.

ــ كەل ئاداش، قانداق ئەھۋالىڭ؟

ــ ياخشى، ئۆزۈڭنىڭ ئەھۋالىچۇ؟ مەن سېنى تاماققا چىللاپ كەلسەم، بۇ يەردە تاماق يېگىلى تۇرۇپسەن ئەمەسمۇ.

ــ ماۋۇ تۇنساخان تاماق ئەكەپتىكەن.

— بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ يېسەڭ بولاتتى.

— ۋوي، ئەپەندىم، — دېدى تۇنىسا قاچىنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ، — مېنىڭ ئەكەلگىنىمنى يېسە بولمامدىكەن، بىلىپ قويسىلا جۇمۇ، مەنمۇ قولۇمنى يۇيۇپ تاماق ئېتىدىغان ئادەم.

— ياقەي، مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەس، — ئەخمەتجان ئويلىمايلا دەپ تاشلىغان گېپى ئۇچۇن پۇشايمان قىلدى.

— مەنمۇ سېنى ئىزدەپ بارماقچى بولۇپ تۇراتتىم.

— بىرەر ئىش بارمىدى؟

— ماۋۇ تامغا كەنت كادىرلىرىنىڭ خىزمەت مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى يېزىپ چاپلايدىغان ئىش ئىدى. ھۆسۈنخەت ماھارىتىڭنى بىر نامايان قىلساڭ بولاتتى.

— يازايلى، گۇل كەلتۇرۇۋەتمەيدىغان بولسام ھېساب ئەمەس.

تۇنىسا خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. ئۇلار قائىدە ـ تۇزۇملەرنى ھەر خىل رەڭدىكى سىرلىق قەغەز ئۇستىگە قوندۇرۇشقا تۇتۇندى.

يەتتىنچى باب

ئابدۇكېرىم شام يورۇقىدا كىتاب كۆرۈۋاتاتتى. قورۇدا كۇلكە ئاۋازى ئاڭلىنىپ، قادىر، مەتقادىر ۋە ئوسمانلار كىرىپ كەلدى. يېقىنقى كۇنلەردىن بېرى ئۇلار ئايرىلمايدىغان ئۇلپەت بولۇپ قېلىشقانىدى. مەتقادىر بىلەن قادىر ھەپتىدە بىرەر ئاخشامنى ئوسماننىڭ مېھمانخانىسىدا ئۆتكۇزمىسە كۆڭلى قانائەت تاپمايتتى. ئوسمانمۇ ئۇلارسىز گېلىدىن غىزا ئۆتمەيدىغان ھالەتكە يەتكەنىدى. بۇ مېھمانلارنىڭ تۇيتۇز يەردىمۇ

دەلدەڭشىپ مېڭىشىدىن قارىغاندا بوتۇلكا تۇڭىدىن قوپۇپلا كەلگەنلىكى ئېنىق ئىدى.

ــ ماڭۇ تاملارنى ناھايىتى ئوبدان بېزەپسىز، ــ دېدى مەنقادىر چاپلانغان ھۆسىنخەتلەرگە قاراپ قويۇپ، ــ قائىدە ــ تۈزۈم دېگەن مۇشۇنداق ئادەمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنۈپلا تۇرۇشى كېرەك.

ــ پاھ! ــ دېدى قادىرمۇ، ــ بۇ ئۆيي نېمانچە ئېچىلىپ كەتتىكىن دېسەم ماڭۇ ھۆسىنخەتلەر زىننەت بېغىشلىغانكەن ئەمەسمۇ، خېتىڭىزنىڭ بۇنچىلىك چىرايلىقلىقىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمەپتىكەنمەن، خۇددى زاۋۇتتىن چىققاندەكلا.

ــ بۇ مېنىڭ خېتىم ئەمەس.

ــ تولا كەمتەرلىك قىلماڭا، سىزنىڭ خېتىڭىز بولماي پەرىشتىلەرنىڭ بولاتتىمۇ، بۇ ئۆيدە سىزدىن باشقا ئادەم بولمىسا.

ــ راست، بۇ سىلەرنىڭ يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىشلەيدىغان بىر ئاغىنەمنىڭ خېتى.

ــ بىزنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە؟

ــ ھەئە.

ــ بىزنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇشۇنچىلىك قابىلىيەت ئىگىلىرى تۇرسا، مەكتەپ مۇدىرلىرى ماڭا نېمىشقا دوكلات قىلمىدىكىنا. مەن ئوبدان بىر كاتىپقا چىقىنالماي چالا ساۋات بىر نېمىنى ئىشلىتىپ يۈرىمەن ئەمەسمۇ. قايسى مۇئەللىم ئۇ؟

ــ ئەخمەتجان مۇھەممەت. ئۆزى مۇشۇ ئاچا ئېرىقلىق.

ــ مۇنداق دەڭ تېخى، يەنە كېلىپ بۇنداق قابىلىيەت ئىگىلىرى مۇشۇ قۇملۇقتىن چىققانكەن ــ دە.

ــ بىزنىڭ ئاچا ئېرىقىمۇ سەل قارىمىسىلا، شۇجى، ــ دېدى بۇلۇڭدا تۇگۇلۇپ ئولتۇرغان ئوسمان، ــ بۇ قۇملۇقتىمۇ نى ــ نى تالانت ئىگىلىرى بار.

ـــ ئۇغۇ شۇنداق. مەسىلەن، ئالساق سىلىمۇ مۇشۇ قۇملۇقتىن چىققان ئەزىمەتلەرنىڭ بىرى.

ئوسمان ئابدۇكېرىمگە قاراپ ئاڭلاۋاتامسەن، دېگەن مەنىدە ھىجىيىپ قويدى.

ـــ ئۇ ئاغىنىڭىزنى مەن بىلەن كۆرۈشتۇرۇڭ، ـــ دېدى قادىر بايامقى گەپنىڭ داۋامىنى ئۇلاپ، ـــ ئاتا ـ ئانىسىدىن رەھمەت ئالالىغان بولسا، ئەپەندىچىلىكتىن قۇتۇلۇپ كېتەر.

ـــ ماقۇل، مەن چوقۇم كۆرۈشتۇرىمەن.

ـــ خىزمەت قىلىشنىڭ ئېپىنى ئەمدى ئۆگىنىۋاپسىز، ـــ دېدى مەتقادىر، ـــ ياشلار دېگەن چوڭلارنىڭ ئالدىدا ھەرقاچان ماقۇل دەپ تۇرۇشى كېرەك. يېقىندىن بېرى يەتكۈزۈلگەن ئىنكاسلار ئادەمنى ھەقىقەتەن خۇشال قىلىدۇ. كەنت كادىرلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭىزمۇ ئالاھىدە ياخشىلىنىپتۇ.

ـــ ياشلار سەل قىزىققان كېلىندۇ، ـــ كارىۋاتتا يېنىچە ئولتۇرغان قادىرمۇ بىر ياندىن لوقما سالدى، ـــ دەسلىپىدە ھېسسىياتقا تايىنىپ ئىش قىلىدۇ. ئۇنداق چاغلار بىزنىڭ ھاياتىمىزدىمۇ بولۇپ ئۆتكەن. كېيىن كەينى ـ كەينىدىن قاينامغا پىشىلغىلى تۇرىۋېدۇق، بۇرنىمىزغا سۇ كىرىپ، ئىشنىڭ يولىنى تېپىۋالدۇق. ئەمما، ئابدۇكېرىم ئاخۇن ئۆكىمىز كۆپ ئەقىللىقكەن، قاينامغا پىشىلماستىنلا ئۆز يولىنى تېپىۋالدى.

ـــ راست گەپنى دېگەندە خىزمەت قىلىشنىڭ ئۇسۇلىنى ئەمدى بىلىۋالدىم، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم سىرلىق كۈلۈپ، ـــ خىزمەتتە شامالنىڭ يۆنىلىشىگە قاراپ ئىش تۇتۇش، رېئاللىققا ماسلىشىش بەك مۇھىمكەن.

ـــ ماۋۇ گەپنىڭ ئويلىغان يېرىمدىن چىقتى مانا، ـــ قادىر ئىختىيارسىز چاۋاك چېلىۋەتتى، ـــ مۇشۇ قارىشىڭىزدىن ئېزىپ كەتمىسىڭىز ئۇزاققا قالماي ئىسمىڭىزنىڭ ئاخىرىغا

«جاڭ» دېگەن سەلتەنەتلىك قوشۇمچە ئۇلانماي قالمايدۇ.

ـــ ئەمما مېنىڭ ئۆسۈش نىيىتىم يوق. ھازىرغىچە ئۇنداق شېرىن چۈشلەرنى پەقەت كۆرۈپ باقمىدىم.

ـــ چۈنكى سىز قەدىرنى بىلمەيسىز ـ دە، ـــ دېدى مەنتىقادىر قوللىرىنى چىڭىن قورۇغاندەك پۇلاڭلىتىپ قويۇپ، ـــ ئەمەل دېگەن قىش ـ ياز كۆكلەپ تۇرىدىغان مېۋىلىك دەرەخ، ئۇنىڭ مېۋىسى ھەم شېرىن، ھەم كۆركەم، ھەرقانچە يېسىڭىزمۇ، سېتىپ خەجلىسىڭىزمۇ تۈگىمەيدۇ. ئاشۇ دەرەخ ئىلكىڭىزدىلا بولىدىكەن، نېمىنى خىيال قىلسىڭىز، شۇ نەرسە ئالدىڭىزدا ئۆز ئايىغىدىن ھازىر بولىدۇ.

ـــ ناھىيىدىكى بىر رەھبەرنىڭ گېپىچە، يىل ئاخىرىدىكى سايلامدا سىلىنى مەلۇم بىر يېزىنىڭ بېشىغا گۈل تاج قىلىپ قوندۇرارمىش، ـــ دېدى قادىر مەنتىقادىرغا قاراپ.

ـــ ھەي تاڭ. . . ـــ مەنتىقادىرنىڭ ئەلەس كۆزلىرى غايىۋى بەخت شولىسىدىن نۇرلىنىپ كەتتى.

ـــ بۇ ئىشەنچلىك خەۋەر، ـــ دېدى قادىر، ـــ مەن ناھايىتى مۇھىم ئەربابتىن ئاڭلىدىم. ۋاقتى كەلگەندە راستكەن دەپ قالىلا. شۇ چاغدا ئابدۇكېرىمجاننى يانلىرىغا تارتىپ شاڭجاڭ ياكى مۇئاۋىن شۇجى قىلىۋالسىلا. ئەگەر سىلە تارتمىسىلا، مانا مەن تارتىۋالىمەن.

ـــ ئىككىمىزنىڭ بىر ئىشخانىدا ئىشلەۋاتقىنىمىزغا خېلى بولدى، ـــ دېدى مەنتىقادىر ئابدۇكېرىمگە قاراپ قويۇپ، ـــ كېيىنمۇ بىرگە ئىشلەيمىز.

ـــ مەنسەپ تاجى بېشىڭغا كىيىلگەندە، ئەتراپىڭدىكىلەر ئىشەنچسىز بولسا كۆڭلۈڭ ئارام تاپمايدىكەن، ـــ دېدى قادىر كارىۋاتنىڭ بېشىغا مۇشتۇمى بىلەن ئۇرۇپ قويۇپ، ـــ مەن دەسلىپىدە ئوبدان بايقىمىغانكەنمەن، خېلى قەدىرلەپ ئىشلەتكەن ئادەملەردىنمۇ يامانلىق كۆرۈۋاتىمەن.

مەتقادىر ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ، كەينى - كەينىدىن ئىككى نۆۋەت ئەسنىدى. ئۇنى راستىنلا ئۇيقۇ تۇتتىمۇ ياكى قەستەنگە شۇنداق قىلۋاتامدۇ، بىلگىلى بولمايتتى.

— ئەمدى قايتايلى، — دېدى ئوسمان، — شۇجىنى ئۇيقۇ بېسىپتۇ. مېنىڭ كۆزۈممۇ بولالماي كەتتى.

— خوش ئەمىسە، بىز كەتتۇق، — ئۇلار ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئالدى - كەينىگە دەسسەشكىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

شامنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قالدۇقى ئاستا - ئاستا خىرەلىشىپ، لىپپىدە ئۆچۈپ قالدى. گويا هايات توختاپ قالغاندەك ئۆي ئىچى قاراڭغۇلۇق ۋە جىمجىتلىققا چۆمدى. ئەمما كارىۋاتتا ياتپاشلاپ ياتقان ئابدۇكېرىمنىڭ يۈرەك رىتمى سوقۇشتىن، تەپەككۇر قۇشلىرى قانات سىلكىشتىن توختاپ قالمىغانىدى. ئۇ قادىر ۋە مەتقادىرنى ئويلايتتى. ئۇلارنىڭ بايات‌تىنقى ئەمەل - مەنسەپ هەققىدە دېيىشكەن گەپلىرىنى مۇلاهىزە قىلاتتى. هوقۇق دېگەن ئاجايىپ گۈزەل جانان. ئۇنىڭغا نۇرغۇن كىشىلەر قول ئۇزىتىدۇ. ئەمما ئۇ بەزىلەرنىڭ كۆز ئالدىدىن ئالۋۇندەك قوغلىغانسېرى يىراقلىشىپ كېتىدۇ. بەزىلەرگە بولسا ئىللىق كۈلۈمسىرەپ قۇچاق ئاچىدۇ. ئۇنىڭ ۋەسلىگە يەتكەن تەلەيلىكلەر خۇددى سۈيگىنىدىن جۇدا بولۇشقا كۆزى قىيمىغان ئاشىقتەك ئۇنىڭدىن مېهرىنى ئۈزەلمەيدۇ، ئايرىلىپ قالغاندا قاتتىق هەسرەتلىنىدۇ. لېكىن، بەزىلەر مەنسەپكە ئامراق كىشىلەرنىڭ ئەخمەقلەر دەپ مەسخىرە قىلىشىدۇ. مەنمۇ هازىرغىچە مەسخىرە قىلىپ كەلدىم. ئەمما ئاشۇ مەسخىرە قىلغۇچىلار نېمىگە ئېرىشەلىدى. مەن نېمىگە ئېرىشەلىدىم.

بۇ يىلقى باهار ئاچا ئېرىققا سەل كېچىكىپرەك كەلگەن

بولسمۇ، ئىككى كۈندىن بېرى ھاۋا ئېچىلىپ كەتكەندى. يېڭىلا باراڭغا ئېلىنغان تاللىق ئاستىدىكى يۇمشاق، قۇمساڭغۇ تۇپراقتا ئاچا ئېرىقلىق دېھقانلار يېقىن سىغدىلىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئوسمان بىلەن ئابدۇكېرىم ئاپتاپلىققا ئەپچىلغىنا جايلاشتۇرۇلغان ئورۇندۇقتا ئولتۇرغاندى. ئوسمان دېھقانلارغا تەكشى بىر قارىۋېلىپ سۆز باشلىدى.

ــ يولداشلار، بۈگۈنكى يىغىن ناھايىتى مۇھىم، ــ دېدى ئۇ ھەر قېتىمقى چوڭ ـ كىچىك يىغىنلاردا بىر نۆۋەت تىلغا ئالىدىغان گېپىنى يەنە تەكرارلاپ، ــ كونىلاردىكى «ئات ئايلىنىپ ئۆز ئوقۇرىنى تاپىدۇ» دېگەن تەمسىل كەنتىمىزدە يەنە بىر قېتىم ئۆز كارامىتىنى كۆرسەتتى. يېزا رەھبەرلىرىنىڭ قول تىقىشى بىلەن ھىمىت ھاجىنىڭ بۇ زېمىنىنى ھەرقايسىڭلارغا سېتىپ بېرىمەكچى. باھادا ئانچە چوڭ ئۆزگىرىش بولمايدۇ، سۈغىرىش قۇلايلىق ياكى ئەمەسلىكىگە قاراپ ھەر موسىنى يۇز يىگىرمە يۈەنگىچە بېكىتتۇق. يەر سېتىۋالغۇچىلارغا كۆلەم جەھەتتە چەكلىمە قويۇلمايدۇ. ئەمما، ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ يەر ئالالمىغانلار بىزدىن ئاغرىنىڭلار بولمايدۇ.

دېھقانلار ئەتىيازنىڭ ئاپتېپىغا بۇرنىنى تەڭلەپ ئولتۇرۇشۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ يۈرىكىدە ئۆزۈندىن بېرى بۇرۇقتۇرما بولۇپ قالغان مۇشۇ زېمىنىنىڭ خوجايىنلىق تۇيغۇسى ئاخىر پارتلىدى.

ــ دەسلەپتە ئۆزىمىزنىڭ يېرىگە ئۆزىمىز ئىگە بولالماي خەققە تۇنقۇرۇپ قويدۇق. ئەمدى ئۇنىڭ قولىدىن قىممەت سېتىۋالساق قاچانمۇ دولىمىز ئاپتاپ كۆرەر؟ ــ غودۇكشىدى ئارقىدا ئولتۇرغان چارساقال دېھقان.

ــ بۇنداق قىغ يېمىگەن قۇۋۇتسىز يەرنى تېرىغان بىلەن بىر يىل كەتمەن چاپقىنىمىز قالىدۇ. مەن ئالمايمەن.

ــ مەنمۇ ئالمايمەن. كىمگە ساتسا ساتسۇن.

ـــ يەر بۆلۈپ بېرىش ئەتىدىن تارتىپ باشلىنىدۇ، ـــ ئوسمان مەيداندىكى غۇلغۇلىنى بېسىش ئۈچۈن ئاۋازىنى تېخىمۇ كۆتۈردى، ـــ ھەممەيلەن بېرىپ تەلىيىگلارنى سىناپ كۆرۈڭلار. بارمىغانلار چوقۇم پۇشايماندا قالىسىلەر.

ئادەم دېگەن ھەقىقەتەن غەلىتە مىجەزلىك مەخلۇق، دەسلىپىدە يەر سېتىۋېلىشقا ھېچ كىشى بارمىدى. ئوسمان ئۆيىمۇ ئۆڭ قاتراپمۇ بىرەر دېھقانىنى ئاچمىغا ئېقىن يولتالماي جىلە بولۇپ كەتتى. دەل شۇ كۈنلەردە زىۋىدىخان تۆت مو يەر ئېلىپ پاختا تەييارلاشقا تەييارلىنىۋېتىپتۇ، دېگەن خەۋەر تارقىلىۋىدى، ئاچا ئېرىق تەۋەسىدە يەر تالىشىش غوۋغاسى باشلىنىپ كەتتى.

ـــ شۇ تۇل خوتۇن جېنىدا تۆت مو سېتىۋالسا مەن قاراپ تۇراتتىممۇ، ـــ دەيتتى كىمدۇر بىرى ئاچمىغا قاراپ ئالدىراپ كېتىۋېتىپ.

ئاچما يەر بىر كۈندىلا سېتىلىپ بولدى. يەر ئالالمىغان بىرنەچچە كىشى نېمىشقا تەڭ تەقسىم قىلمايدىكەن، دەپ ھەمىت كاۋاپ بىلەن ئوسماندىن ئاغرىندى. ھەمىت كاۋاپ ئۈچۈن مۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاش تولىمۇ لەززەتلىك تۇيۇلاتتى.

جاھاندا مەڭگۈ يېپىق پېتى قېلىۋېرىدىغان مەخپىيەت يوق. ھەرقانچە يوشۇرۇن قىلىنغان ئىشلارمۇ ئاشكارىلىنىپ، كىشىلەرنىڭ غەيۋىتىگە دەسمايە بولماي قالمايدۇ. بىر ئادەم چوڭ بىر شەرەپ قازانسا، ئۇنىڭ گېپىنى قىلىشىدىغانلار ئاز بولىدۇ. ناۋادا ئۇياتلىق ئىشتىن بىرنى قىلىپ قويسا، ئۇ توغرىدا قىزىقىپ سۆزلەيدىغانلارمۇ، بېرىلىپ ئاڭلايدىغانلارمۇ ناھايىتى كۆپ بولىدۇ. ئاچا ئېرىق كەتتىدىمۇ زىۋىدىخانىڭ پاختا تېرىش ئۈچۈن سۇلياۋ يوپۇق ياپقان تۆت مو يېرى توغرىسىدا باشقىچە گەپ ـ سۆزلەر تارقىلىپ كەتتى.

ـــ ئاڭلىدىلىمۇ، سائادەتخان، ـــ دېدى قىز بېشىدا بالا ئېمىتىپ ئولتۇرغان ئايال ئېشەك ھارۋىسىغا ئىككى قاپ ئوغۇت

بىسىپ ئۆتۈپ كەتكەن زىۋددىخاننىڭ ئارقىسىدىن ئىشارەت قىلىپ، ــ زىۋددىخاننىڭ پاختا تېرىماقچى بولغان يېرىنى ھىممەت كاۋاپ پۇل ئالماي بەرگەنمىش.

ــ پۇل ئالماي بەرمەس، ــ دېدى چۈنەكتىكى سۇلياۋ يوپۇقنىڭ ئۈستىنى سۈپۈرۈۋاتقان ئايال.

ــ راست بىكارغا بېرىپتۇ.

ــ نېمىشقا ئۇنداق قىلغاندۇ؟

ــ تۇنىسا قاشاڭنىڭ غىلجىڭلىقى ئەسقاتقان گەپ.

ــ ھىممەت كاۋاپ شۇ سالاپەتلى بىلەن تۇنىساەك نېمىلەرگە ساقال تاشلاپ يۈرمەس.

ــ ئەر خەق دېگەن ئۆيدىكى چىرايلىق خوتۇنىنى قويۇپ، نەدىكى بىر نېمىلەرنىڭ كەينىدىن يۈگۈرىدۇ دېسىلە.

ــ توۋا خۇدايىم، توۋا...

ــ نىكاھىغا ئالغان گەپكەن دېسىلە تېخى.

ــ نىكاھىغا.

ــ ھەئە، سوپاخۇن قارىمىنىڭ ئالدىدا ئەللىك كوي قويۇپتىكەن، نىكاھ قىلىپ قويۇپتۇ.

كەچتە ئەخمەتجان تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى كىچىك دۇكاندىن بىر بولاق شام سېتىۋالدى. ئۇ دۇكاندار بىلەن ھېساۋاتنى تۈگىتىپ كەينىگە بۇرۇلۇۋىدى، ئاچا ئېرىقلىقلارنىڭ ھەممىسىگە تونۇش بولغان سېغىزرەڭ پىكاپنىڭ ئايلاغ مەھەللە تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىنى كۆردى. «تۇنىسا قاشاڭنىڭ ئۆيىگە مېڭىپتۇ ــ دە، ئىنتىقامنى بۇگۈندىن قالدۇرماسلىق كېرەك. يۈزىگە قارا سۈركەپ، ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ ئاچا ئېرىق خەلقى ئالدىدا تازا بىر رەسۋا قىلمايدىغان بولسام ئەخمەتجان بولماي كېتەي. ياق، ئۇنداق قىلغانىڭمۇ پايدىسى يوق. ھىممەت كاۋاپ تۈلكىدەك ھىيلىگەر ئادەم. ئىككىسىنىڭ

ئىشتىنىنى تەتۇر كىيگۈزۈپ ساقچىخانىغا سولاپ بەرسەمۇ بىرەمدىن كېيىن ئادەمنىڭ ئالدىدا پەيدا بولالايدۇ. ئەگەر ياخشىسى، باشقا بىر ۋاقىتنى تاللاش كېرەك». ئەخمەتجان ئىچىدە شۇنداق دېگىنىچە ئىلدام قەدەم تاشلىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا پەقەت ئىنتىقام، ئىنتىقام ئىلىش كېرەك، دېگەن بىرلا خىيال غەلىيان كۆتۈرەتتى. ئەمما ئىنتىقامنى قايسى ئۇسۇل بىلەن ئالىدۇ، قانداق قىلىپ ئالىدۇ، بۇ ھەقتە بىرەر مۇڭاپىق چارە ـ ئامال تېپىلمايۋاتاتتى. «ئورمان ئېتىزىغا يوشۇرۇنۇۋېلىپ تاشتىن بىرنى ماشىنا ئەينەكىدىن بېشىغا چەنلەپ ئاتسام قانداق بولار؟ يولىغا ئورەك كولاپ قويسامچۇ؟» ئەخمەتجان چوڭ يولدىن ئۆيى تەرەپكە ماڭىدىغان دوقمۇشتىكى تاختا كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندە، ئاجراپ كەتكەن تاختايلار تاراقلاپ قالدى. ئۇ تۆت قەدەم ئىلىپلا ئارقىسىغا ياندى. چۈنكى، ئۇنىڭ كاللىسىدا يېڭى بىر پىكىر پەيدا بولغانىدى. ئەخمەتجان ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە كۆۋرۈكنىڭ تۆت دانە تاختىسىنى سۇغۇرۇپ ئالدى ـ دە، بىر تەرەپكە سەل يۇرۇشتۇرۇپ، بېشىنى لىم ياغاچقا پەم بىلەن تىرەپ قويدى. ئاندىن پۇتىنى شۇنچىكى تەگكۈزۈۋىدى، تاختايلار تاراقلاپ ئۆستەڭگە چۈشۈپ كەتتى. «ھەي ھىممەت! بۇگۈن سېنىڭ كۆرگۈلۈكۈڭ بار ئوخشايدۇ. سەن مېنى ماشىنا بىلەن دوختۇرخانىغا ئاپارغان بولساڭ، مەن ئېشەك ھارۋىسى بىلەن ئاپىرىمەن. بېشى ماكچايغان ئەبجەق ماشىناڭ كۆۋرۈك ئاستىدا دەم ئالغاچ تۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوتتۇرىمىزدىكى ھېسابقا چېكىت قويۇلىدۇ. كېسەل كارىۋىتىدا يېتىپ گۈمانلانساڭمۇ مەيلى». ئەخمەتجان يۇقىرىقىلارنىڭ خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. شۇ چاغدا يىراقتىن ماشىنا چىرىغىنىڭ شولىسى كۆرۈندى. ھىممەت ھاجى تونىسانىڭ ئۆيىدە ھايالشماي قايتقانىدى. ئەخمەتجان ئوپۇل ـ توپۇل ھېلىقى تاختايلارنى ئۆستەڭدىن ئېلىپ، بايا تىن

تەجرىبىدىن ئۆتكۈزگىنى بويىچە تىرەپ قويدى ـ دە، خۇددى كېيىك بالىسىدەك چاققانلىق بىلەن ھويلىسىغا كىرىۋالدى. ماشىنىنىڭ كۆزىدىن ئېتىلىپ چىققان نۇر دەستىلىرى ئاۋۇال يولنىڭ ئىككى يېقىدىكى دەل ـ دەرەخلەرگە، ئاندىن كۆۋرۈككە چۈشۈپ غۇۋا يورۇتتى. ماتورنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى يېقىنلاشماقتا ئىدى. ئىككى يۈز مېتىر، يۈز مېتىر... ماشىنا كۆۋرۈككە يېقىنلاشقانسېرى ئەخمەتجاننىڭ يۈرەك رېتىمىمۇ تېزلىشىپ كەتتى. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ خىيالىنى ئىنتىقام ۋەسۋەسىسى تىزگىنلىۋالغاچقا، باشقا ھادىسىلەرنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشىنى مۇتلەق ئويلاپ باقمىغانىدى. ئويلىمىغان خەۋپ توساتتىن يۈز بەردى. قارشى تەرەپتىن كەلگەن ئېشەك ھارۋىسى كۆۋرۈككە يېقىنلىشىۋاتاتتى، ئەخمەتجاننىڭ تىنىقى توختاپ قالغاندەك بولدى. ئۇ ئېتىلىپ چىقىشنى ئويلىدىيۇ، جۈرئەت قىلالمىدى. چىققان بىلەن خەتەرنى توسۇشقا ئۇلگۈرەلمەيتتى. ماشىنا كۆۋرۈك بويىغا يېتىپ كەلدى. ھارۋىدىكى ئايال كىشىدەك قىلاتتى. ھارۋىكەش ماشىنىغا يول بېرىش ئۈچۈن ئېشەكنىڭ باش بېغىنى تارتىۋىدى، جاھىل جانۋار تىركەشكىنىچە كۆۋرۈكنىڭ ئوستىگىلا چىقىۋالدى. ماشىنا كۆۋرۈكتىن تۆت ـ بەش قەدەمچە نېرىدا توختاپ قالغانىدى.

ـــ ئاھ خۇدا! ـــ ئەخمەتجان سەۋدايىلارچە ناله قىلىپ، ئۆزىنىڭ مەڭگۈ چاڭكىمەيدىغان بىر شاپىلاق سېلىۋەتتى. شۇ ھامان ئاسمان كۆمتۇرۈلۈپ چۈشكەندەك قوپال ئاۋاز بىلەن تەڭ ئايالالارنىڭ قىيقاس ـ چۇقانلىرى تۆن قوينىدا يىراقلارغا تارالدى. ئەخمەتجان بىردەم مەڭدەپ قالغاندىن كېيىن ھويلىدىن يۈگۈرۈپ چىقتى. بۇ چاغدا ھىمىت كاۋاپمۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ، كۆۋرۈك ئوستىگە كېلىپ بولغانىدى.

ـــ كەلسىلە، قۇتۇلدۇرۇۋالايلى، ـــ ھىمىت كاۋاپ بىرىنچى بولۇپ ئۆستەڭگە سەكرىدى.

بىر پۇتى بىلەن بىر قولى ھارۋا ئاستىدا قالغان ئايال ئېچىنىشلىق ئىنجىقلاپ ھەريان تولغىناقتا ئىدى. شوتىلىرى سۇنۇپ چۈل - چۈل بولۇپ كەتكەن ھارۋىنىڭ سەل نېرىسىدا يەنە بىر ئايال ھوشسىز ياتاتتى. ئېشەك پۇتلىرىنى جان - جەھلى بىلەن سىلكىپ ئىنجىقلايتتى.

ــ ۋاي بالام! تۇنىساخان، ــ ھارۋا ئارقىسىغا قىسىلىپ قالغان ئايال زەئىپ ئاۋازدا چاقىردى.

ــ ھوي زۇبەيدەخان ئاچامكەنغۇ بۇ، ــ دېدى ئايالنىڭ ئاۋازىدىن تونۇغان ھېمىت كاۋاپ تېخىمۇ جىددىيلىشىپ، ــ ماۋۇسى تۇنىساخان ئوخشايدۇ، ئىسىت! ــ ھېمىت كاۋاپ ھوشسىز ياتقان تۇنىساغا تاشلاندى.

تۇنىسانىڭ بۇگۈن ئەتىگەندە ئانىسىنىڭ دوختۇرغا كۆرسىتىش ئۈچۈن مۇشۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقى ئەخمەتجاننىڭ ئېسىگە چۈشۈپ، يۈرىكىگە پىچاق سانجىلغاندەك بولدى.

ــ تىنىقى بار ئىكەن، دوختۇرخانىغا ئاپىرايلى، ــ دېدى ھېمىت كاۋاپ تۇنىسانىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ. ئەخمەتجانمۇ چاققانلىق بىلەن ئايىغى تەرەپنى كۆتۈردى. ئۇلار تۇنىسانى ماشىنىغا يانتۇزۇپ بولۇپ زۇبەيدەخاننىڭ قېشىغا يۈگۈرۈشتى.

ــ ھارۋىنى كۆتۈرسىلە، ھە، بەكرەك كۈچەپ.

بۇ بىتەلەي ئايالمۇ ھارۋا ئاستىدىن ئاجرىتىۋېلىندى.

ــ كۆۋرۈكنىڭ تاختايلىرىچۇ؟

ــ مانا بىرسى مايەردىكەن.

ــ مەن بىرنى تاپتىم.

ــ ياق، بۇ ھارۋىنىڭ تاختىسىكەن، ــ دېدى ئەخمەتجان ھېمىت كاۋاپ ئۇزاتقان تاختاينى قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ.

ئۇلار خۇددى ئىت قورقۇتۇۋەتكەن گاچىدەك ئالدىراش ۋە قالايمىقان ھەركەتلەر بىلەن كۆۋرۈكنىڭ تاختايلىرىنى ئۈياق -

بۇياقتىن تېپىپ ئۆز جايىغا سالدى. كۆڭۈلۈك ئاستىدا جان تالىشىپ ياتقان زۇۋانسىز جانۋار بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. زىۋىدىخان نەپەس ئالالماي بوغۇلاتتى. «قىزىم، تۇنىساخان بالام» دەپ توۋلىغاچ قولىغا ئىلىنغانلا نەرسىنى تارتاتتى. ماشىنا تار كوچىدىن چوڭ يولغا بۇرۇلۇپلا خۇددى قۇيۇندەك تېزلىكتە يۇرۇپ كەتتى.

1998 ـ يىلى خوتەن

خەيرىنسا

بىرىنچى باب

ناغرادۆك كەنتىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدىغان يولنى كىشىلەر «ئوق يول» دەپ ئاتىشىدۇ. ناغرادۆڭلۇكلەرنىڭ ئۆيلىرى تولىراق ئاشۇ ئوق يول بويىغا جايلاشقان. ئەمما، تۆمۈر ئاكىنىڭ ئۆيى ئوق يول بويىدا ئىدى. هويلىنىڭ دەرۋازىسى قوش قاناتلىق بولۇپ ئەسلىي رەڭگىنى يوقاتقان، شاللىرىنىڭ ئارىلىقى بارماق پاتقۇدەك ئىدى.

هويلا پاك ـ پاكىز تازىلانغان، تال بارىڭىنىڭ ياغاچلىرى ئېگىلىپ، قاتار ساڭگىلىشىپ تۇرغان ئۇزۇم ساپاقلىرى ئالدىغا ئېڭىشمەي ماڭغان ئادەمنىڭ بېشىغا سوقۇلاتتى. هويلا بىلەن باغنى پاكارغىنا سوقما تام ئايرىپ تۇراتتى. هويلىنىڭ بۇرجىكىدىكى قوتان ئالدىدا بىر چاقنىڭ يېلى چىقىپ كەتكەن ئېشەك هارۋىسى تۇراتتى، قوتاندىكى بەش ـ ئالتىدەك قوي ئارىلىقتىن بېشىنى چىقىرىپ چۆپ يېمەكتە ئىدى.

ئۆي ئۈچ ئېغىزلىق بولۇپ، ئوتتۇرىسىدىكى ئۆينىڭ يېرىمىنى دېگۈدەك سېغىز توپىدىن قوپۇرۇلغان پاكار سۇپا ئىگىلەيتتى. سۇپىنىڭ ئۈستىگە يىرتىق ئاق كىگىز سېلىنغان بولۇپ بەزى يەرنىڭ بورىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. سۇپىنىڭ بىر تەرىپىدە سىرلانمىغان ئىككى دانە ساندۇق، ساندۇق ئۈستىگە كونىرغان يوتقان ـ كۆرپىلەر رەتلىك يىغىپ قويۇلغانىدى. ئۆينىڭ بىر تېمىدا مورا ئوچاق، توپا كېسەكتىن قوپۇرۇلغان

تەكچە، تەكچىدە بىر يۇرۇش كىتاب، دەپتەر... ئىشكىنىڭ ئارقىسىدا لىق سۇ قاچىلانغان سېمونت كۇپ بار ئىدى.

پەگادىن ئىككى تەرەپتىكى ئۆيلەرگە ئېلىنغان ئىشكىلەر بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇراتتى. سول تەرەپتىكى ئۆينىڭ ئۈستى ئەسكى - تۈسكى ياغاچلار بىلەن يېپىلغان بولۇپ، تورۇسقا بەش - ئالتە پۇتاقلىق ئىلمەك ياغاچ ئېسىلىپ، تەلپەك، بىر كاللەك يۇڭ، بىر دانە باغلىق سېۋەت قاتارلىقلار ئىلدۇرۇلگەنىدى. ئۆينىڭ بۇلۇڭىدىكى سېمونت كۆتەك ئۈستىدە بىرنەچچە تاغار بۇغداي يەرگە چېچىلىپ كەتكەنىدى.

ئوڭ تەرەپتىكى ئۆينىڭ ئەھۋالى سەل ياخشىراق بولۇپ ئىككى تامغا تاقاپ كارىۋات، تۆرگە مېغىزرەڭ سىرلانغان ئىشكاپ قويۇلغانىدى. ئۆي پاكىز تازىلاپ يېڭىلا سۇ چېچىلغاچقا ناھايىتى سۇرۇن ئىدى. كارىۋاتلارنىڭ بېرىدە ئون بەش ياشلاردىكى چىرايلى سۇزۇك، قوشۇما قاش، كىرپىكلىرى ئۇزۇن بىر قىزچاق ئۇخلاپ ياتاتتى. ئۇنىڭ كىيىملىرى يىرتىق، ئىككى قولى ئىككى يانغا تاشلانغان، بېشى بىر ياققا سەل قىيسايغان بولۇپ، ئېغىزى بىلىنەر - بىلىنمەس ئېچىق ئىدى.

سىرتتىن ئالدىراش كىرگەن رۇزىنىسا ئۇخلاپ ياتقان سىڭلىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ ھەۋەس بىلەن بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئاپئاق گېلىنى غىدىقلىدى. قىز ئاچىسىنىڭ قولىنى ئېرىنچەكلىك بىلەن ئىتتىرىپ يېتىۋەردى.

— ھوي خەيرىنسا، چاپسان قوپ، — دېدى رۇزىنىسا سىڭلىسىنىڭ قاپقارا چاچلىرىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىيلاپ قويۇپ.

— بىردەم ئۇخلىغىلى قويغىنا، — قىز كۆزلىرىنى يېرىم ئېچىپ بىر تولغاندى - دە، سول يېنىغا ئۆرۈلۈپ ياتتى.

— خەيرىنسا، قوپ، ساڭا چاقىرىق كەپتۇ.

— چاقىرىق؟ — قىز ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى.

هويلدا خەيرىنسانىڭ ساۋاقداشلىرىدىن ھۆرىيەت بىلەن باھار قاراپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە سىغمىغاندەك چىرايىدا كۆلكە ئوينايتتى.

ــ ئەتىگەندىن بېرى قاپقىم تارتىپ تۇراتتى، ــ دېدى هويلىدىكى سۇپىدا خېمىر يۇغۇرۇۋاتقان نۇرنىساخان ئاچا قىزلارغا قاراپ، ــ نېمە خۇشلۇق بارىكىن دېسەم مۇشۇ ئىشكەن مانا.

ــ خۇدا يۆلەپتۇ، ــ يىرتىق تاغارنى ئىنچىكە سىمدا ياماۋاتقان تۆمۈر ئاكىمۇ ئىشتىن توختاپ ھاياجان بىلەن سۆزلەپ كەتتى، ــ ئولتۇرسام ـ قوپسام خۇدادىن «دوست ـ دۇشمەننىڭ ئالدىدا يەرگە قارىتمىغايسەن، پەرزەنتلىرىمنى خار ـ زار قىلمىغايسەن» دەپ تىلەيتتىم. يارانقان ئىگەم مۇشۇ ئىشتا تىلىكىمگە يەتكۈزۈپتۇ.

ــ ماڭ ئاداش، چاقىرىقنى ئەكېلەيلى، ــ دېدى ھۆرىيەت ئالدىراپ.

ــ ماقۇل، ساڭا نەدىن كەپتۇ؟

ــ خوتەن دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىدىن.

ــ ماڭا نەدىن كەلگەندۇ...

گۈزەل بەخت ئالدىدا تەمتىرەپ قالغان بۇ سەبىي قىز نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي ئۆيدىن ھويلىغا، ھويلىدىن ئۆيگە يۈرگىلايتتى، كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى. ئۇ چاقىرىق كەلگەندەك ئەمەس، چاقىرىق كېلىپ چۈش كۆرۈۋاتقاندەك، بۇ چۈش ھېلىلا كۆز ئالدىدىن يوقاپ كېتىپ داغدا قالدىغاندەك ئەنسىرەيتتى...

ــ تېزرەك بول، ماڭايلى، ــ سەۋرى قاچىسى قاينىپ تېشىۋاتقان باھار يەنە بىر قېتىم ئالدىراتتى.

ــ ماقۇل، جۈر ئەمىسە.

ــ كىيىمىڭنى ئالماشتۇرمامسەن؟ ــ رۇزىنىسا

قىزلارنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنلۇك توۋلىدى.

ـــ ھوي راست، كىيىمنىڭىنى ئالماشتۇرمىساڭ بولمىغۇدەك، ـــ دېدى ھۆرىيەت خەيرىنسانىڭ ئۇستۇېشىغا قاراپ.

شۇ چاغدا خەيرىنسا بايانىن ئېتىزدىن ئوت ئوتاپ كېلىپلا ھاردۇقتا يېتىپ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، ئۆيىگە يېنىپ كىرىپ كەتتى. قىزلارنىڭ يۇرىكى ئالدىراش سوقاتتى. خەيرىنسا ھايال بولماي قايتىپ چىقتى. ئۇنىڭ ئالماشتۇرغان كىيىمىنى ئالاھىدە چىرايلىق كىيىم ئەمەس، پەقەت ئېتىزدا كىيگەن كىيىمىدىن سەل پەرقلىنىدىغان ھاۋارەڭ كۆڭلەك ئىدى.

خەيرىنسا چاقىرىق قەغەزنى ئېلىپ كىرگەندە، تۆمۇر ئاكىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى دەرۋازا ئالدىدا يولغا تەلمۇرۇپ تۇرۇشقانىدى. خەيرىنسانىڭ قارىسىنى كۆرۈپلا ئۇلار جانلىنىپ كەتتى.

ـــ ئەنە كەلدى.

ـــ چاقىرىقىنى ئەكەلدى.

خەيرىنسانىڭ كەنجى ئىنىسى باقى ئۇچقاندەك يۇگۇرۇپ كېلىپ ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلدى. گەرچە باقى چاقىرىقنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلمىسىمۇ، ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ روھىي كەيپىياتىغا قاراپ تولىمۇ مۇھىم نەرسە ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۇردى.

ـــ ئاچاق، چاقىيىق كەپتۇمۇ؟

ـــ كەپتۇ ئۇكام.

ـــ ئەكىلە مەن كۆرۈپ باقاي.

خەيرىنسا ئالىقىنىدا چىڭ سىقىمداپ كەلگەن كونۇپرىتنى باقىغا كۆرسەتتى. باقى ئۇنى شارت تارتىپ ئالدى ـ دە، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا ئۆيى تەرەپكە يۇگۇردى. بۇ چاغدا تۆمۇر

ئاكىلارمۇ ئۆزلىرى سەزمىگەن ھالدا خەيرىنسا تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى.

ـــ چاقىيىق كەپتۇ، ئاچامغا چاقىيىق كەپتۇ، ـــ باقى بار ئاۋازىدا توۋلاپ كونۇبرتنى پۇلاڭلىتىپ كېلىپ تۆمۈر ئاكىغا تۇنۇزدى.

ـــ نەدىن كەپتۇ؟ ـــ رۇزىنىسا ئالدىراش كېلىپ سۆزلىسىنى قۇچاقلىدى.

ـــ خوتەن باغۋەنچىلىك مەكتىپىدىن.

ھەممەيلەن خەيرىنسانى ئورنۇلشتى. ئۇلار توختىماي خەيرىنسادىن ئۇنى ـ بۇنى سورايتتى. چاقىرىقنى بىر ـ بىردىن تالىشىپ كۆرۈشەتتى. قىسقىسى ئاشۇ بىر ۋاراق قەغەز تۆمۈر ئاكىنىڭ ئائىلىسىگە ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان چەكسىز شاد ـ خۇراملىق ئېلىپ كەلگەنىدى.

ـــ قاچان باردىكەنسەن؟

ـــ 9 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى تىزىمغا ئالدۇرىدىكەنمەن.

ـــ ئىككى ئايدەك ۋاقىت بارىكەن.

ـــ ھەر نېمە بولسا خوتەندە ئوقۇيدىكەنسەن بالام، ـــ دەيتتى نۇرنىساخان ئاچا كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ـــ يىراق يەرلەرگە كېتىپ قالارمىكىن دەپ بەك ئەنسىرىگەنىدىم.

ـــ مېنىڭ ئائىلەمدىنمۇ بىر كادىر چىقىدىغان بولدى، ـــ دەيتتى تۆمۈر ئاكا ئۆزىگە سۆزلىگەندەك پەس ئاۋازدا، ـــ خۇدا بىر بالامغا بولسىمۇ خەقكە بويۇن قىسماي نان تېپىپ يەيدىغان نۇسرەتنى بېرىدىغان بولدى.

رۇزىنىسا ھويلىدىكى سۇپىدا ئولتۇرۇپ چاقىرىق قەغەزنى بىر ـ بىرلەپ ئوقۇشقا باشلىدى. «ساۋاقداش خەيرىنسا تۆمۈر، سىز مەكتىپىمىزنىڭ باغۋەنچىلىك كەسپىگە قوبۇل قىلىنىدىڭىز، 9 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى رويخەتكە ئالدۇرىسىز. ئوقۇش مۇددىتى ئۈچ يىل، ھەر يىلى ئۈچۈن ئوقۇش راسخوتى 2600 يۈەن،

ياتاق پۇلى 100 يۈەن، تاماق پۇلى 200 يۈەن، ماتېريال ھەققى 200 يۈەن، جەمئىي 3100 يۈەن تاپشۇرىسىز».

— چاقچاق قىلمىساڭچۇ بالام، ئىمتىھاندىن ئۆتكەن بالىغۇ پۇل تاپشۇرامدىكەنمىز، يوق گەپنى ئوقۇماي، بارىنى ئوقۇغىنا.

— راست شۇنداق گەپلەر باركەن، دادا، — رۇزىنىسا بېشىنى كۆتۈرۈپ تۆمۈر ئاكىغا قارىدى.

— راستمۇ؟ — تۆمۈر ئاكا بىر چەتتە گۇناھكارلاردەك بېشىنى ئېگىپ تۇرغان خەيرىنسادىن سورىدى.

— راست، — خەيرىنسا بېشىنى بوشقىنا لىڭشىتتى.

تۆمۈر ئاكا پېشانىسىگە پاقىدە بىر شاپىلاق سالدى ـ دە، سۆپىدا ئولتۇرۇپلا قالدى. ئەتراپىدا قاراپ تۇرغانلارنىڭ ھېچقايسىسى بىرەر ئېغىز زۇۋان سۆزمىدى. خەيرىنسا ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى. ئۇ ئۆزىنى تېگى يوق ھاڭغا موللاق ئېتىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. بىرەر سائەت بۇرۇنقى خۇشاللىقى ئاچچىق ھەسرەتكە ئالماشقانىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۆمۈر ئاكىنىڭ «راستتىن شۇنچىلىك پۇل كېتىدىكەن» دەپ سورىغان چاغدىكى چەكچەيگەن كۆزلىرى، قۇلاق تۈۋىدە پېشانىسىگە شاپىلاق ئۇرغان چاغدىكى «پاقىدە» قىلغان ئاۋازىدىن باشقا ھېچ نەرسە يوق ئىدى. تۆمۈر ئاكا خەيرىنسانى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئولتۇرسا، قوپسا ـ تەڭرىدىن ئۇنىڭ بەختىنى تىلەيتتى. ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ كادىر بولىدىغان مەكتەپلەرگە بېرىشنى ئارزۇ قىلاتتى. مانا ئەمدى... «راست، 3100 يۈەن دېگەن ئاز پۇلمۇ، بىزدەك نامرات ئادەملەردە ئۇنچىلىك پۇل نېمە ئىش قىلىدۇ» خەيرىنسا ئۆيىدىكى پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنىڭ پۇلغا سۈندۈرۈپ ھېسابلاپ كۆردى. «قوتاندىكى بەش قوي ئىككى يۈز كويدىن مىڭ كويغا يارايدۇ. ياق قويلار بەك ئورۇق، ئىككى يۈز كويدىن

ئالمايدۇ. بىر يۇز ئەللىك كويدىن ئېلىشى مۇمكىن. ئىككى مو يەرنىڭ پاختىسى خېلى بىر گەپ بولىدۇ. بىراق، ئۆرۈك تۈۋىدىكى ئېتىزلارنىڭ پاختىسى ئانچە ئوبدان ئېچىلمىدى. ئۇلارنىڭ پۇلىسىمۇ يەتمىسە»، خەيرىنسا بىردەم توختاپ قالدى «توغرا، ئۆگزىدە ئىككى تاغار گۈلە بار. ھېچبولمىغاندا ئۇمۇ ئىككى - ئۈچ يۈز كويغا يارايدۇ... مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى قوشقاندا 3000 يۈەن بولماسمۇ، دادام قايسى كۈنى بۇ يىل پاختىنىڭ باھاسىنى تۆۋەنلىتىۋېتىپتۇ دېگەن، زادى قانچىلىك تۆۋەنلەتكەندۇ؟...» خەيرىنسا ئويلىغانسېرى خىيالىي چىگىشلىشىپ كەتتى.

ئۇلار كەچلىك تاماقنى ئۇن - تېۋىشسىز يېيىشتى. تۆمۈر ئاكىمۇ، نۇرنىساخان ئاچىمۇ بىرەر ئېغىز گەپ قىلمىدى. تاماقتىن كېيىن تۆمۈر ئاكا ئائىلە ئەزالىرىنى يىغىپ خەيرىنسانى ئوقۇتۇش - ئوقۇتماسلىق ھەققىدە كېڭەش ئۆتكۈزدى.

— خەيرىنسانىڭ چاقىرىق قەغىزىدە 3100 يۈەن ئەكېلىڭ دەپتۇ، — تۆمۈر ئاكا يەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ ھەسرەتلەنگەن ھالدا سۆز باشلىدى، — مەن ئەتىدىن بېرى ئويلاپ بۇ پۇلنى جەمئىيەلىشىمگە كۆزۈم ئىلمىدى. ئۇ قولۇمنى چىشلىسەممۇ ئاغرىغان، بۇ قولۇمنى چىشلىسەممۇ ئاغرىغان، كاللام قېتىپ كەتتى. قېنى دەپ بېقىڭلار، سىلەرچە قانداق قىلىمىز؟

— خەقلەر بالىلىرىنى ئىمتىھاندىن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ماڭمىغان يولى، خەجلىمىگەن پۇلى قالمايدۇ، — دېدى نۇرنىساخان ئاچا، — بىزنىڭ قىزىمىز ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىمتىھاندىن ئۆتتى. ھەرنېمە قىلىپ ئوقۇتايلى. ئوقۇتالمىساق دوست - دۇشمەننىڭ ئالدىدىمۇ سەت.

— راست شۇنداق قىلايلى، دادا، — دېدى خەيرىنسانىڭ ئاكىسى ئابدۇقادىر، — مەكتەپكە باردىغانغا ئىككى ئايدەك پۇرسەت بار كەن. ئاڭغىچە پاختىمۇ ئېچىلار، مەن ناھىيە بازىرىغا

بېرىپ ئىش تېپىپ ئىشلەي. سىڭلىمنىڭ ئوقۇش پۇلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن قانچىلىك جاپا تارتسامۇ مەيلى.

— كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلدىڭلار، — تۆمۈر ئاكا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاۋۇال نۇرنىساخان ئاچىغا، ئاندىن ئوغلىغا تىكىلدى، — راست گەپنى دېگەندە مېنىڭمۇ بۇ بالىنى نابۇت قىلغۇم يوق. دېھقانچىلىقنىڭ زۇلمىنى بىزلا تارتىپ ئۆتۈپ كېتەيلى. ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەن بولسا ئامال يوق ئىدى، ئەمدى ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ بىر ئوبدان چاقىرىق كەلسە ئوقۇتالمىساق بولماس. بۇگۈندىن باشلاپ بىر موچەن تاپساقمۇ خەجلەپ كەتمەي يىغايلى. قارا باش قوي بىلەن ئىككى قوچقارنى ئايرىپ بوردايلى. ئاق تاز قوي بىلەن قوزىسى قالسا كېلەر يىلغىچە كۆپىيىپ قالار. بۇ يىل پاختىدا ئۈمىد يوق، باھاسى چۈشۈپ كېتەرمىش. ئۇنىڭ ئۈستىگە كەنتگە سۇلياۋ يوپۇق، چىگىت ۋە ئوغۇت ئۈچۈن مىڭ كويدىن كۆپ پۇل تۆلىمىسەك بولمايدۇ.

— كېيىن تۆلەپ بېرىشكە ئۇنارمۇ، دادا؟ — سورىدى رۇزىنىسا.

— پاختا ساتقان يەردىلا تۇتۇۋېلىپ قولىمىزغا ئاق قەغەز بېرىدۇ.

— ئۆيدىكى يۇڭ قانچىلىك؟ — تۆمۈر ئاكا خوتۇنىغا يۈزلەندى.

— ئون ئالتە جىڭ، — دېدى نۇرنىساخان ئاچا، — ئىككى پارچە كىگىز بولىدۇ.

— ئۇنىمۇ سېتىۋېتەيلى، — دېدى تۆمۈر ئاكا، — ھازىر بىزگە پۇل بەك زۆرۈر. ئىككى ئاي ۋاقىت دېگەن تەلپەكنى چۆرۈپ بولغۇچە كېلىپ قالىدۇ. قويلارنى قىرقىساق، يىگىرمە جىڭدىن ئاشقۇدەك، ھەممىنى قوشۇپ ساتساق خېلى پۇلغا يارايدۇ.

ئەتىگەنلىك قۇياش ئىللىق كۈلۈپ باققاندى. تۆمۈر ئاكا قوشامغا بىر ـ بىرلەپ سەپسېلىپ، سەل چوڭراق تۆشۈكلەرگە قىزىل يۇلغۇننى ئۆتكۈزۈۋەتتى. قوشامنىڭ سەل نېرىسىدىكى يوغان كاتەكتە ئابدۇقادۇس لاي ئېتىۋاتاتتى. ئۇ ئايىغى ئاستىدىكى ئوماچتەك لاينى كەتمەنلەپ ئۆرۈيتتى. ھەر بىر كەتمەن ئۆرۈلگەن لاينىڭ ئۈستىگە پاتاقشتىپ دەسسەيتتى. ئۇنىڭ پېشانىسىدىن تەر ئاقماقتا ئىدى. تۆمۈر ئاكا تېخى لاي ئۇرۇلمىغان ۋادىنىڭ ئۆينىڭ ئىچىدىن چىقىپ ئابدۇقادۇسنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ پىشتىمۇ بالام؟

ـــ پىشقىلى تۇردى.

تۆمۈر ئاكا يەڭلىرىنى تۇرگەچ كاتەكنىڭ لېۋىدە زوڭزىيىپ ئولتۇردى ـ دە، ئورۇق بارماقلىق قوللىرىنى لايغا پاتۇرۇپ مۇجۇپ باقتى.

ـــ ئوبدان پىشۇرۇپسەن، ئوغلۇم.

ئابدۇقادۇس نېرىراقتىكى قوشامغا يۆلەپ قويۇلغان كۆتۈرمە زەمبىلنى ئەكېلىپ لاي ئوستى. ئۇلار لاينى دەس كۆتۈرگىنىچە ئۆي ئىچىگە ئېلىپ مېڭىشتى. لاي لىغىلداپ ئەتراپقا ساقىشماقتا ئىدى.

ـــ بىسمىللاھىررەھمانىر رەھىم، ـــ تۆمۈر ئاكا بىر ئوچۇم لاينى قامالىلاپ ئالدى ـ دە، قوشامغا پەم بىلەن ئاتتى. لاي سەل ساقىتىپ توختاپ قالدى. ئابدۇقادۇسمۇ قوشامغا لاي ئۇرۇشقا كىرىشىۋىدى، دادىسى ئۇنى باشقا ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى.

ـــ سەن چېلەكلەپ ئەكىرىپ زەمبىلگە تۆكۈپ بەرگىن بالام، مەن ئۇرۇپ ئۇلگۇرتىمەن.

ئابدۇقادۇس گەپ قىلمايلا قوللىرىدىكى لاينى زەمبىلگە تاشلىۋېتىپ لاي كاتىكى تەرەپكە كەتتى ۋە ھايالىشمايلا بىر

چېلەك لاينى ئەكىرىپ زەمبىلگە تۆكتى.

— بىر ھەپتىدە قولدىن چىقارمۇ، دادا؟

— خۇدايىم بۇيرۇسا ئون كۈنلەردە قولدىن چىقار، بالام، — تۆمۈر ئاكا بېلىنى رۇسلاپ قوشامغا سەپسالغاچ جاۋاب بەردى، — ئۆيلەر بەك ئېگىز كەن، ئېگىز ئۆي قولنى ئۇزاقراق تۇتۇپ سالىدۇ.

— ماۋۇ ئىشنى تۈگىتىپ بولساق، قىزىل كۆۋرۈك بېشىدا يەنە بەش ئېغىزلىق ئۆي بار. ئۆي ئىگىسى بەش يۈز كوي دېدى، مەن سەككىز يۈز كوي بەرسىلە سۈۋاپ بېرەيلى دېدىم. قول سۈۋىقىنى قىلىپ بېرىشكە ئالتە يۈز كويلارغا بېرەرمىكىن دەيمەن.

— رىزقىمىز بولسا باشقا يەرگە كەتمەس، ئاخشاملىققا ئىشتىن چۈشكەندە بېرىپ كۆرۈشكىن، شەھەرلىكلەر ئانچە كېسىلمە ئەمەسكەن، گېلىمىزنى باقسا، بەش يۈز ئەللىك كويغا سۈۋاپ بەرسەكمۇ مەيلى، پۇلنى مۇشۇنداق قىلىپ تاپمىساق سىكلىكىنى ئوقۇشقا قانداق ماڭغۇزىمىز؟

بىر ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى. بۇ بىر ھەپتىدە ئابدۇقۇددۇس بىر نۆۋەت ئائىلىسىگە بېرىپ كەلگەندىن باشقا، تۆمۈر ئاكا ئەمگەك مەيدانىدىن بىر قەدەممۇ نېرى بولمىدى. ئۇلار تاكىنىڭ يورۇشى بىلەن لايغا كىرسە، قاراڭغۇ چۈشكەندە قوللىرىنى يۇيانتى. تاماق يەپ ھەر ئىككىلىسى ھېچنەرسىنى سەزمەي ئۇخلاپ كېتەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇچ يۈز يەتمىش يۈەنلىك ئۇچ ئېغىزلىق ئۆينى پىلانىدىن بۇرۇن سۈۋاپ بولدى. يەنە بىر كۈن ھەپلىشىپ ساماڭلىق لاي بىلەن بىر نۆۋەت قول سۈۋىقى قىلىۋەتسىلا قىزىل كۆۋرۈكنىڭ يېنىدىكى ئۆيگە بېرىپ ئىشقا چۈشەلەيتتى. ئەپسۇسكى، ئىش ئۇلارنىڭ پىلانىدىكىدەك ئوڭۇشلۇق بولمىدى. ئۇلار چۈشلۈك تامىقىنى يەپ بولۇپلا تامغا لاي ئۇرۇۋاتقاندا، ناغرا دۆڭ كەنتىنىڭ باشلىقى ئانايەت يەردىن

ئۇنگەندەكلا پەيدا بولدى. ئانايەت بىلەن تۆمۇر ئاكىنىڭ ئەسلى ھېچقانداق ئاداۋەتتى بولمىسىمۇ، يېقىندىن بېرى ئانايەت تۆمۇر ئاكىغا تەتۇر قارايدىغان بولۇپ قالغانىدى. بۇنىڭغىمۇ يەنىلا شۇ خەيرىنساغا كەلگەن چاقىرىق سەۋەبچى بولدى. ئانايەتنىڭ قىزى رىزۋانمۇ كىچىكىدىن تارتىپ خەيرىنسا بىلەن بىرگە ئوقۇغانىدى. رىزۋان گەرچە خەيرىنسادەك ھەر مەۋسۇمدا ئەلاچى بولۇپ ئوقۇيالمىغان بولسىمۇ، خەيرىنسادىن گەپدان، قاشلىق ئېتىپ، يۇز كۆزلىرىنى بويىاپ يۇرۇشكە ئۇستا ئىدى. ئۇ مۇشۇ ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ئۆزىنى خەيرىنسادىن ھامان ئۈستۈن چاغلايتتى. ئويلىمىغان يەردىن بۇ قېتىمقى ئىمتىھان نەتىجىسى ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھەقىقىي پەرقنى روشەن كۆرسەتىپ، رىزۋاننى رەھىمسىزلىك بىلەن زار ـ زار يىغلىتىپ قويدى. بۇ زەربە رىزۋاننىڭ يۈرىكىدىلا توختاپ قالماي ئانايەتنىڭ باغرىنىمۇ قان قىلغانىدى. قول ئاستىدىكى بىر يالاڭ تۆشۈكنىڭ قىزىغا چاقىرىق كېلىپ، ئۆزىدەك بىر كەتتىنى چۆرگىلىتىپ يۈرگەن ئادەمنىڭ قىزىغا چاقىرىق كەلمىگەنلىكى ئۈنىڭ ئۈچۈن ئاددىي زەربە ئەمەس ئىدى. ئانايەت يولۇققانلا يەردە كىشىلەرگە «تۆمۈر جۆندەكنىڭ قىزىنىڭ نومۇرى بىلەن مېنىڭ قىزىمنىڭ نومۇرى ئالمىشىپ كېتىپتۇ. ئەسلىي چاقىرىق خەيرىنسا دېگەن سېرىق ئارسلانغا ئەمەس، مېنىڭ قىزىمغا كېلەتتى» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ يۈردى. بۇنداق گەپلەرگە ناغرا دۆڭنىڭ ساددا دېھقانلىرى ئىشەنمەيمۇ قالمىدى.

ـــ بەللى تۆمۈر ئاخۇن، ـــ ئانايەت سېغىز پۈراپ تۇرىدىغان چالا سۇۋاق ئۆيگە كىرىپلا قوشۇمىسىنى تۇردى، ـــ بىز ھۆكۈمەتنىڭ پەرمانىغا بىنائەن تارشىلىقتا يەر ئېچىۋاتساق، سىلە بۇ يەردە ئۆي سۇۋاپ پۇلغا ئىشلىگىلى تۇرۇپلا ئەمەسمۇ.

ـــ بوز يەر؟ . . . ـــ تۆمۈر ئاكا چۆچۈپ كەتتى. راستتىنلا ئىش شۇنداق بولىدىغان بولسا، تۆمۈر ئاكىلارنىڭ پالاكەت

باسقىنى شۇ ئىدى.

ــ ھەئە، ــ ئانايەت قولىنى ئارقىسىغا تۇتۇپ مۇغەمبەرلىك بىلەن جاۋاب بەردى، ــ بۇگۈن تۆت كۈن بولدى. ئەزالارنىڭ ھەممىسى تارشىلىقتا قاتتىق نان يەپ، سوغۇق سۇ ئىچىپ بوز يەر ئېچىۋاتىدۇ. سىلە دادا ـ بالا ئىككىلىرىنىڭ ھەر كۈنلىكىنى يىگىرمە كويدىن قىرىق كوي يېزىپ ماڭدۇق. بۇ يەردىن پۇل تېپىپ كەنتكە تۆلەپ بەرسىلە بولىۋېرىدۇ.

ــ ئۇنداق دېمىسىلە، ئانايەت ئاخۇن جۇرىن، ــ دېدى ساقاللىرىغا مۇنچاق ـ مۇنچاق سىغمىز لاي چاپلىشىپ قالغان تۆمۈر ئاكا كەنت باشلىقىغا يېلىنىپ، ــ سىلى بىلەن بىز ئەزەلدىن يېقىن قوشنا ئادەملەر، مۇشۇ ئىشتا بىر نۆۋەت بېشىمىزنى سىلاپ قويسىلا، خەيرىنسانى ئوقۇشقا ئەۋەتىۋالساقلا ئۇنىڭدىن كېيىن سىلى ھايت دېسىلە ھۇيت دەپ تۇرىمىز، ھەرگىز سىزنقىلىرىدىن چىقمايمىز.

خەيرىنسانىڭ ئوقۇشقا مېڭىشى توغرىسىدىكى گەپلەر ئانايەتنىڭ يۈرىكىنى يەنە بىر نۆۋەت تىلغاپ ئۆتتى. ئەمما، تۆمۈر ئاكا بۇنى سەزمەيتتى.

ــ كەنتتىكى ھەممە ئادەم ئوخشاش! ــ ئانايەت پوكاندەك ئېسىلىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ باشقىلارنى چۆلدە ئىشقا سېلىپ، سىلىنى قويۇپ بەرسەك پرىنسىپقا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. ناۋادا بارمايمەن دېسىلە كۈنىگە قىرىق كويدىن پۇل تەييارلاپ قويسىلا! ــ ئانايەت گەپ قىلغاچ ئارقىسىغا يانغان پېتى كەتتى.

تۆمۈر ئاكا يېرىم زەمبىل لاينىڭ يېنىدا پېشانىسىنى تۇتقىنىچە ئۇنسىز ئولتۇراتتى. كەتمەن سېپىغا تايىنىپ ئۆرە تۇرغان ئابدۇقادىر ئوسمانىڭ پۇشۇلداپ نەپەس ئېلىشلىرىدىن ۋۇجۇدىدا يېلىنجاۋانقان غەزەپ يالقۇنىنى بىلىش مۇمكىن ئىدى. بىر دانە چىۋىن ئۇنىڭ يالىڭاچ پاقالچىكىنى ۋاژىلدىتىپ

چاققاندا، ئۇ بارلىق دەردىنى ئاشۇ جانىۋاردىن ئالماقچىدەك جاڭگىلدىتىپ سالدى. تۆمۈر ئاكا بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ ئوغلىغا قارىدى.

ــ سەن قايتىپ كەتكىن، ئوغلۇم. ئەتە ئەتىگەندىن باشلاپ ئاناڭ بىلەن تارشىلىققا كىرىشىلار. مەن مەيەردىكى چالا ئىشنى تۈگىتىپ پۈلنىي ئېلىپ باراي. ئانايەت دېگەن تۆشۈگۈز ئەسكىلىك قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ. بۇ يەردە ئىشلەپ تاپقان پۈلنى ئۇ يەرگە سېلىپ بەرمەيلى.

ــ ياق، دادا، ــ تۆمۈر ئاكىنىڭ گېپىنى ئۆمرىدە بىرىنى ئەيىدىغان ئابدۇقۇددۇس بۇگۈن ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا كېسىپلا رەت قىلدى، ــ مەن ئەمدى قايتمايمەن. يېقىندىن بېرى ئۇ يەر ــ بۇ يەرلەردە ئىشلەپ يۈرۈپ كۆزۈم خېلى ئېچىلىپ قالدى. ئىشقىلىپ جاپادىن قورقمىسا پۇل تاپقىلى بولىدىكەن. مېنىڭ ھۆددىگەرلىك يېرىمنى تاشلاپ بېرەيلى. مەن داۋاملىق سىرتلاردا ئىشلەپ سىڭلىمنىڭ ئوقۇش چىقىمىنى قامداي.

ــ يەرنىڭ ئىشنى ھازىر بىر تەرەپ قىلغىلى بولمايدۇ بالام، كۈزگىچە ئاقارتىپ بولۇپ ئاندىن بىر نەرسە دېيىشەيلى. تۆمۈر ئاكىنىڭ يەرنى تاشلاپ بەرگۈسى يوق ئىدى. ئۇ «زېمىندىن ئايرىلغان دېھقانىنىڭ تۇغقىشكىنى شۇ. دېھقان دېگەن ھەرقانچە جاپا تارتسىمۇ يەر تېرىشى لازىم» دەپ قارايتتى. شۇڭا ئۇ ئابدۇقۇددۇسنى خېلى تەستە قايىل قىلىپ مەھەللىگە يولغا سالدى. ئۇچ كۈندىن كېيىن تۆمۈر ئاكا ئۇچ يۈز يەتمىش يۈەن پۇلنى بېلىگە تۇگۇپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئابدۇقۇددۇس بىلەن نۇرنىساخان ئاچا ئاللىقاچان ئەمگەك مەيدانىغا كەتكەنىدى. شۇ ئاخشىمى ئۇلار تۇن ھەسسىگە يېقىن ئۇستۇاشلىرى توپىغا مىلەنگەن ھالدا قايتىپ چىقىشتى.

ــ ئەمگەك پات تۇگىمەيدىكەن، ــ دېدى نۇرنىساخان ئاچا ئەتىسى سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ ئابدۇقۇددۇس ئاخۇن بىلەن

مەن بېرىپ ئىشلەي، سىلى ھېلىقى قىزىل كۆڭۈلۈك بويىدىكى ئالتە يۇز يۈەنلىك ئۆيىنى سۈزۈشقا بارسىلا، چامىلىرىنىڭ يېتىشچە سۈزۈنچاچ تۇرسىلا، ئەمگەكتىن كېلىپ ئابدۇقادىر ئاخۇنمۇ بارار.

— بۇز يەر ئېچىش ئەمگىكىگە بىرمۇ ئايال كىشى بارمايدۇ، ئەرلەرنىڭ ئارىسىدا سىلى يالغۇز كەتمەن چېپىپ يۈرسىلە سەت تۇرىدۇ.

— ھەر نېمە قىلىپ چىداشلىق بېرەلەيمەن. ھازىرقى ئەھۋالىمىز ئۆزلىرىگە ئايان، مېنىڭ ئاشۇ ئالتە يۇز يۈەنلىك ئىشنى قولدىن بەرگۈم يوق.

— ئەمگەككە ئۆزۈم بېرىۋېرەي، — دېدى تۇمۇر ئاكا چىت پوتىسىنى بېلىگە باغلاپ، — ھازىر ئانايەتنىڭ پەيلى بەك ياماق. ئۇ ئوغرى بىرەر باھانە ـ سەۋەب تېپىپ دىل ئازار قىلمىسۇن. ئەمگەكتىن كېلىپ ئاندىن ئىشلەرمىز.

نۇرنىساخان ئاچا ئوشۇقچە تالاشمىدى. تۇمۇر ئاكا ئابدۇقادىرنىڭ بىلەن بۇز يەر ئېچىش ئەمگىكىگە يۈرۈپ كەتتى. كۈنلەر ئۆتىۋەردى. تۇمۇر ئاكىلار ھەر كۈنى توخۇ چىللاش بىلەن تەڭ يۈرۈپ كەتسە، ئاخشىمى ئەل ئايىغى بېسىققاندا قايتىپ كېلىشەتتى. خەيرىنسانىڭ مەكتەپكە بارىدىغان ۋاقتى قەدەممۇ قەدەم يېقىنلاشقانسېرى نۇرنىساخان ئاچا تېت ـ تېت بولۇپ تۇرالماي قالدى.

— خوتەن شەھىرىدە ئاياللار يىپ ئىگىرىپ پۇل تاپىدىغان يەر بارمىش، — دېدى نۇرنىساخان ئاچا بىر كۈنى ئاخشىمى چامغۇر توغرالغان شۆڭگۈتماقنى ئىشتىھا بىلەن يەۋاتقان ئېرىگە قاراپ، — مەن بېرىپ بىرنەچچە كۈن ئىشلەپ كېلەيمكىن دادىسى.

— ياق، — تۇمۇر ئاكا خوتۇنىنىڭ كېڭىشىنى ئاڭلاپلا رەت قىلدى، — مەن دېگەن دادامنىڭ پۇشتى. ئايال كىشىنىڭ

سايىسىده جان باقىدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايمەن.

ـــ ئۇنداق دېمىسىلە دادىسى، ـــ نۇرنىساخان ئاچا ياندا بىر تاتلىق ئۇخلاۋاتقان باقىنىڭ يونقىنىنى چىڭراق يېپىپ قويۇپ گېپىنى داۋام قىلدى، ـــ ئۆيدىكى ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن خەيرىنساخان چىقالايدۇ. يىپ دېگەننى بىر كۈندە خېلى ئىگىرىپ بولغىلى بولىدۇ، خۇدايىم بېرىپ قالسا، ئىككى ئۇچ يۈز كوي تېپىپ قالسامۇ ئەجەب ئەمەس.

ـــ بېشىمنى تولا ئاغرىتىۋەرمىسىلە، تارشىلىقىتىمۇ ئىككى ـ ئۈچ كۈنلۈك ئىش قالدى. بىز قايتىپ كەلگەندە ئاندىن بىر گەپ بولار.

تۆمۈر ئاكا خوتۇنىنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزۇش ئۈچۈن شۇنداق دېگىنى بىلەن، ئەمگەكنىڭ قاچان تۈگىشىنىنى بىلمەيتتى. قېرىشقاندەك ئەمگەك ۋاقتى سوزۇلۇپ كېتىۋەردى. نۇرنىساخان ئاچا ھېلىقى تەكلىپنى تۆمۈر ئاكا ئالدىدا قايتا ـ قايتا ئېيتىپ ھارمىدى. خۇددى ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىشكە ۋەدە قىلىپ، ۋەدىسىدە تۇرمىغان دادىسىنى خاپا قىلغان كىچىك بالىدەك قايتا ـ قايتا يالۋۇرۇۋەردى. گەرچە ئۇ خوتەن شەھىرىدە يىپ ئىگىرىپ پۇل تاپىدىغان يەرنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى ئېنىق بىلمىسىمۇ، كۆڭلىدە ئويلىغىنى باشقا ئىدى. ئۇ ئىككى ئاي بۇرۇن ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا كېسەل يوقلاپ بارغاندا، قۇرۇلۇش قىلىۋاتقان يەردە خەنزۇ ئاياللارنىڭ گۈرجەك كۆتۈرۈشۈپ ئىشلەپ يۈرگىنىنى كۆرگەنىدى. ئۇ ئاشۇنداق قۇرۇلۇشتىن بىرىگە بېرىپ كۈچىنىڭ يېتىشىچە ئىشلەشنى ئويلىغان بولسىمۇ، بۇ پىلاننى ئېرىگە ئوچۇق دېيەلمەي يىپ ئىگىرىشنىڭ گېپىنى قىلىپ يۈرۈپ ئاخىر ئىجازەت ئالدى.

تاڭ ئاستا ـ ئاستا سۈزۈلمەكته. ئېشەك ھارۋىسى ئۇستىدە ئۇگدەپ ئولتۇرغان تۆمۈر ئاكا تارشىلىقا يېقىنلاشقانسېرى غەزەپتىن بوغۇلۇپ كەنتى. ئۇ خوتۇنىنىڭ شەھەرگە بېرىپ پۇل

تېپىشقا يول قويغىنى ئۈچۈن ئۆزىگە غەزەپلىنەتتى. نامرات بولۇپ قالغانلىقىدىن ئۆكۈنەتتى. خوتۇنىنى بارغۇزماي دېسە، قىزىنىڭ ئوقۇشقا مېڭىش ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالغاچقا، ئوقۇش پۇلىنى غەملىمسە بولمايتتى.

خوتۇنىنى شەھەرگە ئىشلەشكە يولغا سېلىپ قويۇپ، ئۇ ئۆزىگە، ئۆيىدىكىلەرگە يۇز كېلەلمەيدىغان ئىش قىلىپ قويغاندەك، ئۆزىنى تولىمۇ بىئارام ھېس قىلىۋاتاتتى. خوتۇنىنىڭ شەھەرگە بېرىشقا يول قويۇشىغا خوتۇنىنىڭ ھەر كۈنلۈكى يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغانلىقى ئەمەس، بەلكى قىزى خەيرىنسانىڭ ئىشى سەۋەب بولدى. ئەگەر ئۇنىڭدىن باشقا قانداقلا ئىش بولغان بولسا، تۆمۈر ئاكا خوتۇنىنى شەھەرگە ھەرگىز ماڭغۇزمىغان بولاتتى.

ئىككىنچى باب

قۇياش بۇگۈن زېمىننى ئادەتتىن تاشقىرى قىزىتىۋەتكەچكە نەپەس ئېلىشمۇ قىيىنلىشىۋاتاتتى. ياغلىقىنىڭ ئارىسىدىن ئاقارغان چېكە چاچلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان نۇرىنساخان ئاچا نان سېلىنغان قىزىل لاتا سومكىسىنى ساڭگىلىتىپ شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىسىدا كېتىپ باراتتى. ئۇ يان - يېنىدىن ئۇزۇلمەي ئۆتۈۋاتقان ئادەملەرگە، ئېسىل ماشىنىلارغا قاراپ باشقا بىر دۇنياغا كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى. بولۇپمۇ يۇز - كۆزلىرىنى ئالا - يېشىل بويياپ، پاقالچەكلىرى يالىڭاچ ھالەتتە يۈرۈشىۋاتقان قىزلار ئۇنى بەكلا ھەيران قالدۇراتتى. ئۇ ئۇدۇل دوختۇرخانا دەرۋازىسىدىن كىرىپ تۆت قەۋەتلىك سېرىق بىنانى يانداپ ئۆتتى - دە، ئىككى ئاي بۇرۇن ئۆزى كۆرگەن چالا قۇرۇلۇشنىڭ يېنىغا كەلدى. ئېگىزلەپ سەگۈ تېرەكتىن ئېشىپ كەتكەن قۇرۇلۇشتا تېخىچە كىشىلەر ئىشلەپ يۈرەتتى. لاي

ئېتىش ماشىنىسى غولدۇرلاپ چۆرگىلىمەكتە. كىچىك قول هارۋىسىغا ئېلىنغان شېغىل ئارىلاش سېمونت لاي توك شوتىسى ئارقىلىق يۇقىرىغا كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. بېشىغا قالپاق كىيىۋالغان بىرمۇنچە ئادەملەر تامغا تاقاپ ئورنىتىلغان ئېگىز قوندۇقلاردا خۇددى دەرەخ شاخلىرىغا قونۇۋالغان ئاق قۇشقاچلاردەك بىمالال يۇرۇشەتتى. نۇرنىساخان ئاچا لاي ئېتىش ماشىنىسىنى باشقۇرىۋاتقان ئەر كىشىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— بۇ يەردە مەن قىلغۇدەك ئىش تېپىلارمۇ؟

ئىشچى نۇرنىساخانغا پەرۋاسىز بىر قاراپ قويۇپ، ئۆز ئىشىنى قىلىۋەردى. نۇرنىساخان گېپىنىڭ يەنە تەكرارلاشقا مەجبۇر بولدى.

— نەچچە پۇل بەرسىلە مەيلى...

ئىشچى قولى بىلەن نېرىراقتىكى ئائىلىكلەر بىناسىنى كۆرسىتىپ بىر نېمىلەرنى دېگەندە، نۇرنىساخان ئاچا ئۇنىڭ خەنزۇ ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ ئارقىسىغا ياناي دەپ تۇرغاندا، بەختىگە يارىشا بىر ئۇيغۇر يىگىت كېلىپ ئۇنىڭدىن مۇلايىملىق بىلەن ئەھۋال سورىدى.

— بىرسىنى ئىزدەمتىلە، ئاچا؟

— ياق بالام، مۇشۇ قۇرۇلۇشتا هالىمغا يارىشا ئىشلەيمىكىن دەپ كەلگەن.

— بۇ قۇرۇلۇشتا سىلىنىڭ لايىقلىرىدا ئىش يوق. ئىشلىمەكچى بولسىلا، دوختۇرخانىنىڭ ئالدىدىكى سولغا بۇرۇلىدىغان يول بىلەن بەش يۈز مېتىر ماڭسىلا، شۇ يەردە بىر قۇرۇلۇش ئەترىتى بار، شۇ يەردە سىلى قىلالايدىغان ئىش چىقىپ قالار.

— رەھمەت بالام، رەھمەت، — نۇرنىساخان ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ماڭاي دېۋىدى، يىگىت يەنە گەپ سورىدى.

— سىلى مۇشۇ دوختۇرخانىدا كېسەل بېقىۋاتامتىلە؟

ـــ ياق بالام، قوشتاغ ناهيىسىدىن ئىش ئىـــزدەپ كېلىشىم ئىدى.

ـــ ئەمسە مەن دېگەندەك قىلسىلا، ئۇ يەردىن سىلىگە لايىق ئىش تېپىلىپ قالار.

ـــ ماقۇل بالام، رەھمەت سىلىگە، ـــ نۇرنىساخان ھېلىقى يىگىت بىلەن خوشلىشىپ يۇرۇپ كەتتـــى. لاي ئېتىـــش ماشىنىسىنىڭ غولدۇرلىغان ئاۋازى بارغانچە يىراقلاپ قالدى.

نۇرنىساخان ئاچا يىگىتنىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە قۇرۇلۇش قىلىنۇاتقان يەرنى ئاسانلا تېپىۋالدى، سۆگەت ئاستىغا دۆۋىلەپ قارا سۇلياۋ بىلەن يۆگەلگەن سېمونت، قۇم، تاش دۆۋىلىرى، سەل نېرىراقتا تۆكۈپ قويۇلغان شېغىل. . . كۆچلەكسىز، قارا كۆزەينەك تاقىۋالغان، قولتۇقلىرىنىڭ تۈكى ئۆسۈپ كەتكەن، بويى بىر مېتىر قىرىق ئەتراپىدا كېلىدىغان بىر ئادەم خىش دۆۋىسىگە رېزىنكە تۇرۇبا ئارقىلىـــق شارقـــىرىتـــپ سۇ چېچىۋاتاتتى. نۇرنىساخاننىڭ يېقىنلاپ بارغىنىنى كۆرگەن ئۇ ئادەم رېزىنكە تۇرۇبىنى خىش ئۈستـــىگە تاشلاپ قويۇپ، سۆگەتنىڭ شېخىغا ئىلدۇرۇكلۇك تۇرغان ھاۋارەڭ كۆچلىكىنى كىيىۋالدى. نۇرنىساخان ئۇ ئادەمگە كۇلۇمسىرەپ سالام قىلدى.

ـــ بىرەرسىنى ئىزدەمتىلە؟ ـــ سورىدى ئەر كۆچلىكىنىڭ تۇگمىلىرىنى ئەتكەچ.

ـــ بىرەرســـىنى ئىـــزدىمەيمەن، مۇشۇ قۇرۇلۇشتا ئىشلەيمىكىن دېگەن.

ـــ ئىش بېشى ئاۋۇ سۆگەت تۇۋىدە بار، بېرىپ كۆرۈشۈپ باقسىلا.

شۇ ئارىدا سېمونت دۆۋىسىنىڭ ئارقىسىدىن بىرسىنىڭ ئۇنلۇك ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ كىم بىلەن سۆزلىشۋاتىسەن، ھەي پاكىنەك!

ـــ بىر شوگۇڭ كەپتىكەن شۇنىڭ بىلەن.

ـــ شوگۇك؟...

بىرنەچچەيلەن بېشىنى سوزۇپ قاراشتى ۋە بىر- بىرلەپ خىش دۆۋىسىنىڭ يېنىغا كېلىشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ھەيرانلىق ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى. چاچلىرى ئۆسۈپ كەتكەن ئون تۆت ياشلاردىكى بىر بالا پىخىلداپ كۈلۈپ تاشلىدى.

ـــ نەدىن كېلىشلىرى، ئاچا؟ ـــ بېشىغا يارىشىملىق بادام دوپپا كىيىۋالغان، يانپېشىغا ئاسقان بىر تىزىق ئاچقۇچ شاراقلاپ تۇرىدىغان ياشقىنا بىر يىگىت سىلىق تەلەپپۇزدا سورىدى.

ـــ قوشتاغ ناھىيىسىدىن كەلدىم، ئۇكام.

ـــ ئۆيدە ئەر كىشى يوقمىدى.

ـــ ئەرلەرنى بوز يەر ئېچىش ئەمگىكىگە ئېلىپ كەتكەنىدى، بىر ئايدىن ئاشتى، تېخىچە قويۇپ بېرىدىغاندەك ئەمەس، شۇنىڭ بىلەن مۇۋاپىق ئىش تېپىلارمىكىن دەپ ئۆزۈم كەلدىم.

ـــ ئىش تېپىلىدۇ، ـــ دېدى ئايالنىڭ گېپىدىن ئەھۋالنى چۈشەنگەن ئىش بېشى دەرھال پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ، ـــ ماۋۇ قۇرۇلۇشتىكى ئىشلارنىڭ جاپاسى يامانراق. مېنىڭ بىر ئاكام كېلىر ھەپتە قىزىنى تالاغا چىقارماقچى ئىدى. ئاشۇ ئۆيگە ھەپتە- ئون كۈنلۈك بىر ئايال كىشى لازىم. نان ياقىدىغان، يوتقان تىكىدىغان، توي كۈنى قاچا- قومۇچلارنى يۇيىدىغان ئىشلار بار. خالىسىلا ھازىرلا شۇ يەرگە باشلاپ باراي.

ـــ نېمە ئىش قىلسام بولىۋېرىدۇ، ئۇكام.

ـــ بىرەر دىشۋارچىلىققا يولۇققانمىدىلە، ئاچا؟ ـــ سورىدى، ئىش بېشى ئايالنى قىزىل موتسىكلىتىنىڭ ئارقىسىغا مىندۈرۈپ ئېلىپ كېتىۋېتىپ.

ـــ بىر قىزىمغا چاقىرىق كېلىۋىدى، ئۇكام، ـــ

نۇرنىساخان ئۆيىدە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى قىسقىلا سۆزلەپ ئۆتتى. ئۇلارنىڭ پارتىگى توغىشى بىلەن ئۆيگىمۇ يېتىپ كەلگەنىدى.

كەچكى ھويلىنىڭ تېگى سىپسىلىق سېمونت ئىدى. ئېگىز ياسالغان تال بارىخىدا مۇناقى، سايۋا، قىزىل ئۇزۇم ۋە قارا ئۇزۇملەر قاتار ساڭگىلاپ تۇراتتى. سەمىرىپ دۇپدۇگىلەك بولۇپ كەتكەن قارا پىستە كۇچۇك ھويلىغا كىرگەنلا ئادەمنىڭ ئالدىغا بېرىپ پۇراپ باقاتتى. ئەر قايسىدۇ بىر ئىدارىنىڭ باشلىقى، ئايالىمۇ شۇنىڭغا يارىشا ھاللىق ئايال ئىدى.

ـــ توي يەنە ئون كۇندىن كېيىن بولىدۇ، ـــ دېدى سېمىز ئايال قاشلىرىنى ئويناتىپ، ـــ ئاۋۋال يوتقان ـ كۆرپىلەرنى تەييارلىۋېلىپ ئاندىن باشقا ئىشقا تۇرايلى.

ـــ ماقۇل خېنىم، سىلى نېمە ئىشقا بۇيرۇسىلا شۇنى قىلىمەن. مەن ئۆزۈمگە يارىشا ئىش تېپىلغىنىغا خۇش.

ئۆيلەرنىڭ تېگى چىنە خىش بىلەن زىننەتلەنگەن بولغاچقا، نۇرنىساخان دەسلەپكى كۇنلىرى تېيىلىپ، تەمتىرەپ سەل تەسرەك ماڭغان بولسىمۇ، بىر ـ ئىككى كۇنلەردىن كېيىن كۆنۈپ كەتتى. نۇرنىساخاننىڭ توختىماي ئىشلەيدىغان ئادىتى ئۆي ئىگىسىنى ئوبدانلا رازى قىلغانىدى. بولۇپمۇ تويغا ياقىقان نان ـ توقاچلارنىڭ كارامەت ئوخشىغانلىقى ئاياللارنى بەكلا خۇش قىلىۋەتتى، نان راسلىشىپ بېرىشكە كەلگەن ئاياللارنىڭ نۇرنىساخانغا بىرەر تونۇردىن نان ياقتۇرۇۋالغۇسى كېلىپ كەتتى. ھەتتا توي ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئۆزلىرىگە نان يېقىپ بېرىشكە ۋەدىمۇ ئېلىشتى...

كارىۋات، سۇپىلارغا سېلىنغان گىلەملەر، چىرايلىق يوتقان ـ كۆرپىلەر، ئۆيدىكى ئېسىل جابدۇقلار، يېيىلۋاتقان ھەر خىل تائاملارنىڭ مەززىلىكلىكى، تويى بولغۇسى قىزنىڭ ئەتىگەن كىيگەن كىيىمىنى چۇشتە سېلىپ تاشلاپ باشقىنى

كىيىشى. . . قاتارلىق ئىشلارمۇ ئۆمۈر بويى موھتاجلىقتا ئۆتۈپ، چاچلىرى مەزگىلسىز ئاقىرىشقا باشلىغان بۇ سائەدا ئايالنى تولىمۇ قىزىقتۇراتتى. «خۇدا! مۇشۇلارغا ئاتا قىلغان مال ـ دۇنيانىڭ يۈزدە بىرىنى بولسىمۇ بىزگە نېسىپ قىلماپسەن، بىز بولساق كىيىمنى يىرتىلسا ياماپ كىيىمىز، ئەمما ماڭۇلارچۇ، تويى بولمىغان خېنىمنىڭ كىيىمى نېمىدېگەن كۆپ، قايتىدىغان ۋاقتىتا يېلىنسام چېنىپ قالغان كىيىمىدىن بىرەر قۇرىنى مېنىڭ ئاشۇ بىچارە قىزىمغا ئۆتۈنەرمۇ» دېگەنلەرنى نەچچە قېتىم خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. ئەمما، نۇرنىساخان ئاچا كۆڭلىدە پەيدا بولغان ئاشۇ ئۆتۈنۈشنى ئاشكارىلاپ بولغۇچە بۇ چېچەن قىز ئۇنىڭ خىيالىنى بىلىپ قالدىمۇ تاڭ، زەئىپ كۆڭلىگە شىپا مەلھىمى ئاتا قىلدى.

ــ مەن سىلىنىڭ قىزلىرىغا بىر قۇر كىيىم ھەدىيە قىلاي، ــ دېدى قىز ئاخشىمى چىشىنى چوتكىلىۋېتىپ، ــ سىلى قىزلىرىنى ئوقۇتۇش ئۈچۈن شۇنداق جاپا تارتىپلا، مېنىڭچە شۇنداق قىلىشقا ئەرزىيدۇ. ئوقۇتۇش ئۈچۈن جاپا تارتىشقا، بەدەل تۆلەشكە تامامەن ئەرزىيدۇ.

ــ خۇدايىم بەخت ـ تەلەيلىرىنى ئوڭ قىلغاي، خېنىم، ــ دېدى نۇرنىساخان بۇ قىزنىڭ ھەم سېخىي، ھەم ئەقىللىق ئىكەنلىكىدىن سۆيۈنۈپ.

نۇرنىساخان ئۆيىگە بېرىپ كېلىش ئۈچۈن ئۆي ئىگىسى ئايالدىن ئىجازەت سورىدى.

ــ مەن بۇگۈن ئۆيگە بىر بېرىپ كېلەيمىكىن خېنىم.

ــ توي ئاخىرلاشقاندا بىراقلا قايتمامىلا؟

ــ شۇنداق قىلسامۇ بولاتتى، بالىلارنىڭ دادىسى بەك ئەنسىرەپ قالار.

ــ ئىختىيارلىرى، ئەمما ئەتە ئەتىگەندە قايتىپ كەلسىلە دېگىزە پەردىلىرىنى يۇيۇپ قايتا تۇتمىساق بولمايدۇ.

ـــ ماقۇل خېنىم، مەن ئەتىگەن كېلىمەن، يول كىراسىغا بەش كوي بەرگەن بولسىلا، خېنىم يېنىمدا پەقەت پۇل يوق ئىدى.

ـــ مانا ئەمىسە، ـــ ئايال ئۆيدىن ئون كوي ئېلىپ چىقىپ نۇرنىساخانغا بەردى.

نۇرنىساخان ئۆيگە كەلگەندە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. خەيرىنسا چىراغ يورۇقىدا كىتاب ئوقۇۋاتاتتى. كەنجى ئوغۇل باقى سۈپىدا كىيىمى بىلەنلا يېتىپ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى.

ـــ دادىكىز كەلمىدىمۇ؟

ـــ كەلمىدى. تۇنۇگۈنمۇ بۇنىڭدىن كېيىن كەلگەن.

خەيرىنسا ئانىسىنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ غىزا ئېلىپ كەلدى. كۆك قوناق قىرىپ ئەتكەن ئوگرە ئاش سەل ئىلمانلىشىپ قالغان بولسىمۇ، ھېرىپ كەتكەن نۇرنىساخانىنىڭ ئېغىزىغا راسا تېتىدى. نۇرنىساخان تامىقىنى يەپ بولۇپ قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دۇئا قىلدى. ئاندىن تاتلىق ئۇيقۇ لەززىتىنى سۈرۈۋاتقان باقىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى.

تۆمۈر ئاكا بىلەن ئابدۇقادىر تەڭ كېچىگە يېقىن قايتىپ چىقىشتى. بۇ چاغدا خەيرىنسامۇ ئۆخلاپ قېتىپ قالغانىدى. ئۇلارنىڭ ھويلىغا كىرىشى بىلەن قوتاندىكى قويلار مەرىشىپ كەتتى.

ـــ ئىشلىرى قانداق؟ ـــ سورىدى تۆمۈر ئاكا ئاشتىن ئىككى قوشۇق ئېچىپ بولۇپ.

ـــ ياماق ئەمەس، شەھەردىمۇ ئىنساپلىق كىشىلەر كۆپ ئىكەن، ـــ ئېرىگە ئورۇن سېلىۋاتقان نۇرنىساخان ئاچا شەھەرگە بارغاندىن كېيىنكى ئىشلارنى بىرمۇ بىر سۆزلەپ بەردى.

ـــ بوز يەر ئاچمىز دەپ يىغىۋالمىغان بولسا سىلىنى شەھەرگە ھەرگىز بارغۇزمايتتىم.

ـــ ئەمگەك قاچان توگەيدىغاندەك؟

ـــ هازىر بىرنەرسە دېگىلى بولمايدۇ.
تۆمۇر ئاكا سامان تەكىنىگە بېشىنى قويۇپلا خارقىراپ ئۇخلاپ قالدى.

توي نۇرنىساخانىمك ئويلىغىنىدىنمۇ ھەشەمەتلىك بولدى. ھەممە كىشى ئالدىراش ئىدى. چۈشكە يېقىن شۇنچە كۆپ ئۆيلەرگە سىغماي قالدى. نۇرنىساخان پالاز بىلەن توسۇپ قويۇلغان تارچۇقتا ئولتۇرۇپ لېگەن يۇماقتا ئىدى. مېھمانلارنىڭ ئالدىدىن چىققان لېگەن، تاۋاقلار ئۇدۇللا نۇرنىساخانىمك ئالدىغا كېلەتتى. ئۇلار يۇيۇپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان كۆپ لېگەنلەر ئىدى. نۇرنىساخاندىن ئاققان تەر بەدىنىگە چاپلىشىپ قالغان كۆڭلەكنىڭ سىرتىغا تەپچىرەپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىپ ماغدۇرسىزلىنىشقا باشلىدى، ئەمما قولى ئىشتىن بوشمايۋاتاتتى. ئۆيدە ھەر خىل غىزا ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرۇۋاتسىمۇ، نۇرنىساخانىمك ئۇنىڭغا قارىغۇدەك ۋاقتى يوق ئىدى. غەربكە قايرىلغان قۇياش خېلىلا پەسلەپ كەتتى. نۇرنىساخانىمك بەل، پۇتلىرى سىرقىراپ ئاغرىماقتا ئىدى. ئەمما مېھمانلار ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ـ كېتىپ تۇرىدىغان لېگەنلەرمۇ توختاپ قالمايتتى.

شۇ كېچىسى نۇرنىساخان بەدىنىنى مىدىرلىتالماي بەكلا قىينالدى. بىر كۈنلۈك قاچا ـ قومۇچ يۇيۇش ئەمگىكى ئەقلىگە كەلگەندىن بېرى ئېتىزدا ئىشلەپ جاپاغا چىداشلىق بېرىشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن بۇ ئايالنى خېلىلا ھالىدىن كەتكۈزگەنىدى.

نۇرنىساخان ئۆيىگە قايتماقچى بولدى. ئۇ بۇ شەھەردە ھەرقانچە ئۇزاق تۇرسىمۇ قىلىدىغانغا ئىش، يەيدىغانغا نان، پاناھلىنىدىغانغا جاي تېپىلاتتى. ئەپسۇسكى ئائىلىسىدىكىنى بىردىنبىر مۇھىم ئىشنىڭ ۋاقتى ـ قەرەلى يېقىنلىشىپ قالدى.

ـــ مەن ئەمدى ياناي، خېنىم، ـــ دېدى ئۇ ئۆي ئىگىسىگە، ـــ قىزىمنىڭ مەكتەپكە باردىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى.

ـــ ئەمىسە پات - پات كېلىپ تۇرسىلا، سىلى بىلەن بىر تۇغقاندەك ئوبداق كۆنىشەپ قالغانىدۇق. ناھايىتى ئوبدان چاغدا ئەسقاتقانتىلە. بۇگۈن ئون ئىككى كۇن بولۇپتۇ. سىلىنىڭچە ئىش ھەققىلىرىگە نەچچە كويدىن پۇل بېرىمەن؟

ـــ نەچچە كويدىن بەرسىلە مەيلى، خېنىم، ـــ دېدى نۇرنىساخان ئاق كۆڭۈل يېزا ئاياللىرىغا خاس پەزىلىتىنى نامايان قىلىپ، ـــ بولسىغۇ پۇل ئالمىسام بولاتتى. بىراق، قىزىمنىڭ ئىشى بېشىمىزنى بەك قاتۇرۇۋەتتى.

ـــ يېگىرمە كويدىن بەرسەم بولارمۇ؟

ـــ بولىدۇ، خېنىم.

ئۆي ئىگىسى ئايال نۇرنىساخانغا ئىككى يۇز قىرىق يۇەننى ساناپ بەردى.

ـــ ئۆتكەندە ئون كوي بەرگەنتىلە، خېنىم، ـــ نۇرنىساخان ئۆي ئىگىسىگە ئون كوينى قايتۇردى.

ـــ بولدى، سېلىپ قويسىلا، مەن رازى، مىڭ مەرت رازى.

ئۆي ئىگىسى نۇرنىساخانغا ئالاھىدە كەڭ قورساقلىق بىلەن ئىلتىپات كۆرسەتتى. نۇرنىساخاننىڭ بېشىغا كەلگەن قىسمەت ئۇنى تەسىرلەندۇردىمۇ ياكى نۇرنىساخاننىڭ ئەمگىكى شۇنچىلىك قىممەتكە يارامدۇ، بۇنى مۇشۇ سېخىي ئايالنىڭ ئۆزىلا بىلەتتى. نۇرنىساخان پۇلنى يانچۇقىغا سېلىۋاتقاندا، ئايال ئۆيدىن قىپقىزىل بىر قۇر كىيىم كۆتۇرۇپ چىقتى.

ـــ بۇنى بىزنىڭ زۇمرەت سىلىنىڭ ئوقۇشقا تەييارلانغان قىزلىرىغا ئاتىغانىكەن.

ئۇلۇشكۇن تويى بولغان قىزنىڭ ئىسمى زۇمرەت ئىدى.

ئۇ كۆرۈنۈشتە تەنتەك، ياسانچۇقتەك تۇرغىنىي بىلەن، ئەمەلىيەتتە باشقىلارنىڭ دەردىگە يېتىشنى بىلمىدىغان ئەقىللىق قىز ئىدى. شۇڭا، ئۇ ئالدىنقى ھەپتە ئۆزىگە قۇچاق ئېچىپ كېلىۋاتقان بەختنىڭ مەستخۇشلۇقىدا يۇرگەن كۈنلىرىدە دېگەن گېپىنىمۇ يادىدىن چىقىرىپ قويماي، ئامانەتنى ئانىسىغا ھاۋالە قىلغانىدى.

— رەھمەت، خېنىم، — دېدى نۇرنىساخان كىيىمىنى قولىغا ئېلىۋېتىپ، — بۇ ياخشىلىقلىرىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايمەن.

نۇرنىساخان ئاچا ئۆيىگە كەلگەندە، پېتىۋاتقان قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرى ناغرا دۆڭ كەنتىنىڭ باغۇ بوستانلىقىنى مەھەللىلىرىدە ئونقاشتەك جۇلالىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزىگە ھەممە نەرسىسى تونۇش بولغان مېھرى ئىسسىق ھويلىسىغا ئاشۇ قۇياشتەك ئىللىق كۈلۈمسىرەپ كىرىپ كەلدى.

— تىنچلىقمۇ، ئانا؟ — كەچلىك تاماققا تۇتۇش قىلىۋاتقان خەيرىنسا خېمىر يۇقى قوللىرى بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىپ ئانىسىنى قۇچاقلىدى.

— تىنچلىق بالام، ئۆزىڭىزمۇ ئوبدان تۇردىڭىزمۇ؟

— ئوبدان تۇردۇم، ئانا.

— ئۇكىڭىز كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— ئوينىغىلى كەتكەن يېرىدىن تېخى كەلمىدى.

— دادىڭىز قايتىپ كەپتۇ — دە، — دېدى نۇرنىساخان ئاچا باغدا كەتمەن كۆتۈرۈپ يۈرگەن تۆمۈر ئاكىنى كۆرۈپ.

— ھەئە، ئەمگەك تۇگەپتۇ.

شۇ ئارىدا كۆك رەڭلىك ئىشتىنىنىڭ پۇشقىقى تىزىغىچە تۇرمەللەنگەن، پۈت بارماقلىرىغا يېپىشقان لاي خۇددى تۆگىنىڭ تاپىنىدەك بولۇپ كەتكەن تۆمۈر ئاكا ئىككى تۇپ قوناقنى قولتۇقلاپ باغدىن چىقتى.

ـــ تىنچ - ئامان كەلدىلەرمۇ؟ ـــ سورىدى تۆمۈر ئاكا قولىدىكى كۆك پاسارىنى قوتانغا تاشلاپ.

ـــ خۇدايا شۈكرى.

ـــ ئەمگەكمۇ ئاخىر تۈگىدى. ئەمدى ئەتە قويلارنى بازارغا ئاپىرىپ ساتايمىكىن دەيمەن.

ـــ شۇنداق قىلايلى، مەنمۇ ئون ئىككى كۈندە ئىككى يۈز قىرىق كويغا ئىشلەپتىمەن.

ـــ هوي، يامان ئەمەس بېرىپتىغۇ، ـــ تۆمۈر ئاكىنىڭ چىرايىغا كۈلكە ئۈلاشتى.

ـــ ئۈي ئىگىسى قولىنى نەگە سۇنسا شۇ يەرگە يېتىدىغان باي ئادەملەركەن، ـــ دېدى نۇرنىساخان ھېلىقى شەھەرلىك ئائىلىنى تەرىپلەپ، ـــ تويى بولغان قىزمۇ شۇنداق چىقىشقاق، ئۇ خەيرىنساخانغا ئاتاپ بىر قۇر كىيىم بەردى.

ـــ كىيىم؟ ـــ خەيرىنسا يۈگۈرۈپ كېلىپ ئانىسىنى كۆتۈرۈپ كەلگەن بوغجۇمىنى يەشتى.

ـــ ئەگەر يەنە بىرنەچچە كۈن تۇرغان بولساممۇ ئىش تېپىلاركەن، ـــ داۋام قىلدى نۇرنىساخان، ـــ بىرنەچچە ئايال «نان يېقىپ بەرسىلە» دېۋىدى، ئۇنىدەرەپ كۆرۈشمەيلا قايتىپ كەلدىم.

ـــ ئەجەب چىرايلىق كىيىمكەن، ـــ دېدى خەيرىنسا خۇشاللىنىپ، ـــ مەكتەپكە بارغاندا نېمە كىيەرمەن دەپ ئەندىشە قىلاتتىم. بۇ قىيىنچىلىقىمۇ ھەل بوپتۇ.

تۆمۈر ئاكا يېقىن ئەتراپتىكى يېزا بازارلىرى ۋە ناھىيە بازارلىرىدا قاتراپ يۈرۈپ بوغۇز بېرىپ بوردىغان ئۇچ تۈياق قويىنى، كىگىز ئەتتۇرۇش نىيىتىدە ياڭاق غازىكى قاتارلىق ئاچچىق نەرسىلەر بىلەن كۈيە يەپ قويۇشىدىن ساقلاپ كەلگەن يۈڭنى، پۇڭلىمەي كوم سالغۇدەك ئىككى تاغار گۈلىنى سېتىپ، بىر يېرىم مىڭ كويغا يېقىن پۇل توپلىدى. بۇنىڭغا

تۆمۇر ئاكا بىلەن ئابدۇقۇددۇسنىڭ ناھىيە بازىرىدا ئۆي سۇۋۇغان پۇلى بىلەن، نۇرنىساخان ئاچىنىڭ شەھەردە ئىشلەپ تاپقان پۇلىنى قوشقاندا ئىككى مىڭ كويدىن ئارتۇق ئاشاتتى. يەنە بىرەر مىڭ كويدەك پۇل كەملىك قىلىۋاتاتتى. تۆمۇر ئاكا ئۆز ئىلكىدە بار بولغان پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى خىيال ئەلگىكىدە بىر قاتار تاسقاپ كۆرۈۋىدى، يەنە ئىككى تۇرلۇك نەرسە گەۋدىلىنىپ قالدى. ئۇلار تالىنىڭ قىزىرىپ پىشقان ئۇزۇملىرى بىلەن، ئۆيدىكى سۇلياۋ خالتىغا چىڭقاپ قويۇلغان بۇغدايلار ئىدى. بۇ يېمەكلىكلەر پۇلىنىڭ كېمىنى پۇتۇنلەي تولۇقلاپ كېتەلمىسىمۇ، بىر قىسمىنى بولسىمۇ توشقۇزالايتتى.

ئەمما تۆمۇر ئاكىنىڭ بۇغداي سېتىش توغرىسىدىكى پىلانىغا ئابدۇقۇددۇس قوشۇلمىدى.

— تالىنىڭ ئۇزۇمىنى ساتساق ساتايلى دادا، ئەمما بۇغدايىنى ساتمايلى، ئۆزىمىز دېھقان تۇرۇپ بازاردىن ئاش ئېلىپ يېسەك، بىر يىلدا نۇرغۇن پۇل كېتىدۇ.

— ھەممىنى ساتمايمىز، بالام، — دېدى تۆمۇر ئاكا سالماقلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ، — قوناق خامىنىغا ئۇلاشقۇدەك بۇغداي قالدۇرۇپ قالغىنىنى ساتايلى.

— ھازىر بىزگە شۇنداق قىلماقتىن باشقا ئامال يوق.

— قولۇم - قوشنىلاردىن قەرز سوراپ باقساق تېپىلماسمۇ؟

— ئۇزۇم بىلەن بۇغدايىنى ساتقاندىمۇ يەنە ئازراق سوراشقا توغرا كېلىدۇ.

ئەتىگەنلىك قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرى دەرەخ شاخلىرى ئارىسىدىن شۇڭغۇپ چۈشۈشكە باشلىدى. كىرلىشىپ كەتكەن ئاق كۆڭلىكىنىڭ ئۈستىدىن كۆك چىت پوتىسىنى باغلۇۋالغان تۆمۇر ئاكا كەتمىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۆستەڭگە يانداشقان ئوق يولىنى بويلاپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئىككى تەرىپىدە ئىككى تۇپ

سەگۈتبەرەك خوددى شاھ ئوردىسىنىڭ ئالدىدىكى قاراۋۇللاردەك تۇرىدىغان مېغىزرەڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە توختاپ، يوغان قارا زەنجىرنى شاراقلاتتى.

بۇ ئۆي ناھىيىلىك سۇ ئىدارىسىدە ئىشلەيدىغان تۇرسۇن مىراپ دېگەن كىشىنىڭ ئۆيى ئىدى. تۇرسۇن مىراپنىڭ ئايالى دېھقان بولغاچقا، ئاتا ـ ئانىسىدىن قالغان مۇشۇ قورۇنى تاشلىماي، خىزمەتكە قىزىل موتسىكلىتىنى مىنىپ بېرىپ كېلەتتى. تۇرسۇن مىراپ سۆرىمە كەشى بىلەنلا چېقىپ ئىشكىنى ئاچتى.

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، كەلسىلە تۆمۈر ئاخۇن ئاكا.

تۆمۈر ئاكا تارتىنمايلا ئۆيگە كىردى. ئون ئۈچ ياشلار چامىسىدىكى قارا قۇمچاق بىر قىز تامغا يۆلىنىپ، دەپتەرنى تىزىغا قويۇپ ئولتۇرۇپ خەت يېزىۋاتاتتى.

ـــ قېنى ئۇستۇن چىقسىلا، تۆمۈر ئاخۇن ئاكا، ـــ تۇرسۇن مىراپ سۆپىنى ئىما قىلدى.

ـــ ھەي، قوپ بۇياققا، ـــ دېدى تۇرسۇن مىراپنىڭ ئايالى خەت يېزىۋاتقان قىزىغا قاراپ.

قىز لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆينىڭ يەنە بىر تېمىغا بايا تىنقى ھالەتتە يۆلىنىپ ئولتۇردى ـ دە، خېتىنى يېزىشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەتتى. تۆمۈر ئاكا سۆپىدا يۆكۈنۈپ ئولتۇرۇپ دۇئاغا قول كۆتۈردى. تۇرسۇن مىراپ بىلەن خوتۇنمۇ پەگادا ئۆرە تۇرۇپ دۇئا قىلىشتى.

ـــ قاچانلا قارىسا خەت بىلەن ھەپىلىشىدۇ بۇ بالا، ـــ دېدى تۇرسۇن مىراپنىڭ خوتۇنى قىزىغا كايىپ، ـــ ئۆينىڭ ئىشلىرىغا بىردەم ـ يېرىمدەم قولىنى ئەگرى قىلمايدۇ. ئولتۇرسا، قوپسا ئىمتىھاننىڭ غېمىدە.

ـــ ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىسە دېھقان بولىدۇ شۇ، ـــ دېدى

تۇرسۇن مىراپ قىزىغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا مەنىلىك قاراپ قويۇپ.

ئەمما قىز يەنىلا ئۆز ئىشى بىلەن ئىدى. بۇ يەردە بولۇۋاتقان گەپ ـ سۆزلەرنىڭ ئۆزى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوقتەك بىرەر ئېغىز جاۋاب قايتۇرمايتتى، ھەتتا قاراپ قويۇشقىمۇ چولىسى يوقتەك ئىدى.

ـــ ئۆتەلمىسە تېخى خاپىلىقمەن، ئۆتسە تېخى... ـــ دېدى تۇمۇر ئاكا گەپ قىستۇرۇپ.

ـــ ئۆتەلىسە نېمە خاپىلىق بولاتتى؟ ـــ دېدى تۇرسۇن مىراپنىڭ خوتۇنى تۇمۇر ئاكىنىڭ ئالدىغا چاقماق گۈللۈك داستىخانىنى سېلىۋېتىپ.

ـــ ئۆتسە مەكتەپلەرگە تۇلەيدىغان پۇلنىڭ خاپىلىقى بەك يامانكەن ئۇكام، ـــ تۇمۇر ئاكا بېشىنى قاشلىغاچ گېپىنى داۋام قىلدى، ـــ بىزنىڭ بىر قىزىمىزغا چاقىرىق كېلىۋىدى، پۇل تاپالماي كۆزىمىز كۆك بولدى.

ـــ ھە راست، مەكتەپلەرگە تۇلەيدىغان پۇل بەك كۆپكەن دېيىشىدۇيا، ـــ تۇرسۇن مىراپ نەزىرىنى تۇمۇر ئاكىغا ئاغدۇردى.

ـــ ھەئە، مېنىڭ قىزىمغا خوتەن ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك مەكتىپىنىڭ چاقىرىقى كېلىۋىدى، 3100 يۈەن تاپشۇرىكەنمىز.

ـــ ۋاي ئانام، ـــ سۆز قاتتى تۇرسۇن مىراپنىڭ خوتۇنى، ـــ نېمىدېگەن جىق پۇل بۇ. ھازىر مەكتەپلەرنىڭ بالىلاردىن ئالىدىغان پۇلى بەك كۆپىيىپ كەتكىلى تۇردى. باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان بالىلارنىڭ سېلىقىمۇ يامان، دەرسلىك كىتاب باھاسىنىڭ قىممەتلىكى تېخى.

ـــ چىدىسىڭ ئوقۇ، چىدىمىسىڭ ئۆزۈمەكنى تەر دېگەن گەپكەن بۇ.

ـــ بىز شۇ خاپىلىقتا قالدۇق، تۇرسۇن ئاخۇن، ـــ تۇمۇر

ئاكا كېلىش مۇددىئاسىنى ئاشكارىلىدى، ــ مەكتەپكە تۆلەيدىغان پۇلنىڭ بەش يۈز كويى قالغاندا هالسىرىدۇق. ساتمىغان تازىنىڭ تۈمىقىدىن باشقا هېچ نەرسە قالمىدى. شۇڭا ئۆزلىرىنى ئازراق پۇل ئۆتتىنە قىلارمىكىن دەپ كېلىشىم ئىدى. خۇدايىم بۈيرۇسا كۈزگىچە جايلاپ بېرىمەن.

ــ ئۆيدە هازىر نەخ پۇل يوق ئىدى، ــ دېدى تۇرسۇن مىراپ تۆمۈر ئاكىنىڭ گېپىنى تۇگىتىشگىلا، ــ ئەگەر پۇل بولغان بولسا بېرەتتىم.

ــ چاقىرىقنىسى ساتسا ئالارمىشقۇ، ــ دېدى تۇرسۇن مىراپنىڭ خوتۇنى بىر چەتتە ئىككى قولىنى قولتۇقىغا قىسىپ قاراپ تۇرۇپ.

ــ ئۇ ئىشنى مەن ئاڭلىماپتىمەن.

ــ پۇلىسى يوق ئادەمنىڭ بالىلىرىغا چاقىرىق كەلگەندە، ــ ئايال گېپىنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، ــ ئۇ چاقىرىقنى بەش، ئالتە مىڭ يۈەنگە بالىلىرى ئىمتىهاندىن ئۆتەلمىگەن پۇلدارلارغا سېتىپ، يەنە بىر يىل تەكرارلاپ ئىمتىهاندىن ئۆتۈپ شۇ پۇلغا ئوقۇيدىغان ئىشلار كۆپمىش هازىر.

ــ بۇمۇ بولىدىغان چارىكەن، ــ دېدى تۇرسۇن مىراپ خوتۇنىنىڭ گېپىنى قۇۋۇتلەپ، ــ يەنە بىر ئامال يېزىلىق هۆكۈمەتكە بېرىپ شاڭجاڭ ـ شۇجىلار بىلەن كۆرۈشسىلىمۇ بولىدۇ.

ــ ئۇلار پۇل هەل قىلىپ بېرەرمۇ؟

ــ يېزىدا «نامراتلارنى يۆلەش پۇلى» دەيدىغان پۇل بار. ئەهۋالنى ئەينەن يېزىپ بېرىپ خەت تۇتساق، هەل قىلىپ بېرىشى مۇمكىن.

تۆمۈر ئاكا مۇشۇ بىرنەچچە كۈن ئىچىدە توققۇز ئادەمدىن پۇل سوراپ، بەش يۈز كوي تاپالمىدى. هەممە ئادەم خىلمۇ خىل

باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسەتتى. ھەتتا خېلى پۇلدار قوشنىلارمۇ ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان بولمىدى. تۇرسۇن مىراپنىڭ ئۆيىدە بولۇنغان ھېلىقى چاقىرىقنى بۇ يىل سېنتىپ كېلەر يىلى شۇ پۇلغا ئوقۇش، يېزىلىق ھۆكۈمەتكە ئىلتىماس تۇتۇش دېگەن گەپلەرنى ئۇ يەنە بىرنەچچە يەردە ئاڭلىدى. راستىنى ئېيتقاندا، قەرز سورىغان كىشىلەر ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن شۇنداق دېدىمۇ، ياكى ئەمەلىيەتتە ئاشۇنداق ئىشلار مەۋجۇتمۇ بۇ تەرىپى تۆمۈر ئاكىغا قاراڭغۇ ئىدى. تۆمۈر ئاكا چاقىرىقنى سېنتىش دېگەن مەسىلە ئۈستىدە ئويلانمىدى. ئائىلىسىدىكىلەر ئالدىدىمۇ تىلغا ئالمىدى. ئەمما، يېزا رەھبەرلىرىگە ئىلتىماس سۇنۇپ بېقىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

تۆمۈر ئاكا چىرايلىق قاتلانغان ئىلتىماسنى قارا تەلپىكىنىڭ قىسلىچىقىغا تىقىپ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە ماڭغاي دەپ تۇرغاندا، كەنت رەھبەرلىرى ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇلار كەنت سېكرېتارى خۇپىدىن، كەنت باشلىقى ئانايەت، ئامانلىق قوغداش مۇدىرى رەجەپ ۋە بوغالتىر ياسىن قاتارلىقلار ئىدى. تۆمۈر ئاكا «ئۇلارنىڭ مۇنداق توپلىشىپ كېلىشىدە بىرەر مەقسەت بولسا كېرەك» دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. دەرۋەقە ئۇلار مەقسەتسىز كېلىشمىگەنىدى.

ـــ ئۆزلىرى بىلەن بۇ يىلقى ھېساب ـ كىتابنى ئۇزۇۋېتەيلى دەپ كەلدۇق، تۆمۈر ئاخۇن، ـــ دېدى ئۇلارنىڭ ئالدىدا كىرىۋاتقان ئانايەت.

ـــ قايسى ھېساب ـ كىتابنى؟ ـــ ئالدىراپ سورىدى تۆمۈر ئاكا.

ـــ «گاچمۇ چۆچۈرە يېسە قورسىقىدا سانايدۇ» دېگەن گەپ بار، ـــ دېدى ئانايەت چىرايىنى قوپال پۈرۈشتۈرۈپ، ـــ سىلى بىر ئۇشتۇرۇم ئادەم تۇرۇپمۇ كەنت بىلەن دېھقانلار ئوتتۇرىسىدا قانداق ھېساب ـ كىتاب بولىدىغانلىقىنى بىلمەملا؟

بوپتۇ، بىلمىگەن بولسىلا مەن دەپ بېرەي. پۇلنىڭ گېپى، پۇلنىڭ.

ــ پۇلنىڭ؟ ــ تۆمۈر ئاكىنىڭ يۈرىكى قارتتىدە قىلىپ قالدى.

ــ ئەزالارنىڭ بۇ يىلقى كەنتكە تۆلەشكە تېگىشلىك پۇلىنى يىغىۋاتىمىز، ــ خۇپىدىن ئېغىر ــ بېسىقلىق بىلەن چۈشەندۈردى، ــ سىلىمۇ زىممىلىرىدىكى پۇلنى تۆلۈەتسىلە تۆمۈر ئاخۇن.

تۆمۈر ئاكىنىڭ كۆڭلىگە مانا ئەمدى ھەممە ئىش ئايان بولدى. نۇرغۇن كىشىلەر ئالدىدا چىراي ساغارتىپمۇ بەش يۈز يۆەن تاپالماي تولىمۇ بىچارە ھالەتكە چۈشۈپ قالغان بۇ ساددا دېھقانىنى يەنە ئۇستىلەپ كېلىۋاتقان پۇلنىڭ گېپى گاڭگىرىتىپلا قويۇۋاتاتتى.

ــ ماڭا ئازراق ئېتىبار قىلىشسىلا، جېنىم سېكرېتار، ــ دېدى چىرايىنىڭ ئۆڭى ئۆچكەن تۆمۈر ئاكا، ــ ھەممىمىز بىر ئۆينىڭ ئوتىدا كۆيۈپ باققان ئادەملەر. مۇشۇ تۇرقىدا قىزىمنىڭ ئوقۇش پۇلىنى راسلىيالماي بۇرنۇم كېپىشتەك بولدى.

نۇرنىساخان ئاچا بىلەن خەيرىنسا بىر تاغار چۆپ يۈدۈپ ھويلىغا كىردى ــ دە، خەيرىنسا چۆپنى ئۈدۈل قوتان ئالدىغا ئېلىپ كەتتى. نۇرنىساخان ھويلىدىكىلەرگە شۇنداقلا بىر سالام قىلىپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. يەنە ھايالشمايلا قايتىپ چىقىپ ھويلىدا بولۇۋاتقان پاراڭغا قۇلاق سېلىپ بىر چەتتە قاراپ تۇردى.

ــ ھازىر دادۇيدىمۇ تەڭلىك يامان، ــ دېدى خۇپىدىن، ــ كەنتكە بىر دانە ماشىنا ئالماقچى ئىدۇق. بۇ تەلىپىمىزنى يېزىلىق ھۆكۈمەت تەستىقلىدى. ئالغاندىكىن پۇلغا چىداپ ئوبدانراقىنى ئالمىساق بولمايدۇ. شۇڭا، سىلىمۇ بىزنى يامان يەردە قىستىماي... «ھەگە ھە» بولۇشۇپ بەرسىلە،

بولسىغۇ سىلىگە ئېتىبار قىلساق بولاتتى، ئەمما سىلىنى كېيىن تۆلىسۇن دېسەك، «مەنمۇ كېيىن تۆلەي» دەيدىغانلاردىن نەچچىسى چىقىدۇ.

— قىزىمنى ئوقۇشقا ماڭغۇزۇۋېلىپ ئاندىن تۆلەپ بېرەي، سېكرىتار.

— تۆمۇر ئاخۇنىڭ تۆلەشكە تېگىشلىك پۇلىنى ئوقۇپ بەرسىلە، ياسىن ئاخۇن، — بوغالتىرغا يۈزلەندى خۇپىدىن.

ياسىن بوغالتىر يان سومكىسىدىن قېلىن بىر دەپتەرنى چىقىرىپ ئاچتى ـ دە، گېلىنى بوشقىنا قىرىپ قويۇپ ئوقۇشقا باشلىدى.

— دېھقانچىلىق فوندى 320 كوي، باج 200 كوي، سۇ راسخوتى 300 كوي، تۇياق بېجى 22 كوي، 20 تۇپ تال، 5 تۇپ شاپتۇل، 9 تۇپ ئۆرۈك، 6 تۇپ ئاق ئۇجمە، 2 تۇپ ئالما قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەر ئۈچۈن 75 كوي، مائارىپ فوندى 10 كوي، ئىككى ئەمگەكچىنىڭ بوز يەر ئېچىش ئەمگىكىگە قاتناشمىغان تۆت كۈنى ئۈچۈن 160 كوي... جەمئىي 1087 كوي ئىكەن.

تۆمۇر ئاكا تۇيۇقسىز باستۇرۇپ كەلگەن قارا قۇيۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا قېلىپ، شۇ قۇيۇن بىلەن بىللە چۆرگىلەپ كېتىۋاتقاندەك بېشى گاراڭشىپ، كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي قالدى.

— ئانچە كۆپ ئەمەسكەن، — دېدى ئانايەت دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ.

— ئۆزلىرىگە كۆپ تۇيۇلمىغىنى بىلەن بىزدەك ئىككى بىلىكىگە تايىنىپ جان باقىدىغان ئادەملەرگە ئازمۇ ئەمەسكەن، — دېدى نۇرنىساخان غەزىپىنى باسالماي.

— ئادەمگە ھارام گەپ قىلمىسىلا، نۇرنىساخان، — دېدى ئانايەت كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ، — بىز ئىككى

بىلكىمىزگە تايىنىپ نان يېمەي ئوغرىلاپ يەمدىكەنمىز؟ نېمە دېگەنلىرى بۇ، ھەرقايسىلىرىنىڭ خىزمىتىنى قىلغانلىق شۇنچە گۇناھمۇ.

ـــ سىلى گەپ قىلمىسىلا، ـــ دېدى تۆمۈر ئاكا خوتۇنغا قاراپ، ـــ ئەر خەقلەرنىڭ گېپىگە ئايالالار لوقما سالسا بولمايدۇ.

ئانايەتنىڭ تېخىچە ئاچچىقى يانمىدى، نۇرنىساخانىنىڭ بىر ئېغىز گېپى ئۇنىڭ قورسىقىدا قۇتراپ تېخىمۇ تەلۈلەشتۇرۇۋەتكەنىدى.

ـــ پۇلنى دەرھال تۆلىسىلە! ـــ دېدى ئانايەت بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا قولىنى شىلتىپ، ـــ سىلىگە چىرايلىق گەپ زايا كېتىدىكەن.

ـــ مەنمۇ تۆلىمەيمەن دېمىدىم، ئانايەت ئاخۇن دادۇيجاڭ، ـــ دېدى تۆمۈر ئاكا ئانايەتكە يېلىنىپ، ـــ بىر مەزگىل تەخىر قىلىپ بەرسىلە، قىزىمنىڭ ئىشىنى تۈگىتىۋېلىپ ئاندىن تۆلەي. قارىغۇنى تار يەردە قىستىغاندەك بۇنداق قىلىۋەرسىلە بولماس.

ـــ تۆلىمەيمەن دېيىشكە ھەددىلىرى ئەمەس، ـــ ئانايەت بارغانسېرى چالۋاقاپ ھويلىنى بېشىغا كىيدى، ـــ قىزلىرى ئوقۇپ كادىر بولسا، مائاشىنى بىزگە ئېلىپ بېرمەيدۇ، ئۆزىگە ئالىدۇ.

ـــ مەن ئۆيدە پۇل ياسىمايمەن، ـــ دېدى تۆمۈر ئاكىمۇ زەردە بولۇپ، ـــ مېنىڭ ئۆيۈمدە پۇل قويىدىغان زاۋۇت يوق. ئېتىز ئىشىدىن قول ئۈزمەي تۇرۇپ بوز يەرگە ھەيدىدىلە، ئەمدى بوز يەردىن كېلىپلا پۇل دېسىلە، نەدىن تاپمەن ئۇ پۇلنى؟

ـــ كەنتنىڭ يېرىنى تېرىپ يېگەن، سۈيىنى ئىچكەن ھەرقانداق ئادەم بۇگۈن پۇل تاپشۇرمىسا ئاقىۋەتكە ئۆزى جاۋابكار

بولىدۇ، ــ دېدى خۇپىدىن تەھدىت ئارىلاش.
ــ دادا، ــ خەيرىنسا يۈگۈرۈپ كېلىپ تۆمۈر ئاكىنىڭ قولىغا ئېسىلدى، ــ مەن ئوقۇمىسام مەيلى، بۇلارغا يالۋۇرماڭ.
ــ سەن چوقۇم ئوقۇيسەن، ــ دېدى نۇرنىساخان ئالدىغا بىر قەدەم سىلجىپ، ــ مۇشۇنداق تاش يۈرەك مۇتتەھەملەرنىڭ قولىدا قالماسلىقىڭ ئۈچۈن ئوقۇيسەن.
ــ نېمە! ــ ئەتىدىن بېرى سۇپىنىڭ گىرۋىكىدە يەرگە قاراپ ئولتۇرغان ئامانلىق ساقلاش مۇدىرى سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ــ بىز مۇتتەھەممۇ؟ ئادەمگە نېمانداق ھاقارەت قىلىدىغان خوتۇن ماۋۇ! ئاجان ــ ئاجان... مۇشۇ تۇرقىدا ئايال كىشى بولمىغان بولسا ھويلىنىڭ ئىچىدە دومىلىتىپ يۇرۇپ يانتاق پەنجىلىگەندەك پەنجىلۋېتەتتىم، ــ ئامانلىق مۇدىرى ھويلىدا قۇتۇرغان بۇقىدەك سەكرەپ تاملارغا تېپەشلىمەكتە ئىدى.
ــ ئەمىسە نوچى بولسىلا پۇل تاپشۇرمامىلا قېنى!... ــ ئاۋازىنىڭ باربچە ۋارقىرىدى ئانايەت.
ــ ئالسىلا جان ئالمايدىغانلا، پۇل دېگەن ئادەم تاپىدىغان نېمە جۇمۇ ئانايەت ئاخۇن، ساڭا كەلدى ــ ماڭا كەلدى ئەمەس، خۇدا مۇنداق تەڭلىكنى سىلىگىمۇ كۆرسەتسە ئەجەب ئەمەس.
نۇرنىساخان تۆمۈر ئاكىنىڭ ئىشارە قىلىشى بىلەن ئۆيگە كىرىپ بىر بولاق پۇلنى كۆتۈرۈپ چىقتى ــ دە، شاراقلىتىپ تۇرۇپ ئالدىرىماي ساناپ سېكرېتارغا ئۇزاتتى.
ــ ماڭا ئەمەس بوغالتىرغا بەرسىلە، ــ دېدى سېكرېتار.
بوغالتىر ياسىن پۇلنى يەنە بىر نۆۋەت ساناپ سومكىغا سالدى.
ــ تولا ھەددىلىرىدىن ئاشمىسىلا، نۇرنىساخان، ــ دېدى ئانايەت نۇرنىساخانغا قولىنى چىناپ تۇرۇپ، ــ بىز مۇتتەھەملىك قىلىپ سىلىنىڭ بىر نېمىلىرىنى يەۋالدۇقمۇ؟

— نېمە بولدى؟ — دېدى نۇرنىساخان ئاياغتىكى ئالدىغا دېۋىلەپ، — ئاپىرىدىغان يەرلىرى بولسا ئاپىرىشماملا، ئالدىغاننى ئېلىپ بولۇپمۇ يەنە قولىنى چىنايدۇيا.

— بولدى گەپ قىلمىسىلا، — دېدى تۆمۈر ئاكا، — بەندە قىستىغان بىلەن خۇدا قىستىماس.

ناغرادۆكى كەتتىكى مۆتىۋەرلىرى نۇرنىساخاندىن دەردى چىقمىغاندەك كۆزلىرىنى پارقىراتقىنىچە چىكى ـ چىكى دەسسەپ هويلىدىن چىقىپ كەتتى.

ئۇچىنچى باب

تۆمۈر ئاكا يېزىلىق هۆكۈمەتكە هەر كۈنى بىر نۆۋەت قاتىرغان بولسىمۇ يېزا رەهبەرلىرىنى تاپالمىدى. تۈنۈگۈن دەرۋازا ئالدىدىكى كىرگەن ـ چىققانىنى تىزىملاپ ئولتۇرىدىغان دەرۋازىۋەن ئۇنىڭغا «ئەتە ئەتىگەن كەلسىلە شاڭجاڭنى تاپالايلا» دېگەنىدى. شۇڭا، بۈگۈن كۈن چىقىشتىن بۇرۇن يېزىلىق هۆكۈمەتنىكى دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ تۇردى. ئاردىدىن ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا سوت رەئىس پىكاپ دەرۋازىغا يېقىنلاپ كەلدى.

— ئەنە شاڭجاڭنىڭ ماشىنىسى شۇ، — دېدى دەرۋازىۋەن. خەلق ئەسكەرلىرى ئالاهىدە ئېهتىرام بىلەن دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتىنى بىردىن تۈتۈپ ئېچىشتى، دېجورنىلىق ئۆيىدىن چاپاننى يېپىنچاقلىغان پېتى يۈگۈرۈپ چىققان ئۇچىنچى كىشىگە دەرۋازىنىڭ قانىتىنى تۈتۈش نېسىپ بولمىدى.

— سەل توختاپ كىرسىلە. . . — دېدى ئىشىك ئېچىشقا ئۇلگۈرەلمەي ئارماندا قالغان كىشىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭغان تۆمۈر ئاكىغا.

تۆمۈر ئاكا يەنە بىر دەم كۈتۈپ تۇردى. بۇ ئاردا بىرنەچچە

ئادەم قورۇ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە يېزىلىق ھۆكۈمەتتە ئىشلەيدىغانلارمۇ، قايسى بىر ئەمەلدار بىلەن كۆرۈشمەكچى بولغانلارمۇ بار ئىدى.

— ئەمدى كىرسەم بولارمۇ ئۇكام، — سورىدى تۆمۈر ئاكا ئۇستەلدە سىڭايان ئولتۇرۇپ ئۇزۇم يەۋاتقان يىگىتتىن.

— كىرسىلە، — دېدى يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئىشخانىسى مەجلىسخانىنىڭ بېقىندىكى ئاشۇ يېشىل ئىشىكلىك ئۆي.

تۆمۈر ئاكا يېزا باشلىقىنىڭ ئىشكى ئالدىغا بارغاندا ئىختىيارسىز توختاپ قالدى. چۈنكى، يېزا باشلىقى ئىشخانىسىدا بىرسىگە كايىۋاتاتتى. يېزا باشلىقىنىڭ ئۇستەلگە مۇشتلاپ، قوپال ئاۋازدا ۋارقىراشلىرى تۆمۈر ئاكىنىڭ يۈرىكىنىمۇ مۇجۇۋەتتى.

— ۋىلايەتكە نېمىشقا بارىدىكىز؟ — دەيتتى يېزا باشلىقى.

— ئەمدى، ئەمدى... — سوراققا تارتىلىۋاتقان نامەلۇم بىتەلەي كىشى گېپىنى تاپالماي دۇدۇقلىماقتا ئىدى، — سىلى بىلەن كۆرۈشەلمەي بېرىپتىمەن، شاڭجاڭ.

— مەيەردە بىز تۇرساق بىزگە دېمەي، ھەتتا ناھىيىدىنمۇ ئاتلاپ بىۋاستە ۋىلايەتكە بارغىنىڭىزدىن قارىغاندا، خورىكىڭىز ئۆسۈپ قالغان ئادەمكەنسىز. سىزنىڭ ئىشىڭىزنى بىز ھەل قىلمايمىز.

— خاپا بولمىسىلا، شاڭجاڭ، ئائىلە قېينىچىلىقىم ئۈچۈن بولغاچقا سىلىنى تاپالماي بېرىپ ساپتىمەن، مەن سىلىگە ناماقۇل.

— قويۇڭ ئۇنداق ياغلىما گېپىڭىزنى. يۇقىرى ئورۇنلارغا بېرىپ پالتىڭىزنى قاقتۇرۇپ كېلىپ ئەمدى بىزگە يالۋۇرامسىز! سىزنىڭ ئىشىڭىزنى ئاشۇ يۇقىرىدىكىلەر ھەل قىلىپ بەرسۇن.

— ۋىلايەتتىكىلەر ئۆزلىرىگە بۇيرۇدى، شاڭجاڭ.
— ھە، بىلىپ قويۇڭ، ۋىلايەتتىكىلەر ئەلۋەتتە بىزگە بۇيرۇيدۇ. چۈنكى، سىزنى باشقۇرىدىغان ئادەم مانا بىز، سىزنىڭ ئىشىڭىزنى بىر تەرەپ قىلىدىغان ئادەممۇ بىز. سىز بىزنىڭ ئۇستىمىزدىن يۇقىرىغا بارغىنىڭىز بىلەن، ئۇلار سىزگە بىر موچەن بەرمەيدۇ، بەردىمۇ يا!
— بەرمىدى، شاڭجاڭ.
— بۇنىڭدىن كېيىن بىرەر ئىش بولسا ۋىلايەتكە، ناھىيىگە سوكۇلدىماي، ئۇدۇل بىزنىڭ ئالدىمىزغا كېلىڭ جۇمۇ.
— ئابدان، شاڭجاڭ.
— ئەسلى سىزنىڭ گېپىڭىزنى ئاڭلىمىساق بولاتتى، خەير، يېڭىۋاشتىن دەڭا، قېنى نېمە ئىش ئىدى ئۇ؟
ئىشخانىنىڭ كەيپىياتى سەل يۇمشىغاندەك بولدى. ئىشىك ئالدىدا ماربلاپ تۇرۇۋېرىشنى بىئەپ كۆرگەن تۆمۇر ئاكا ئۆزىنى ئوڭشاپ ئاستا ئىشخانىغا كىردى. ئىشخانا ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق بولۇپ، ئىچكىرىكى ئۆينىڭ ئىشكى يېپىق ئىدى. يېزا باشلىقى ئېسىل ئۇستەلنىڭ ئالدىدا ئىككى جەينىكىنى ئۇستەلگە تىرەپ ئالدىغا سەل ئېڭىشىپ ئولتۇراتتى. تام بويلىتىپ قويۇلغان خۇرۇم تاشلىق ساپادا ئوتتۇرا ياشلاردىن ھالقىغان، كۆتمەك ساقال، پىشانىسى پاينەك بىر ئادەم تۆگۈلۈپ ئولتۇرۇپ سۆزلىمەكتە ئىدى.
— مېنىڭ ئۆيۈم مەھەللىنىڭ ئەڭ ئايىغىدا ئىدى. بەشىنچى ئايدىكى تومۇز ۋاقتىدا قوشنىلار سۇنى كېچىسى ئېچىپ بولۇپ قويۇپ بېرىپتىكەن، چىڭقاق سۇ مېنىڭ ئۆيۈمنىڭ ئالدىدىن يولغا چىقىپ كېتىپتۇ، ئەتىسى دادۇي كادىرلىرى سۇنى يولغا قويۇپ بېرىپسەن دەپ بىر قويۇمنى ئېلىپ كېتىشتى، سۇنى مەن قويۇپ بەرمىدىم دېسەم ئۇنمىدى.
— قوينى نېمە قىلدى؟

— كەنت باشلىقىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، سۇ ئىدارىسىنىڭ كادىرلىرىغا چاي قۇيۇپتۇ. ئاڭلىسام قىرىق جىڭ گۆش چىقىپتىمىش. ئەسلى سۇنى كەنت باشلىقىنىڭ ئوغلى قويۇپ بېرىپتىكەن.

— سىز قايتىپ تۇرۇڭ، بىز بۇ ئىشنى تەكشۈرۈپ باقايلى.

— ماقۇل، شاڭجاڭ.

دېھقان ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

— سىلى نېمە ئىش بىلەن كەلدىلە؟ — نەزىرىنى تۆمۈر ئاكىغا ئاغدۇردى يېزا باشلىقى.

تۆمۈر ئاكا تەلىپكىنىڭ قىسلىچىقىدىكى ئىلتىماسىنى ئاختۇرۇۋاتقاندا، ئۇستەلدىكى تېلېفون سايراپ كەتتى. يېزا باشلىقى ئەزىلىك بىلەن تۇرۇپكىنى قولىغا ئالدى.

— ۋەي كىما؟

— . . .

— ھەئە، مەن شۇ. ھە. . . نابۇجاڭمۇ؟ ئوبدان تۇرىدىلىمۇ بۇجاڭ. . . يوغسۇ، يوغسۇ. بىز ھەرقايسىلىرىنىڭ پەرۋىشىدە كۆكلەۋاتقان كۆچەت تۇرۇپ سىلىنى ئونتۇپ قالارمىزمۇ، بۇجاڭ. يېقىندىن بېرى سەل ئالدىراش بولۇپ قېلىپ يوقلاپ بارالمىدىم. ئالدىمىزدا چوقۇم يوقلايمەن. نېمە تاپشۇرۇقلىرى بولسا دەۋەرسىلە بۇجاڭ، كەمىنلىرى خىزمەتلىرىگە تەييارمەن. . . كۇچۇك ھە، ھە، كۇچۇك تېپىش ئاسان ئىشقۇ، رەڭگى سېرىق دېدىلىمۇ، ھە، بولىدۇ، بولىدۇ. قاچانغىچە تېپىپ قويىمەن؟ . . . ھە، ماقۇل، ماقۇل. . . خوش خۇداغا ئامانەت.

يېزا باشلىقى تېلېفوندا سۆزلىشىۋاتقاندا، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا بىرنەچچە قېتىم تەزىم قىلىۋەتتى. كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ، چىرايىدا كۈلكە ئۇيناپ كەتتى. ئۇ تېلېفون

تۇرۇپكىسىنى قويۇۋېتىپ بىر ھازاغىچە كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ جىممىدە ئولتۇرۇپ قالدى. ئاندىن ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭدى. ئۇ ئىشكىنى ئېچىشىغا قىزىل چايدان كۆتۈرۈپ كىرگەن زىلۋا بويلۇق قىز بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

— كېلىڭ، نازىمگۈل.

قىز ئىللىق كۈلۈمسىرىگىنىچە چايداننى ئىچكىرىكى ئۆيگە ئەكىرىپ كەتتى. ئىشىك ئېچىلىپ، يېپىلغۇچە بولغان قىسقا ئارىلىقتا تۆمۈر ئاكا ئىچكىرىكى ئۆيگە كۆز يۈگۈرتۈپ ئۈلگۈردى. ئىشكىنىڭ ئۈدۈلىغا ئالىي دەرىجىلىك لۆم ـ لۆم كارىۋات قويۇلغانىدى. بۇلۇڭدا بىر دانە ئىشكاپمۇ تۇراتتى. قىز قايتىپ چىقتى.

— ئىسلام شوپۇرنى چاقىرىپ قويۇڭا، — دېدى يېزا باشلىقى ئىشخانىدىن چىقىپ كېتىۋاتقان نازىمگۈلگە.

— ماقۇل.

ئۇزاق ئۆتمەي يېزا باشلىقىنىڭ سۆت رەڭ پىكاپىنى ھەيدەيدىغان مەخسۇس شوپۇرى ئىسلام بوسۇغىدا پەيدا بولدى.

— مېنى چاقىرغانمىدىلە، شاڭجاڭ؟

— مۇنداق ئىش، ئىسلام ئاخۇن، — دېدى چىرايىدىن كۈلكە ئۆچمىگەن يېزا باشلىقى سېمىز گەۋدىسىنى ئورۇندۇقتىن سەل يۆتكەپ، — ۋىلايەتتىكى نابۇجاڭغا بىر كۇچۇك لازىم بولۇپ قاپتىكەن، يېزا تەۋەسىدە بىرەر كۇچۇك كۆرگەن يەرلىرى بارمۇ؟

— كۇچۇك دېگەن جىق، شاڭجاڭ.

— مېنىڭ دېگىنىم ئېغىلىنىڭ ئالدىدا يۇندا يالاپ يۈرىدىغان لالما كۇچۇكلەردىن ئەمەس، ئالاھىدە كۇچۇك.

— شەرتىنى ئېيتىپ بەرسىلە، شاڭجاڭ. ھەممە نەرسە تېپىلىدىغان مۇشۇنچە چوڭ يېزىدىن سىلىنىڭ كۆڭۈللىرىدەكىدەك بىرەر كۇچۇك چىقىپ قالار.

ـــ بىز ئىزدەيدىغان كۇچۇكنىڭ، ـــ يېزا باشلىقى تاپماقچى بولغان بەختلىك جانۋارنىڭ ئالاھىدىلىكىنى بارمىقىنى پۈكۈپ تۇرۇپ ساناشقا باشلىدى، ـــ بىرىنچى شەرت، رەڭگى سېرىق، ئىككىنچى شەرت، بويى ئوتتۇز سانتىمېتىر ئەتراپىدا، ئۈچىنچى شەرت، دىڭ قۇلاق، تۆتىنچى شەرت، قارا تۇمشۇق، بەشىنچى شەرتى، ـــ ئۇ سەل دۇدۇقلاپ قالدى، ـــ ھە، بەشىنچى شەرتى... ئۆتكەن يىلى تۇغۇلغان بولسۇن، قېرىپ ئۆلگىلى قوپقان ئەبگادىن بىرنى كۆتۈرۈپ كەلسىڭىز بولمايدۇ.

ـــ چوقۇم تاپالايمەن، شاڭجاڭ، ـــ ئىسلام شوپۇر دىككىدە ئورنىدىن تۇردى.

ـــ ئوبدان ئاڭلىسىلا، ـــ دېدى يېزا باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ ماشىنىغا قانچىلىك ماي كەتسە مەيلى، مەھەللىمۇ مەھەللە كېزىپ چىقسىلا. يۇقىرىقى شەرتكە چۈشىدىغان كۇچۇك بولسا، باھاسىدا تالىشىپ ئولتۇرمايمىز. دېگىنىنى بېرىپ، تاپقان يەردىن يۇلۇپ ئېلىش كېرەك.

ـــ ماقۇل، شاڭجاڭ، ـــ ئىسلام شوپۇر ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ئەمدى نۆۋەت تۇمۇر ئاكىغا كەلگەنىدى. ئۇ بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئەتىۋارلاپ بېشىدا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان ئىلتىماسنى يېزا باشلىقىغا ئۇزاتتى. يېزا باشلىقى ئىلتىماسنى خالار ـ خالماس قولىغا ئېلىپ كۆز قىرىنى سېلىۋىدى، ئىشنىڭ ئالدىدا بىرسىنىڭ ھۆكۈمۈپ يىغلىغان ئاۋازى ئۇنىڭ دىققىتىنى بۆلدى. ئارقىدىنلا ئون ئىككى، ئون ئۈچ ياشلاردىكى ئىككى قىز بالىنى يېتىلىگەن بىر ئايال يىغلىغان پېتى ئىشخانىغا كىردى. قىزلارنىڭ چىرايى سولغۇن، كىيىملىرى كونا ئىدى. ئايالنىڭ چىرايىمۇ خۇددى ئاپتاپتا ئۇزاق تاشلىنىپ قالغان يىلتىزنىڭ قوۋزىقىدەك قارا ۋە يادائغۇ ئىدى. تۇمۇر ئاكا ھېچ نەرسىنى چۈشىنەلمەي ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى. يېزا باشلىقىنىڭ

قىسماق كۆزلىرىمۇ ھاڭ - تاڭلىقتا چەكچىيىپ كەتتى.

— داد، شاڭجاڭ، مەن ھالىمغا يېتىدىغان بىرەر ئادەم تاپالماي ئىچىم دەردكە توشۇپ كەتتى.

— نېمە بولدى؟ يىغلىماي سۆزلىسىلە، يىغلىماي! — يېزا باشلىقى ئاۋازىغا ماس ھالدا ئۇستەلگە توقىلدىتتى، — مۇنداق كىچىك بالىدەك يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىسىلە گەپلىرىنى قانداق ئۇققىلى بولىدۇ؟

— ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدا بالىلىرىمنىڭ دادىسى ھاشار ئەمگىكىدە ئۆلۈپ كېتىۋىدى، — ئايال ئېسىدەپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — شۇ ۋاقىتتا مۇنۇ ئىككى قىزىمغا ئون سەككىز ياشقا كىرىپ بولغۇچە تۇرمۇش پۇلى بېرىدىغان بولغان، بىرەر يىلغىچە كەتتىتىن ئانچە - مۇنچە ئۇنى - بۇنى بەردى. كېيىنكى يىلدىن باشلاپ ھېچكىشىنىڭ كارى بولمىدى.

— قىزلىرىڭىزنى بېقىشنى كىم ئورۇنلاشتۇرغان؟

— مۇشۇ يېزىدىن ئورۇنلاشتۇرغان، شاڭجاڭ.

— ھوي ئاچا، يېزىنىڭ تام - تورۇسلىرى، ئىشخانا بۆلۈملىرى ئورۇنلاشتۇرغانمۇ؟ شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغان باشلىقنىڭ ئىسمى يوقمۇ؟

— ئادىل ئاخۇن شاڭجاڭ ئورۇنلاشتۇرغان.

— بۇرۇنقى ئادىل ئاخۇن شاڭجاڭ ھازىر دەم ئېلىشقا چىقىپ كەتتى. قولىڭىزغا خەت - پەت بىر نەرسە يېزىپ بەرگەنمۇ؟

— بەرگەن، چوڭ تامغىلىق خەت قىلىپ بەرگەن.

— ئاشۇ خەت قېنى؟

— خەتنى ئاپىرىپلا سېكرېتارغا بەرگەنىدىم، ئىككىنچى يىلدىن باشلاپ يا خەتنى قولۇمغا قايتۇرۇپ بەرمىدى، يا بالىلىرىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمىدى.

— سىز ھازىرچە قايتىپ تۇرۇڭ، مەن كەنت

سېكرېتاردىن سوراپ باقاي.

ـــ بۇ بالىلىرىمنىڭ ئىككىلىسىنىڭ ئونتۇرا مەكتەپكە خەتلىۋالغانىدى، شاڭجاڭ، تاش بىلەن ياڭاقنىڭ تەڭ بولغىنى يوقكەن، بەرمەي قوتۇلالمىدىم. ئىككى قىزىمغا بىر مەۋسۇمدا ئالدى ـ كەينى بولۇپ بەش يۈز كوپەك پۇل كېتىدىكەن، مۇئەللىملەر پۇل دەپ ئولتۇرغىلى قويمىدى. . . مەن ئۆزۈمنىڭ جېنىنى ئاران باقىدىغان تۇل خوتۇن.

ـــ ئۇقتۇم، ـــ يېزا باشلىقى ئايالنىڭ گېپىنى قوپاللىق بىلەن سىلكىۋەتتى، ـــ مەن تەكشۈرۈپ باقاي دېگەندىكىنىڭ قايتىپ تۇرمامىلا؟!

ئايال خودىدى كەچ كۈزدىكى چۈجىلىك توخۇغا ئوخشاش ئىككى بالىنى ئەگەشتۈرۈپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ـــ سىلىنىڭكىمۇ مەكتەپنىڭ گېپىمىدى؟ ـــ سورىدى يېزا باشلىقى خەتتىن كۆزىنى ئالماي تۇرۇپ.

ـــ شۇنداق، شاڭجاڭ. بىر قىزىمغا خودا ئوڭ كۆزى بىلەن بېقىۋىدى، پۇلنىڭ ئىشىغا كەلگەندە سەل ھالسىراپ قالدىم، ـــ تۆمۈر ئاكا يېزا باشلىقى تەرەپكە بوينىنى سوزۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، ـــ ئوقۇتماي دېسەم كۆڭلۈم ئونمىدى، ئوقۇتاي دېسەم پۇلنىڭ ئىشكەن، مۇشۇ ئىشتا بىر نۆۋەت بېشىمنى سىلاپ قويارمىكىن دەپ ئالدىلىرىغا كەپقالدىم، شاڭجاڭ.

ـــ قايسى مەكتەپكە ئۆتۈپتىكەن؟

ـــ خوتەن باغۋەنچىلىك مەكتىپىگە.

ـــ يېزىمىزدا قېيىنچىلىق ئېغىر، بىرەر پۇڭنىمۇ تېجىمىسەك بولمايدۇ. شۇنداقتىمۇ سىلىگە ئازراق ئېتىبار بېرەيلى.

تۆمۈر ئاكىنىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى. يېزا باشلىقى ئىلتىماسىنىڭ بىر بۇرجىكىگە شىرتىلدىتىپ بىرنېمىلەرنى

یازغىلى تۇردى. تۆمۈر ئاكا يېزا باشلىقىنىڭ كومىتېت قولىدىكى قەلەمنىڭ قەغەز يۈزىدە يېنىك تەۋرىنىۋاتقان ھالىتىگە ئۇمىد بىلەن تىكىلىپ ئولتۇراتتى.

ــ مانا بۇنى كەنت كادىرلىرىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارسىلا، ــ يېزا باشلىقى ئاستىغا ئىمزا قويۇلغان ئىلتىماسنى تۆمۈر ئاكىغا ئۇزاتتى.

تۆمۈر ئاكىنىڭ ھېلىلا پاللىدە يورۇپ كەتكەن قەلب ئاسمىنىنى يەنە تۇمان باستى. يارقىن چاقناپ چىققان ئۇمىد يۇلتۇزلىرى ئاستا ــ ئاستا خىرەلىشىپ ئۆچۈشكە باشلىدى. چۈنكى ھازىرقى پەيتتە كەنت كادىرلىرى تۆمۈر ئاكىغا بىر موچەنمۇ بەرمەيتتى.

ــ ھازىر خۇپىدىن سېكرېتار يوق، ــ قوشۇمچە قىلدى يېزا باشلىقى، ــ ئالدىنقى كۈنى موتو ھادىسىسىگە ئۇچراپ ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. كەنتنىڭ بارلىق ئىشلىرىغا ئانايەت ئاخۇن مەسئۇل. خەتنى ئەكىرىپلا ئانايەت جۇرۇپنغا كۆرسەتسىلە، بەش يۈز يۈەن ھەل قىلىپ بېرىدۇ. قالغىنىنى ئۆزلىرى بىر ئامال قىلارلا.

تۆمۈر ئاكا نەچچە كۈندىن بېرى بىكار ئاۋارە بولغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ يېقىندىن بېرى ئانايەت بىلەن بولغان ئىشلارنى يېزا باشلىقىغا بىرمۇبىر دېمەكچى بولدىيۇ، نېمىشقىدۇ ئېغىز ئاچمىدى.

ــ شۇنداق قىلسىلا جۇمۇ، ــ تۆمۈر ئاكىنىڭ تولۇق قانائەتلەنمىگەنلىكىنى ھېس قىلغان يېزا باشلىقى قايتا جېكىلەپ قويدى، ــ بەش يۈز يۈەن دېگەنمۇ چوڭ يارەدەم.

تۆمۈر ئاكا يېزا باشلىقىنىڭ ئىمزاسىنى چۈشۈرۈلگەن ئىلتىماسنى ئانايەتكە كۆرسىتىش ۋە كۆرسەتمەسلىك ئىشىدا بىر قارارغا كېلەلمەي خېلى ئارىسالدى بولدى. ئۇ ئانايەتنىڭ پۇل ھەل قىلىپ بېرىشىگە زادى ئىشەنمەيتتى.

ـــ توقماق يوغان بولسا، قوزۇق تاشقىمۇ ئۆتىدۇ، ـــ دېدى تۆمۈر ئاكىنىڭ قوشنىسى بارات ئاخۇن مەسلىھەت بېرىپ، ـــ مېنىڭچە ئاپىرىپ باقسىلا. شاڭجاڭنىڭ پەرمانى ئالدىدا غىڭ قىلالماسلىقىمۇ مۇمكىن. كۆرسەتمەي تۇرۇپ ئۇمىدنى ئۈزمەيلى.

تۆمۈر ئاكا بارات ئاخۇننىڭ مەسلىھەتىنى توغرا تاپتى. ئەمما ئۇ ئويلىغان ئىش ئالدىغا كەلمەي قالمىدى.

ـــ قىلغۇلۇقنى ئۆزىڭىز قىلىپ بىزنى يېزا باشلىقىغا چېقىشتۇردىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى ئانايەت خەتنى كۆرۈپلا، ـــ باشقىلار بوز يەر ئېچىش ئەمگىكىگە ماڭسا، ناھىيە بازىرىغا بېرىپ ئۆي سۈزدۈرسە، ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك پۇلنى سۈيلەپ بارسا، تەنە گەپ قىلىپ قاپاقنى ئۈشۈرىسىز. ئەمدى بېشىڭىزغا كۈن چۈشكەندە، قايسى يۈزىڭىز بىلەن كەلدىڭىز؟

ـــ ئۆتكەن ئىشلارنى تەگەشمەيلى، دادۇيجاڭ. مەندىن ئۆتكەن بولسا سىلىگە مەن چاي قۇيايي، ھازىر شاڭجاڭنىڭ بۇيرۇقىنى يىرىۋەتمەي ھەل قىلىپ بەرسىلە.

ـــ بۇيرۇقى، ـــ ئانايەت تۆمۈر ئاكىنى مەسخىرە قىلغاندەك دىمىغىنى قېقىپ قويدى، ـــ ئەسلى يېزا باشلىقى سىزنىڭ مۇغەمبەرلىكىڭىزنى بىلمىگەن گەپ. خوتۇنىڭىزنىڭ بىزنى مۇتتەھەملەر دەپ تىللاپ، ھويلىدىن قوغلىغىنىنى ئاڭلىغان بولسىغۇ ئىلتىماسىڭىزنى يىرتىپ بېشىڭىزغا ئاتاتتى. ھېلىمۇ بىز سىزنى ئاۋايلاپ شاڭجاڭغا ئۇ ئىشلارنى دېمىدۇق.

شۇ كۈنى ئاخشىمى تۆمۈر ئاكا ئائىلىسىدىكىلەرنى يەنە بىر نۆۋەت جەم قىلدى. ئۇنىڭ نېمە ئىش كېچىكىشىمەكچى بولغانلىقى ھەممەيلەننىڭ كۆڭلىگە ئايان ئىدى.

ـــ خەيرىنسانىڭ ئوقۇشىغا ئامال قىلالمىدۇق، ـــ دېدى ئۇ ئەيىبكارەدەك يەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ، ـــ ھەرقانچە تىرىشساقمۇ مەكتەپكە كېتەرلىك پۇل تولۇقلانمىدى، ئەمدى مۇشۇ پۇرسەتنى

چاك تۇتۇپ چاقىرىقنى ساتايلىمىكىن دەيمەن. باشقىلارنىڭ دېيىشىچە، چاقىرىقنى ساتساق ئۇچ مىڭدىن بەش مىڭ كويغىچە ئالارمىش. پۇلنى شۇ پېتى بانكىغا قويۇۋېتىپ خەيرىنسانى ئوتتۇرا مەكتەپتە يەنە بىر يىل ئوقۇتساق، كېيىن يىللىق ئىمتىھاندىن قايتا ئۆتەلەيدۇ. ئاندىن قېينالمايلا مەكتەپكە ئالدۇرالايمىز.

ھەرقانچە قاتتىق كۇلپەت ئالدىدا باش ئەگمەيدىغان بۇ چىداملىق دېھقانىنى يوقسۇزلۇق، نامراتلىق، موھتاجلىق باش ئەگدۈردى. ئىرادىسىنى سۇندۇرۇپ ئۆز تەقدىرىگە تەن بېرىشكە مەجبۇرلىدى. ئەمما نۇرنىساخان ئاچا تېخىچە ئۇمىد ئۈزمىگەنىدى.

ــ ئۇنداق قىلمايلى، دادىسى، ــ تۇمۇر ئاكىنىڭ گېپىگە بىرىنچى بولۇپ يەنە شۇ چاپاكەش ئانا قارشى چىقتى، ــ خەقلەر ئۇنداق دېگىنى بىلەن چاقىرىقنى كىم ئالىدۇ؟ كېيىر يىلى بالىغا يەنە چاقىرىق كېلەمدۇ ــ كەلمەمدۇ، بۇ تەرىپى قاراڭغۇ. ئۆيدە قالغان بۇغداي بىلەن قوتاندىكى ئىككى قوينى ساتساقمۇ مەيلى. ئاللا ئىگەم يارلىقاپ بەندىسىنى ئاچ قويماس. بۇ يىل مەكتەپكە كىرگۈزۈپلا ئالساق، كېيىنكى يىلىغا پۇلنىڭ يولىنى ئۆزۈم قىلىمەن. شەھەردە خەقنىڭ نېنىنى يېقىپ بەرسەممۇ كۇنلۇكۈمگە يېگىرمە كويدىن چۇشۇپ كەتمەيدىكەن.

ــ ياق، ئانا، ــ خەيرىنسا ئانىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلىۋەتتى، ــ چاقىرىقنى ساتايلى. سىزنىڭ خەقنىڭ مەدىكار چىلىقىغا سېلىپ ئوقۇغۇچە ئوقۇمايمەن.

ــ مۇنداق قىلايلى، دادا، ــ رۇزىنىسانىڭ يولدىشىنى ئابدۇللا يانچۇقىنى ئاختۇرغاچ گەپ باشلىدى، ــ چاقىرىقنى ساتمايلى. پۇل دېگەن ئادەم تاپىدىغان نەرسە. مانا ماڭا ئىككى يۈز كويىنى سىڭلىمىزغا يوللۇق ھېسابىدا تۇتىمەن، ــ ئۇ يۈز كويلۇقتىن ئىككىنى تۇمۇر ئاكىغا تەڭلىدى، ــ مېنىڭ يېنىزا

دوختۇرخاندا ئىشلەيدىغان بىر ئاغىنەم بار. ئەتە بىرىپ بىرەر مىڭ يۈەن پۇل تېپىپ كېلەي.

ــ رەھمەت، ئابدۇللا ئاكا، ــ دېدى ئابدۇقۇددۇس، ــ سىز ئارىيەت ئالغان پۇلنى مەن كۇزگىچە جايلاپ بېرىمەن. مېنىڭ يېرىمنى تاشلاپ بەرسەكلا ئىش پۈتىدۇ.

نۇرنىساخان ئاچا ياڭاق مېغىزىدەك سارغىيىپ پىشقان نان ــ توقاچلارنى قارا سومكىغا ئاۋايلاپقىنە سېلىۋاتاتتى. تۆمۇر ئاكا قوتاندىكى قارا ئېشەكنى يېتىلەپ چىقىپ ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۇۋرۇككە باغلىدى ــ دە، ھارۋىنى قاتتى.

ــ كىيىم ــ كېچەكلىرىڭىزنى تەييارلاپ بولدىڭىزمۇ، بالام؟ ــ سورىدى نۇرنىساخان ئاچا ئۆيدىن سومكىنى كۆتۇرۇپ چىققان خەيرىنسادىن.

ــ تەييارلاپ بولدۇم.

ھەرقانداق ئاتا ــ ئانىنىڭ قەلبىدە پەرزەنتلىرىنىڭ ئىگىلىگەن ئورنى ئوخشاش بولىدۇ. مەيلى ئۇ ئالىم بولسۇن، قاراقچى بولسۇن، ئاتا ــ ئانا ئۇچۇن ئوخشاشلا بالا. بىرەر بالىسىغا باشقا، يەنە بىرسىگە باشقا ھېسسىياتتا بولىدىغان ئاتا ــ ئانا مەۋجۇت ئەمەس. نۇرنىساخان ئاچىنىڭ يۇرىكىدىمۇ تۆت بالىنىڭ ئوتى ئوخشاش يېلىنجايتتى. لېكىن ئوبدان زەن سېلىپ دەڭسەپ كۆرگەندە، خەيرىنسانىڭ ئوتىنىڭ ھارارىتى كۆچلۇكرەك ئىدى. خەيرىنسا كىچىكىدىن باشلاپ نۇرنىساخاندىن بىرەر كۇنمۇ نېرى بولمىغانىدى. نۇرنىساخان چارچاپ قېلىپ بىردەم ــ يېرىمدەم ئۇزلىپ ياتقۇدەك بولسا، خەيرىنسا يۇگۇرۇپ كېلىپ بېقىنىغا تىقىلاتتى. ئۇ مەكتەپتىن كېلىپلا ئانىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتاتتى. ئانىسى ئۆيدە بولمىسا، ئېتىز ــ ئېرىقلارغىچە ئىزدەپ بېرىپ ئوت ئوتاۋاتقان يېرىدىن، ياكى قوناق مايسىنىڭ تۇۋىگە توپا يۆلەۋاتقان يېرىدىن تاپاتتى. سىرتقا

ماڭسا، بىر قەدەم قالماي ئەگىشەتتى. ئانىسى قانداقلا ئىشقا تۇتۇش قىلسا، ھامان ئۇ كۆچىنىڭ يېتىشچە يارەملىشەتتى... مانا ئەمدى ئۇلارغا بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىپ ياشاش نۆۋىتى يېقىنلىشىپ كېلىۋاتاتتى. شۇ تاپتا نۇرنىساخان ئاچىغا بىرلا بالىسىدىن ۋاقىتلىق ئايرىلغاندەك ئەمەس، ھەممە نەرسىسىدىن ئايرىلىپ مەڭگۈ يالغۇز قېلىۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى. ئۇ قىزىنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلماسلىق ئۈچۈن چىرايىغا زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتۈپ تۇرۇۋاتاتتى. خەيرىنسامۇ ئانىسىنىڭ كۆزىگە قاراپ سېلىشتىن ئىھتىيات قىلاتتى. ناۋادا ئۇزاق يىللاردىن بېرى ئۆزىگە چوڭقۇر مېھىر ـ مۇھەببەت يەتكۈزۈپ كەلگەن كۆزلەرگە قارىسا، يىغلاپ تاشلايدىغاندەك قىلاتتى.

ئابدۇقۇددۇس خەيرىنسانىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ھارۋىنى ھەيدەپ يولغا چىقتى. ئائىلىدىكىلەرمۇ ئىختىيارسىز ھارۋىغا ئەگەشتى.

ـــ خوش بالام، خۇدايىمغا ئامانەت، ـــ نۇرنىساخان ئاچا خەيرىنسانىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ پېشانىسىگە بىرنى سۆيۈپ قويدى، ـــ سەپىرىڭىزگە ئاق يول بولغاي.

ـــ خوش، ئانا، ـــ خەيرىنسانىڭ ئېغىزىدىن شۇ بىر ئېغىز گەپلا چىقالىدى.

ئېشەك ھورۇنلۇق بىلەن ئاستا كېتىپ باراتتى. تۆمۈر ئاكىمۇ، خەيرىنسامۇ ئۇنسىز ئولتۇرۇشاتتى. پەقەت ئابدۇقۇددۇسلا پات ـ پات ئېشەكنىڭ ساغرىسىغا ئورۇپ ئالدىراتماقتا ئىدى. ئۇلار يېزا مەركىزىدىن ناھىيىگە ئاپتوبۇس قاتنايدىغان بېكەتكە يېتىپ كەلگەندە، ئابدۇقۇددۇس خەيرىنسا بىلەن خوشلىشىپ ھارۋىنى قايتۇرۇپ كەتتى. تۆمۈر ئاكا بىلەن خەيرىنسا يۈك ـ تاقلارنى ماشىنىغا بېسىپ، ئىككى كىشىلىك ئورۇندۇقتا يانمۇ يان ئولتۇرۇشاتتى. خەيرىنسا كۆزىنەكتىن

سىرتقا قارىۋىدى، ھارۋا ئۇستىدە ماشىنىغا قايرىلىپ قاراپ كېتىۋاتقان ئاكىسىنى كۆردى. خەيرىنسانىڭ كۆزلىرىگە ئىختىيارسىز ياش كەلدى.

كۇن چىڭقى چۇش بولغاندا، ئۇلار مەكتەپكە يېتىپ كەلدى. مەكتەپ غەربتىن شەرقكە سوزۇلغان كەڭرى تاش يول بويىدىكى ئېگىز تېرەكلىك ئارىسىدا ئىدى. بۇ يەرگە يورۇقلاش دەريا سىنىڭ شاۋقۇنى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دەرۋازا ئەتراپلىرىدا، يېڭىلا قويۇرۇلغان كۆركەم بىنا ئالدىدا ئوقۇغۇچىلار خۇشال - خۇرام ھالدا ئويناتتى - بۇياقتا ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. بالىلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇش ئۇچۇن كېلىشكەن ئاتا - ئانىلار ئالدىغا يولۇققانلاردىن قايسىدۇر بىر ئىشخانىنى سورىغاچ پەلەمپەيدىن ئۇستىگە ئۆرلىمەكتە، قايسىدۇر بىرى ئىشنى تۇگىتىپ قايتىشنىڭ تەرەددۇتىنى قىلماقتا ئىدى.

— كەلدىڭمۇ ئاداش؟

خەيرىنسا بىناغا كىرىپ - چىقىۋاتقانلارغا زوقلىنىپ قاراپ تۇرۇۋاتقاندا، يېقىنلا يەردىن ئۆزىگە ئەڭ تونۇش بولغان بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ يانغا بۇرۇلۇۋىدى، ئوتتۇرا مەكتەپتە بىرگە ئوقۇغان ساۋاقدىشى باھار يېقىنلا يەردە كېلىۋاتاتتى. ئۇلار دىدارلاشمىغىنىغا بىرنەچچە يىل بولغاندەك قۇچاقلىشىپ كۆرۇشتى.

— سېنى ئوقۇمايدىغان بوپتۇ، دەپ ئاڭلاپ كۆڭلۇم بەك يېرىم بولۇۋىدى، ھەر نېمە بولسا كەپسەن ئاداش.

— سەن قاچان كەلگەنىدىڭ؟

— تۇنۇگۇن، بۇ يەردە ئادەم بەك زېرىكىدىكەن. تۇنۇگۇن كېلىپلا ئانامنى سېغىنىپ نەچچە قېتىم يىغلاپ سالدىم. ئائىلىدىن ئايرىلغىنىمغا بىر يىل بولغاندەك بىلىنىپ كەتتى، — باھار سۆزلىگەچ خەيرىنسانى يەنە قۇچاقلىۋالدى.

— ئۇنداق دېمىگىنە، سېنىڭ گېپىڭنى ئاڭلاپ مېنىڭمۇ

كۆڭلۈم يېرىم بولىۋاتىدۇ.

ـــ ماڭە، نەرسە ـ كېرەكلىرىڭنى ياتاقتا ئاپارغاچ تۇرايلى.

ـــ توختا، دادام چۈشسۇن، ھېلى تاپالمايۋ ئىزدەپ قالار، ـــ دېدى خەيرىنسا بىنانى بېشى بىلەن ئىشارە قىلىپ.

شۇ چاغدا تۆمۈر ئاكا ئېگىز بويلۇق، يالاڭئاياق، يۈزى سەل سوزۇنچاق كەلگەن بىر ئايال ئوقۇنقۇچى بىلەن ياندىشىپ بىنادىن چۈشتى.

ـــ سىنىپ مۇدىرىمىز ئاشۇكەن، ـــ دېدى باھار خەيرىنسانىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ.

تۆمۈر ئاكا يېڭى بىر غەمگە مۇپتىلا بولغاندەك چىرايى تېخىمۇ مىسكىن كۆرۈنەتتى. ئۇ ھە دەپ ئوقۇنقۇچىغا يالۇڭۇراتتى.

ـــ جېنىم خانىم، سىلىنىڭمۇ بالىلىرى باردۇ، بىزدەك دېھقان خەقكە ئاسان ئەمەسكەن. بالام ناننى ئۆيدىن ئەكېلىپ يەپ ئوقۇسۇن، رۇخسەت قىلسىلا.

ـــ بۇنداق قىلىشقا مەكتەپ قوشۇلمايدۇ، ـــ دېدى ئوقۇنقۇچى خەيرىنساغا شۇنداقلا بىر قاراپ قويۇپ، ـــ بۇ مېنىڭ دېگىنىمچە بولمىغان ئىش ئەمەس.

ـــ ئۇنداق دېمىسىلە خانىم، سىلى بىزنىڭ يېزىغا بېرىپ باقمىدىلا، ئائىلىمىزنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيلا. مۇشۇ ئىش ئۈچۈن پۇل جايلايمەن دەپ نۇرغۇن قەرزگە بوغۇلدۇم. بىر بالا ئىككى يۈز كوينى كەم ئۆتكۈزگەنگە مەكتەپنىڭ خەزىنىسى كەملەپ كەتمەس.

ـــ ئادەمنى ئۇنداق تەڭلىككە سالمىسىلا، ئاكا، ـــ ئوقۇنقۇچى ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى، ـــ مەن دېدىمغۇ، بۇ مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس. مەن دەرس ئۆتۈشنى، بالىلارنى باشقۇرۇشنى بىلىمەن. پۇل ئالىدىغانلار باشقا.

مۇئەللىم ئۇلارنى ياتاقتا باشلاپ كەلدى. كىچىككىنە ياتاقتىكى كارىۋاتلار ئىككى قەۋەت قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. ئىشىكنىڭ ئۈدۈلىدىكى كارىۋاتنىڭ ئۈستۈنكى قەۋىتىدە چېقىر كۆز بىر قىز يانپاشلاپ يېتىپ ئالبوم كۆرۈۋاتاتتى. ئاستىنقى قەۋەتتە يەنە بىر قىز پۇتىنى قىزىل سۇلياۋ داسقا چىلاپ يۇيۇۋاتاتتى.

ــ ماۋۇ ئىككى كىشىلىك ئورۇن بىكار، ــ دېدى مۇئەللىمە ئىشىك ئالدىدىكى قوش كىشىلىك كارىۋاتلارنى كۆرسىتىپ، ــ ئۈستىدە ياتسىمۇ، ئاستىدا ياتسىمۇ بولىدۇ.

ــ قايسىدا ياتسىز بالام؟ ــ تۆمۈر ئاكا خېرىنسىغا قارىدى.

ــ ئاستىدا ياتايمىكىن.

ــ ئۈستىدە يېتىڭ، ــ دېدى ئالبوم كۆرۈۋاتقان قىز خېرىنسىغا قاراپ، ــ ئۈستۈنكى قەۋەتتە ئورۇن كۆرپىگىز پاكىزرەك تۇرىدۇ.

مۇئەللىمە قوشنا ياتاق تەرەپكە قاراپ كەتتى. تۆمۈر ئاكا ئۈستۈنكى كارىۋاتقا چىقىپ خېرىنسىنىڭ ئورۇن ـ كۆرپىلىرىنى ئىدىتىلىق ئورۇنلاشتۇرۇپ بەردى.

ــ يەنە ئىككى يۇز كوي تۆلەيدىكەنمىز بالام، ــ دېدى تۆمۈر ئاكا دەرۋازا ئالدىغا چىققاندا، ــ تاماق پۇلى ئۈچۈن ئىككى يۇز كوي تۆلىمىسە بولمايدۇ، دەيدۇ. ئۆيدىن نان ئەكېلىپ يېيىشكە ئۇنىمايدىكەن.

خېرىنسا بايانتىن دادىسىنىڭ مۇدىرىغا نېمە ئۈچۈن يالۋۇرغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەندى.

ــ ئەمدى قانداق قىلارمىز؟

ــ خۇدايىم تەس كۈنگە قويماس، ئىچىڭىزنى پىشۇرماڭ. مەن ئەمدى ماڭاي بالام خوش.

ــ خوش، دادا.

ـــ يەنە بىر گەپ، بالام، ـــ دېدى تۆمۇر ئاكا قىزىغا يېقىن كېلىپ پەس ئاۋازدا، ـــ كارىۋاتقا چىقىپ ـ چۈشۈشتە بەك دىققەت قىلىڭ. كارىۋات بەك ئېگىزكەن.

ـــ ماقۇل دادا.

خەيرىنسا مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا تۆمۇر ئاكا ئولتۇرغان مەپىنىڭ قارىسى يېتكۈچە قاراپ قالدى.

تۆتىنچى باب

خەيرىنسا مەكتەپ ئاشخانىسىغا تۇنجى قېتىم قاچا كۆتۈرۈپ بارغاندا، «پولۇنى گۆشلۈك يېسەم بولارمۇ، گۆشسىزمۇ» دېگەن مەسىلىدە ئويلىنىپ قالدى. ئاشخانىدا پەقەت پولۇلا ئېتىلگەن بولۇپ، گۆشلۈك پولۇتۇت يېرىم كوي، گۆشسىز پولۇ بىر يېرىم كوي ئىدى. ئۇ باس ـ باس تاماق ئېلىۋاتقان بالىلارغا خېلى ئۇزاق قاراپ تۇردى. ئىتتىرىشىش، ۋارقىرىشىش، تىللىشىشلارنى كۆرۈپ، تاماق ساتىدىغان تۆشۈككە يېقىن بارالمىدى. بىرمۇ ئوقۇغۇچى گۆشسىز پولۇ ئالمىدى. ھەممىسى گۆش بېسىلغان ئاشنى كۆتۈرۈپ تۆشۈك ئالدىدىكى قىستىلاڭچىلىقتىن مەك مۇشەققەتتە سۈغۈرۇلۇپ چىقىشاتتى. قايسى بىرىنىڭ ئېشى چېچىلغان، قايسى بىرىنىڭ قاچىسىدىكى گۆش يەرگە چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئاشنىڭ مەززىلىك پۇرىقى خەيرىنسانى بارغانچە ئالدىراتقىلى تۇردى. خېلى ۋاقىتتىن كېيىن قىزلار تاماق ئالىدىغان تۆشۈكىنىڭ ئالدى سەل بوشىدى. ئۇ بىر پارچە گۆشنى دەپ ئۇچ كوينى ئوشۇق خەجلىۋەتمەسلىكنى، بىچارە ئاتا ـ ئانىسىنى ئۇچ كويلۇق بولسىمۇ ئازراق قاقشىتىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئۇ گۆشسىز پولۇنى كۆتۈرۈپ تۆشۈك ئالدىدىن يانغاندا، ھەممە بالىلار ئۇنىڭ قاچىسىغا قاراشقىلى تۇردى. توغرىسى باشقىلار قارىشىمۇ،

ياكى خەيرىنساغا ئاشۇنداق تۇيۇلدىمۇ، بۇ تەرىپى نائېنىق ئىدى.

ـــ گۆشسىز يەپسىزغۇ؟ ـــ سورىدى يۇمىلاق ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ تاماق يەۋاتقان قىزلاردىن بىرى.

ـــ مەن، مەن گوشكە ئۆچ، ـــ ھودۇقۇپ كەتكەن خەيرىنسانىڭ ئېغىزىغا شۇ گەپ ئۇدۇللا كەپقالدى.

قىزلاردىن بىر ـ ئىككىسى خەيرىنسانى مازاق قىلغاندەك پىخىلداپ كۈلۈشتى.

ـــ ئەجەپ ياخشى نەرسىگە ئۆچ ئىكەنسىزغۇ، قارىغاندا ھاياتىڭىزدا گۆش يەپ باقماپسىز ـ ھە.

ـــ ...

ـــ بۇرۇنقى زاماندا بىر نامرات ئايال ئۆتۈپتىكەن، ـــ دېدى قارا سارجىدا بىر قۇر كىيىم كىيىپ، قىزىل ياغلىقىنى بوينىغا تاشلىۋالغان قىز قاشلىرىنى ئويناتىپ، ـــ ئۇ گۆشكە پۇل تاپالمىغانلىقتىن «مەن گۆشكە ئۆچ» دەپ يۇرۇپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ گۆشكە راستتىن ئۆچ بولۇپ قاپتۇ. ئاخىر سەكراتقا چۈشۈپ ئاغزىغا سۇ تېمىتقاندا، «گۆش دېگەن قانداق نەرسە ئىدىكىن، بىر نۆۋەت يەپ بېقىپ ئاندىن جان بەرگەن بولسام» دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

ئۇستەل ئەتراپىدا پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

ـــ گۆشكە ئۆچ بولسىڭىز، كەلگۈسىداە سىز بىلەن تۇرمۇش قۇرىدىغان يىگىتنى ئاسانلا باي قىلىۋەتكۈدەكسىز، ـــ دېدى يەنە بىر قىز.

جاراڭلىق كۈلكە ئاشخانا ئىچىنى يەنە بىر نۆۋەت زىلزىلىگە سېلىۋەتتى. خەيرىنسا قاچىسىدىكى يېرىمدالغان تاماقنى كۆتۈرگىنىچە ياتاققا كەتتى.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن خەيرىنسا ياتىقىدىكى ساۋاقداشلارغا قوشۇلۇپ بازارغا چىقتى. بۇ مەكتەپكە يېقىن تۇنجى كوچا دوقمۇشىدىكى كالتە بازار ئىدى. ئەمما كالتە بازار

بولغىنى بىلەن ھەممە نەرسە تېپىلاتتى. بولۇپمۇ ئوقۇغۇچىلارغا لازىملىق نەرسىلەر كۆپ ئىدى. ئۇلار بازارغا كېلىپلا ئالدىن مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك كاۋاپچىنىڭ ئالدىدا قاتار ئولتۇرۇشتى. ئەمما خېرىنسا دەپتەر كۆرگەن بولۇپ كاۋاپخانىنىڭ يېنىدىكى كىچىككىنە بىر دۇكانغا غىپىپىدە كىرىۋالغانىدى. ئۇ رەتلىك تىزىۋېتىلگەن دەپتەرلەرنى بىر ـ بىرلەپ كۆرەتتى، ئۇنى قويۇپ بۇنى ئالاتتى. باھاسىنى سورايتتى. دەپتەرلەرنى كۆرۈۋېتىپ كاۋاپ يەۋاتقان ساۋاقداشلىرىغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ، ئۇلارنىڭ تېزرەك بىكار بولۇشىنى كۈتەتتى. ئاخىر ئۇ تاپشۇرۇق ئىشلەش ئۈچۈن بىر كويغا ئىككى دەپتەر سېتىۋالدى. بۇ چاغدا ساۋاقداشلىرىمۇ بىر ـ بىرلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشقانىدى. خېرىنسانىڭ كاۋاپخانا ئالدىدا تۇيۇقسىز يوقلىپ كېتىپ، ئەمدى پەيدا بولغانلىقى ھەققىدە ھېچقايسىسى بىرەر ئېغىز گەپ قىلىشمىدى. خېرىنسامۇ سورىمىغانغا جاۋاب قىلماي مېڭىۋەردى. ئۇلار كاۋاپخانا ئالدىدىن ئازراق مېڭىپ چىرايى قاپقارا، دۇگىلەك بىر ئۆپكىچىنىڭ ئالدىدا توختاشتى. خېرىنسانىڭ بېشىغا يەنە ئاغرىق تەگدى. ئۇ باشقا ساۋاقداشلىرىنى كۆرمىگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ مېڭىۋەردى.

ـــ سىز نېمانداق بىزدىن قېچىپلا يۈرىسىز؟ ـــ سورىدى بىر قىز، ـــ نەگىلا بارساق شامال ئۇچۇرۇپ كەتكەندەك غايىب بولىدىكەنسىز غۇ؟

ـــ ئۇ دېگەن گۆشكە ئۆچ تۇرسا، ـــ دېدى يەنە بىر قىز. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى خېرىنسانىڭ چوشەنمەيتتى. خېرىنسانىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىدىن، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۇنى ئوقۇتىمەن دەپ چەككەن كۈلپەتلىرىدىن خەۋەرسىز ئىدى.

مەكتەپتىن شەھەرگىچە مەپدە ئولتۇرۇشقا بىر يۆەن، شەھەردىن ناھىيىگىچە ئىككى يۆەن، ناھىيىدىن يېزىسىغىچە ئىككى يۆەن بولۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىش ئۈچۈن بەش يۆەن

كېتەتتى. يانچۇقىدا ئارانلا يەتتە كوي پۇل قالغانىدى. ئۆيىگە قايتىشقا يەنە ئون كۈندەك ۋاقىت بار ئىدى. شۇ ۋاقىتقىچە بەش يۈەننى يانچۇقىدا ساقلاپ قالالمىسا، دۆلەت بايرىمىغا قويۇپ بېرىلگەن كۈنى ئۆيىگە كېتەلمەيتتى. خەيرىنسا بايانتىن بېرى ئاشۇلارنى ناھايىتى ئىنچىكە ھېسابلاپ چىقتى.

شۇنىڭدىن كېيىن باشقىلار بازارغا مېڭىشسا خەيرىنسا ياتاقتا قالدى. باشقىلارمۇ ئۇنى بىرگە چىقىشقا زورلاشمىدى. خەيرىنسامۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ ماڭماي، ياتاقنى پاك - پاكىز تازىلاپ قويانتى. بۈگۈنمۇ باشقىلار سىرتقا ماڭغاندا، ئۇ بىر چېلەك سۇ ئەكىرىپ ياتاقنا تەكشى چاچتى. لاتىنى ھۆلەپ، ئىشىك - دېرىزىلەرنى، كارىۋاتنىڭ پاچاقلىرىنى ئىدىتلىق سۈرتۈپ بولۇپ كارىۋىتىغا چىقىپ ئەمدىلا كىتابنى ئېچىشىغا باشقىلار بازاردىن قايتىپ كېلىشتى. ئۇلار ياتاقنا كىرىپلا بازاردا يېگەن نەرسىلىرىنىڭ تەمىنى، كۆرگەنلىرىنىڭ ئاجايىپ - غارايىبلىقىنى، سېتىۋالغان پايپاقلارنىڭ سۈپىتىنى بەس - بەس بىلەن ماختىشىپ كەتتى. دەل شۇ چاغدا ئىشىك غىچچىدە ئېچىلىپ يۇقىرى يىللىقتىكى ئىككى قىز كىرىپ كەلدى. ئۇلار مۇشۇ ياتاقتىكى شەرۋانە ئىسىملىك قىزنىڭ يۇرتداشلىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ كىرىشى بىلەن ياتاق ئىچى ئۇپۇر - توپۇر بولۇپ كەتتى. كارىۋاتنا ئۆلۈكتەك ئۆزىنى تاشلاپ يانقان شەرۋانە چاچراپ تۇرۇپ مېھمانلارنى كارىۋاتنا تەكلىپ قىلدى. ياتاقتىكى جوزىنى كارىۋاتنا يېقىن تارتىپ بىر تاختا گېزىتنى سالدى - دە، گازىر - پۇرچاقلار بىلەن تولدۇرۇشەتتى. ھېلىلا خەيرىنسا پاكىز تازىلاپ چىققان ياتاق بىرنەچچە ئېغىزلاردىن خۇددى قار يېغىۋاتقاندەك توختاۋسىز ئۇچۇپ چۈشۈۋاتقان گازىر شۆپۈكلىرىدە قارىغۇسىز مەينەتلىشىپ كەتتى. مېھمانلار گازىر چېقىپ زېرىككەندىن كېيىن ھەممە كارىۋاتلارغا بىر - بىرلەپ سەپسېلىپ خەيرىنسانىڭ كارىۋىتىغا قولىنى چىناپ سورىدى.

ـــ ئاۋۇ كىمنىڭ كارىۋىتى؟
ـــ مېنىڭ، ـــ دېدى خەيرىنسا ئىتائەتمەنلىك بىلەن.
ـــ سىزنىڭ كىگىزىڭىز بۇ ياتاققا پەقەت ماسلاشماپتۇ. ئىشەنمىسىڭىز باشقا كارىۋاتلارغا قاراپ بېقىڭا. بۇنداق كونا كىگىزلەرنى ھازىر چۆلدىكى پادىچىلارمۇ سېلىپ ياتمايدۇ.
خەيرىنسا شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ كىگىزىنىڭ باشقا كارىۋاتتىكى چىرايلىق ئورۇن - كۆرپىلەر ئالدىدا چېنىپ قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇنىڭ كىگىزى كونىرىغان ئاق كىگىز بولۇپ، ئۆچكىنىڭ ساقىلىدەك چۈچىلىرى كارىۋاتنىڭ ئەتراپىدىن ساڭگىلىشىپ تۇراتتى.
ئۇلار ئۇخلاش ئالدىدا ئۇزاققىچە پاراڭلاشتى. ئىككى - ئۈچ كۈندىن بېرى تونۇشقان بۇ ياتاقداشلارنىڭ تۇنجى قېتىم ئېچىلىپ - يېيىلىپ پاراڭلىشىشى ئىدى. ئۇلارنىڭ گەپلىرى تولاراق ئائىلىسىنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە يورغىلىدى.
بىرى دادىسىنىڭ يېزىلىق دوختۇرخانىسىنىڭ يۈەنجاڭى ئىكەنلىكىدىن ماختانسا، يەنە بىرى يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ شۇجىسى ئىكەنلىكىنى پەش قىلاتتى. بەزىلىرى ئۆيىدىكى جان سانىنى، ئۆزىنىڭ ئاشۇ باي ئائىلىنىڭ بەختلىك ئەركىسى ئىكەنلىكىنى، دادىسىدىن نېمە تەلەپ قىلسا دەرھال ئالدىدا ھازىرلاپ تۇرالايدىغانلىقىنى ئىپادە قىلىشاتتى. ھەتتا ئۆيىگە ژاقتى - قەرەلدە كېلىپ تۇرىدىغان كاتتا سوۋغا - سالاملار ھەققىدە سۆزلىشىدىغان قىزلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى. پاراڭ ئارىلىقىدا بىرسى خەيرىنسادىن ئۇشتۇمتۇت سوراپ قالدى.
ـــ سىزنىڭ دادىڭىز نېمە ئىش قىلىدۇ، خەيرىنسا؟
ـــ دېھقان، ـــ خەيرىنسا چورتلا جاۋاب بەردى.
بۇگۈن ئاخشام بولۇپ ئۆتكەن ئۆزىنى تونۇشتۇرۇشلارنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا، سەككىز كىشىلىك بۇ كىچىك دۇنيادا دېھقان قىزىدىن پەقەت خەيرىنسا بىلەن باھارلا باردەك قىلاتتى.

ئەتسەدىن باشلاپ ئۇلارنىڭ ئۇچ كۈنلۈك ئەمگەككە ئورۇنلاشتۇردى، قىلىدىغان ئىش ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ئالدىدىكى دۇمبەلچەك توپىلارنى يۆتكەش ئىدى.

ئۇلار كەتمەن ـ گۇرجەكلەرنى كۆتۈرۈپ ئەمگەك مەيدانىغا كەلگەندە، سىنىپ مەسئۇلى سائادەت قىز ـ ئوغۇللارنىڭ ئارىلاشتۇرۇپ ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلدى. بىر گۇرۇپپا مۇشۇ يەردىن كىچىك تراكتورغا توپا ئۇسسا، يەنە بىر گۇرۇپپا مەكتەپ مەيدانىنىڭ نېرىسىدىكى ئەسكى تاملىققا تراكتوردىن توپا چۈشۈرەتتى. بىرنەچچە تراكتور توختىماي تاراقشىپ قاتنىماقتا ئىدى. خەيرىنسانىڭ ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇسۇش گۇرۇپپىسىدىكىلەر بىرىنچى تراكتورنى يولغا سېلىپ ئەمدىلا ئىككىنچى تراكتورغا توپا ئۇسۇۋاتقاندا، قەغەز ئايروپىلانىنى ئۇچۇرۇپ ئويناۋاتقان ئۇچ نەپەر ئۇششاق بالا ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىشتى.

ـــ ۋاھ، مېنىڭكى بەك ئۇچتى.

ـــ ياق، مېنىڭكى سېنىڭكىدىن ئېگىز كۆتۈرۈلدى.

شۇ ئەسنادا خەيرىنسا كەتمەن چېپىۋاتقان يەرگە پوك چۈشكەن ئايروپىلان كەتمەننىڭ ئاستىدا مىجىلىپ كەتتى. تەڭلا ئۇچ ـ تۆت قەدەم يىراقلىقتا ئىككى مەڭزى گۆش گىردىدەك سېمىز، بالا توپىغا ئۆزىنى تاشلاپ يىغلاپ كەتتى.

ـــ يىغلىماڭ، ئۇكام، مەن سىزگە باشقىدىن بىرنى ياساپ بېرەي، ـــ دېدى خەيرىنسا بالىنى يۆلەپ، ـــ مانا قەغەزمۇ بار، ـــ ئۇ يانچۇقىدىن بىر ۋاراق قەغەز ئېلىپ قاتلاشقا باشلىغاندىلا بالا يىغىدىن توختىدى. خەيرىنسا ئايروپىلانىنى ياساپ ئۇچۇردى.

ـــ ئەنە كەتتى.

بالا كۈلگىنىچە ئايروپىلان چۈشكەن يەرگە موللاق ئانقاندەك ئېگىشىپ ئايروپىلانىنى قولىغا ئالدى ـ دە، يەنە خەيرىنسانىڭ

ئالدىغا ئېلىپ كەلدى.

ــ ئەمدى ئۆزۈڭلار ئويناڭلار، ئۇكام، ــ دېدى خەيرىنسا ئايروپىلاننى ئۇچۇرۇپ، ــ مانا كەتتى.

ــ پاھ! خەيرىنسا تۆمۈرنى گۆشكىلا ئۆچمىكىن دېسەك ئەمگەك قىلىشقىمۇ ئۆچكەن ـ دە، ــ دېدى ئۇلارغا يېقىنلاپ كېلىۋاتقان سائادەت مۇئەللىم، ــ ئىش باشلانماستا كىچىك بالىلار بىلەن ئويناپ يۈرۈشتىن نومۇس قىلمىدىڭىزمۇ؟

خەيرىنسا خىجىل بولغىنىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى. بالىلارنىڭ بىرەرسى سىنىپ مەسئۇلىغا ھەقىقىي ئەھۋالنى چۈشەندۈرمىدى. سىنىپ مەسئۇلىنىڭ «گۆشكە ئۆچ» دېگەن گېپى خەيرىنسانىڭ يۈرىكىگە زەھەرلىك نەشتەردەك سانجىلدى. ئۇ ئالقىنىغا تۈكۈرۈپلا كەتمەننى ئوغۇل بالىدەك گۈپىلدىتىپ چېپىشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەمگەكنى كۆرسە بېشىغا ئاغرىق تېگىدىغان ناياقلاردىن ئەمەس، راۋرۇس جىگىرى بار قىز ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويماقچى ئىدى.

ئەمگەك ئاخىرلاشقۇچە قىزلاردىن بىرنەچچىسى مىجەزى يوقلۇقىنى باھانە قىلىپ ياتاقتا كېتىشتى. ئەمگەك مەيدانىدا بىر گۈرۇھكىنى ئوغرىغا ئالدۇرماي ساقلىغانلىرىنىڭمۇ ھالى تايىنلىق بولۇپ، بىردەم ئۇياق ـ بۇياققا قاتىرسا، بىردەم سايىغا بېرىپ ئېزىلىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئەمما خەيرىنسا ئۇنداق قىلمىدى. ئۇ كەتمەننى ئەتىگەندە قولىغا ئالسا چۈشتە، چۈشتىن كېيىن ئالسا كەچتە تاشلايتتى.

دەرس باشلانغان كۈنى كەچلىك مۇزاكىرە ۋاقتىدا سىنىپ باشلىقى خەيرىنسانىڭ ئالدىغا بىر خاتىرە بىلەن قەلەمنى كۆتۈرۈپ كەلدى. ھەمدە:

ــ تۆت كوي تاپشۇرۇڭ، ــ دېدى خەيرىنسانىڭ ئىسمىنى يازغاچ.

ــ نېمە پۇل ئۇ؟

ـــ سىنىپقا توپ ئالىمىز، ۋالبول، ۋاسكېتبول.
ـــ مەكتەپكە تۆلىگەن ئوقۇش پۇلىمىزدىن چىقىم قىلىپ ئېلىپ بەرسە بولمامدىكەن؟
ـــ ئۇنى مەن ئۇقمىدىم. ئىش قىلىپ بۇ ئىشنى خانىمنىڭ سەمىدىن ئۆتكۈزۈپ قىلىۋاتىمىز. مانا قاراڭ، ھەممە بالىلار تاپشۇرۇپ بولدى.
راست دېگەندەك سىنىپ بويىچە بارلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىسمىغا تۆت يۇەن يېزىقلىق تۇراتتى. باشقىلار كىـــرگەن كېچىككە خەيرىنسانىڭمۇ كىرمەي ئامالى يوق، ئەمما ئۇ تۆت يۇەننى تاپشۇرسا، ئۆيىگە كېتىش ئۇچۇن ئۇچ كوي قالىدۇ. ئۇچ كويغا ئۇ ئۆيىگە كېتىۋالالايتتىمۇ؟
ـــ بىزنىڭ ئائىلىمىز بەك كەمبەغەل، ـــ دېدى خەيرىنسا كىتابلىرىنى يىغىشتۇرغاچ، ـــ خانىمغا دېسىڭىز، ئامال بار مېنىڭ تۆلەيدىغان پۇلۇمنى كەچۈرۈم قىلغان بولسا. مەن تۆت كوينى تاپشۇرمىغانغا توپ ئېلىنماي قالماس. دادام بېرىپ كەتكەن پۇلدىن ئاران يەتتە كوي قالدى، تۆت كوينى سىزگە بەرسەم جۇمە كۇنى ئۆيگە كېتەلمەيمەن.
ـــ ئەمىسە مۇنداق بولسۇن، ـــ دېدى سىنىپ باشلىقى خەيرىنساغا ئېچىنىپ تۇرۇپ، ـــ نامرات ئائىلىنىڭ بالىلىرىغا ھەر ئايدا ئون يۇەن تاماق پۇلى قوشۇپ بېرىدىغان پرىنسىپ بار ئىكەن. ئائىلىڭىزنىڭ تۇرۇشلۇق ئورنىـــدىن ئىـــسپات ئەكېلەلىسىڭىز، ئاشۇ ئون كويدىن بەھرىمەن بولالايسىـــز. ھازىرچە تۆت كوينى ئەل قاتارى تۆلەپ تۇرۇڭ. سىز خەتنى ئەكەلگەندە، مەن ئەھۋالىڭىزنى خانىمغا چۈشەندۈرۈپ ئايدا ئون كوي پۇل ئېلىشىڭىزغا يارەملىشەي.
خەيرىنسا تۆت كوينى تۆلەپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى. ئەمما پۇلنى قولىدىن چىقىرىپ قويۇپلا غەم ـ ئەندىشە تۇمانلىرى ئارىسىغا غەرق بولدى. «ئەمدى ئۆيگە قانداق كېتەرمەن؟ ئۇچ

كوي بىلەن ناھىينگىلا بارغىلى بولمىدۇ. ئۇ يەردىن ئۆيگە چىقىش ئۈچۈن يەنە ئىككى كوي كەملەيدۇ. ناۋادا مېڭىپ بېرىشقا توغرا كەلسە يېرىم كۈن كېتىدۇ، ئەمدى ئىككىسى كوي ئۈچۈن كىملەرگە يالۋۇرىمەن؟ يالۋۇرۇپ تاپقىلى بولسىغۇ مەيلى ئىدى، يامان يېرى يالۋۇرغان بىلەنمۇ پۇل بېرىدىغان ئادەم يوق. ناۋادا مەكتەپ ئۆگۈنلۈككە ئەتىگەنرەك قويۇپ بەرگەن بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە». خەيرىنسا نامرات ئائىلە پەرزەنتلىرىگە بېرىلىدىغان ئون كوينىك ئىشىنى ئويلاپ يەنە ئازراق خۇشال بولدى. «ئائىلىمىزنىڭ نامراتلىقىنى كەنت كادىرلىرىنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ. ئۇنچىلىك ئىشقا ئىسپات يېزىپ بېرىش دېگەن ئۇلار ئۈچۈن بىر چىنە سۇ ئىچكەنچىلىك ئىش».

بايرامغا قويۇپ بېرىلىدىغان كۇنمۇ ئاخىر يېتىپ كەلدى. ئۇ سومكىسىنى ئاللىقاچان تەييارلاپ سىنىپقا ئېلىپ كەلگەنىدى. ئەڭ ئاخىرقى سائەتتىمۇ فىزىكا دەرسىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان خەيرىنسانىڭ خىيالى يەنە قاناتلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئويلايدىغىنى يەنىلا شۇ ئۆيگە قايتىش ئۈچۈن كەملەيدىغان ئىككى يۈەننىڭ ئەندىشىسى ئىدى. «ئۆيگە قانداق كېتەرمەن؟ بىزنىڭ يېزىغا قايتىدىغان بېكەتتە قولۇم ـ قوشنىلاردىن بىرەرسى ئۈچراپ قالارمۇيا، ھازىر قويۇپ بەرسە ناھىيىگە خېلى كېيىن بېرىپ بولمىز. ناھىيىدىن پىيادە ماڭسام، ئۆيگە بېرىپ بولغۇچە قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتەرمۇ؟ يېزا تەۋەسىگە ئۇلىشۋالسامغۇ ئۇ تەرىپىگە قاراڭغۇ چۈشسىمۇ كېتەلەيمەن». ئاۋازى ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ھەممە يەرلىرىنى زىلزىلىگە سالىدىغان ئېلېكترونلۇق قوڭغۇراقنىڭ تۈيۈقسىز جاراڭلىشى خەيرىنسانىڭ خىيالىنى چورتلا ئۈزۈۋەتتى. خەيرىنسانىڭ يۈرىكى ھاياجاندىن دۈپۈلدەپ كەتتى. ئۇ بوگۈن ئۆيگە قايتىدۇ. مېھرىبان ئاتا ـ ئانىسى بىلەن دىدارلىشىدۇ...

خەيرىنسا سومكىسىنى كۆتۈرۈپ پەلەمپەيلەردىن شۇنداق تېز يۈگۈرۈپ چۈشتى ـ دە، دەرۋازا ئالدىغا كەلدى. يېشىل سىر بىلەن قېنىق سىرلانغان تۆمۈر دەرۋازا تاقاق ئىدى. دەرۋازىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە سىرلىرى ئاجرىغان، ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىگە قالايمىقان ھەرپلەر چوڭ قىلىپ ئويۇلغان ئۇستەل، ئۇستەل ئالدىدىكى ئورۇندۇق توغرىسىغا سىڭايان تۇراتتى. ئۇستەل ئەتراپلىرى گازىر، خاسىڭ شاكاللىرى ۋە تاماكا قالدۇقلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەن، دەرۋازىنىڭ يان تېمىغا تۈتىشىدىغان ئۆينىڭ ئىشكى ئۇستىگە تېلېفون نومۇرى قارا سىياھ بىلەن چوڭ قىلىپ يېزىلغان. ئۇنىڭ يېنىغا «دېجورنىلىق ئۆيى» دېگەن خەت يېزىلغان بولۇپ، ئەڭ ئاخىرقى ھەرپتىن ئاستىغا ساقىشىپ كەتكەن سىر يۇقۇندىسى ئاپئاق تامنى خېلىلا سەت كۆرسىتىپ تۇراتتى. بىر دەمدىن كېيىن دەرۋازا ئالدىغا توپلاشقان بالىلارنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرى ئەتراپنى بىر ئالدى.

ـــ قېنىدۇ بۇ دەرۋازىڭىز؟ قوڭغۇراق چالغاندىكىن ئىشكىنى ئېچىڭىتسە بولماسمۇ؟

ـــ ئۇخلاپ قالغان ئوخشايدۇ، ئىشكىنى قاقە.

چاچلىرىنى يانغا تارىڭالغان، ئېگىز بويلۇق بىر ئوقۇغۇچى دېجورنىلىق ئۆينىڭ ئىشكىسى ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئوڭ قولىدىكى قارا سومكىنى سول قولىغا يۆتكەپ ئىشىككە مۇشتلىدى. ئىشىك ئېچىلىپ، بۇرۇتى سەل شالاڭراق كەلگەن، ساقچى فورمىسى قامەتلىك گەۋدىسىگە خېلىلا ماسلاشقان ئېگىز بويلۇق ياشقىنا بىر كىشى ئۆيدىن چىقتى، ئۇ سائىتىگە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ كېرىلدى.

ـــ بىزنى قويۇپ بەردى، ئىشكىنى ئېچىڭىتكەن بولسىلا.

دەرۋازىنى گەپ قىلماستىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ گەۋدىسىنىڭ يېرىمىنى ئۆيگە كىرگۈزدى ـ دە، بىر تىزنق ئاچقۇچنى كۆتۈرۈپ چىقتى. بالىلار بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىشىپ

ئالدىدىكىلەرنى دەرۋازىغا چاپلىۋەتتى. ساقچى ئاچقۇچلار ئارىسىدىن چوڭراق بىرنى تاللاپ ئالدى ـ دە، دەرۋازىنىڭ كىچىك قانىتىنى ئېچىۋەتتى، بالىلار ۋارقىرىشىپ ئىشىككە ئېتىلدى. قايسى بىرى قىسىلىپ پۈتىنى تارتالمايۋاتسا، قايسى بىرىنىڭ سومكىسىنىڭ بېغى ئۈزۈلگەنىدى.

پۇل تېپىشنىڭ يولىنى بىلىۋالغان شوپۇرلار ئوقۇغۇچىلارنى قويۇپ بېرىدىغان ۋاقىتقا توغرىلاپ ماشىنىلىرىنى دەرۋازا ئالدىغا ئاللىقاچان تىزىۋېتىشكەنىدى. خەيرىنسامۇ ناھىيىگە بارىدىغان ئاپتوبۇسنى تېپىپ چىقىۋالدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئوقۇغۇچىلار بىلەن توشقان ئاپتوبۇس ئاستا قوزغالدى. خەيرىنسانىڭ كۆڭلىگە خىلمۇ خىل غەم ـ ئەندىشىلەر توشقانىدى. ئۇ ئۆيىگە بېرىپ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن جەم بولىدىغانلىقىنى ئويلىسا، خۇشاللىقىدىن قىنى ـ قىنىغا پاتماي كېتەتتى. ئەمما يانچۇقىدىكى پۇلنىڭ يول كىرايىغا كەملىك قىلىدىغانلىقىنى خىيال قىلسا، خۇشاللىقىنىڭ ئورنىنى غەم ـ ئەندىشە ئىگىلەيتتى. ئۇ ئاخىرقى ئۇمىدىنى «ناھىيىگە بۇرۇنراق يېتىپ بارالىساق پىيادا كېتىۋېرىمەن» دېگەن توچكىغا مەركەزلەشتۈرۈپ كۆڭلىنى تىندۇردى.

خەيرىنسا ناھىيە بېكىتىدە ئاپتوبۇستىن چۈشكەندە، چۈشتىن ھالقىغانىدى. ئۇ ئۆز يېزىسىغا ئاپتوبۇس قاتنايدىغان بىكەتنى قارارلاپ ناھايىتى تېز يۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭ يانچۇقىدىكى ئەڭ ئاخىرقى پۇلى باياتىن بېلەت ئېلىپ تۈگىگەنىدى. ئۇ ئالدىراش كېتىۋېتىپمۇ بىرەر تونۇش ئۇچراپ قالارمىكىن دېگەندەك كىشىلەر ئارىسىغا ئالاڭلاپ قارايتتى.

خەيرىنسانىڭ يېزىسىغا قاتنايدىغان بىكەتتە بىرلا ئاپتوبۇس بولۇپ توشاي دەپ قالغانىدى. خەيرىنسا ئاپتوبۇس ئىچىگە قاراپ باقتى. ئورۇندۇقتا سىغدىلىپ ئولتۇرۇشقانلار ئارىسىدا ناغرا دۆڭ كەتتىدىن بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. ئەڭ ئاخىرقى ئۇمىدى

يوققا چىققان خەيرىنسا سومكىسىنى بىلىكىگە ئىلدۇرۇپ يولغا راۋان بولدى. ئۇ پات ـ پات پەسلەپ كېتىۋاتقان قۇياشقا قارايتتى. «مۇشۇنداق تېز ماڭسام قاراڭغۇ چۈشكۈچە ئۈيگە يېتىۋالغۇدەكمەن». خەيرىنسا بىردىن روھلىنىپ قەدىمىنى تېخىمۇ تېزلەتتى، ناھىيە بازىرى بارغانچە يىراقتا قالدى. ئۇ بېسىپ ئۆتىدىغان مۇساپىنى بىر ـ بىرلەپ كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئۆز ـ ئۆزىگە يەنە مەدەت بەرگىلى تۇردى. ئەنە ئاۋۇ كۆرۈنگەن ئېگىز سۆگەتلىككە بارسا باش زاكو كۆرۈندۇ. باش زاكودىن بىرەر سائەت ماڭسا يېزا مەركىزىگە يېتىۋالىدۇ، يېزا مەركىزىدىن يەنە بىرەر سائەت ماڭسا... ئۈنۈڭ كۆزىگە مېھرىبان ئانىسى كۆرۈنگەندەك بولدى.

دەل شۇ چاغدا ئۇنى ياندىكى ئۆتكەن ئاپتوبۇس يىگىرمە ـ ئوتتۇز مېتىردەك يەرگە بىرىپ ئاستا توختىدى. خەيرىنسا توپا توزۇندىلىرى ئارىسىدىن ئاپتوبۇسقا قاراپ يۈگۈردى. ئۇ ئاپتوبۇسنىڭ كىمگە توختىغانلىقىنى، كىمنىڭ توختاتقانلىقىنى بىلمەسمۇ نامەلۇم بىر ئومىد ئۇنى ئاپتوبۇس تەرەپكە سۆرەپ كېتىۋاتاتتى. خەيرىنسا ئاپتوبۇسقا يېقىنلاشقاندا، بىر ئوغۇل بالا كۆزنەكتىن بېشىنى چىقىرىپ ئۇنى چاقىردى.

ـــ تېز بولۇڭ، تېز...

خەيرىنسا ئاپتوبۇسقا چىقتى. خىجىللىق دەستىدىن يۈزلىرى ئوت بولۇپ يانىتتى.

ـــ مەيەرگە كېلىڭ، ـــ دېدى ھېلىقى يىگىت ئىچىگە سىغدىلىپ.

خەيرىنسا چىقىپلا ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. چۈنكى ئۇلار بىر ـ بىرى ئۈچۈن ناتونۇش ئەمەس. يىگىتنىڭ ئىسمى توختىروزى بولۇپ خەيرىنسا بىلەن بىر يېزىدىن ئىدى. ئۇ ئالدىنقى يىلى ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ خوتەن باغۋەنچىلىك مەكتىپىگە قوبۇل قىلىنغان، ئىككى كۈن بۇرۇن ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ

پەلەمپىيىدە دوقۇرۇشۇپ قالغان بولسىمۇ سالاملىشىپلا ئۆتۈپ كېتىشكەنىدى.

— نېمىشقا پىيادە ماڭدىڭىز؟

— . . .

خەيرىنسا زۇۋان سۈرمىدى. مۇشۇنداق چاغدا ئۇ نېمىمۇ دېيەلەيتتى؟ پۇلۇم يوق ئىدى دېسۇنمۇ؟ ياق، بىر قىز بالا ئۇچۇن تېخى تولۇق چۈشەنمەيدىغان ئوغۇل بالىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى ئاشكارىلاش ئاسان ئىش ئەمەس. خەيرىنسا گەپ قىلماي ئولتۇرغىنى بىلەن كەچكى شەپەقتەك قىزارغان نۇرانە يۈزى، گەپكە قولاشمايۋاتقان ئاغزى، ئۇدۇل قاراشقا پېتىنالمايۋاتقان ئوتلۇق كۆزلىرى پىيادە مېڭىشنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ بولغانىدى.

شۇ ئەسنادا يالاڭئاش، زىغىررەڭ كاستۇمىنىڭ تۈگمىلىرى ئېتىلمىگەن بىر يىگىت ئالدى تەرەپتىكى يولۇچىلاردىن باشلاپ بىلەت سېتىپ كەلدى. خەيرىنسانىڭ يۈرىكى تەرتىپسىز گۈپۈلدەپ كەتتى. توختىروزى چاققانلىق بىلەن بەش يۈەنلىك پۇلدىن بىرنى ئۆزىتىپ ئىككى كىشىلىك بىلەت سېتىۋالدى.

خەيرىنسا ئاخىر هەممە نەرسىلىرى ئۆزىگە بەش قولدەك تونۇش ئۆيىگە يېتىپ كەلدى. ئۆيدە ئادەم يوق ئىدى. هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا سىڭايان ياتقۇزۇلغان ئېشەك هارۋىسىنىڭ كامارلىرى ئېلىۋېتىلگەن، چاقنىڭ يېنىدا يېرىم داس سۇ، نىمجان بولغان بىر دانە سېرىق هەرە سۇدا توختىماي ئۇزۇپ يۈرەتتى. . .

خەيرىنسانىڭ تۆمۈر ئاكىلارنىڭ نەدىلىكىنى بىلىش ئانچە تەس ئەمەس ئىدى. ئۇ سومكىسىنى تامدىكى قوزۇقتا ئىلدۇرۇپ قويۇپ ئۆينىڭ ئالدىدىكى توپىلىق يول بىلەن يۈرۈپ كەتتى. تونۇش يول، تونۇش دەل ـ دەرەخ، تونۇش ئېرىق. . . هەممە نەرسە ئۇنىڭغا شۇنچىلىك يېقىن تۇيۇلاتتى. ئۇ بىردەم ماڭغاندىن

كېيىن ئېتىزلىققا باشلاپ بارىدىغان چىغىر يولغا چۈشتى. قولۇم ـ قوشنىلار نەمخۇش ئېتىزدا ئىشلەپ يۈرەتتى، خەيرىنسانىڭ يۈرىكى هاياجاندىن سوقۇپ كەتتى. ئۆيدىكىلەرنىڭ هەممىسى پاسار چېپىپ يۈرۈشەتتى، خەيرىنسانى بىرىنچى بولۇپ نىگانىڭ باغرىدا توپىغا مىلىنىپ ئويناپ يۈرگەن باقى كۆرۈپ قالدى.

خەيرىنسا ئائىلىدىكى بىر هەپتە ۋاقتىنى تولىمۇ خۇشاللىق ئىلكىده ئۆتكۈزدى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئېتىزدا پاسار چېپىش، پاسار توشۇش، پاختا تېرىش دېگەندەك ئىشلىرىغا يارەملىشىپ پىشانىسىدىن چىلىق ـ چىلىق تەر ئاققاندىمۇ قىلچە چارچاش هېس قىلمىدى. ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدىن بەك مېهرىبانلىق كۆرسىتىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى، خەيرىنسا خاتىرجەملىك ۋە كۆڭۈل ئازادىچىلىك ئىچىده ئون كۈنلۈك بايرامنىڭ قانداق تېز ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەيلا قالدى.

تۆمۈر ئاكا ئائىلىسىنىڭ نامراتلىقى هەققىده تونۇشتۇرۇشنى تولىمۇ تەستە ئالدى، لېكىن بوغالتىرنىڭ يېزىپ بەرگەن تونۇشتۇرۇشىغا كەنت باشلىقى ئانايەت «تامغا مەنده يوق» دېگەننى باهانه قىلىپ تامغا بېسىپ بەرگىلى ئۇنىمىدى.

ـــ سېكرېتارمۇ ئۇزاققا قالماي دوختۇرخانىدىن چىقار، بالام، ـــ دېدى تۆمۈر ئاكا قىزىغا تەسەللى بېرىپ، ـــ ئانايەت دېگەن بەچچىغەر يەنه ئوساللىق قىلدى. كېلەر هەپتە كېلىشىگىزگە تامغا باستۇرۇپ قويايى، تامغىسى يوق خەتنى كۆتۈرۈپ بارسىڭىز ئىناۋەتكە ئالمايدۇ.

ـــ بۇ خەقلەر بىزگە نېمىشقا بۇنچىۋالا ئۆچلۈك قىلىدىغاندۇ؟ ـــ دېدى خەيرىنسا ئېچىدىن تىت ـ تىت بولۇپ.

ـــ ئانايەتنىڭ ئاچچىقى باشقا يەردە، بالام، ـــ دېدى

نۇرنىساخان ئاچا، ــ ئۇنىڭ ھېلىقى قاشلىقچى قىزى ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي سىز ئۆتكەندىكىن چىدىمىغان گەپ.

ــ مۇشۇنى يەتكۈزۈپ بىر ئىش قىلىڭ، بالام، ــ تۆمۈر ئاكا خەيرىنساغا ئون بەش كويىنى بەردى، ــ قولىمىزنىڭ قىسقىلىقى ئۆزىڭىزگە ئايان. بەش كويغا مەكتەپكە بېرىۋالسىڭىز، بەش كويىنى بىر ھەپتە خەج ــ خىراجەت قىلارسىز، بەش كوي يانچۇقىڭىزدا قالسا ئۆيگە كېلىۋالالايسىز.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، دادا، ــ دېدى خەيرىنسا تۆمۈر ئاكىنىڭ كۆندىن ــ كۈنگە جۈدەپ كېتىۋاتقان ياغاق چىرايىغا تىكىلىپ تۇرۇپ، ــ چوقۇم سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن.

بەشىنچى باب

خەيرىنسا مەكتەپكە كېلىپلا خورلۇققا پاتتى. ئەمەلىيەتتىغۇ ئۇنى بىرەرسىنىڭ خورلىغىنى يوق، چىرايلىق ۋە يېپىيېڭى كىيىملەر بىلەن گۈلدەك ياسىنىپ كەلگەن ساۋاقداشلىرى ئالدىدا ئۆزىنىڭ كونا كىيىم بىلەن قېلىشى ئۇنى ئاشۇنداق ھېسسىياتقا كەلتۈرۈپ قويدى. ياتاقتىكى قىزلارمۇ باشقا گەپلەرنى قىلىش ھارامدەك كىيىم ــ كېچەكنىڭ گېپىنىلا قىلىشاتتى. بىر ــ بىرىنىڭ كىيىمىنى قايتا ــ قايتا تەرىپلەپ ماختىشاتتى.

ــ پاھ، سەلىمە، سەن پەرىزاتلارغا ئوخشاپ كېتىپسەن، كىيىمىڭ ئەجەب يارىشىپتۇ.

ــ ئانچە ئەمەستۇ.

ــ راست دەۋاتىمەن، ئىشەنمىسەڭ ئەينەككە قاراپ باققىنە. نەچچە پۇلغا ئالدىڭ؟

ــ بىر يۈز يەتمىش كويغا.

ــ چىرايىڭغا شۇنداقمۇ ماس كېلىدىغانلىقىنى تاللاپسەن.

ــ ھەي قۇندۇز، سېنىڭكىچۇ؟

— تىككۇزگەن.
— نەچچە پۇلغا تەييار بولدى دەۋاتىمەن.
— بىرەر يۇز كويغا بارارمىكىن، سىنىڭچۇ؟
— مېنىڭكىنى يۇز يىگىرمە كويغا ئېلىپ بەردى.
— سەنمۇ بوش ئەمەس جۇمۇ.
— بۇنىڭ دادىسى دوختۇرخانىنىڭ باشلىقى بولغاندىكىن پۇل دېگەننى غازاڭدەك خەجلەيدۇ.
— نەدىكىنى، دادام دېگەن پىخسىق كۆزنىسى يۇمۇپ تۇرۇۋېلىۋىدى، «بىر قۇر كىيىم ئېلىپ بەرمىسەك ئوقۇمايمەن» دەپ بىر يىغلاپتىكەنمەن، شۇ هامان ئېلىپ بەردى.
— ماۋۇ شەيتانىنىڭ يامانلىقىنى.
— بۇمۇ بولمىدىغان هۇنەركەن، ئۆگىنىپ قويساق بولغۇدەك.
— مېنىڭ دادام يىغلىمىساممۇ ئېلىپ بېرىدۇ.
— سىزنىڭ دادىڭىز يېزىنىڭ خوجايىنى بولغاندىكىن ئېلىپ بەرمىسە بولماس.
— هوي خېنىم، شۇجى دېگەنگىمۇ هۆكۈمەت پۇلنى ساناپ بېرىدۇ، مۇنداق.
— هۆكۈمەت ساناپ بەرگىنى بىلەن تۆۋەندىن كېلىدىغان سوۋغاتلارنى سانمايلا ئەكېلىشىدىغاندۇ.
ئۇلار خېلى بىر ۋاقىتقىچە شۇ گەپلەرنى قىلىشىپ ئۇخلاپ قالدى.

خەيرىنسا تارتىنىپقىنا ئىشخانىغا كىردى، ئۇنى سىنىپ مەسئۇلى سائادەت مۇئەللىم چاقىرغانىدى.
— قاچان كەلدىڭىز؟
— تۈنۈگۈن كەچتە.

— كەچلىك مۇزاكىرىگە قاتناشتىڭىزمۇ؟
— قاتناشتىم.
— ئائىلىڭىزنىڭ نامراتلىقى ھەققىدە ئىسپات ئەكەلدىڭىزمۇ؟
— ياق، بوغالتىرنىڭ يېزىپ بەرگەن خېتىگە دادۇيجاڭ تامغا ئۇرۇپ بەرگىلى ئۇنىمىدى.
— ئىسپات بولمىسا ھېلىقى ئون كوينى قوشۇپ بەرگىلى بولمايدۇ.
— بىزنىڭ ئائىلىمىز راستىنلا نامرات، خانىم.
— بىراق ئىسپات يوق ـ دە، ئىسپات بولمىسا قۇرۇق گەپنى ھېچ كىشى ئاڭلىمايدۇ.
چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتى توشاي دەپ قالغانىدى. كىتاب ـ دەپتەرلىرىنى قولتۇقلاپ سىنىپقا ماڭغان خەيرىنسا ۋاسكېتبول مەيدانىدا توپ ئويناۋاتقان توختىروزىنى كۆردى. ئۇ گارغا يېقىن كېلىپ قاراپ تۇردى. توختىروزىنىڭ پۇتۇن خىيالى توپتا بولغاچقا، خەيرىنسانى كۆرمىدى. خەيرىنسا ئۇنى چاقىرماقچى بولدىيۇ، جۈرئەت قىلالمىدى. خەيرىنسا باشقا چاغدا ئۇچرىشارمەن دەپ ئارقىسىغا بۇرۇلۇشىغا توختىروزى ئۇنى چاقىرىپ قالدى.
— قانداق ئەھۋالىڭىز؟
— ياخشى، ئۆزىڭىزچۇ؟
— توپ بىلەن بولۇپ كېتىپ سىزنىڭ كەلگىنىڭىزنى كۆرمەپتىمەن، گەپ بارمىدى.
— باشقا گەپ يوق، ماۋۇ پۇلىڭىزنى، — خەيرىنسا قولىدا سىقىمداپ تۇرغان ئىككى كوينى توختىروزىغا ئۇزاتتى.
— نېمە دەۋاتىسىز؟
— قايسى كۈنى ماڭا بىلەت ئېلىپ بەرگەن پۇلچۇ...
— خىيالىڭىزدا مۇشۇ پۇلنى بەرسەم ئالىدۇ دەپ

ئويلىدىڭىزمۇ؟ نامرات بولساممۇ نامەرد ئەمەسمەن.

ــ ئېلىپ قويۇڭ، هەممىمىز ئوقۇغۇچى، ئۇ كۈنى مەندە راستتىنلا پۇل يوق ئىدى.

ــ پۇل يوقلۇقىنى مەن بىلگەن، بىراق ماڭا ئىشىڭىز پەقەت قاملاشمىدى.

ــ ئېلىڭ، ــ خەيرىنسا ئالدىغا بىر قەدەم سىلجىپ پۇلنى توختىروزىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويماقچى بولۇۋىدى، توختىروزى ئۇنىڭ قولىنى ئىتتىردى.

ــ هېلى بىكار كۆڭلىڭىزنى رەنجىتىپ قويىمەن، پۇلىڭىزنى ئۆزىڭىز خەجلەڭ، ــ توختىروزى ئارقىسىغا يانغىنىچە مەيدانغا كەتتى.

ــ پاھ، ئەجەب چىرايلىق قىزدىن بىرنى كەلتۈرىۋاپسەنا، ــ دېدى مەيداندىكى بىر بالا تىلىنى تامشىپ، ــ كۆزۈڭ هەقىقەتەن مال تونۇيدىكەن گۇي.

ــ توختىروزى بوش ئەمەس جۇمۇ.

ــ نەدىكى گەپنى قىلىشماڭلار، ئۇ دېگەن مېنىڭ يۈرتلۇقۇم، ــ دېدى توختىروزى، ــ ئارىمىزدا باشقا ئىش يوق.

ــ يۈرتلۇق بولسا ئىش تېخىمۇ قولايلىق بولىدۇ.

ئۇلارنىڭ قالايمىقان گەپلىرىنى ئاڭلاۋېرىشكە چىدىمىغان خەيرىنسا مەيداندىن نېرى كەتتى.

دەرسلەر ئارقا ــ ئارقىدىن ئۆتۈلۈشكە باشلىغاندا، خەيرىنساغا نىسبەتەن ۋاقىت خېلى تېز ئۆتۈۋاتقاندەك تۇيۇلىدىغان بولدى. ئۇ دەرس، مۇزاكىرە ۋاقىتلىرىدا غەم ــ ئەندىشىدىن نېرى بولالمىدى. بوش ۋاقىتلار ئۇنىڭ ئۈچۈن ئانچە كۆڭۈللۈك ئەمەس ئىدى. يىغىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭ كۆڭلى خۇشال بولىدىغان ئىككى ئىش بار ئىدى. بىرى، دەرس ۋە مۇزاكىرە، يەنە بىرى، ئائىلىسىگە قايتىش. مەكتەپ ئىچىدە بىكار يۈرگەن

ۋاقىتلار، ياتاق تۇرمۇشى ھامان ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر خىل روھىي ئازاب. چۈنكى ئۇنى ساۋاقداشلىرى كۆزگە ئىلمايدۇ. ياتاق، ئاشخانىلاردا قەستەنگە ئۇنىڭ زىتىغا تېگىدىغان گەپلەرنى قىلىشىدۇ. بەزىلەر ئۇنىڭ ئاتىسى ئەزان چىللاپ قويغان مۇبارەك ئىسمىنى چاقىرماي، «گۆشكە ئۆچ خېنىم» دەپ جېنىغا تېگىدۇ. بۇنداق چاغلاردا خەيرىنسانىڭ دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئولتۇرۇشتىن باشقا ئامالى يوق. ئۇ كۆپ ھاللاردا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىلىرىنى ئەسلەيتتى. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرى بىلەن ھازىرقى ساۋاقداشلىرىنى سېلىشتۇراتتى. ئۇ چاغدىكى ساۋاقداشلىرى باشقىلارنىڭ كىيىمىنىڭ يېڭى ـ كونىلىقىغا، پۇلىنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكىگە قاراپ ئەمەس، دەرسلەردىكى قابىلىيىتىگە، تىرىشچانلىقىغا، نەتىجىسىنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەنلىكىگە قاراپ مۇئامىلە قىلاتتى. دەرستە ياخشى، تىرىشچان بالىلارنى ھەممىسى ھۆرمەتلەيتتى. ھەتتا ئۇلار ياماق سېلىنغان كىيىملەرنى كىيىپ يۈرسىمۇ باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئىززەت ـ ھۆرمەتلىك ئىدى. بىر ـ بىرىدىن سىر يوشۇرىدىغان، گەپتە چېقىشالمايدىغان، كۆزگە ئىلمايدىغان ئىشلارنى قىلىشمايتتى. خەيرىنسا شۇ چاغدا مەكتەپ بويىچە ئەلاچى بولغاچقا، ئوقۇتقۇچىلارمۇ خۇددى ئۆز سىڭلىسىدەك ئەتىۋارلايتتى.

خەيرىنسا ئويلىغانسېرى خىيالى تېخىمۇ ئەركىن پەرۋاز قىلىشقا باشلىدى. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ۋاقتىدا بولۇپ ئۆتكەن بىر ئىشنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى.

مەكتەپ مۇدىرى ھەپتىسىگە تۆت سائەت ماتېماتىكا دەرسى ئۆتەتتى. سىنىپتا مەشىق ئىشلەۋاتىپ بىر ھېسابنىڭ نەتىجىسىنى ھېچقايسى ئوقۇغۇچى توغرا چىقىرالمىدى. مۇدىرمۇ دېلىغۇل بولۇپ قالدى بولغاي، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىشلەپ كېلىشى ئۈچۈن تاپشۇرۇققا قالدۇردى. توغرا ئىشلەپ كەلگەن

ئوقۇغۇچىغا بىر گاڭبى، ئىككى خاتىرە بېرىلمىدىغان پەۋقۇلئاددە تاپشۇرۇق ئىدى. خەيرىنسا ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىنىڭ ئالدىراشچىلىقىدا بۇ ھېسابنى ئىشلەشكە زادى پۇرسەت چىقىرالمىدى. ۋاقىت قىستاپ كېلىۋاتاتتى. يەكشەنبە كۈنى كەچتە خەيرىنسا بەش قوينى ھەيدەپ مەھەللىنىڭ ئايىغىدىكى جاڭگالغا باردى. بۇ، تاپشۇرۇقنى ئىشلەش ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى، شۇنداقلا كەتكۈزۈۋېتىسە بولمايدىغان ئەڭ ئاخىرقى پۇرسەت ئىدى. خەيرىنسا شۇ‌اقلىقتا ئوتلاۋاتقان قويلارنىڭ يېنىدىكى ئېگىز قاشادا ئولتۇرۇپ ھېسابنى ئىشلەشكە كىرىشتى. ھېساب خېلىلا مۇرەككەپ ئىدى. ئۇنداق قىلىپمۇ، مۇنداق قىلىپمۇ توغرا ئىشلىيەلمىدى. ئىشلەش ئۇسۇلىنى تاپالمىغانسېرى تىت - تىت بولۇشقا باشلىدى. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنى خەيرىنسا بىلمەيلا قالدى. خەيرىنسا ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى. چۈنكى، ھېسابنى توغرا ئىشلەش ئۇسۇلىنى تېپىۋالغانىدى. ئۇ ھېسابنىڭ ئاخىرقى نەتىجىسىنى يېزىۋاتقاندا، نۇرنىساخان ئاچىنىڭ چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. خەيرىنسا چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. ئۇ تاپشۇرۇق بىلەن بولۇپ كېتىپ كەچ كىرىپ كەتكەنلىكىنى سەزمەيلا قالغانىدى. خەيرىنسا ئىنىسى - جىن يوق شۇ‌اقلىقتا ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئالاقزادە بولۇپ كەتتى. ئۇ دەپتەرنى يانچۇقىغا سېلىپ ئانىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— قويلار قېنى؟

شۇ چاغدىلا خەيرىنسا ئۆزىنىڭ جاڭگالغا قوي باققىلى كەلگەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى. ئەمما، يېقىن ئەتراپتا بىرمۇ قوي كۆرۈنمەيتتى.

— ھازىر مەشەدە بار ئىدى، — دېدى خەيرىنسا ئەتراپقا ئەنسىز قاراپ.

— سېنى مەكتەپتىن بىر كۈنمۇ ئېلىپ قالمايمىز، دەم

ئېلىش كۇنلىرى ئۆي ئىشلىرىغا ياردەملىشىپ بەرسەك بولمامدۇ؟ مەكتەپتە يېزىپ بولالمايدىغان شۇنچە كۆپ خەتمۇ ئۇ؟

— . . .

— ماڭە ئۆيگە، — ئانا بۇرۇلۇپلا ماڭدى.

— قويلارنى. . .

— قويلار سەندىن ئەقىللىقكەن، ئاللىقاچان ئۆينى تېپىپ باردى.

خەيرىنسا ئۆيگە كەلگەندە قويلار قوتاندا ئىدى. ئۇنىڭ هويلىغا كىرىشى بىلەن بىر قۇلۇقى كېسۈۋېتىلگەن ئاق قوي مازاق قىلغاندەك مەرەپ قويدى.

دۇشەنبە كۇندىكى ئوچىنچى سائەتلىك دەرس ماتېماتىكا ئىدى. ۋاقىتنىڭ يېقىنلاپ كېلىشى بىلەن «مۇكاپاتنى كىم ئالار» دېگەن سوئال هەممە كۆڭۈللەرنى ۋەسۋەسىگە سېلىۋەتتى. مۇدىر كىرىپلا تاپشۇرۇقنىڭ نەتىجىسىنى تەكشۈرگىلى تۇردى. سىنىپ ئىچى تىمتاسلىققا چۆمگەن بولۇپ، مۇدىر قايسى پارتىنىڭ ئالدىغا بارسا، هەممە كۆزلەر شۇ ياققا تىكىلەتتى، كۆپ سانلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاپشۇرۇقى تەكشۈرۈلگەن بولسىمۇ توغرا جاۋاب يوق ئىدى. نۆۋەت خەيرىنساغا كەلدى. خەيرىنسا ئىشەنچ بىلەن دەپتىرىنى ئېلىپ هېسابنى مۇدىرغا كۆرسەتتى. هېسابنىڭ يوللىرىنى بىر ـ بىرلەپ تەكشۈرۈۋاتقان مۇدىرنىڭ چىرايىغا تەبەسسۇم يۈگۈردى.

مۇدىر ئۇنىڭغا باركاللا ئوقۇدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالدىدا خېلى ئۇزاق ماختاپ، ۋەدە قىلغان مۇكاپات بۇيۇمىنى شۇ هامان خەيرىنساغا بەردى.

خەيرىنسا هەرقاچان ئاشۇ كۇنلىرىنى ئويلىسا، ئوتتۇرا مەكتەپكە، بىرگە ئوقۇغان ساۋاقداشلىرى ئارىسىغا قايتقۇسى كېلەتتى. ئەمما، قانداقمۇ قايتقىلى بولسۇن، تەرەپ ـ تەرەپكە چېچىلىپ كەتكەن ساۋاقداشلىرىنى قانداق تاپقىلى بولسۇن!

تېخىمۇ مۇھىمى، ئۆتۈپ كەتكەن ھاياتىنى ئارقىغا قايتۇرۇش مۇمكىنمۇ. . .

خەيرىنسا دەپتەر ـ كىتابلىرىنى ئېلىپ سىنىپقا كىردى. سىنىپ ئىچى ژاراڭ ـ چۇرۇڭ، ھېچقايسى ئوقۇغۇچىنىڭ ئۆگىنىش قىلغۇسى يوقتەك كۆرۈنەتتى. ئوقۇغۇچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ ھەيئەتلىرى مۇزاكىرە ئىنتىزامىنى تەكشۈرۈپ كىرگەندە، سىنىپ ئىچى بىردەمگىنە تىنچلاندىيۇ، بەش مىنۇت ئۆتە ـ ئۆتمەيلا تەرتىپ يەنە بۇزۇلدى. ئالدى تەرەپتە تۆت ـ بەش قىز كاللىسىنى بىرلەشتۈرۈپ پاراڭغا چۈشكەنىدى. قايسىدۇر بىرى سىرتقا چىقىپ كېتىۋاتاتتى. خەيرىنسانىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان دۇگىلەك، بۇدۇر چاچ ئوغۇل بالا يانچۇق ئۇن ئالغۇسىنىڭ تېكىشىغۇچىنى قۇلىقىنىڭ كانارىغا پاتۇرۇپ قويۇپ ناخشا ئاڭلاۋاتاتتى. ئىككىنچى ئوغۇل تەتۈرسىگە ئولتۇرۇۋېلىپ ئارقىسىدىكىلەر بىلەن قول قايرىشماقتا ئىدى. ئەتراپتىكىلەرمۇ ئۇلارغا ھە ـ ھۇ دېيىشۋاتاتتى. بېشىغا بادام دوپپا كىيىۋالغان ژىجىك بىر ئوقۇغۇچى دوسكا ئالدىغا كېلىپ خەنزۇچە دەرستىن بۇگۈن ئۆتۈلگەن خەتلەرنى يېزىشنى مەشىق قىلىۋاتاتتى. تۈيۇقسىز ئۇنىڭ دۇمبىسىگە بىرسى شاپتۇل ئۇرۇقچىسى بىلەن ئۇردى. ئارقىسىغا لەپپىدە بۇرۇلغانىدى، بىرنەچچە ئوغۇل قاقاقلاپ كۈلۈشتى. ژىجىك ئوقۇغۇچى ئۇلارغا كۆزىنى ئالايتىپ قارىپ قويۇپ خېتىنى يېزىۋەردى. ئەمما ئۇنىڭغا خاتىرجەملىك بولمىدى، بۇ قېتىم شاپتۇل ئۇرۇقچىسى ئۇنىڭ بېشىغا خېلى قاتتىق تەگدى. ژىجىك ئوقۇغۇچى گەپ قىلمايلا قولىدىكى بورنى دوسكىغا تاراققىدە ئېتىۋېتىپ، ئۆز جايىغا ئولتۇردى.

خەيرىنسا تېخىچە بىر ھېساب بىلەن ھەپىلىشۋاتاتتى. ئۇ ھېلىغىچە ئىشلەپمۇ بولار ئىدى. سىنىپنى بىر ئالغان ژاراڭ ـ چۇرۇڭ دەستىدىن دەققىتىنى مەركەزلەشتۈرەلمىدى.

شۇ چاغدا سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ ھەيئىتى ئالدى تەرەپتىن پۇل يىغىپ كەلدى.

— ئىككى يۈەن تۆلەڭ.

— نېمىگە؟

— بۇنىڭدىن كېيىن ھەر ھەپتىدە بىر نۆۋەت VCD (ۋىسىدى) قويۇپ بېرىدىكەن، شۇنىڭغا ئىككى يۈەندىن پۇل تۆلەيدىكەنمىز.

— مەن VCD كۆرمەي ئۆگىنىش قىلىمەن.

— كۆرەمسىز، كۆرمەمسىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى، ئەمما پۇل تاپشۇرۇش ئوقۇغۇچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ بۇيرۇقى.

— كۆرمىگەندىن كېيىن پۇل تۆلىمىسەممۇ بولار.

— ۋاي خۇدايىم، ئەجەب پىخسىقكەنسىز، قاچانلا پۇل تاپشۇرىدىغان ئىش چىقسا، باشقىلار كىرگەن كېچىككە كىرمەي ئادەم بىلەن تىركىشۋاتقان.

خەيرىنسا ئىككى كوي پۇلنى تۆلەپ بېرىپ ئاندىن ئۇنىڭدىن قۇتۇلدى. ئۇ ئەمدى كەچلىك مۇزاكىرىدىنمۇ بىزار بولىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ كەچلىك مۇزاكىرە ۋاقتىدا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالالايمەن دەپ ئويلايتتى، ھەم مەۋسۇمنىڭ بېشىدا شۇنداقمۇ قىلالىغانىدى. مەۋسۇمنىڭ ئاخىرلىشىشى بىلەن ئۇ مۇزاكىرە ۋاقتىدىن نەپ ئالالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئەكسىچە، باشقىلار ئۇنىڭدىن نەپ ئالاتتى. يانچۇقىدا خەجلەشكە كۆزى قىيماي ساقلاپ كېلىۋاتقان ئازغىنا پۇللىرىنى ھەر خىل باھانىلەر بىلەن يىغىۋالاتتى. خەيرىنسا ھېسابلاپ كۆردى. مەكتەپكە كەلگەندىن بېرى خېلى جىق پۇل تۆلەپ بولغانىدى. ئۇ بىرەر ھەپتىنىڭ پۇل يىغىلمايى قالغانلىقى ئەسلىيەلمەيتتى. بىر ھەپتە بىر نېمە پۇلى يىغسا، يەنە بىر ھەپتە بىر نېمە پۇلى يىغاتتى. بىر ھەپتە سىنىپ ھەيئىتى يىغسا، بىر ھەپتە تۇرمۇش ھەيئىتى، يەنە بىر ھەپتىدە ئۈيۈشما ھەيئىتى يىغاتتى. بەزى

هەپتىلىرى پۇل يىغىش نۆۋىتىنى تالىشىپمۇ قالاتتى.

خەيرىنسا بارغانسېرى پۇلنى بەك تېجەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ تولىراق كۈنىگە ئىككى ۋاخ قۇرۇق نان يەپ، بىر ۋاخ تاماق يەيتتى. چۈشلۈك تاماق يېمە ئاخشىمى قۇرۇق نان بىلەن قورسىقىنى ئالدايتتى. چۈشلۈكى قۇرۇق نان يېمە ئاخشىمى ئەرزانراق تاماقنىڭ ئالدىغا قاچا كۆتۈرۈپ بارانتى. چۈنكى مەكتەپنىڭ تارقىتىپ بەرگەن تاماق پۇلى ئايىنىڭ يېگىرمىسىگە تەسرەك ئۇلىشاتتى. قۇۋۇەتلىك، ياخشى تاماق يېمەكچى بولغانلار ئائىلىسىدىن پۇل ئەكېلەتتى. بىراق خەيرىنسا ئائىلىسىدىن پۇل ئەكېلەلمەيتتى. ئۇنىڭ دادىسى ئۇنىڭغا ھەر ھەپتىدە ئون بەش كويدىن ئوشۇق پۇل بېرەلمەيتتى. دادىسىنىڭ قانداق قىلىپ تاپقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان ئاشۇ ئون بەش كوينىڭ نەگە بېرىپ، نەدە توختايدىغانلىقى قېلىپلىشىپ قېلىۋاتاتتى.

خەيرىنسانىڭ دوستى باھار باشقا ساۋاقداشلار بىلەن يامان ئەمەس چىقىشىپ قالدى. ئۇ دەرسلەردە خەيرىنساغا يېتەلمىسىمۇ، خەيرىنسادىن ئۈستۈن تۇرىدىغان بەزى يەرلىرى بار ئىدى. ئۇ ئائىلىسىگە بارغاندا خەيرىنسادەك ئائىلىنىڭ قىيىنچىلىقىغا قاراپ تۇرماي دادىسىنى قاقشىتىپ قەرز ئالدۇرۇپ، يېڭى كىيىملەرنى كىيەتتى، تونۇيدىغان، تونۇمايدىغان بالىلارغا شاقىلداپ سۆزلەۋېرەتتى. شېرىن - شېكەر سۆزلەر بىلەن ياتاقتىكى قىزلارنى شامدەك ئېرىتىۋېتەلەيتتى. بىراق، خەيرىنسا بولسا ئۆگىنىشتىن باشقا ئىشلارغا ئارىلاشمايتتى.

خەيرىنسانىڭ ئىككى ئارزۇسى بولۇپ تېخىچە بىرسىمۇ ھەل بولمىدى. بىرى چىش چوتكىسى، چىش پاستىسى سېتىۋېلىش؛ يەنە بىرى ياتاقلاردا كىيىدىغان سۆرىمە كەش سېتىۋېلىش ئىدى. بۇ ئارزۇلارنى ئۇ مەكتەپكە كېلىپلا كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ھەر

كۇنى ئاخشىمى ياتاقتىكى قىزلار چىشلىرىنى چوتكىلايتتى. پۇتلىرىغا سۇرىمە كەش كىيىپ، پاكىز يۇياتتى. بىراق، خەيرىنسا ئۇنداق قىلالمايتتى. ئۇنىڭ چىش چوتكىسى بولمىغاچقا، باشقا قىزلار چىش چوتكىلىغاندا خۇشياقمىسىمۇ كىتابقا قاراپ ۋاقتىنى ئۆتكۈزەتتى، ئۇ بىرنەچچە قېتىم پۇتىنى يۇدى، ئەمما چەمى تېشىلەي دەپ قالغان ئايغىنى پۇتىغا سىيپىپ يۇغاچقا كارىۋاتقا چىققاندا كۆرپىسىنى بۇلغىدى.

خەيرىنسا ئائىلىسىگە بارغاندا، سىنىپىدىكى ئالۋان ـ سىلىقلار ھەققىدە بىرەر ئېغىز سۆز ئاچمايتتى. ئۆزىنىڭ قېيىن ئەھۋالىدا كۇن ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنى ئاتا ـ ئانىسىغا بىلدۈرمەيتتى. ئانىسى ئۇنىڭدىن «قېينالدىڭمۇ بالام» دەپ سورىغاندا، ئۇ: «ياق، مەكتەپتە خەجلىگىلى بەش كوي بېتىدۇ» دەپلا ئۆتكۈزۈۋېتەتتى.

يەكشەنبە كەچلىكى ئىدى. سائادەت خانىم كۆك تاشلىق خاتىرىنى كۆتۈرۈپ سىنىپقا كىرىپ كەلدى. ئۇ سىنىپنىڭ ئىنتىزامى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرسكە قىزىقىش ئەھۋالى توغرىسىدا بىردەم سۆزلىگەندىن كېيىن «شىنجاڭ ياشلىرى» ژە «شىنجاڭ ئايالىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولۇشنىڭ گېپىنى چىقاردى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ھەممە بالىلار «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولغاندىن سىرت، قىزلار بىر نۇسخىدىن «شىنجاڭ ئايالىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولۇشى شەرت ئىدى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئوقۇغۇچىلارنى غەم باستى. ھەممىدىن بەك بىچارە خەيرىنسانىڭ بېشىغا تاغ يىقىلغاندەك بولدى. بىر ژۇرنال ئۇچۇن يىگىرمە كوي، ئىككى ژۇرنال ئۇچۇن قىرىق كوي كېتەتتى.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇگۇن ئائىلىسىدىن ئېلىپ كەلگەن پۇللىرى شاراقلاپ سانالغىلى تۇردى. بەزىلىرى ساندۇقتىن پۇل ئەكېلىش ئۇچۇن ياتاقلىرىغا يۇگۇردى. بۇ خىزمەتنى سىنىپ

ھەيئەتلىرى ئەمەس، سىنىپ مۇدىرى بىلەن ئۇتۇپ ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن ھېچقايسى ئوقۇغۇچى سەۋەب كۆرسىتەلمىدى. يېنىدىكى پۇلى يېتىشمىگەنلىرى ئۆتنە ئالدى.

— قېنى خەيرىنسا، — دېدى سىنىپ مۇدىرى ئۇنىڭغا قاراپ، — سىزمۇ پۇل تاپشۇرۇڭ.

— مەندە ئاران بەش كويلا بار، خانىم، — دېدى خەيرىنسا يېنىدىكى بار پۇلىنى كۆرسىتىپ، — مەن مۇشتەرى بولماي باشقا بالىلارنىڭكىنى كۆرۈۋالاي...

— ئەسلى سىز ياش بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن «ياشلار ژۇرنىلى» غا، قىز بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن «ئاياللار ژۇرنىلى» غا مۇشتەرى بولۇشىڭىز شەرت ئىدى. قىينىچىلىقىڭىزنى نەزەردە تۇتۇپ بىرىگىلا يېزىپ قويايلى، يىگىرمە يۈەن تاپشۇرۇڭ.

سىنىپ ئىچىنى جىمجىتلىق باستى. ھەممە كۆزلەر خەيرىنساغا تىكىلگەنىدى. خىجىللىق دەستىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولغان خەيرىنسا سىنىپ مۇدىرىغا قايتا يېلىنىدى.

— ئەمىسە ماۋۇ بەش كوينى ئېلىپ قويسىلا، خانىم. قالغىنىنى كېيىن ھەپتە ئۆيگە بارغاندا ئالغاچ كېلەي.

— بۇ مېنىڭ شەخسىي ئىشىم ئەمەس، ئۇكام، — دېدى سىنىپ مۇدىرى قاپىقىنى سۈزۈپ، — ھېلىمۇ سىزگە ئېتىبار قىلدۇق. يانچۇقىڭىزدا بولمىسا باشقىلاردىن قەرز ئېلىپ تۆلىمىسىڭىز بولمايدۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ گېزىت ـ ژۇرنالغا مۇشتەرى بولۇش ئەھۋالى توغرىسىدا مەخسۇس باھالاش بار. بىزنىڭ سىنىپ ئارقىدا چىقىپ قالسا قاملاشماس.

خەيرىنسا گەپ قىلماي قاراپ تۇرىۋەردى.

— قېنى قايسىڭلار خەيرىنسا تۆمۈرگە پۇل قەرز بېرىپ تۇرالايسىلەر؟ — سىنىپ مۇدىرى ئوقۇغۇچىلارغا تەكشى سەپسالدى.

— مەن بېرىپ تۇراي، — يۈزلىرىنى دانىخورەك بېسىپ

كەتكەن بىر ئوقۇغۇچى يانچۇقىنى كوچىلاپ سىنىپ مۇدىرىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ خەيرىنسا سىنىپتىكى نامرات ئوقۇغۇچىلا ئەمەس، قەرزدار ئوقۇغۇچىغا ئايلىنىپ قالدى. ئۇ بۇ ئىشلارنى ئائىلىسىگە بارغاندا دادىسىغا دېمەكچىمۇ بولدىيۇ، يەنە ئائىلىسىنىڭ نامراتلىقىنى، دادىسىنىڭ جاپالىق ئىشلەپ يۈرگەنلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ ئېغىزىدىن چىقىرىشقا خىجىل بولدى. شۇنداق قىلىپ ئۆيدىن ھەر ھەپتىدە كۆتۈرۈپ كېلىدىغان، ئۆزگەرمەس تۆمۈر تاۋاققا ئايلىنىپ قالغان ئون بەش يۈەننىڭ بەش يۈەننى قەرز تۆلەپ ئۈچ ھەپتىدە ئۈزۈپ بولدى.

ئالتىنچى باب

مەۋسۈم ئاخىرلىشىپ قالغاندى. ھەرقايسى پەنلەرنىڭ ئىمتىھان ۋاقتى يازمىچە ئوقتۇرۇش قىلىنىدى. ئوقتۇرۇشنى كۆرۈپلا ئوقۇغۇچىلار خوددى غەپلەت ئويقۇسىدىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك سەگەكلىشىپ كەتتى. مۇزاكىرە ۋاقىتلىرىدا بىكار پاراڭ قىلىشىپ، ناخشا توۋلاپ، كۈلۈشۈپ ۋاقىتنى بىھۇدە ئۆتكۈزىدىغانلار يوق ئىدى، ھەممىسى دەپتەر، كىتابلىرىنى قولىغا ئېلىپ ئون ـ تۇتۇشسىز ئوقۇپ ئولتۇرۇشاتتى. بۇرۇن دەرسكە تولۇق قاتناشمايدىغان بەزى ئوقۇغۇچىلار ئىمتىھاندىن ئۆتۈشنىڭ غېمىدە تىپىرلايتتى.

ياتاقنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان چۆيۈن مەشتە ئوت لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتاتتى. سىنىپ باشلىقى قۇربان يونقاندىن قولىنى چىقىرىپ ئوڭدىسىغا يېتىپ كونسېپكت دەپتىرىنى كۆرمەكتە ئىدى. دەل شۇ چاغدا ياتاققا كىرىپ كەلگەن غېنى قۇربان بىلەن چېقىشتى.

ـــ مۇنداق جاپا تارتقۇچە ئۇخلىساڭ بولمامدۇ؟

ـــ نېمە؟ «ئېشەك ئۆلۈۋاتسا كۆتى غېجەك تارتىپتۇ» دېگەندەك، بىز ئىمتىھاننىڭ قورقۇنچىسىدا قالساق غېمىڭدە يوق گەپ قىلىسىنا، بىر - ئىككى كۈندە ھەممىنى بىلىپ بولدۇڭمۇيا؟

ـــ بىلىپ بولدۇم.

ـــ يۇ ئاتمىغىنا، شۇنچە كۆپ دەرسنى بىلىپ بولالامتىڭ، ـــ دېدى ئاستىنقى كارىۋاتتا كىيىملىرىنى سېلىۋاتقان سېمىز بالا لوقما سېلىپ.

ـــ دەرسلەرنى بىلىپ بولالمىساممۇ ئىمتىھاندىن ئۆتۈشنىڭ ئۇسۇلىنى بىلىپ بولدۇم.

ـــ قانداق بىلدىڭ ئاداش؟ بىزگىمۇ دەپ بەرگىنە.

ـــ بۇ مەخپىي.

ـــ ھەي، ھەي! گەپنىڭ بېشىنى چىقىرىپ قويۇپ قىز بالىدەك ئەركىلىمەي، گەپنى ئوچۇق قىلە.

ھەممەيلەن بېشىنى ياستۇقتىن كۆتۈرۈپ غېنىنى گەپ قىلىشقا قىستىدى.

ـــ كونا سىنىپتىكى بالىلارنىڭ دېيىشچە، ـــ دېدى غېنى ئاۋازىنى سەل پەسەيتىپ، ـــ دەرس ئوقۇتقۇچىلىرىنى بىرەر رېستورانغا باشلاپ راسا بىر مېھمان قىلساق، ئىشىمىز ھەل بولغۇدەك.

ـــ يارايسەن ئاداش، ـــ دېدى قۇربان يونقان ئۇستىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، ـــ كونىلاردا «قولنىڭ يۇساڭ، قول قوپۇپ يۇزنى يۇيىدۇ» دېگەن گەپ بار. بۇ پىلان ناھايىتى ياخشى بولدى.

ـــ پۇلنى نەدىن تاپارمىز؟ ـــ دېدى يەنە بىر ئوقۇغۇچىمۇ يونقاندىن سۇغۇرۇلۇپ قويۇپ.

ـــ ئۇنىڭ ئامالى ئاسان، ـــ قۇربان چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ

كارىۋاتتىن چۈشتى ـ ده، قىزىل سۇلياۋ داسىنى بىر تېپىك بىلەن كارىۋاتنىڭ ئاستىغا كىرگۈزۈۋېتىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ھەممەيلەن يېغىش قىلىپ جەملەيمىز.

ـــ خانىم بىلىپ قالسىچۇ؟

ـــ خانىمغا سەزدۈرمەيلى، يولىمىزنى توسۇپ قويسا ئىشنىڭ سۇغا چىلاشقىنى شۇ.

ـــ ئاۋۋال خانىمنىڭ سەمىدىن ئۆتكۈزەيلى، دەرس ئوقۇتقۇچىلىرىنى رېستورانغا چىللىساق، خانىمنىڭ ئايرىپ قويغىلى بولماس.

ـــ ھەي ئاغىنىلەر، مېنىڭچە رېستورانغا چىللىمايلى.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ رېستوراندا قىلغان ئىش دېگەننىڭ مەخپىيەتلىكى بولمايدۇ، ئەگەر ياخشىسى رېستورانغا خەجلەيدىغان پۇلغا باشقا نەرسە ئېلىپ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆيىگە ئاخشىمى غىپپىدە كىرگۈزۈۋەتسەك ئوبدانراق بولارمىكىن دەيمەن.

ـــ راست، بۇ پىلان مۇۋاپىقراكەن.

ـــ ماۋۇ گەپ ياتاقنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتمىسۇن جۇمۇ، ئاغىنىلەر، ـــ دېدى قۇربان ھەممە كارىۋاتتىكىلەرگە تەكشى قاراپ، ـــ كىمكى سىرتتا دەپ يۇرىدىكەن، بىزدىن ياخشىلىق كۆرمەيدۇ.

ھەممەيلەن تېپتىنچ مۇزاكىرە قىلىۋاتاتتى. قۇربان دەرس مۇنبىرىگە چىقىپ دىققەتكە چاقىردى.

ـــ ساۋاقداشلار، بۈياقتا قاراڭلار! ئوقتۇرىدىغان ناھايىتى مۇھىم گەپ بار.

قۇربانىنىڭ نېمە دەيدىغانلىقى ياتاقداشلىرىنىڭلا كۆڭلىگە ئايان ئىدى. ئۇلار ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز قىياپەتكە كىرىۋېلىپ جىمجىت ئولتۇرۇشتى. باشقىلارمۇ قۇربانغا قارىدى.

ـــ بۇ مەكتەپكە كەلگىنىمىزدىن بېرى ئوقۇتقۇچى ـ

ئۇستازلار ئىلىم - پەن دۇردانىلىرى بىلەن دىل خەزىنىمىزنى تولدۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇن ئەجىر سىڭدۈردى. ئۇلارنىڭ ئەجرىگە مۇناسىپ جاۋاب قايتۇرۇش بىز ئۈچۈن باش تارتىپ بولمايدىغان پەرھىزدۇر. شۇڭا، بىز مەۋسۇم ئاخىرلاشقانلىق مۇناسىۋىتى بىلەن دەرس ئوقۇتقۇچىلىرىدىن ھال سورىماقچى.

خەيرىنسانىڭ كۆڭلىگە يەنە ئەندىشە كىرىۋالدى، ئۆزىگە ئىلىم - مەرىپەت ئاتا قىلغان قەدىردان ئۇستازلارغا ئىخلاسى ھەممىدىن چىڭ ئىدى. ئۇلاردىن ھال سوراشنى قوللايتتى. بىراق، ھال سوراش دېگەننى چىرايلىق گەپلەر بىلەن، قۇرۇق چاۋاك بىلەن ئېلىپ بارغىلى بولمايدۇ - دە.

— بەك كۆپ يىغساقمۇ ساۋاقداشلارغا ئېغىر كېلىدۇ، — قۇربان سۆزىنىڭ داۋاملاشتۇردى، — تۆۋەن چەك ئون يۈەن بولسۇن، ئۇنىڭدىن ئارتۇق تاپشۇرىدىغانلار چىقسا تېخى ياخشى، ئەمما ئون كويدىن كەم تاپشۇرۇشقا بولمايدۇ. بۇ ئىشقا قارشى پىكىر بارمۇ؟

— يوق!!! — قۇربانىڭ ياتاقداشلىرى سىنىپنى ئۇرۇۋەتكۈدەك يۇقىرى ئاۋازدا توۋلاشتى.

قۇربان گېپىنى تۈگىتىپ ئوقۇغۇچىلارغا تونۇش بولغان، ئالدىغا كۆتۈرۈپ كەلگەن ھامان يۇرىكى جىغىلدايدىغان كۆك تاشلىق خاتىرىنى قولىغا ئېلىپ پۇل يىغىشقا باشلىدى.

خەيرىنسا بۇ قېتىم پۇلنى قاقشىمايلا تاپشۇردى. لېكىن دەردىنى ئۆزى بىلەتتى. ئۇ ئەزەلدىن ھەرقانچە قاتتىق ئازابلانسىمۇ باشقىلار ئالدىدا دادلاشنى خالىمايتتى. ئۇ يەنە ئۆيگە قايتىشنىڭ غېمىگە چۈشتى. ئۇنىڭ يانچۇقىدىكى بار - يوق پۇلى تۈگىگەندى. مەۋسۇمنىڭ بېشىدا بايرامغا قويۇپ بەرگەندە كېتەلمەي قېلىشنىڭ غېمىگە چۈشكەن بولسا، ئەمدى تەتىلگە قويۇپ بەرگەندە قانداق كېتىشنىڭ غېمىنى قىلىدىغان بولدى. ئۇ چاغدا يېرىم يولنىڭ پەقەت «قوشماق تاغ» دىن ئۆيىگە

بىر ئۆيلىشىنىڭ غېمىنى يېگەن بولسا، ئەمدى مەكتەپتىن ئۆيگە بارىدىغان پۇتۇن يولنىڭ غېمىنى يېمەي بولمايتتى. شۇنچە يولنى پىيادە بېسىپ بولۇش مۇمكىنمۇ... خەيرىنسا كونسپېكلىرىنى ھەرقانچە كۆكۈل قويۇپ ئوقۇغاندەك قىلسىمۇ ئۆيگە قايتىشنىڭ غېمى ـ ئەندىشىسى ئۇستىگە قاچاتتى...

شۇ ئاخشىمى قۇربانلارنىڭ ياتقىدا يەنە مەسلىھەت بولدى. باشقا ياتاقتىن ئۆگىنىش باشلىقى بىلەن تۇرمۇش باشلىقىمۇ كىرگەنىدى.

ـــ بىر قۇردىن سارجا ئالايلىمىكىن.

ـــ قويە سارجاڭنى، بۇ كۈندە كىم سارجا كىيەتتى؟

ـــ ئەمىسە نېمە ئالساق بولار؟

ـــ پوپايكا، ھازىر سوغۇقمۇ تازا بولۇۋاتىدۇ. ياخشى پوپايكىدىن بىردىن ئالىدىغان بولساق، يۈز نومۇر ئالغىنىمىز شۇ.

ـــ پوپايكىنىڭ ياخشىراقىدىن ئالايلى دېسەك، بەك قىممەت. ناچارراقىنى ئوقۇنقۇچىلارنىڭ ئالدىغا كۆتۈرۈپ بارغىلى بولمايدۇ.

ـــ كىم ـ كىمگە ئالىمىز؟

ـــ ھازىر بىزگە يەتتە پەن ئۆتۈۋاتىدۇ. سىنىپ مۇدىرىمىزنى قوشقاندا سەككىز بولىدۇ. يىغىلغان پۇل تۆت يۈز كوي.

ـــ ئۇنداقتا ھەربىر ئوقۇنقۇچىغا ئەللىك كويدىن توغرىلىساق بولىدىكەن.

ـــ مەن پوچتىخانىنىڭ يېنىدىكى ماگىزىننىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدە بىر چامادان كۆرگەن. باھاسى دەل ئەللىك كوي ئىدى.

ـــ رەڭگىچۇ؟

ـــ رەڭگى ھەرخىل، خۇددى تۆمۈردەك قاتتىق،

چاقىرىنغىنا.

— ئەمىسە شۇنى ئالامدۇق؟

— بولدى، مەسلىھەتنى كۆپ قىلماي شۇنى ئالايلى.

سىنىپتا خېلى ئۇزاق ئۆگىنىش قىلىپ ياتاقتا قايتقان خەيرىنسا ياتاق ئىچىدە ئۆزى توغرۇلۇق بولۇۋاتقان گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئىشك ئالدىدىلا توختاپ قالدى.

— بۇ خەيرىنسا دېگەن بىرنېمە بىلەن بىر ياتاقتا بولۇپ قالغىنىمغا ئەجەب تويدۇم.

— مەنمۇ شۇ، ياكى ئادەمگەرچىلىكىنىڭ تايىنى يوق، ھە دېسىلا كىتابنى قولتۇقلاپ سىنىپقا ماڭغان.

— راستىنى دېگەندە، خەيرىنسانىڭ قاپاق كاللىسى دەرسكە ئىشلىگەن بىلەن باشقا ئىشلارغا پەقەت ئىشلىمەيدۇ.

— خانىمغا دەپ كېلەر مەۋسۇم ئۇنى باشقا ياتاقتا قوغلۇۋېتەيلى.

— خۇدا ئۇنىڭغا ئاشۇ چىرايىنى ئادىشىپ بېرىپ ساپتىكەن. ئۇنىڭدىكى قاش-كۆز مەندە بولسىچۇ.

— قويە ئاداش، سېنىڭ قاش-كۆزۈڭمۇ ئۇنىڭدىن قېلىشمايدۇ. بولمىسا يانچۇقۇڭغا ئوغۇللارنىڭ مۇھەببەت خەتلىرى توشۇپ كېتەمتى.

— شۇنى دېگىنە، ئۇ ھەرقانچە چىرايلىق بولسىمۇ قايسى ئوغۇل قارايتتى؟ ئوغۇللارمۇ ئۇنداق پىتلىق جەندىگە يۆگىنىپ يۈرىدىغان نېمىگە نەزەرمۇ سېلىپ قويمايدۇ.

قولتۇقىغا كىتاب قىستۇرۇۋالغان خەيرىنسا شەپىسىز تۇرۇپ گەپ تىڭشاۋاتقاندا، كارىدوردىن قايسىدۇر بىر ئىشىك غىچچىدە ئېچىلدى. خەيرىنسا چاندۇرمايلا ياتاقتا كىردى، ئۇ چاندۇرمايمەن دېگىنى بىلەن كۆزلىرى چاندۇرۇپ قويغانىدى. ياتاق ئىچى جىمجىتلىققا چۆمدى. قىزلار بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن بىر-بىرىنى شەرەتلىشىپ ئورنىدىن تۇردى.

ـــ يۇرۇڭلار، خانىمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كېلەيلى، مۇنداق گۆزەلنى ياتاقتا سەلىپ ئولتۇرۇۋەرمەي.

ـــ راست، شۇنداق قىلايلى.

ياتاق ئوبدانلا ئىسسىغانىدى. قايسى بىرىنىڭ ھېلىلا يۇيۇپ ئېسىپ قويغان تەنتەربىيە كىيىمىدىن چېپىلداپ سۇ تېمىپ تۇراتتى. خەيرىنسا كارىۋىتىغا چىقىپ ياتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى تولىمۇ يېرىم ئىدى. باشقىلارنىڭ ئۆزىنىڭ غەيۋىتىنى قىلغىنىدىن ئەمەس، تۇنۇگۈن كەچتىكى ئون يۇەن ئۈچۈن يۇرىكى تېخىچە ئېچىشاتتى. «ئىسىت، ئەمدى ئۆيگە قانداق كېتەرمەن... خانىمغا دېسەم بەش كوي قەرز بېرىپ تۇرارمۇيا، ھازىر بېرىدىغىنى ئامال شۇ. قويۇپ بېرىشتىن بۇرۇن خانىمدىن بەش كوي ئېلىۋالمىسام بولمايدۇ... خەيرىنسا كارىۋاتتىن چۈشۈپ كىيىمدىن سۇ ساقىۋاتقان يەرگە قويۇپ قويۇش ئۈچۈن داس ئىزدەۋاتقاندا، كۆڭلىگە باشقا بىر خىيال كىرىۋالدى. بايانتىن ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلغان شەرۋانە ئىسىملىك قىزنىڭ ساندۇقىنىڭ قۇلۇپى ئىلدۇرۇكلۇك تۇراتتى.

شەرۋانە ئېگىز بوي، قاپىقى ئىششىق، ئىككى ئېڭىكى قوش مۇشتەك يوغان قىز ئىدى. يۇز ـ كۆزلىرىنى بويىپ كۇنگە بىر نۆۋەت كىيىم ئالماشتۇراتتى. دادىسىنىڭ قايسىدۇر بىر يېزىنىڭ باشلىقى ئىكەنلىكىنى پەش قىلىپ سىنىپتىكى نامرات بالىلارنى زادىلا كۆزگە ئىلمايتتى. ھەممىدىن بەك خەيرىنساغا ئۆچلۇك قىلاتتى. خەيرىنسانى يامان كۆرۈشى خەيرىنسانىڭ نامرات بولغانلىقىدىنلا ئەمەس، چىرايلىق بولغانلىقىدا ئىدى. خەيرىنسانىڭ كېلىشكەن قەددى ـ قامىتى، گۈزەل رۇخسارى ھەر ۋاقىت ئۇنىڭ يۇرىكىدە ھەسەت ئوتىنى يالقۇنجىتىپ تۇراتتى. بۇ ئىشلار خەيرىنساغىمۇ ئايان ئىدى. خەيرىنسانىڭ نىيىتى بۇزۇلدى. ئۇنىڭغا شەرۋاننىڭ ئۆزىگە ئۆچلۇكى ئەمەس، نامراتلىق سەۋەب بولۇۋاتاتتى. ساندۇققا

يېقىنلاشقان خەيرىنسانىڭ پۈت ـ قوللىرى تىترەپ كەتتى. ئۇ كۆكرىكىنى چىڭ قامالىلاپ كارىدورغا چىقتى، يانداكى ياتاقتىن ئۇنئالغۇنىڭ ئاۋازى چىقىۋاتاتتى. خەيرىنسا ياتاققا قايتىپ كىردى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بەش كوي پۇل ھەريان ئۇچۇپ يۈرگەندەك قىلاتتى. ئۇ ئەقلىدىن ئاداشقان سەۋدايىدەك ۋۇجۇدىدا ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر ياۋايى كۈچنىڭ تۇرتكىسىدە ساندۇقنى ئاچتى. سۇلياۋ خالتىغا قاچىلانغان بىر كىلوەك ناۋات، نان ـ توقاچ، قىزىل گۈللۈك پاكىز لۆڭگە، خەيرىنسا لۆڭگىنى شۇنداق كۆتۈرۈۋىدى، بىر سىقىم پۇل كۆزىنى ئالىچەكمەن قىلىۋەتتى. ئۇ ئون كويلۇق پۇلدىن بىرنى سۈغۇرۇپ ئالدى ـ دە، ساندۇقنى گۈپلا ياپتى. ئۇ كارىۋىتىغا چىقىپ ياتقاندىمۇ يۈرىكىنىڭ رىتمىنى تېخى ئىزغا چۈشمىگەنىدى.

ئىمتىھاننىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ھەممەيلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭمۇ، ئوقۇغۇچىلارنىڭمۇ بىردەم بىكار ۋاقتى يوق ئىدى. ھەتتا بىر ـ بىرىگە سالام قىلىشقىمۇ ئۈلگۈرمەيتتى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ قايسىبىرى مىختەك قادىلىپ ئولتۇرۇپ قەغەز تەكشۈرسە، قايسى بىرى جەدۋەل توشقۇزاتتى. قايسىبىرى پەلەمپەيدىن تاقلاپ ـ تاقلاپ يۇقىرىغا چىقسا، يەنە بىرى تاراقشىپ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە چۈشەتتى. بەزى ئوقۇغۇچىلار دەپتىرىنى كۆتۈرۈپ ئۆگىنىش قىلغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ ئەمەلىيەتتە دەرس بەرگەن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىشخانىسىنى ماريلايتتى. كۆزنەكلەردىن، قىيا ئوچۇق قالغان ئىشكتىن ئېھتىيات بىلەن قاراپ مۇئەللىملەر ئىشخانىدا يالغۇز قالغان ھامان غىپپىدە كىرەتتى، ئۇنداق ئوقۇغۇچىلارنىڭ نېمە دەيدىغانلىقى ئوقۇتقۇچىنىڭ كۆڭلىگە ئايان، ئەلۋەتتە. ئۇلار ئىشكتىن كىرىپلا، دەرس ئۆتكەندە كېسەل بولۇپ قېلىپ قاتنىشالمىغانلىقىنى، ئىمتىھان مەيدانىدا تۈيۇقسىز بېشى

ئاغرىپ كېتىپ ياخشى جاۋاب يازالمىغانلىقىنى. . . ئېيتىپ كۆز ياشلىرىنى مۆلدۈرىدەك تۆكەتتى. بەزىلەر ئاخشاملىرى دەرس ئوقۇنقۇچىسىنىڭ ئۆيىگە سوغا ـ سالام. . . قاتارلىق نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ بېرىپ ئىشنى ئوڭشايتتى، ئۇنداقمۇ قىلالمىغان بەزى «گالۋاڭلار» كېلەر مەۋسۈم قايتا ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىشقا بۇيرۇلاتتى.

ئەمما خەيرىنسانىڭ سىنىپىدىكىلەر بۇ قېتىمقى ئىمتىھاندا ئۇنداق قىلمىدى. ئوقۇنقۇچىلارنىڭ ئىشخانىسىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپمۇ يۈرمىدى. كۆز ياشلىرىنى شەبنەم تامچىسىدەك پارقىرىتىپ يالۋۇرمىدى. ئۇلار باشتىلا ئىشىنى توغرىلىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن، پەقەت شەرۋانە ئىككىسى پەندىن لاياقەتسىز چىققاندىن باشقا، ھېچقايسىسىنىڭ نومۇرى ئاتمىشتىن چۈشمىدى. سىنىپ بويىچە يۇقىرى نەتىجە يەنىلا خەيرىنسانىڭ ئىدى.

تاڭ يورۇشى بىلەن تەڭ يېغىشقا باشلىغان تۇنجى قار بارغانسېرى ئەزۈەيلەپ كەتتى. تاشتەك قېتىپ يانقان كەڭرى زېمىننىڭ مۇبارەك جامالى ئاستا ـ ئاستا كۆمۈلۈپ كېتىۋاتاتتى. كەچكە يېقىن ئىمتىھانلىرىنى تۈگىتىپ غەمدىن خالاس بولغان بالىلار ئاياغلىرىنىڭ ھۆل بولۇپ كېتىشىگە قارىماي قار سەيلىسىنى باشلىۋەتتى. نەگىلا قارىسا شادىمان بالىلارنىڭ خىلمۇ خىل قىزىقارلىق ئويۇنلىرىنى كۆرگىلى، كاككۇكنىڭكىدەك جاراڭلىق كۈلكىسىنى ئاڭلىغىلى بولاتتى. بىرنەچچە ئوقۇغۇچى قارلارنى غارىلىتىپ دەسسەپ ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ئالدىدىكى ئارچا تۈۋىنده رەسمگە چۈشۈش بىلەن مەشغۇل ئىدى. بەزىلىرى ئۈستىدە پاختىدەك ئاپئاق قار توختاپ قالغان ياپيېشىل ئارچىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلىپ چۈشسە، بەزىلىرى قېلىن قار ئۈستىدە يانپاشلاپ يېتىپ چۈشەتتى. يەنە نۇرغۇن بالىلار توپ مەيدانىدا قار چېچىشىپ ئويىنىماقتا ئىدى،

قارلارنى كاللەكلەپ بىر ـ بىرىنىڭ بېشىغا ئاتاتتى. . .

ئويۇن راسا قىزىۋاتقاندا، بوينىغا قىزىل شارپا ئورىغان، كۆل رەڭ قىسقا پەلتۇسى سالاپەتلىك كۆرسىتىپ تۇرىدىغان بىر قىز قىزلار ياتاق بىناسىدىن ئوغۇللار ياتاق بىناسىغا تۇتىشىدىغان چىغىر يول بىلەن كېلىۋاتاتتى. ئىككى قولىنى پەلتۇسىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ، قەددىنى تىك تۇتۇپ سالماق قەدەملەر بىلەن كېلىۋاتقان قىزنىڭ ئاياغ ئاستىدىن غىچ ـ غىچ. . . قىلىپ ئاۋاز چىقىپ تۇراتتى. ئۇ بىنانىڭ ئالدىدا سايىدىكى قورام تاشلاردەك يوغان قار قېتىشمىسىنى دومىلىتىپ ئويناۋاتقان ئوغۇللارغا ئون ـ يىگىرمە قەدەمچە قالغاندا توختىدى ـ دە، بىرىنى چاقىردى.

ـــ ھەي ناسىر، مەيەرگە كېلىڭا.

ئوغۇل ئالقانلىرىنى بىر ـ بىرىگە سۈركىگەچ قىزنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇنىڭ قوللىرى، قۇلاقلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى.

ـــ مۇئەللىمگە دەيدىغان بىر ئىش بار ئىدى، يېزىپ تەييارلاپ قويدۇم، خاپا بولماي ئاپىرىپ بېرىڭا، ـــ قىز سۆزلىگەچ پەلتۇسىنىڭ يانچۇقىدىن پۈكلەنگەن بىر ۋاراق قەغەزنى ئالدى.

ـــ ماقۇل، ـــ ئوغۇل خەتنى يانچۇقىغا سېلىپلا ئارقىسىغا بۇرۇلۇشىغا قىز ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى.

ـــ قارلىق كەتتى! ـــ قىز توۋلىغاچ ئۆز ياتىقى تەرەپكە قاراپ قاچتى.

خەتنى ئوقۇشقا تېخى ئولگۇرمىگەن يىگىت ئۆزىدىن يىراقلاپ كېتىۋاتقان قىزنىڭ ئارقىسىدىن چاپتى. ئەتراپتا قىيقاس ـ چۇقان كۆتۈرۈلۈپ مەكتەپ سەيناسى باشقىدىن جانلىنىپ كەتتى. قىز توشقاندەك چاققانلىق بىلەن قاچاتتى، يىگىت ئوۋ ئىتىدەك چەبدەسلىك بىلەن قوغلايتتى. ئارىلىق

بارغانسېرى يېقىنلاشقىلى تۇردى. ياتاقلاردا بىرمۇ بالا قالماي ھەممەيلەن يۈگۈرۈشۈپ چىقتى، قىزلار ياتقى تەرەپتىن: «تېز قاچ، چاپسان يۈگۈر! . . . » دېگەن ئاۋاز كەلسە، ئوغۇللار ياتقى تەرەپتىن: «تېز قوغلا! تۇت! » دېگەن ئاۋاز كېلەتتى. ھېچنەرسىگە قارىماي قېچىۋاتقان قىز شارتتىدە تېيىلىپ دۈم چۈشتى. ئەتراپتىكى قىيقاس - چۇقان تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى.

بىر دەمدىن كېيىن مەكتەپ بويىچە قارلىق تاشلاش باشلىنىپ كەتتى. بىر ئوقۇغۇچى يەنە بىر ئوقۇغۇچىغا، بىر ياتاقتىكىلەر يەنە بىر ياتاقتىكىلەرگە، بىر سىنىپنىڭ بالىلىرى يەنە بىر سىنىپنىڭ بالىلىرىغا قارلىق تاشلايتتى. خۇددى باشقىلارغا قارلىق تاشلىمىسا چوڭ بىر خاتالىق يۈز بېرىدىغاندەك ھەممەيلەننىڭ قولىدا، ياكى يانچۇقىدا قارلىق خېتى بار ئىدى. قىسقىسى ئاسماندىن قار ئەمەس، قارلىق يېغىۋاتقاندەك ھالەت شەكىللەنگەنىدى.

خەيرىنسا توختىروزىنىڭ چاقىرغانلىقىنى ئاڭلاپ ياتاقتىن چىقتى. ئۇ توختىروزىنى ناھايىتى ھۆرمەتلەيتتى.

— قىشلىق تەتىلدە نېمە ئىش قىلىسىز؟ — سورىدى توختىروزى ئۆزىگە يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان قىز تەرەپكە ئاستا سىلجىپ.

— سوغۇقتا نېمە ئىش قىلاتتىم، ئانامنىڭ ئىشلىرىغا يار دەملەشكەچ دەرس تەكرارلارمەن.

ئۇلار پاراڭلاشقاچ يېقىن كېلىپ قالغانىدى. توختىروزى خەيرىنسانىڭ يانچۇقىغا بىر پارچە خەتنى قىستۇرۇپ قويۇپلا قاچتى. ئۇلارغا ھېچ كىشى دىققەت قىلمىدى. توختىروزى قېچىپ كېتىۋاتقاچ «قارلىق كەتتى» دەپ پەسرەك توۋلاپ قويدى. ھودۇقۇپ كەتكەن خەيرىنسا بىر قولىدا خەتنى تۇتقان پېتى يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان توختىروزىنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ

بىر پەس تۇرۇپ قالدى.

ـــ ساڭىمۇ قارلىق كەپتىمۇ؟

خەيرىنسا ئارقىسىغا بۇرۇلدى. ئۇنىڭ يېنىدا باھار بىلەن شەرۋانە قاراپ تۇراتتى.

ـــ ئەكېلە، كۆرۈپ باقاي.

خەيرىنسا خەتنى باھارغا بەردى.

ـــ ۋۇي، بۇ سالام خەتكەنغۇ.

خەيرىنسانىڭ يۈرىكى جىغ قىلىپ باھارغا قارىدى. باھارنىڭ چىرايىدىن يالغان سۆزلىگەنلىكى ئەمەس، راست گەپ قىلىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

ـــ ئەكېلە يالغان گەپ قىلماي، ـــ خەيرىنسا خەتكە ئېسىلىپ.

باھار خەتنى خەيرىنسادىن قاچۇرۇپ نېرى تارتىۋىدى، شەرۋانە شارتتىدە ئېلىۋالدى. ھەمدە ئىككى تاقلاپ ئۇلارنىڭ نېرىسىغا ئۆتۈپ خەتنى ھەييارلىق بىلەن ئوقۇشقا باشلىدى.

«قەدىرلىك خەيرىنسا، ئىككىمىز بىر يەردە تۇرۇپمۇ ئىشقىڭىزدا كۆيگەن يۈرىكىمنىڭ پىنھان سىرلىرىنى ئاشكارا ئېيتىشقا جۇرئەت قىلالماي، خەت ئارقىلىق ئىزھار قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. . . »

خەيرىنسا يۇگۇرۇپ كېلىپ خەتكە ئېسىلدى. شەرۋانە بىر قەدەم قاچتى. بۇ ئاردا خەيرىنسا خەتنى غىل ـ پال كۆرۈپ قالدى. ئۇ راستتىنلا قارلىق خېتى ئەمەس، مۇھەببەت خېتى ئىدى. خەيرىنسا يۈزىنى چاڭگاللىغان پېتى ياتاقتا قاراپ قاچتى. شۇ كۈنى ئاخشىمى بۇ ئىش سىنىپ بويىچە ھەممەيلەننىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بولدى. شەرۋانە بىلەن باھار ياتاقمۇ ياتاق قاتراپ يۈرۈپ «قارلىق»نى ھەممەيلەنگە كۆرسەتكەنىدى. خەيرىنسانىڭ «گۆشكە ئۆچ خېنىم» دېگەن لەقىمى «قارلىق خەت»كە ئالمىشىپ ئۇلگۈردى.

ـــ ئەجەب پۇختا بالىلار بارکىنا، ـــ دەيتتىى شەرۋانە كارىۋات ئۈستىدە يىغلاپ يانقان خەيرىنسانغا قەستەن ئاڭلىتىپ، ـــ خەتنىمۇ شۇنداق قاملاشتۇرۇپ يېزىپتۇ. ئۇ بالىنى سەن تونۇمسەن باھار؟

ـــ تونۇيمەن، بىز بىر يەرلىك.

ـــ خېلى قاملاشقان بالىمۇ؟

ـــ يامان ئەمەس.

ـــ ئەتە ماڭا كۆرسىتىپ قويغىنا.

مەۋسۇم ئاخىرىدىكى ئەخلاق باھالاشقا ئۇلگۇرۇپ يۇز بەرگەن بۇ ئىش بەزى ساۋاقداشلارنىڭ خەيرىنسادىن ئۆچ ئېلىشىغا، سىنىپ مۇدىرى ئالدىدا ئۆزىنىى تازا بىر كۆرسىتىۋېلىشىغا تۈتۈرۇق بولۇپ بەردى. خەيرىنسا نېمە يېزىلغانلىقىنى كۆرۈشكە ئۇلگۇرمىگەن ئاشۇ بىر ۋاراق «قارلىق» خەت تۆپەيلىدىن ئاز بولمىغان ئاھانەتلەرنى ئاڭلىدى.

ـــ خەيرىنسا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى كۆزىنى يۇمۇپ يۇرسە ھېچقانداق ئىش يوق دەپتىمىز، ئەمەلىيەتتە «مىياڭلىمايدىغان مۇشۇك تۆت سەر گۆشنى زىيادە يەپتۇ» دېگەندەك، ئىشنىڭ چوڭى مۇشۇنىڭدىن چىقتى. مەن بۇنىڭ بىلەن بىر سىنىپتا بولۇپ قالغىنىمغا قانىتىق نومۇس قىلىۋاتىمەن، ـــ دەيتتىى شەرۋانە ياماڭ ئەلپازدا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ـــ ئۇ بالا بىلەن قاچاندىن بېرى مۇناسىۋەت ئورناتقان؟ ئوتتۇرىدا نېمە ئىشلار يۇز بەرگەن؟ بىرنىمۇ قالدۇرماي دېسۇن!

ـــ ئوتتۇرىمىزدا ھېچقانداق ئىش يوق ئىدى، ـــ دېدى خەيرىنسا كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ـــ «قارلىق» دەپ قولۇمغا تۇنقۇزۇپ قويىۋىدى، ئاپتىمەن. قالايمقان خەتلىكىنى بىلگەن بولسام ئالمايتتىم. بۇنىڭدىن كېيىن ئوغۇللار خەت بەرسە ھەرگىز ئالمايمەن.

ـــ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويغانغا بولامدىكەن؟ ـــ

دېدى خەيرىنسانىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان قارا شەپكىلىك بالا، ــ ھەممە مەسىلىنى تولۇق تاپشۇرمىسا بولمايدۇ.

ــ دىققەت قىلىڭلار! ــ دېدى سىنىپ مۇدىرى ئارىغا چۈشۈپ، ــ سىنىپىمىزدا راستىنلا ئىشەنچ قىلغان تاغدا كېيىك ياتماپتۇ دېگەندەك ئىش يۈز بەردى. ئەمما، مەن بۇ خەتنىڭ ئەھۋالىنى ھەر ئىككىلى تەرەپتىن تەكشۈرۈپ باقتىم. ھازىرچە چوڭ مەسىلە سادىر بولمىغان دېيىشكە بولىدۇ. لېكىن، بۇنىڭدىن كېيىن قانىتىق دىققەت قىلمىسا، مەن خەيرىنسا تۆمۈرنى دەرستە ياخشى ئوقۇغۇچى ئىدى دەپ ئاياپ ئولتۇرمايمەن. سىلەرنىڭ تېخى ئىككى يېرىم يىللىق ئوقۇشۇڭلار بار. بىر مەۋسۇم بولا - بولمايلا يامان غەرەزلىك كىشىلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتسەڭلار، ساق - سالامەت ئوقۇش پۈتتۈرەلمەيسىلەر. شۇڭا، سىنىپىمىزدىكى ھەممە ساۋاقداش بۇ ئىشتىن قانىتىق ئىبرەت ئېلىپ كاللاڭلارنى سەگەك تۇتۇڭلار!

سىنىپ مۇدىرىنىڭ گېپىدىن كېيىن ھېچ كىشى گەپ قىلمىدى. شەرۋانە خەيرىنساغا قاراپ دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ جىم ئولتۇرۇپ قالدى. ھېلىقى ئوغۇلمۇ خەيرىنساغا توگىمەس قورساق كۆپۈكى بارەدەك چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى.

يەتتىنچى باب

خەيرىنسا ھەر قېتىم مەكتەپتىن ئائىلىسىگە قايتىپ كەلگەندە كۆڭلى يايراپ كېتەتتى. ئەمما بۇ قېتىم ئۇنداق بولمىدى. نۇرنىساخان ئاچچىنىڭ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغىنىغا ئىككى ھەپتىدىن ئاشقانىدى. مەشنىڭ ئوتى ئۆچۈپ، ئۆي ئىچى خېلىلا سوۋۇپ كەتكەن، ئۇ يەر - بۇ يەرلىرى تىتىلغان ئاق كىگىز نېپىز بىر قات توپا ئاستىدا قالغاچقا، چوڭ - كىچىك

ئاياغ ئىزلىرى قەغەزگە بېسىلغان مۆھۈردەك ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تەكشىنىڭ يىرتقىدىن چېچىلغان سامان توپىغا ئارىلىشىپ كەتكەن، يېرىمدالغان بىر كاسا تاۋۇزنىڭ ئىچىدە دەستى ئۇزۇنغىنا تۆمۈر قوشۇق تۇراتتى. ئانىغا كونىرغان قىزىل يوتقان، يوتقان ئۈستىگە تاشلانمىغان ئاق جۇۋا يېپىپ قويۇلغانىدى. تېنى بۇرۇنقىدىن بىلىنەرلىك كىچىكلەپ كەتكەن ئانا يوتقان ئىچىدە تۆگۈلۈپ ياتاتتى.

ـــ قەيىرىڭىز ئاغرىيدۇ، ئانا؟ ـــ خەيرىنسا تەكشىنىڭ يېنىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئانىسىنىڭ پېشانىسىنى تۇتتى.

ـــ خەيرىنساخانمۇ سىز؟ ـــ ئانا چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى تەستە ئاچتى.

ـــ مەن خەيرىنسا، ئانا.

ـــ يولىڭىزغا قاراۋاتقىنىمىزغا بىر ھەپتە بولدى، بالام، ـــ ئانا ئورنىدىن تۇرماقچى بولدىيۇ، ئۆرە بولالمىدى، ـــ تىنچ ئامان تۇردىڭىزمۇ؟

ـــ مەن ساق تۇردۇم، ئانا، ـــ خەيرىنسانىڭ گېپىغا بىر نەرسە قاپلىشىۋالغاندەك بولۇپ كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش كەتتى، ـــ بىراق سىز يېتىپ قاپسىز.

ـــ خۇدا سالغان كېسەلگە ئامال يوقكەن، بالام.

ـــ قەيىرىڭىز ئاغرىيدۇ؟

ـــ بېشىم ئاغرىيدۇ. بەك قاتتىق ئاغرىيدۇ. بىردەم قويۇپ بېرىدۇ، بىردەمدىن كېيىن يەنە... ـــ ئانا ھاسىراپ يۆتىلىپ كەتتى.

دۇنيادىكى ھەرقانداق مۇستەھكەم نەرسىمۇ ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ياكى رەڭگى ئۆچىدۇ، ياكى ئۇپرايدۇ، ياكى چىرىيدۇ. ئەمما، ئاتا ـ ئانىنىڭ پەرزەنتكە بولغان مۇھەببىتى كۈنسېرى كۈچىيىپ، روشەنلىشىپ بارىدۇ. ئۇ شۇنداق بىر ئوتكى، ئۇنىڭ تەپتىنى پەقەت ئاتا ـ ئانا بولۇپ باققان كىشىلەرلا

هېس قىلالايدۇ. نۇرنىساخان ئاچا كېسەل ئازابىدا قىينىلىۋاتقاندىمۇ خەيرىنسانى يادىدىن چىقىرالمىدى، ئۆز ئەھۋالىدىن بەكرەك خەيرىنسانىڭ ئەھۋالىدىن ئەندىشە قىلدى.

— ئۆي بەك مۇزلاپ كېتىپتۇ، ئانا، مەن مەشكە ئوت قالاي، — خەيرىنسا مەشنىڭ ئالدىدىكى كونا داسنى كۆتۈرۈپ سىرتقا ماڭدى. خەيرىنسانىڭ كۆڭلى ئاجايىپ پەرىشان ئىدى. ئۇ سوقما تامنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ قوناق مەدىكىنى داسقا ئېلىۋاتقاندا، ئېسىدەپ يىغلىۋەتتى.

— ئاھ شەپقەتلىك ئاللا، مۇشۇ بىچارە ئانامغا سالغان كېسەلنى ماڭا سالساڭ بولماسمۇ، ئانام ئائىلىمىزنىڭ چىرىغى ئىدى. پۈتۈن بىر ئائىلە ئاشۇ چىراغنىڭ يورۇقىدا ياشاپ كەلگەنىدۇق، ئەمدى سەن بۇ چىراغنى ئۆچۈرۈپ بىزنى مەڭگۈ قاراڭغۇدا قويماقچىمۇ؟...

مەشتە ئوت گۈرۈلدەپ كۆيۈشكە باشلىغاندا، ئۆي سەل ئىلمانلاشتى. ئانا ئۇيان - بۇيان مىدىرلاپ تەكشىدىن بېشىنى كۆتۈردى.

— ئورنىڭىزدىن قوپامسىز، ئانا؟

— بىردەم ئولتۇرايمىكىن، بالام، سىزنى كۆرۈپ كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالدى.

— ماقۇل ئەمىسە، — خەيرىنسا ئانىسىنى يۆلەشتۈرۈپ جۇۋىنى كىيگۈزدى - دە، مەشكە يېقىن ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، ئانىنىڭ تەمەچتەك بولۇپ قالغان ئاپئاق بىلىكىنىڭ تېرىسى ئورۇقلۇقتىن لىپىلدايتتى.

— دوختۇرخانىغا ئاپارمىدىمۇ؟

— ئاپاردى بالام، ئۇ دوختۇرلار ياتاقتا ياتسۇن دەيدىكەن. پۇل ئۇندۇرۇۋېلىشنىڭ كويىدا ياتاقتا ياتقۇزۇشنىڭلا گېپىنى قىلىدىكەن.

— يېتىپ داۋالانسىڭىز بولمامدۇ، ئانا؟

ـــ يېتىپ داۋالانسا، بەك جىق پۇل كېتىدىكەن. بىزدە ئۇنچىۋالا جىق پۇل نەدە دەيسىز، بالام.

خەيرىنسا ئانىسىغا يەنە بىر نۆۋەت سىنچىلاپ قاراپ چىقتى. مۇشۇ بىرنەچچە ئاي ۋاقىت ئانىنىڭ چاچلىرىنى تولۇق ئاقارتىپ بولغانىدى. چىرايىدىكى قورۇقلارمۇ كۆپىيىپ قالغانىدى. ئىمتىھاننىڭ ئالدىراشچىلىقىدا ئۇچ ھەپتىدىن بېرى ئۆيگە قايتالمىغان خەيرىنسا ئانىسىنىڭ بۇ دەرىجىگە چۈشۈپ قالغىنىنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە «مەن ئوقۇيمەن دەپ ئاتا ـ ئانامنى جاپاغا قويدۇم، كېسىلىنىمۇ كۆرسىتەلمىگۈدەك دەرىجىدە قەرزگە بوغۇۋەتتىم. دۇنيادا مەندەك ۋاپاسىز پەرزەنتمۇ بولامدۇ» دەپ ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى. ئانىسىنىڭ يېتىپ قېلىشىدىكى سەۋەبنى باشقا يەردىن ئەمەس، ئۆزىدىن ئىزدەيتتى.

ـــ نېمە يېگۈڭىز بار، ئانا؟ مەن سىزنىڭ كۆڭلىڭىز تارتقان غىزانى ئېتىپ بېرەي.

ـــ مېنىڭ گېلىمىدىن ھېچ نەرسە ئۆتمەيدۇ، بالام، ئۆزىڭىز بىلىپ ئېتىۋېرىڭ.

يېرىقلىرىغا ماز تىقىپ ھىمدالغان كونا ئىشىك غىچىرلاپ ئېچىلىپ خەيرىنسانىڭ ئىنىسى باقى ئىككى دانە ياغاچ ساپلىق ئۇزۇن زىخ بىلەن مۇز تېيىلىش كاتىكىسىنى كۆتۈرۈپ كىردى. ئۇنىڭ ئاياغلىرى ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى. باقىغا خەيرىنسا ئۆتكەن يىلى كىيگەن پاختىلىق چاپانىنى كىيگۈزۈپ، ئاق يۇڭدا ئىشلىگەن شوينىدا بېلىنى باغلاپ قويۇشقانىدى.

ـــ ئوبدان تۇردىڭىزمۇ، ئاچا؟ ـــ بالا خەيرىنساغا يېقىن كېلىپ بوينىنى قۇچاقلىدى.

ـــ ھەئە، ئاياغلىرىڭىز ھۆل بولۇپ كېتىپتۇ، ـــ دېدى خەيرىنسا ئىنىسىنى قۇچىقىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ـــ بۇ سوغۇقتا سىرتقا قاچماي ئانامنىڭ يېنىدا ئولتۇرسىڭىز بولمامدۇ، ئاپئاق

ئۇكام؟

ـــ ئانام ماقۇل دېگەن.

ـــ بـۇمـۇ بـەك ئەسقـاتتـى، ـــ دېـدى ئـانـا ماجالسىز ئاۋازدا، ـــ كۇنىگە نەچچە قېتىم سۇ قۇيۇپ بېرىدۇ. مەشىنىڭ ئوتى ئۆچكىلى قوپسا مەدەك سالىدۇ. ئىشقىلىپ مۇشۇ بالا بولمىغان بولسا قانداقمۇ قىلاتتىمكىن.

ـــ سوغۇق سۇ ئىچمەك، ئانا.

ـــ ئۇسسۇزلۇقۇم بەك يامان، قـاينـاقسـۇ ئـىـچـسـەم قانمايدىكەنمەن.

ئانا سۆزلەۋېتىپ يەنە يۆتىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ يىگىلەپ كەتكەن ئاجىز تېنى جۇۋا ئىچىدە قاتتىق سىلكىنەتتى. خەيرىنسا ئانىسىنىڭ پېشانىسىنى تۇتتى. ئۇنىڭ پېشانىسى مۇزدەك تەرلەپ كەتكەنىدى.

ـــ مەن يېتىۋالاي، بالام، ـــ دېدى ئانا ئاغرىدىكى بەلگەمنى پەگاھقا تۇكۇرۇپ.

خەيرىنسا ئانىسىنى ئاۋايلاپقىنا ياتقۇزۇپ يۆگەپ قويدى. ئىللىق كۆلۈمسىرەپ باققان قۇياشنىڭ نۇرى مۇز بولۇپ قاتقان ئاپئاق قارنىڭ يۈزىدە ۋىل ـ ۋىل جۇلالىنىاتتى. تۆمۇر ئاكا قوتاندىن قارا ئېشەكنى يېتىلەپ چىقىپ هويلىـنـىـڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۇۋرۇككە باغلىدى ـ دە، ئۆيگە قاراپ چاقىردى.

ـــ خەيرىنساخان!

ـــ مېنى چاقىردىڭىزمۇ، دادا؟

ـــ بىر چۆگۈن سۇ ئىسسىتىپ بېرىڭا، بالام، ئېشەكنى سۇغىرىۋالاي.

ـــ ئىسسىق سۇ بار.

خەيرىنسا ئۆيگە كىرىپلا توم سمىدا باغ بېكىتىلگەن قاپقارا چەينەكنى كۆتۇرۇپ چىقتى.

تۆمۇر ئاكا چەينەكنىڭ سۇيىنى داسقا قۇيۇپ بېرىۋىدى،

ئېشەك ئازراق ئىچىپ توختاپ قالدى.

— ئۇسسىماپتۇ قوتۇر، — ئۆزىگە سۆزلىگەندەك غودۇڭشىدى تۆمۈر ئاكا داسىنىڭ سۈيىنى پاكار تامنىڭ ئارقىسىدىكى ئېتىزلىققا تۆكۈپ.

— ئازراق قوناق ئېلىپ چىقىڭا، بالام، — تۆمۈر ئاكا داسىنى خەيرىنساغا ئۇزاتتى.

— قانچىلىك ئاچىقىمەن، دادا؟

— بىر چىنە بولسا بولىدۇ.

تۆمۈر ئاكا ئېشەكنىڭ دۇمبىسىنى سىلاپ، تۇكلىرىنىڭ ئارىسىدا توختىۋالغان توپىلارنى ئېرىغدىغىلى تۇردى. بۇ چاغدا ئۆيدىن قوناقنىڭ داسقا تۆكۈلگەن ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئېشەك قۇلاقلىرىنى شىڭشايتىپ خىتىلداشقا باشلىدى.

تۆمۈر ئاكا هارۋىنى سۆرەپ ئەكىلىپ ئېشەككە قوشتى. قاتتىق جاپالارغا كۆنۈپ كەتكەن بۇ ئىتائەتمەن جانۋار بىغەم هالدا قوناق يەپ تۇرىۋەردى. تۆمۈر ئاكا قىزىل خەت يېزىلغان ئوغۇت خالتىسىدىكى قوناقنى كۆتۈرۈپ چىقىپ هارۋىغا باستى. ئارقىدىن يەنە بىر خالتا بۇغداينىڭ قوناققا يۆلەپ پۇختا ئورۇنلاشتۇردى ـ دە، هارۋىنى يېتىلەپ هويلىدىن چىقتى.

ئانا يۆتىلىپ ـ يۆتىلىپ ئۆخلاپ قالدى. خەيرىنسا تەكچىگە تىزىپ قويۇلغان دەپتەر ـ كىتابلىرى ئارىسىدىن مەشھۇر قىرغىز يازغۇچىسى چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ «قىيامەت» رومانىنى قولىغا ئالدى. بۇ كىتابنى مەكتەپ كۈتۈپخانىسىدىن ئارىيەت ئەكەلگەنىدى. ئۇ رومانىنىڭ تۇنۇگۈن ئوقۇپ قاتلاپ قويغان يېرىنى تاپتى ـ دە، ئوقۇشقا باشلىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا رومانىدىكى دەهشەتلىك كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىدا نامايان بولدى. خەيرىنسا ئىنتىك ئانىسىغا قارىدى. ئانا بەخىرامان ئۆخلاپ ياتاتتى. خەيرىنسا تەتىلگە كەلگەندىن بېرى ئانىسىنىڭ ئارامىدا ئۆخلاپ يېتىپ ئۆخلىغانلىقىنى تۇنجى كۆرۈشى ئىدى.

ئىشىك بوشقىنا چېكىلدى. خەيرىنسا قولىدىكى كىتابنى سامان تەكىيىنىڭ ئۈستىدە قويۇپ ئىشىكنى ئاچتى. ئىشىك ئالدىدا سومكا كۆتۈرگەن توختىروزى قاراپ تۇراتتى. خەيرىنسانىڭ كۆزلىرىدىن نەپرەت ئۇچقۇنى چاچرىدى. چىرايى تاتىرىپ، چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى. ئەمما، شۇ مىنۇت ئىچىدە «نېمىلا بولمىسۇن ئۆيگە كەلگەن مېھمان ئەمەسمۇ» دېگەن پىكىر خىيالىدىن كەچكەندە، چىرايى ئاستا ـ ئاستا ئېچىلدى.

ـــ نېمىدەپ كەلدىڭىز؟

ـــ ئانىڭىزنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ...

خەيرىنسانىڭ كۆڭلى ئۇللىدە يورۇپ كەتتى. ئۇ توختىروزىنىڭ جانجان ئانىسىنى يوقلاپ كەلگەنلىكىدىن خۇشال بولغانىدى. گەرچە ئۇ ئۆتكەندىكى قارىلىق ماجىراسىدىن كېيىن توختىروزىدىن قاتتىق رەنجىپ يۈرگەن بولسىمۇ، قەلبىنىڭ يوشۇرۇن بىر بۇلۇڭىدا توختىروزىغا ئورۇن بارلىقىنى، ئۇنى يەنىلا سېغىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. لېكىن ئۇ مۇشۇ نازۇك تۇيغۇلارنى توختىروزىنىڭ سېزىپ قېلىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەيتتى. ئۇ ئامال بار توختىروزىنىڭ ئالدىدا ئوچۇق چىراي ئاچماسلىق قارارىغا كەلدى.

ـــ ئانىڭىز نېمە كېسەلكەن؟ ـــ دېدى توختىروزى پىيالىدىكى چايدىن بىر ئوتلاپ.

ـــ تازا ئېغىر ئەمەس... ـــ خەيرىنسا توڭلا جاۋاب بەردى.

ـــ قورقىلا كېلىپ قالدىم، خەيرىنسا، ـــ توختىروزى سومكىدىكى ئالما، كونسېرۋا... قاتارلىق نازۇ نېمەتلەرنى داستىخانغا تىزدى.

ـــ ئاۋارە بولمىغان بولسىڭىزمۇ بولاتتى.

ئۇلار يەنە جىم بولۇپ قېلىشتى. لېكىن، ئاشۇ جىمجىتلىق

ئىچىدە بىر ـ بىرىنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىشكە ئۇرۇنغاندەك كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ماڭلاپ قارىشاتتى.

ـ ئۆتكەنكى ئىشتا مەن ئەيىبلىك، خەيرىنسا، ـ دېدى توختىروزى پەس ئاۋازدا.

ـ بولدى، بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغۇم يوق. بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز ئۇنداق خىيالدا بولماڭ.

خەيرىنسا ئېغىزىدا شۇنداق دېگىنى بىلەن كۆڭلىدە توختىروزىنىڭ ئۆزىنى ئونتۇمىغانلىقىدىن، ئۆزىنى قوغلىشىۋاتقانلىقىدىن خۇشال ئىدى. «بىر قىز ئۇچۇن دۇنيادا ئۆزۈڭ ياخشى كۆرگەن يىگىتنىڭ سېنى قوغلىشىشىدىنمۇ ئارتۇق بەخت بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ راستىنى دېگەندە مەنمۇ سېنى ياخشى كۆرىمەن. ئەمما ھازىر تېخى ۋاقتى ئەمەس» دەپ ئويلايتتى خەيرىنسا.

ـ مەن قايتاي، ـ توختىروزى ئاستا ئورنىدىن تۇردى.

ـ بىرەەم ئولتۇرۇڭە، تاماق ئېتىپ بېرەي، ـ دېدى خەيرىنسا. ئەمما بۇ گەپنى ئالدىراپ دېگەنلىكىدىن سەل پۇشايمان قىلدى.

ـ رەھمەت، تامىقىڭىزنى يېگىلى يەنە كېلەرمەن.

خەيرىنسا توختىروزىنى ئۇزىتىپ قويۇپ، يەنە كىتابنى قولىغا ئالدى. ئەمما بۇ قېتىم ئۇنىڭ كاللىسىغا ھېچ نەرسە كىرمىدى. خىيالىدا توختىروزىنىڭ «تامىقىڭىزنى يېگىلى يەنە كېلەرمەن» دېگەن گېپىلا ھۆكۈمران ئىدى. خەيرىنسا داستىخاندىكى ئالمىدىن بىرنى ئېلىپ يۇزىگە تەگكۈزدى. قىپقىزىل ئالما ئونىڭغا خۇددى توختىروزىنىڭ ساپ، سەمىمىي مۇھەببەتكە تولغان ئوتلۇق يۈرىكىدەك تۇيۇلاتتى.

ـ قازانىنىڭ تۇزىنى تېتىپ بېرىڭا، ئانا، ـ خەيرىنسا پورۇقلاپ قاينىۋاتقان قازاندىن كىچىككىنە چامغۇر شورپىسىنى ئېلىپ ئانىسىغا ئۇزاتتى.

ـــ سىزمۇ تېتىيالايتتىڭىزغۇ، ـــ دېدى نۇرنىساخان ئاچا قىزنىڭ قولىدىن قوشۇقنى ئېلىۋېتىپ.

ـــ ھېچ بىلمەيۋاتىمەن.

خەيرىنسا يالغان سۆزلىگەنىدى. ئۇ قازاننىڭ تۈزىنى تېتىيالمىغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، ئانىسىنىڭ روھىنى كۆتۈرۈلۈپ قالارمىكىن دەپ شۇنداق قىلىۋاتاتتى.

ـــ تېتىپتۇ، ـــ دېدى ئانا ئاغزىنى سۈت ئەمگەن بوۋاقتەك مىلىچلىتىپ.

خەيرىنسا قوناق خېمىرى يۇغۇرۇلغان داسنى سۈپىنىڭ لېۋىگە قويۇۋېلىپ، قازانغا شۇڭغۇتماق تاشلاشقا باشلىغاندا، تۆمۈر ئاكا بىلەن قاما دوپپىلىق، بۇرنى سەل پاناقراق بىر كىشى كىرىپ كەلدى. ئۇ مۇشۇ كەنتتىكى تېۋىپ ئوسمان قارىم ئىدى. ئوسمان قارىمنىڭ ئۆيى ئوق يولىنىڭ بويىدا بولۇپ، مەھەللىدە بىتاب بولۇپ قالغانلارنىڭ تولىسى ئالدى بىلەن ئوسمان قارىمغا كۆرۈنەتتى ـ دە، ئۇنىڭ خام قەغەزگە ئوراپ بەرگەن قاپقارا كومىلاچ دورىسىنى يەپلا ياخشىلىنىپ كېتەتتى. قىسقىسى، ئوسمان قارىمنىڭ مۇشۇ مەھەللىلىك بولغىنى ھۆكۈمەتنىڭ دوختۇرخانىسىغا پۇل چىقىشتۇرالمايدىغان نامرات دېھقانلار ئۈچۈن كاتتا ئامەت ھېسابلىناتتى.

ئوسمان قارىم نېپىز قولياغلىقىنى ئالىقىنىغا قويۇپ نۇرنىساخاننىڭ تومۇرىنى تۇتتى. ئۇ شۇ ھالەتتە قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ بىرەدەم ئولتۇرغاندىن كېيىن تەكشۈرۈشنى باشقا نۇقتىغا يۆتكىدى.

ـــ تىللىرىنى چىقارسىلا.

نۇرنىساخان ئاچا ئاغزىنى يوغان ئېچىپ سارغايغان چىشلىرى ئارىسىدىن ئاپئاق گەز باغلاپ كەتكەن تىلىنى ئۇزۇن سوزۇپ كۆرسەتتى.

ـــ كەم قۇۋۇەتلىكتىن بوپتۇ، ـــ قارىم بېشىنى ئىككى

يانغا مەيۇسقىنا چايقاپ قويۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ ماڭا بالا قوشۇپ قويسىلا، مېنىڭ ئۆيۈمدە ئىككى تومۇز كۆرگەن كونا گۇلقەنت بار. شۇنىڭدىن ئاز ـ ئازدىن يەپ بەرسە ئىنشائاللا ياخشىلىنىپ كېتىدۇ.

ــ مەن ئۆزۈم بىرگە باراي، قارىم، ــ دېدى تۆمۈر ئاكا بىر خىل ھۆرمەت تۇيغۇسى بىلەن.

ــ جۇرىسلە ئەمىسە، ــ قارىم ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى.

ــ بىرەيلى ئولتۇرسىلا قارىم، تاماق پىشسۇن.

ــ بۇ يېمىگەن ئۆڭ ئەمەس، تۆمۈر ئاخۇن، يەنە بىر يەرگە كېسەل كۆرگىلى بارماقچى ئىدىم. لەۋزىمگە ئەمەل قىلمىسام بولماس.

ئوسمان قارىمنىڭ بەرگەن دورىسى نۇرنىساخان ئاچىنىڭ كېسىلىگە خېلى تېز مەنپەئەت قىلدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئۇسسۇزلۇقى پەسەيىپ، يېرىم چىنە تاماقنى يەپ بولالايدىغان، باشقىلار قولتۇقىدىن يۆلىمىسىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ تاھارەتكە چىقالايدىغان بولدى. يۆتەلمۇ بۇرۇنقىدەك قاتتىق تۇتمايتتى.

خەيرىنسانىڭ تەتىلگە كەلگىنىگە بىرەر ئايدىن ئاشتى. ئۇ بۇ ۋاقىتنى ئانىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزدى. نۇرنىساخان ئاچىنىڭ ساقىيىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشى خەيرىنسا ئۈچۈن كاتتا بىر خۇشاللىق ئىدى. ئۇنىڭ ئوقۇيدىغان كىتابلىرى تۇگىگەنسېرى ساۋاقداشلىرىنى ئويلايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ تولىراق توختىروزى بىلەن باھارنى ئويلايتتى. باھار گەرچە ئۇنىڭغا ئانچە ۋاي دەپ كەتمىسىمۇ يەنىلا ساۋاقداش ـ دە.

ــ مەن باھارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كېلەيمىكىن، ئانا، ــ ھاۋا ئوچۇق بىر كۈنى خەيرىنسا ئانىسىدىن ئىجازەت سورىدى.

ــ بېرىپ كېلىڭ، بالام. مەكتەپتىن كەلگەندىن بېرى

ئۆيده ئولتۇرۇپ زېرىكىپمۇ قالغانسىز.

خەيرىنسا پىيادە يۇرۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى. خەيرىنسا بىر دەم ماڭغاندىن كېيىن جاڭگاللىققا چىقتى. جاڭگالنىڭ بىر تەرىپىدە تەكشى مۇزلۇق بولۇپ مەھەللىدىكى ئۇششاق بالىلارنىڭ ھەممىسى مەشغۇلاتقا توپلىشىۋالغانىدى. ئۇلارنىڭ بەزىسى مۇز تېيىلىپ ئويناسا، بەزىسى كاڭكى ئوينايتتى، بەزىسى قامچا بىلەن ۋاسىلدىتىپ ئۇرۇپ نۇر چۆرگىلىتىپ ئويناماقتا ئىدى. خەيرىنسا ئاشۇ بالىلار ئارىسىدىن ئىنىسى باقىنى تونۇدى. باقى كاڭكا ئۇستىدە يۆگۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئۇياق - بۇياققا غۇيۇلداپ يۇرەتتى. خەيرىنسا بۇ غەمسىز بالىلارغا قىزغىنلىق كېتىۋاتقاندا، قاغىنىڭ ئەنسىز قاقىلدىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. خەيرىنسا ئاسمانغا قارىدى. پاھ، نېمىدېگەن كۆپ قاغىلار بۇ، سان - ساناقسىز قاغىلار خەيرىنسانىڭ بېشى ئۈستىدە ئۇچۇپ يۇرۇشەتتى. ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۇزۇن قاناتلىرىنى ئاستا سىلكىپ ئۇزسە، بەزىسى ئەتراپىدىكى ھەمراھلىرىنى چوقۇلاش ئۈچۈن تاشلىناتتى. قاغىلار توپىنىڭ بېشى نەدە، ئايىغى نەدە بۇنى بىلىپ بولمايتتى. بىرى بىر تەرەپكە ئۇچسا، يەنە بىرى بىر باشقا ياققا ئۇچاتتى. ئىشقىلىپ ئۇلارنىڭ سانى يوقتەك، مەنزىلى نائېنىقتەك كۆرۈنەتتى.

خەيرىنسا ئاشۇ ئەركىن جانىۋارلارنىڭ بوشلۇقتىكى ئۇچۇشلىرىنى تاماشا قىلغاچ، باھارنىڭ ئۆيى جايلاشقان كوچىغا كېلىپ قالدى. بۇ يەردە ئەھۋال باشقىچە ئىدى. باھارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدا خۇددى ئاسمان قەھرىدە لەرزان ئۇچۇشۇپ يۈرگەن قاغىلاردەك بىر توپ ئادەم تۇراتتى. خەيرىنسانىڭ يۈرىكى چىم قىلىپ قالدى. «باھارنىڭ ئۆيىدە نېمە ئىش يۈز بەرگەندۇ؟» خەيرىنسا ئادەملەر توپى ئارىسىغا كېلىپ قاراپ باقتى. باھارنىڭ ئاكىسى مەڭلىك بىر تۇپ تېرەكنى قۇچاقلاپ

زوك ئولتۇراتتى. ئۇ سوغۇقتىن تىترەيتتى. كۇل رەڭ چاپانىنىڭ ياقىسى تىك كۆتۈرۈپ قويۇلغانىدى. خەيرىنسا كۆزلىرىگە ئىشەنمىگەندەك يەنە بىر نۆۋەت قارىدى. مەڭلىككە تېرەكنى مەھكەم قۇچاقلىتىپ قولىغا كويزا سېلىنغانىدى. بۇرۇنىنىڭ ئۇچىدا ساڭگىلاپ قالغان مارجاندەك سۇ تامچىسى يالتىرايتتى. ئۇنىڭ يېنىدا يىگىرمە دېيۇملىق رەڭلىك تېلېۋىزور بىر پارچە گۈللۈك كىگىزگە ئوراپ شوينا بىلەن تېڭىلغان ھالەتتە تۇراتتى. ئوتتۇرا ياشلاردىكى يادا ئاغۇ ساقچى ئۇنىڭ ئىككى قەدەم نېرىسىدا پۇرقىرىتىپ تاماكا چېكىۋاتاتتى. شۇ ئارىدا ياش بىر ساقچى ئادەملەر توپىنىڭ نېرىسىدا تۇرغان ئۇچ چاقلىق موتسىكلىتنى ئوت ئالدۇردى. ئوتتۇرا ياشلىق ساقچى مەڭلىكنى تېرەكتىن ئاجرىتىپ موتسىكلىتقا ئولتۇرغۇزدى ـ دە، تېلېۋىزورنى ئۇنىڭ قۇچىقىغا ئېلىپ بەردى. مەڭلىك كويزا ۋالىلداپ تۇرغان قوللىرىدا تېلېۋىزورنىڭ ئۇستىدىن بېسىپ ئولتۇراتتى. موتسىكلىت گۈرۈلدەپ يۇرۇپ كەتتى. ئادەملەر بىر ـ بىرلەپ تارقاشتى. ئۇلار كېتىۋېتىپ ھەر قىسما گەپلەرنى قىلىشاتتى.

ـــ خوپ بولدى، ئوغرى دېگەنىنىڭ جاجىسىنى ئاشۇنداق بەرسە بولىدۇ.

ـــ توۋا دېسىلە، سىلىنىڭمۇ بالىلىرى بارغۇ، ھەرگىز سۆز قويمايدىغان ئىش.

خەيرىنسا چاندۇرمىغان، بىلمىگەن قىياپەتتە باھارنىڭ ئۆيىگە كىردى. ئۆي ئىچى پاراكەندە، نەرسە ـ كېرەكلەر ئوخشەي ـ توخشەي قىلىۋېتىلگەنىدى. باھارنىڭ ئانىسى نىيازخان ساندۇقىغا يۆلىنىپ بىر قولىنى يانغا تاشلاپ، بىر قولىنى تىزىغا قويۇپ خۇددى قېتىپ قالغاندەك ئولتۇراتتى. باھارمۇ سۇپىنىڭ بۇرجىكىدە پۈتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ يىغلىماقتا ئىدى. خەيرىنسانىڭ كىرگىنىنى باھار سەزمىدى، نىيازخان سەزدىمۇ،

ياكى سەزسىمۇ سەزمىگەنگە سېلىۋالدىمۇ ئىشقىلىپ قاراپ قويمىدى. خەيرىنسا ئارقىسىغا يانغىنچە چىقىپ كېتىشنى ئويلىدىيۇ، ئۇنداق قىلمىدى. ساۋاقدىشى يامان كۇنگە قالغاندا بىرەر ئېغىز تەسەللى بەرمەيلا كېتىپ قېلىش تاش يۈرەكلىك ئەمەسمۇ.

ــ باھار! ــ خەيرىنسا باھارنىڭ بىلىكىنى تۇتتى.

باھار چۆچۈپ ئالىقىنىنى يۇزىدىن ئالدى. ئۇنىڭ ئالدىدا باشقا كىشى ئەمەس، دەل ئۆزى كۆزگە ئىلماي يۇرگەن خەيرىنسا قاراپ تۇراتتى. باھار ئۇن سېلىپ يىغلۇۋەتتى.

ــ نېمە بولدى، ئاداش؟

ــ ئاكام باشقىلارنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ... ــ باھار خەيرىنسانىڭ بوينىغا ئېسىلدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي ئېسىدەپ سىلكىنىپ يىغلاپ كەتتى.

ــ يىغلىما، ئاداش، ــ دېدى خەيرىنسا باھارنىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ــ ھەممە ئىش ئايدىڭلىشىدۇ.

ــ ئەمدى مەن بۇ يۇرتتا يۈزۈمنى نەگە قويارمەن؟ ــ دېدى نىيازخان بىر ياندىن قوپۇپ، ــ ئۇرۇق ئەجداد‌ىمىزدىن ئۇنداق قولى قىنىق ئادەم يوق ئىدى. بۇ كاپىرنىڭ بالىسىنى قايسى شەيتان ئازدۇرغاندۇ ئەمدى.

ــ ھېچقىسى يوق، ئاچا، ــ دېدى باھار نىيازخاننىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ــ بولغۇلۇق بوپتۇ، كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسلا.

ــ ئەمدى مەن مەكتەپكە نېمە دەپ بارارمەن؟ ــ باھار يەنە يىغلاپ تاشلىدى.

ــ خاتىرجەم بول. بۇ ئىشلارنى مەكتەپتىكى بالىلار ئۇقمايلا قالىدۇ.

ــ جېنىم ئاداش، ــ دېدى باھار خەيرىنساغا يېلىنىپ، ــ مەن سەندىن خۇش بولاي، بۇ ئىشنى ئاغزىڭدىن چىقىرىپ سالمىغىن.

ـــ ماڭا ئىشەنگىن، باھار، مەن مۇنداق گەپلەرنى دەپ يۈرمەيمەن.

ـــ بالا دېگەننىڭ ئۇزنىسى تۇغقۇلۇقكەن، ـــ دېدى نىيازخان، ـــ خۇي ـ پەيلىنى تۇغقىلى بولمايدىكەن، ئۇنداق پوقىنى يەپ سالار دەپ ھەرگىز ئويلىماپتىمەن. ئادىشىڭىزنىڭ يۈزىنى ئاياپ قېلىڭ، بالام، بۇ گەپلەرنى مەكتەپتە ھەرگىز دەپ يۈرمەڭ. تۆمۈر ئاخۇن ئاكاملار بىلەن ئەزەلدىن كۆڭلىمىز يېقىن ئىدى. ئەمدى باھار بىلەن بىر يەردە ئوقۇۋاتسىلەر، سىزدىن خۇش بولايلى، بالام.

ـــ خاتىرجەم بولسىلا، نىيازخان ئاچا، مېنىڭ مىجەزىمنى باھار ئوبدان بىلىدۇ، مەن باھارغا يامانلىق قىلمايمەن.

خەيرىنسا باھارنىڭ يېنىدا ئۇزاق ئولتۇرمايلا ئۆيىگە قايتتى.

سەككىزىنچى باب

تاشتەك قېتىپ ياتقان قارا تۇپراق ئېرىپ، ئېرىق بويلىرىدا چىم ـ قىياقلار ئاجايىپ بىر خىل سېھرىي قۇدرەت بىلەن بىخلىنىپ چىقىشقا باشلىدى. مانا بۇ ئۇلۇغ تەبىئەتنىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان مېھىر ـ مۇھەببىتىنىڭ ئىپادىلىنىشى ئىدى. شۇنىڭغا يارىشا باھارنىڭ خەيرىنساغا بولغان پوزىتسىيىسىدىمۇ قىزغىن مېھىر ـ مۇھەببەت ئىپادىلىنىدىغان بولدى. باھار ئەمدى بۇرۇنقىدەك شەرۋانىنىڭ دېپىنى چالماي خەيرىنسا بىلەن ھال ـ مۇڭ بولىشاتتى. خەيرىنسا ياتاقتا كەلسىمۇ، سىنىپتا بارسىمۇ بىللە ئىدى. بىرەرسى خەيرىنسانىڭ ئارقىسىدىن غەيۋەت قىلغۇدەك بولسا، تەڭ بولۇشۇپ بەرمەي رەددىيە بېرەتتى. خەيرىنسا ئۆزىگە كەلگەن تازىلىق نۆۋىتىدە سۈپۈرگىنى قولىغا ئالسا، باھار بىر ياندىن قوپۇپ چېلەك ياكى

داسنی ئالاتتی. هەتتا ئاشخانىلاردا تاماق ئېلىشقىمۇ يارەملىشەتتى. بۇنداق دوستلۇق خەيرىنسانىڭ تۇرمۇشىغا ئۇزاقتىن بېرى ھەمراھ بولۇپ كەلگەن ياتسىراش، غېرىبسىنىش، ھەسرەت چېكىشلەرگە خاتىمە بېرىپ بىر خىل خاتىرجەملىك، كۆڭۈل ئازادىلىكى بەخش ئەتتى.

خەيرىنسا يول بويىدىكى تاش ئورۇندۇقتا مەسىر يازغۇچىسى ئېھسان ئابدۇقۇددۇسنىڭ «يىگىت دېگەن شۇنداق بولسا» ناملىق رومانىنى ئوقۇپ ئولتۇراتتى. ئوقۇتۇش بىناسىدىن ئائىلىلەر قورۇسى تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقان ئوتتۇرا بوي، كۆزەينەكلىك ئوقۇتقۇچى ئۇنىڭ ئالدىدا توختىدى.

ـــ سىز قايسى سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىسى؟

ـــ باغۋەنچىلىك 98 ـ يىللىق سىنىپنىڭ، ـــ خەيرىنسا ئورنىدىن تۇرۇپ مۇلايىملىق بىلەن جاۋاب بەردى.

ـــ ئوقۇۋاتقىنىڭىز قايسى كىتاب؟

ـــ رومان، ـــ خەيرىنسا كىتابنى مۇئەللىمگە ئۇزاتتى.

ـــ نېمە ئۈچۈن كەسپىي كىتاب ئوقۇماي رومان ئوقۇيسىز؟

ـــ . . .

ـــ ھەر كۈنى مەشەدە كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرسىڭىز ناھايىتى تىرىشچان بالىكەن دەپتىمەن. ئەسلىدە سىز ئۆگىنىش قىلماي، رومان كىتابلارنى ئوقۇپ ئولتۇرۇپتىكەنسىزدە.

خەيرىنسا مۇئەللىمنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئانچىرالماي ئاغزىغا قارىپلا قالدى.

ـــ مانا تېخى يىگىت توغرىسىدىكى كىتابكەن، ـــ مۇئەللىم تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ سۆزلەپ كەتتى، ـــ نېمانچە قىزىقىپ ئوقۇيدىكىن دېسەم، ئەسلى سىزنىڭ قىزىققىنىڭىز كىتاب ئەمەس، يىگىتكەن ـ دە.

ـــ مۇئەللىم، بۇ.

— مانا بۇ مەكتىپىمىزدە ئوقۇغۇچىلارغا ئىدىيىۋى خىزمەتنىڭ ئوبدان ئىشلەنمىگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى. قىزلار هېلىمتىن يىگىت غېمىگە چۈشسە، ئوقۇغۇچىلار بۆلۈمىدىكىلەر نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ؟ سىنىپ مۇدىرلىرى نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ؟

— بۇ كىتابتا باشقا گەپ يوق، مۇئەللىم.

— قويۇڭ ئۇنداق گېپىڭىزنى، سىز هەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزىڭىزنى ئاقلىيالمايسىز. مەخسۇس يىگىت توغرىسىدا يېزىلغان كىتابتا نېمە گەپ بارلىقىنى، سىزنىڭ نېمە ۋەجىدىن مۇشۇ كىتابنى تاللاپ ئوقۇغانلىقىڭىزنى مەن بىلمەمدىم؟

— مەندە باشقا مەقسەت يوق، مۇئەللىم.

— باشقا مەقسەت بولمىسا، نېمە ئۈچۈن باغۋەنچىلىك توغرىسىدىكى كىتابلارنى ئوقۇمايسىز؟ باغۋەنچىلىك كەسپىنىڭ بالىلىرى «مېۋە سورتلىرىنى يېڭىلاش»، «ئالمىغا قۇرت چۈشۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش» دېگەندەك كىتابلارنى ئوقۇسا، ماشىنىسازلىق سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى «تراكتور رېمونت قىلىش» توغرىسىدىكى كىتابلارنى ئوقۇسا، مانا بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ باشقا مەقسىتى يوق دېگىلى بولىدۇ. باغۋەنچىلىك سىنىپىنىڭ بالىسى تۇرۇپ «يىگىت» دېگەندەك كىتابلارنى ئوقۇسا، ئۇنىڭدا باشقا مەقسەت يوق دېگىلى بولامدۇ؟ سىزنىڭ بۇ كىتابىڭىز مۇسادىرە قىلىنىدى.

— بۇ مېنىڭ كىتابىم ئەمەس، مۇئەللىم، — دېدى خەيرىنسا كىتابنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ماڭغان ئوقۇنقۇچىنىڭ ئارقىسىدىن.

— سىزنىڭ بولماي كىمنىڭ؟ — مۇئەللىم ئارقىسىغا شارتتىدە بۇرۇلۇپ چوڭ - چوڭ قەدەملەر بىلەن خەيرىنسانىڭ ئالدىغا كەلدى.

— مەكتەپ كۇتۇپخانىسىدىن ئارىيەت ئالغان، — دېدى

خەيرىنسا سەل قورقۇمسىراپ.

— مەكتەپ كۇتۇپخانىسىنىڭ؟! — ئوقۇنقۇچىنىڭ ئاق ئەينەك بىلەن توسۇلغان كۆزلىرى چاناقتا پاتمايلا قالدى، — مەكتەپ كۇتۇپخانىسىدىمۇ مۇشۇنداق كىتابلار بارمۇ؟

— بار.

— يىگىت توغرىسىدىكى كىتابلارنى قىزلارغا بەرگىنىنى قارىمامدىغان ئۇ كالۋالارنىڭ. شۇنچە چوڭ كىتابخانىدىن قىزلارغا ئۆز لايىقىدا بىرەر كىتاب تېپىلماپتىمۇ؟ ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا نېمە ئۈچۈن مۇھەببەت باغلايدىغان ئىشلار كۆپكىن دېسەم، كۇتۇپخانىدىكىلەر كىتابنى نامۇۋاپىق تارقىتىپ يامان تەسىر پەيدا قىلغان گەپكەن ـ ده.

مۇئەللىم غودۇڭشىغاچ تېز ـ تېز يۈرۈپ كەتتى. نېمە قىلارىنى بىلمىگەن خەيرىنسا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپلا قالغانىدى. ئوقۇنقۇچى قاتار كەتكەن ئۆيلەرنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ ئۆز ئۆيىنىڭ ئالدىغا بارغاندا، بىرەر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك شارتتىدە ئارقىسىغا بۇرۇلدى ـ ده، يېنىپ كېلىپ باشتىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇ مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ئۆيى ئىدى.

— خەيرىنسا، خۇش خەۋەر!

خەيرىنسا ئارقىسىغا قارىدى. باھار ناھايىتى خۇشال ھالدا يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى.

— نېمە خۇش خەۋەر؟

— سەن مۇكاپاتلىنىدىكەنسەن.

— مۇكاپات.

— ھەئە، سەن ئەلاچى چىقىپسەن.

— راستمۇ؟

— راست. ياتاقتىكى بالىلارنىڭ ھەممىسى شۇ گەپنى قىلىشىۋاتىدۇ.

خەيرىنسا خۇشاللىقىنى باسالمايلا قالدى. ئۇنىڭ كۆز

ئالدىدىن بىر بولاق پۇل ئۇياقتىن - بۇياقتا ئۇچۇشقىلى تۇردى.

— خانىم ئۆيىدە بارمىدۇ؟

— بار ئوخشايدۇ، باشقىلارمۇ بۇ گەپنى خانىمنىڭ ئۆيىدە ئاڭلاپ كەپتۇ.

— ماڭە، بېرىپ كېلەيلى.

— جۇر ئەمىسە، خانىمنىڭ ئۆز ئېغىزىدىن ئاڭلىمىساڭ كۆڭلۈڭ تىنمايدىغان ئوخشايدۇ.

ساياھەت مۇئەللىم ئاپتاپقا سېلىنغان يوتقان - كۆرپىلەرنى يىغىشتۇرۇۋاتاندا، خەيرىنسا بىلەن باھار ئىشكىنى قىيا ئېچىپ ھويلىغا كىردى.

— كېلىڭ، خەيرىنسا، — دېدى ساياھەت مۇئەللىم سېرىق چاقماق رەختتە ئەستەرلەنگەن كۆرپىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ، — سىزنى تەبرىكلەيمەن.

خەيرىنسا بىلەن باھار سىمدا قالغان يوتقان - كۆرپىلەرنى ئاجرىتىپ ئېلىپ ئۆيگە ئەكىرىشىپ بەردى.

— ئۇچىنچى دەرىجىلىك ئەلاچى بوپسىز، — دېدى مۇئەللىمە قولىدىكى كۆرپىنى كارىۋاتقا تىزغاچ، — يەتمىش كوي ئالىدىكەنسىز. ناۋادا بىرىنچى بولالىغان بولسىڭىز، بىر يۈز ئەللىك كوي ئالالايتتىڭىز.

خەيرىنسا لېۋىنى بوشقىنا چىشلەپ قويدى. بىردەمنىڭ ئىچىدىلا ئۇنىڭ كۆڭۈل غەشلىكى شادلىققا ئايلانغانىدى.

يەتمىش يۈەننىڭ خۇشاللىقى خەيرىنسانى كېچىچە ئۇخلاتمىدى. «بىر قۇر كىيىم ئالسام نەچچە پۇلغا كېلەر، باھار ئۆتكەندە ئالغان كىيىمىنى قىرىق كوي دېگەندەك قىلغان، قىرىق كويغا كىيىم ئالسام يەنە ئوتتۇز كوي قالىدۇ. ئۇنىڭغا بىر دانە سۆرىمە كەش، چىش پاستىسى، چىش چوتكىسى. . . ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ نەرسە ئالماسلىق كېرەك. بىرەر ھەپتە ئۆيدىكىلەردىن پۇل ئالماي جان باقسام ئاتا - ئانام چوقۇم خۇش

بولىدۇ. شەرۋانە دېگەن دوقا پېشانە مېنىڭمۇ يېڭى كىيىم كىيەلەيدىغانلىقىمنى بىلىپ قويسۇن. رەڭگىنى قانداقتىن تاللىسام بولار؟ باھارنىڭ كىيىمىنىڭغۇ نەرقى يامان ئەمەسكەن. بىراق، ياۋا ئۆردەكنىڭ قانىتىدەك ئالمچىپار يەرلىرى سەل چاكىنىراقكەن...

خەيرىنسا ئەنە شۇنداق خىياللار بىلەن ئۇخلاپ قالدى.

بىرەر ئايدەك ۋاقىت تىپتىنچلا ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا خەيرىنسانىڭ تۇرمۇشىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىدى. بۇرۇنقىدەك دەرس ئوقۇش، ھەپتە ئاخىرىدا ئۆيگە قايتىش، كەچلىك مۇزاكىرىلەردە قاقشاپ كۆزى قېيمىغان ھالدا ھەر خىل ئالۋان - سىلىقلار ئۈچۈن پۇل تۆلەش... بۇلار خەيرىنسا ئۈچۈن يېڭى ئىش ئەمەس ئىدى.

مەۋسۇم ئوتتۇرىلاشقاندا، خەيرىنسانىڭ تېنىدە يۇز بەرگەن يېڭى بىر ئالامەت ئۆزىنى كۆرسەتكىلى تۇردى. خەيرىنسانىڭ بۇ ئۆزگىرىشلەرنى سەزگىنىگە بىرەر ھەپتىدەك بولغانىدى. بۇ ئۆزگىرىش دەممۇ دەم روشەنلەشكىلى تۇردى. ئۇنىڭ بېشى توختىماي ئاغرىيدىغان بولۇپ قالغانىدى. كۆزى ئۇيقۇغا بارغان ھامان باش - ئاخىرى يوق قالايمىقان چۈشلەرنى كۆرەتتى. ئەمما، ئويغانغاندا بىرنىمۇ ئەسلىيەلمەيتتى. پۈت - قوللىرى ماغدۇرسىز ئىدى. تۇرۇپ - تۇرۇپ كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلاتتى. بېشى قېيىپ يىقىلىپ چۈشەتتى. بۇرۇن بىر نۆۋەت ئاڭلاپلا شۇنداق ئېنىق ئەستە قالدۇرالايدىغان دەرسلەرنى ئەمدى قايتا - قايتا ئاڭلاپمۇ، كونسپېكنى نەچچە نۆۋەت ئوقۇپمۇ ئەستە قالدۇرالمايتتى. ئۇ ئۆگىنەلمىگەنسېرى جىددىيلىشىپ قولىدىن كونسپېكت چۈشمەيدىغان بولدى. قانچە جىددىيلەشكەنسېرى بېشى شۇنچە بەك ئاغرىيتتى. مۇنبەردىكى ئوقۇتقۇچى ئۇنىڭغا غۇۋا كۆرۈنۈپ، ئاۋازى يىراقلاردىن كېلىۋاتقاندەك ئاڭلىنىتتى. باسقۇچلۇق سىناقتىن كېيىن بۇ ئىش سىنىپتىكى بارلىق

بالىلارنىڭ دىققىتىنى تارتتى. ئۇلار خەيرىنسا ھەققىدە خىلمۇ خىل قىياسلارنى قىلىشاتتى.

ـــ كىتابنى تولا ئوقۇپ مېڭىسى ھېرىپ قاپتۇ.

ـــ ياقەي، مۇھەببەت قاينىمىغا شۇڭغۇپ كەتكەن گەپ، ـــ دەيتتى شەرۋانە ھەممىدىن بەكرەك جاۋىلداپ، ـــ ئالدىنقى مەۋسۇمدىكى قارلىقنىڭ تەسىرى. ئولتۇرسا ـ قوپسا ئاشۇ «قارلىق»نى ئويلاپ دەرس كاللىسىغا چوشمىگەن گەپ.

خەيرىنساغا ياماشقان كېسەل ئاخىر ئۇنى يىقىتتى. ئۇ بەزىدە بېشىنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالماي چىشلىرىنى كاراسلىتىپ، باشلىرىغا ئۇرۇپ يىغلايتتى. باھار ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ تاھارەتكە ئېلىپ باراتتى. تامىقىنى ئەكېلىپ بېرەتتى. ئۇنىڭغا قىزىقارلىق گەپلەرنى قىلىپ بېرىپ كۆڭلىنى كۆتۈرۈشكە تىرىشاتتى. ئەمما، باھار دەرسكە چىقىپ كەتكەن ۋاقىتلاردا ئۇ يەنىلا يالغۇز قالاتتى. ۋاقىت تولىمۇ ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى. ئۇ يېتىشنىڭ، بولۇپمۇ مۇشۇنداق غېرىب بولۇپ يالغۇز يېتىشنىڭ ناھايىتى قىينىلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ تولا ھاللاردا تورۇسقا قاراپ يېتىپ خىيال سۈرەتتى. مەكتەپ ئىچىنى زىلزىلىگە سالىدىغان قوڭغۇراق ئاۋازىغا قاراپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرسكە كىرگىنىنى، دەرستىن چۈشكىنىنى پەرەز قىلاتتى. ھازىر نەچچىنچى سائەتلىك دەرس ئىكەنلىكىنى ھېسابلاپ، مۇنبەرده دەرس سۆزلەۋاتقان مۇئەللىمنىڭ ھالىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. تورۇپلا يەنە ئۇنىڭ خىيالى قۇمدەك چېچىلاتتى.

كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا ئېلىنغان خەيرىنسا ئىشىكنىڭ غارتىسىدە ئېچىلىشىدىن چۆچۈپ ئويغاندى. ياتاقتىكى قىزلار دەپتەر ـ كىتابلىرىنى قولتۇقلاپ كىرىشكەنىدى.

ـــ ۋاي ئانام، بۇ ياتاقنىڭ سەت پۇراپ كەتكىنىنى، ـــ دېدى ئالدىدا كىرگەن شەرۋانە چىرايىنى غورا يېگەندەك پۇرۇشتۇرۇپ، ـــ خۇددى ئۆلۈك ئېشەكنىڭ تاپىدەك پىخسىپ

كېتىپتۇ ئەمەسمۇ.

شەرۋانىنىڭ بۇنداق ئاچچىق گەپلەرنى قىلىشى تۇنجى قېتىم ئەمەس ئىدى. خەيرىنسا يېتىپ قالغاندىن بۇيان ئۇ پات - پات مۇشۇنداق گەپلەر بىلەن ئازار بېرەتتى. ئەمما باشقا قىزلار قاچا - قوموچلىرىنى تاراقشتىپ ساندۇقىنى جالاقشتىتىپ ئۆچمەنلىكىنى ئىپادىلىگەن بولسىمۇ ئوچۇق گەپ قىلمىغانىدى. بۇگۈن ئۇنداق بولمىدى، ھەممىسى شەرۋانىنىڭ گېپىگە ئۇلاپلا بىرنەچچە ئېغىزدىن قاتتىق گەپ قىلىۋېتىشتى.

— نېمە تاماق يەيسەن؟ — دېدى ياتاقتا ھەممىدىن كېيىن كىرگەن باھار سانداقنىڭ قۇلپىسىنى ئېچىۋېتىپ.

— نېمە تاماق بولسا بولىۋېرىدۇ.

— ۋۇي، يىغلاپسەنغۇ، نېمە بولدى؟

— ھېچنېمە، خانىمغا ئەھۋالىمنى دېدىڭمۇ؟

— بۇگۈن خانىمنى تاپالمىدىم، ئاداش، كەچتە ئۆيىگە بېرىپ دەي.

— مەن بۇ يەردە يېتىۋەرمەي ئۆيگە كېتەي، باھار. خانىمغا ئەھۋالىمنى تېزراق دېگىن.

— ماقۇل، بۇگۈن چىداپ تۇرغىن، ئاداش، ئەتە بىر گەپ بولۇپ قالار.

بىزەكنىڭ چىۋىنلار خەيرىنسانىڭ يۈز - كۆزلىرىگە قونۇۋېلىپ تاتلىق ئۇيقۇسىنى بۇزۇپ قويدى. ئۇ كۆزىنى ناھايىتى تەستە ئاچتى. ئاغزى خۇددى تېرەك شېخى چاينىغاندەك ئاچچىق بولۇپ كەتكەنىدى. دېرىزە قېيا ئوچۇق بولۇپ قىزىل دۇخاۋا پەردە بوشقىنا يەلپۇنەتتى. بىرنەچچە چۈمۈلە چىشلەپ ئونىڭ ئەتراپىدا ئايلىناتتى. ئۇ چىشىنى چىشلەپ ئوخدىسىغا ياتتى. دۇتار تەكەش قىلىنغان قايسىدۇر بىر ئەر ناخشىچىنىڭ ئېيتقان ناخشىسى يىراقلاردىن كېلىۋاتاتتى. ئونىڭ ئوي - خىياللىرى ناخشىغا مەركەزلىشىپ بېشىنىڭ ئاغرىقى قويۇپ

بەرگەندەك بولدى. لەرزان ناخشا ساداسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا گاھى تېپتىنچ كۆل سۈيىنى، گاھىدا كۆك بىلەن بوي تالاشقان قامەتلىك تاغلارنى، گاھىدا ياپيېشىل ئوتلاقلارنى كەلتۈرەتتى.

كارىدوردا ئاياغ تىۋىشى پەيدا بولدى ھەمدە بىر قىزنىڭ غىڭشىپ ناخشا ئېيتقان ئاۋازىمۇ ئاڭلاندى. نامەلۇم قىز قوشنا ياتاقنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ياتاققا كىردى. ئەمدى تاراق ـ تۇرۇق ئاياغ تىۋىشى قوشنا ياتاقتىن ئاڭلىنايتتى. يەنە بىر قىزمۇ كارىدورغا كىردى، بەلكىم بىر ئەمەس، بىرنەچچە بولسا كېرەك. ئاياغ تىۋىشى بىلەن تەڭ ئۇلارنىڭ پاراڭلاشقان ئاۋازى ياتاق كارىدورىنى بىر ئالدى. قوشنا ياتاقنىڭ ئىشىكى جاققىدە ئېتىلدى. كېيىن كىرگەن قىزلار خەيرىنسانىڭ ياتقىنىڭ ئالدىدىن كۇلۇشكەن پېتى ئۆتۈپ كەتتى.

«ئاھ، يارانقان ئىگەم؟ ھەممە پېشكەللىك ماڭا كېلەمدۇ. ماڭا سالمىغان مۇشۇ كېسىلىڭ قالغانمىدۇ. تەن ساغلاملىق دېگەن بەخت ئىدىغۇ، سەن ماڭا ئاشۇ بەختىنمۇ راۋا كۆرمىدىڭغۇ» خەيرىنسانىڭ كۆز ياشلىرى مەڭزىنى بويلاپ ئېقىپ ياستۇققا تامدى.

كارىدوردا يەنە ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى ۋە بارا ـ بارا يېقىنلىشىپ ياتاقنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى. خەيرىنسا بېشىنى ئاستا كۆتۈردى. باھار سائادەت مۇئەللىمنى باشلاپ كىرگەنىدى.

ـــ قانداقراق، خەيرىنسا؟ ـــ سائادەت مۇئەللىم كارىۋانقان يېقىن كېلىپ ئەھۋال سورىدى. خەيرىنسا سىنىپ مۇدىرىنىڭ گېپىگە سۆز بىلەن ئەمەس، كۆزى يېشى بىلەن جاۋاب بەردى.

ـــ ئۆيىڭىزگە بېرىپ داۋالىنىپ كېلىڭ، ـــ دېدى سائادەت مۇئەللىم، ـــ باھار سىزنى ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ قويسۇن.

خەيرىنسا ناھىيىگە بارىدىغان ئاپتوبۇستا ئولتۇرۇپ مۇزدەك تەرلەپ كەتتى. پۇت ـ قوللىرى ماجالسىز تىترەيتتى. تۇرۇپ ـ تۇرۇپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشاتتى. ئۇ ئەينەكنى ئارقىسىغا

سۇروپ سىرتقا قارىدى. بۇغدايغا سۇ تۇنقان تەلپەكلىك دېھقانلار پۇشقاقلىرىنى تىزىغچە تۇرۇۋېلىپ ئالدىراش يۇرۇشەتتى. يول بويىدىكى ئېرىقنىڭ سۇزۇك سۇيى ئۇيناقلاپ ئېقىپ باراتتى. خەيرىنسانىڭ سۇدىن ئوچۇملاپ ئىچىۋالغۇسى كەلدى. ئاپتوبۇس غۇيۇلداپ ئۆزۈپ بارماقتا ئىدى. ئاپتوبۇسنىڭ سۇرئىتى بىردىن ئاستىلاشتى. بەش ياشلاردىكى ئوغۇل بالا ئېرىق بويىدا ئۆرە تۇرۇپ سۇغا جورقىرىتىپ سىيىۋاتاتتى. كۆڭلى غەش بولغان خەيرىنسا ئاپتوبۇسنىڭ ئىچىگە قارىۋالدى.

ـــ چىرايىڭ بەك تاتىرىپ كېتىپتۇ، ئاداش، ـــ باھار ئۇنىڭ پېشانىسىنى تۇتتى، ـــ ئۆيگە بارغۇچە چىداشلىق بېرەلەرسەنمۇ؟

ـــ ئۇدۇل جەمە يولىغا بارايلى، دادام بەزىدە شۇ يەرگە شور سانقىلى چىقاتتى. بۇگۈنمۇ چىققان بولسا...

يېقىندىن بېرى تۆمۇر ئاكا جاڭگالدىن شور ئەكىلىپ ناھىيە بازىرىدا ساتىدىغان بىر ئىشنى تېپىۋالدى. ئۇ ھارۋىغا خالتا ـ خۇلتىلارنى تاشلاپ بىر كۈن جاڭگالغا ماڭسا، بىر كۈن بازارغا ماڭاتتى. شۇڭلىقتا شور تاتىلاپ يۇرۇپ قوللىرى چاك ـ چاك يېرىلىپ قاناپ كەتسىمۇ چىداشلىق بېرەتتى. ئۇنىڭدىن ياخشىراق بىرەر ئىشنى قىلىشقا قۇربى يەتمەيدىغان بۇ دېھقان ئوچۇن قولىغا پۇل كىرگەننىڭ ئۆزى غەنىيمەت ئىدى.

خەيرىنسا بىلەن باھار بىر ـ بىرىنى يۆلەشتۇرۇپ جەمە يولىغا كەلدى. بۇ يەرگە ناۋاي، قىلسلاپ، باققال، لەڭپۇڭچى... دېگەندەك ئۇششاق تىجارەتچىلەر كۆپ توپلاشقاچقا، ھەپتە ئارىلىقىدىكى كۈنلەردىمۇ شاۋقۇن ـ سۇرەنلىك ئىدى.

ـــ دادام، ـــ دېدى خەيرىنسا بىردىن روھلىنىپ.

ـــ قېنى؟

ـــ ئەنە ئاۋۇ قارا ئېشەك قوشۇلغان ھارۋا بىزنىڭ، دادام مەشەدە بارىكەن.

خەيرىنسا يول ياقىسىدىكى تۆۋرۈككە باغلانغان ئېشەك هارۋىسىغا يامىشىپ چىقتى ـ دە، داق شالنىڭ ئۈستىدە چوقالغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ بېشى توختىماي پىرقىرايتتى. ئەتراپتىكى ئادەملەر، دەل ـ دەرەخ، بىنا هەممىسى بىر گەۋدە بولۇپ پىرقىراپ كېتىۋاتاتتى.

تۆمۈر ئاكا خەيرىنسانى ئۇدۇل ئوسمان قارىمنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كىردى. ئوسمان قارىم دۆكىنىدا كۆزەينەكلىرى بۇرنىنىڭ ئۇچىغا ئىلدۇرۇۋېلىپ ئاللىكىملەردىن مىراس قالغان كونا كىتابلارنى ئوقۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ تۆمۈر ئاكىنى كۆرۈپ كىتابنى يايتى.

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، كەلسىلە، تۆمۈر ئاخۇن.

ـــ ماۋۇ بالامنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ قويسىلا، قارىم.

ئوسمان قارىم كۆزۈپ كەتكەن ئادىتى بويىچە ئاۋۇال خەيرىنسانىڭ تومۇرىنى تۇتتى. ئۇنىڭدىن تىلىغا قارايلا بېشىنى تەتۇر چايقىدى.

ـــ بۇ بالا كەم قۇۋۋەتلىكتىن يىقىلىپتۇ. يەنە بىر مەزگىل مۇشۇ هالەتتە تۇرسا چالاش بولۇپ قالىدۇ. بالىنى شۇنداقمۇ تاشلىۋېتىپلا، تۆمۈر ئاخۇن.

ـــ بۇ بالام خوتەندە ئوقۇيتتى، قارىم، ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز قاپتىمىز.

ـــ خوتەندە ئوقۇيدىغان قىزلىرى مۇشۇمۇ؟ ـــ ئوسمان قارىم خەيرىنسانى بايىتىن كۆرمىگەندەك قايتا سەپسالدى، ـــ چىرايلىق بالىكەن.

ـــ ئوبدانراق دوختۇرغا قىلسىلا، قارىم.

ـــ بۇ كېسەلنىڭ دورىسى ئۆيلىرىدە.

ـــ ئۆيدە؟

ـــ هەئە، بىر قوينىڭ مەرىدىن كەچسىلا بالا ساقىيىدۇ.

تۆمۇر ئاكا بىر نەرسىنى چۈشەنگەندەك بېشىنى يەڭگىل لىڭشىتىپ قويدى. ئوسمان قارىم خەيرىنساغا يەنە بىر نۆۋەت قاراپ قويۇپ چۈشەندۇرۇشكە باشلىدى.

ـــ گۆشنى بېسىپ يېگۈزسىلە، ئۇزاققا قالماي ئوڭشىلىپ كېتىدۇ. ھەرگىز كەينىگە سۆرىمىسىلە.

ـــ ماقۇل، قارىم، ـــ دېدى تۆمۇر ئاكا ئوسمان قارىمغا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ ئەقىل كۆرسەتكەنلىكلىرىگە رەھمەت.

باشقا چاغلاردا بىر توخۇنى ئۆلتۈرۈشنىمۇ ئائىلىسى ئۈچۈن چوڭ يوقىتىش ھېسابلايدىغان تۆمۇر ئاكا بۇ قېتىم ئىككىلىنىپ ئولتۇرمىدى. شۇ كۈنىلا خەيرىنسانىڭ بۇ يىللىق ئوقۇش خىراجىتىنى تولۇقلاش ئۈچۈن بېقىپ سەمرىتكەن قويدىن بىرنى بوغۇزلىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ يۈرەك پارىسى خەۋپ ئىچىدە قالغانىدى. تۆمۇر ئاكا «چالاش» نىڭ ئادەمگە رودۇپايەدەك چاپلىشىپ ئاسانلىقچە ئاجرىمايدىغان كېسەللىكىنى، پەقەت گالىنى ئوبدان باققاندىلا ئاشۇ رودۇپايغا يولۇقۇشتىن ساقلانغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

خەيرىنسانىڭ ئۆيىگە كەلگىنىگە ئىككى ھەپتىدىن ئاشتى. نۇرنىساخان ئاچا ئۇنىڭغا يالۇرۇپمۇ، زورلىشىپمۇ يېگۈزدى. ئەمدى ئۇنىڭ تەن سالامەتلىكى ئاستا ـ ئاستا ئەسلىگە كېلىشكە باشلىغانىدى. بېشى ئاغرىمايتتى. كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ، پۇت ـ قوللىرى تىترەيدىغان ئالامەتلەرمۇ قايتا تەكرارلانمىدى. كېچىسى ئۇزاققا سوزۇلغان باش ـ ئاخىرى يوق گادىرماچ چۈش ئىلكىدە ھەريان كېزىپ يۈرمەي تىپتىنچ ئۇخلاپ تاڭنى كۈتۈۋالاتتى.

خەيرىنسا ھويلىدىكى سۇپىدا ئۇخلاپ ياتاتتى. قۇلاق تۈۋىدە توختاۋسىز ئۆمىلەپ ماڭغان «چۈمۈلە» ئۇنىڭ تاتلىق ئۇيقۇسىنى بۇزدى. ھە دېگەندە كۆزىنى ئېچىپ ئۇلگۈرمىگەن خەيرىنسا

«چۈمۈله» ماڭغان يەرنى سىلاپ، بوشقىنا قاشلىدى. ئەمما، چۈمۈله چۈشۈپ كەتمىگەنىدى. ئەمدى بىر ئەمەس، بىرنەچچە «چۈمۈله» ئۇنىڭ مەڭزىدە، بويۇنلىرىدا يۇگۈرگىلى تۇردى. خەيرىنسانىڭ قولى يەنە ھەرىكەتكە كەلدى ۋە ۋىلىقلىغان كۆلكە ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ بېشىدا باھار قومۇشىنىڭ ئۇزۇن پۇپۇكىنى تۇتۇپ تۇراتتى. باھارنىڭ يېنىدا قارا سومكا كۆتۈرۈۋالغان توختىروزىمۇ بار ئىدى. خەيرىنسا ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى.

ــ ياخشى بولۇپ قالدىڭمۇ، ئاداش؟

ــ ھازىر يامان ئەمەس، ئۆزۈڭنىڭ ئەھۋالىچۇ؟

ــ ياخشى، ئۇيقۇڭ ئەجەب قاتتىقكىنا سېنىڭ.

ــ نەدىكىنى، مەن ئۇخلىغان بىلەن ئۇخلىمىغانىنىڭ ئارىلىقىدا يانقان.

ــ مۇنداق دە، ناۋادا رەسمىي ئۇخلىغان بولساڭ، بېشىڭدا ناغرا چېلىپمۇ ئويغىتالمىغۇدەككەنمىز.

ــ چىرايىڭىزمۇ تۇزۇلۇپلا قاپتۇ، ــ دېدى توختىروزى چوڭلاردەك سالماقلىق بىلەن.

ــ ھەئە، ئاساسەن ساقايدىم دېسەممۇ بولىدۇ. دۇشەنبە كۈنى مەكتەپكە كېتەيمكىن دەيمەن.

ــ ئەڭ ياخشىسى تولۇق ساقىيىپ بولۇپ بارغىن، ئاداش، ــ دېدى باھار خەيرىنسانىڭ چىرايىدىن كۆزىنى ئۈزمەي ئولتۇرۇپ، ــ كېيىن يەنە قوزغىلىپ قالىدىغان ئىش بولمىسۇن.

ياغاچلىرى قۇرتلاپ كەتكەن كونا دەرۋازا «غىچ» قىلىپ ئېچىلىپ، قىزىل چاقماق گۈللۈك داستىخانغا يۆگەلگەن لېگەننى قولتۇقلىۋالغان نۇرنىساخان ئاچا ھويلىغا كىرىپ كەلدى ھەمدە يېزا ئاياللىرىغا خاس بولغان بىر خىل سەممىيلىك بىلەن سالام قىلدى.

— تىنچلىقمۇ، بالىلىرىم؟

— تىنچلىق. ئۆزلىرىمۇ ئوبدان تۇرۇپلا.

توختىروزى نۇرنىساخان ئاچا بىلەن ئەھۋاللىشىۋاتقاندا، يۇزلىرىگە ۋىللىدە قىزىللىق ئۇلاشتى.

— توۋا، ماۋۇ بالىنىڭ ئىشلىرىنى، — نۇرنىساخان ئاچا خەيرىنساغا كايىشقا باشلىدى، — ئاداشلىرىڭىز بىر چىرايلىق كەلگەندە نېمىشقا ئۆيگە باشلىمىدىڭىز؟ داستىخانمۇ سالماي ئولتۇرغىنىنى كۆرمەمدىغان تېخى.

— بىزنىڭمۇ ھازىر كېلىشىمىز ئىدى، — دېدى باھار، — شامال يېگەچ مەشھەدە ئولتۇرايلى دېدۇق.

— جۇرسىلە، ئۆيگە كىرىپ كېتەيلى، — دېدى نۇرنىساخان ئاچا ئۆينىڭ ئىشىكىنى چوڭ ئېچىپ.

— مەشھەدە ئولتۇرايلى، — دېدى توختىروزىمۇ تىلغا كىرىپ، — مەكتەپتە دەرۋازىدىن چىقالماي يېشىل مەنزىرىلەرنى سېغىنىپمۇ قاپتىكەنمىز.

— بەك تۇتمىدىم ئەمىسە، — نۇرنىساخان ئاچا خەيرىنسانىڭ كۆرپە، تەكىيىلىرىنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى.

— بەك كۆپ دەرستىن قالدىم، ئاداش، — دېدى خەيرىنسا مەيۇسلەنگەندەك، — قاچان تولۇقلاپ بولارمەن؟

— غەم قىلما، ئەڭ مۇھىمى سالامەتلىك، تەن ساق بولسا، باشقا ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ.

نۇرنىساخان ئاچا سۇپىغا داستىخان سالدى.

— قېنى، ئېلىشسىلا بالىلىرىم.

توختىروزى تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرمايلا بىر بۇردا زاغرىنى چايغا چۆكۈرۈپ راسا ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى. باھار توختىروزىغا قاراپ كۈلۈمسىرەتتى.

— مەن زاغرىغا ئامراق، — دېدى توختىروزى باھارغا جاۋابەن.

— بەلكىم بۇگۈن شۇنداق بولۇپ قالغانسىز.
— كىمنىڭ نېمىگە ئامراقلىقى بىلەن كارىڭ نېمە؟ — دېدى خەيرىنسا.
— خاپا بولما، ئاداش، — دېدى باھار خەيرىنسانىڭ ساغرىسىنى چىمداپ، — كۆڭلۈڭگە كېلەرنى ئويلىماپتىمەن.
— ھۇ شەيتان! سېنىڭ مۇشۇ ئېغىزىڭنى — زە...
ئۇلار خېلى ئۇزاق مۇڭدىشىپ، كەچ كىرگەندە بىر — بىرىگە كۆزى قىيمىغان ھالدا خوشلاشتى.

توققۇزىنچى باب

باغۋەنچىلىك مەكتەپنىڭ خىزمەتلىرى تۈگىمەن تېشىدەك بىر خىل رېتىمدا چۆرگىلەپ، يەنە بىر مەۋسۇملۇق ئوقۇ — ئوقۇتۇش ئىياغلاشتى. خەيرىنسامۇ شىددەتلىك ئېقىندا بىر چۆكۈپ — بىر لەيلەپ كېتىۋاتقان ياپراقتەك گاھ يېغلاپ، گاھ كۈلۈپ ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇش ھاياتىنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمىنى تاماملىدى. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، خەيرىنسانىڭ ئىلمىي نەتىجىسى بۇ مەۋسۇمدا كۆرۈنەرلىك چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئەمدى ئالدىنقى مەۋسۇمدىكىدەك مۇكاپات سەھىنىسىگە چىقىپ باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتماي، ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەسلىكتەك يامان ئاقىۋەت بىلەن ساۋاقداشلىرىنى ھەيران قالدۇردى.
ئەسلىدە قارا يارىتىلغان نەرسە ھېچ كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتمىغىنى بىلەن ئاق نەرسىنىڭ رەڭگى بىر كېچىدىلا ئۆزگىرىپ قارا ياكى قىزىل تۈسكە كىرىپ قالسا، ھەممە كىشى ھەيران بولىدۇ. ناۋادا بىر ئادەمنىڭ كالىسى بىر مۇڭگۈزلۈك موزاي تۇغۇپ قويسا، ئاڭلىغانلا كىشى كۆرگىلى كېلىشىدۇ. ئەمما، ئىككى مۇڭگۈزلۈك موزاي تۇغسا، ھېچ كىشىنىڭ كارى بولمايدۇ. چۈنكى، كالىنىڭ مۇڭگۈزىنىڭ ئىككى بولۇشى

ئەلمىساقتىن بېرى داۋاملىشىپ كەلگەن ئەنئەنە. باغۋەنچىلىك 98 - يىللىق سىنىپتىكى ساقداشلارنىڭ ئېڭى بويىچە بولغاندىمۇ خەيرىنسا داۋاملىق يۇقىرى نەتىجىگە ئېرىشىپ شەرەپ سەھنىسىگە چىقىشى كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا، گويا ئۇزاقتىن بېرى داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئەنئەنە توساتتىن بۇزۇپ تاشلانغاندەك، يۇرۇكقاش دەريا سىنىڭ سۈيى تەتۈرسىگە ئېقىۋاتقاندەك ئىش بولىدۇ. ھەرقايسى پەنلەرنىڭ نەتىجىسى ئېلان قىلىنىش بىلەنلا سىنىپ ئىچىدە غۇلغۇلا باشلىنىپ كەتتى.

— خەيرىنسا تۆمۈر ماتېماتىكىدا ئوتتۇز نومۇر ئاپتۇ.

— خىمىيە، فىزىكىدىمۇ ئەھۋالى چاتاقمىش.

— بىچارە كېسەل سەۋەبىدىن بىرەر ئايدەك دەرسكە قاتنىشالمىدى ئەمەسمۇ. تولۇق قاتناشقان بولسا ئۇنداق بولمايتتى.

— «موزاينىڭ يۇگۇرۇشى ساماناللىقچە» دېگەن گەپ شۇ، — دەيتتى شەرۋانە، — ئەسلىي ئاساسى يوق ئادەم دېگەن بىرەر مەۋسۇم شىرنىلىغىنى بىلەن ھامان چۈشۈپ قالىدۇ. مەن ئۇنىڭ بىر مەۋسۇمغىلا بولالايدىغانلىقىنى بىلەتتىم.

يېغىن زالى ئوقۇغۇچىلار بىلەن تولدى. ھاۋا دىمىق، تورۇستا چاقپەلەكتەك قاناتلىرىنى كېرىپ توختاۋسىز ئايلىنىۋاتقان توك يەلپۈگۈچىدىنمۇ ئىسسىق شامال چىقىپ ئۇرۇلاتتى. ئوقۇغۇچىلار يېغىنىنىڭ تېزرەك باشلىنىشىپ، تېزرەك تۈگەپ، بۇرۇنراق قويۇپ بېرىلىشىنى ئىنتىزارلىق ئىچىدە كۈتەتتى.

يېغىن باشلاندى. ئىلمىي بۆلۈمنىڭ مەسئۇلى ئىككى قولىنى ئۇستەلگە تىرەپ، مۇرىسىنى كۆتۈرۈپ، بېشىنى ئالدىغا سوزۇپ ئوقۇغۇچىلارغا تەكشى بىر قارىدى - دە، مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ئۇقتۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ـــ ساۋاقداشلار! ـــ مەكتەپ مۇدىرى مىكرافوننى سەل ئالدىغىراق سۈرۈپ قويۇپ گەپ باشلىدى، ـــ بۈگۈن سىلەر تەتىلگە تارقاش ئالدىدا تۇرىسىلەر. ھازىر سىلەرگە تۆۋەندىكىدەك بىرنەچچە تۈرلۈك ئىشنى ئۇقتۇرىمىز. بىرىنچى، جەمئىيەتتىكى ھەر خىل يامان غەرەزلىك كىشىلەرگە ئارىلىشىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئائىلىدە دەم ئېلىش، توپلىشىپ ئۇياق - بۇياقلارغا قاتىرىماسلىق؛ ئىككىنچىدىن، ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى مەكتەپكە تۆلەشكە تېگىشلىك پۇلنى تولۇق ئېلىپ كېلىش...

پۇلنىڭ گېپى چىقىش بىلەنلا خەيرىنسانىڭ خىيالى يىراقلارغا ئۇچۇپ كەتتى. «بۇ يىل مەكتەپكە تاپشۇرىدىغان پۇللارنى قانداق قىلىپ جايلارمىز؟ دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى ئۇرۇق، ئوغۇت، سۇ پۇلىدىن ئاشمىسا، يا بىزنىڭ باشقا تاپاۋىتىمىز بولمىسا، قوتاندىكى تۆت - بەش قوي قانچىلىك پۇلغا يارار؟ بىچارە دادامنىڭ شور سېتىپ يىغقان ئازغىنا پۇلى نېمىگە ئارا تۇرار؟! يەنە پۇل ئۈچۈن كىشىلەر ئالدىدا سارغىيارمىزمۇ؟... ئاھ پۇل! سەن تولىمۇ ئادالەتسىز ئىكەنسەن.

قانتىق تاراسلىغان چاۋاك ئاۋازى خەيرىنسانىڭ خىيالىنى ئۈزۈۋەتتى. خەيرىنسا ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك چۆچۈپ ئۆزىگە قايتتى. مۇدىرنىڭ قانچىلىك داۋاملاشقانلىقى نامەلۇم بولغان نۇتقىغا توچكا ئۇرۇلغاندى. بالىلار خۇشال ھالدا پەشلىرىنى قېقىپ ئورنىدىن تۇرۇشتى. ئۇلارنى ئىللىق ئائىلىسىگە قايتىشنىڭ ۋەسۋەسىسى ئالدىراتماقتا ئىدى.

سەلكىن شامال دەرەخ ياپراقلىرىنى شىلدىرلىتاتتى. نۇرنىساخان ئاچا ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى ئۇرۇك تۈۋىگە كونىرىغان قىزىل ئەدىيالىنى يېيىپ قويۇپ بۇغداي سورۇماقتا ئىدى. ئۇ غەلۋىرگە ئېلىنغان بۇغداينى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ ئاز -

ئازدىن سىلكىپ ئەدىيالغا تۆكەتتى. خەيرىنسا ئەدىيالنىڭ بۇرجىكىدە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ چېچىلغان بۇغدايلارنى يىغاتتى. بۇغداي ئارىسىدىكى ھەر خىل ئەخلەتلەرنى ئىلغايتتى. دەم ئۆتمەي نۇرنىساخان ئاچا بىر تاغار بۇغداينى تولۇق سورۇپ بولدى. ئەمدى ئەدىيالدا خېلى چوڭ بۇغداي دۆۋىسى پەيدا بولغانىدى. نۇرنىساخان ئاچىمۇ خەيرىنساغا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ئولتۇرۇپ بۇغداينى خىللاشقا باشلىدى ۋە ئۆزىگە سۆزلىگەندەك غودۇڭشىدى.

ـــ خامانىڭ ئۇلىدىن تاسقىغان بۇغداينىڭ ئېرىغداپ بولماقنىڭ تەسلىكى ئىگەكتىم.

خەيرىنسا ئانىسىغا قاراپ قويۇپ ئۆز ئىشىنى قىلىۋەردى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا باشقا گەپ خۇشياقمايتتى. مۇشۇ كۇنلەردە ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق دەردى بار ئىدى. ھەرقاچان ئانىسىغا دېيىشنى ئويلاپ، لېكىن ئېغىزىدىن چىقىرالماي يۇرگەن بىر گەپ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۇنى قىيناپ كېلىۋاتاتتى. تەقدىر بۇگۇن ئۇنىڭغا يېڭىدىن بىر شىجائەت ئاتا قىلدىمۇ ياكى ئۆزى مۇشۇ ۋاقىتنى ئەڭ ئەپلىك پۇرسەت دەپ تاللىدىمۇ تاڭ، مەقسىتىنى ئوچۇقلا دەۋەتتى.

ـــ ئاداشلىرىمنىڭ ھەممىسى تەتىلدىن يىغىلغاندا بىر قۇردىن يېڭى كىيىم كىيىپ بارىدىكەن، ئانا. پەقەت مەنلا... ـــ خەيرىنسانىڭ گېپىنى بوغۇزىدىلا توختاپ قالدى. كۆزلىرىنى بىر قات ياش پەردىسى قاپلاپ ئالدىدىكى بۇغداي يىراقلاردا تەۋرىنىپ تۇرىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى.

ئەمما بۇ گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىغىنى بىلەن، كۆپىنى كۆرگەن تەجرىبىلىك ئانا قىزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئاللىقاچان چۈشىنىپ بولغانىدى.

ـــ مەن دادىڭىزغا دەي، بالام. مەكتەپكە ماڭغۇچە سىزگىمۇ بىر قۇر كېيىم تىككۈزۈپ بېرەيلى. قولىمىز قىسقا

بولغاچقا لايىقىدا كېيىم بېرەلمىدۇق. سىزگە ئەجىر بولار، بالام، ــ نۇرنىساخان ئاچا يولنىڭ ئۇ قېتىمدىكى ئۇجمە دەرىخىدە ۋىسىلداپ سايراۋاتقان كاككۇك بالىسىغا قاراپ قويۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ كونىلاردا ھازىر جاپا تارتقىنىڭىز بىلەن كېيىنكى ئۆمرىڭىزنى خالىغانىنى كېيىپ، خالىغانىنى يەپ خانىدەك ئۆتكۈزەرسىز.

تەتىل ۋاقتى توشاي دەپ قالغاندى. ئائىلىدە خەيرىنساغا يېڭى كېيىم تىككۈزۈپ بېرىش توغرىسىدىكى گەپ قايتا تىلغا ئېلىنمىدى. نۇرنىساخان ئاچىمۇ ئۆز ۋەدىسىدىن يانىدىن چىقىرىپ قويغانىدەك بەخىرامان كۆرۈنەتتى. خەيرىنسا تىنىم تاپماي ئۆزى ئۈچۈن ئىشلەپ يۈرگەن ئاتا ـ ئانىسىغا بۇ گەپنى قايتا دېيىشتىن خىجىل بولاتتى. ئەمما، تەتىلدىن كېيىن ساۋاقداشلىرىنىڭ قانداق ياسىنىپ كېلىشلىرىنى، سىنىپ ـ ياتاقلاردا نېمىلەرنى دېيىشىپ، قانداق قىلىقلارنى قىلىشلىرىنى ئويلىسا يۈرىكى ئۆرتىنەتتى. بىر كۈنى ئاخشىمى تاماقتىن كېيىن خەيرىنسانىڭ بېشىدىكى كۈنسېرى ئېغىرلىشۋاتقان غەم ـ ئەندىشە يۈكى بىراقلا ئىرغىتىپ تاشلاندى.

سىرتتىن ئالدىراش كىرگەن خەيرىنسا تۆمۈر ئاكىنىڭ «تىككۈزەمدۇق ياكى تەييارنى ئالامدۇق؟» دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ قالدى.

ــ تەييار كېيىم ئالساق بولارمىكىن، ــ دېدى پەگادا تۇزلۇق قاپىقى بىلەن ھەپىلىشۋاتقان نۇرنىساخان ئاچا، ــ رەخ ئەرزان بولغىنى بىلەن سەيپۈك مانجۇسى بەك قىممەتكەن.

ــ ئەمىسە ئۆگۈنلۈككە شور سانقىلى بارغاندا خەيرىنسامۇ بىرگە بارسۇن. مەن لايىقىدا بىر نېمە تاللىيالمايمەن.

خەيرىنسانىڭ بېشى كۆككە يەتكەندەك بولدى. يونقانغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان تۆمۈر ئاكىنىڭ ئاخىرقى گېپى ئۇنىڭ ئارزۇ قىلغان يېرىدىن چىققانىدى.

قۇياشنىڭ نۇرلۇق جامالى كەڭرى جاڭگالنىڭ ئوتتەك كۆيدۈرمەكتە ئىدى. ئەتراپنى شۇاق، يانتاقلار ئوراپ تۇرغان ئەگرى - بۈگرى يولدا ئىككى دانە ئېشەك هارۋىسى ئاستا كېلىۋاتاتتى. ئالدىدىكى هارۋىدا چوقالغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان تۆمۈر ئاكا خۇددى ئايىغى چىقمايدىغان خىياللارغا باغلىنىپ قالغاندەك كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ ئولتۇراتتى. ئارقىسىدىكى هارۋىدا ئاق خەي كىيىۋالغان پۇتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغان خەيرىنسا جاڭگالنىڭ تولىمۇ يىراق چېتىگە ئاپتاپنىڭ تەپتى بىر خىلدا ژىلىلداپ گويا ئاسمان بىلەن زېمىن تۇتىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدىغان يەرلىرىگە تويماي قارايتتى. ياپيېشىل شۇاقلىق، ئۇنىڭ نېرىسىدا ئادەمنىڭ بويى بىلەن تەڭ ئۆسكەن قومۇشلۇق، قومۇشلار خۇددى بويسۇنغان ئەسكەردەك يىراقلاشقانسېرى ئېگىز ئىدى. «ئاشۇ قومۇشلۇقنىڭ ئارقىسىدا نېمىلەر باردۇ؟ ئۇنىڭمۇ نېرىسىدىچۇ؟! ئاھ زېمىن سەن هەقىقەتەن چەكسىز ۋە خاسىيەتلىك، سېنىڭ قوينۇڭ تالاي سىر - هېكمەتلەرگە تولغان، سېنىڭ باغرىڭغا هەددى - هېسابىنى ئېلىپ بولمايدىغان بايلىق كۆمۈلگەن».

— ئەمدى مەشەدە توختايلى، بالام.

خىيالىنىڭ قۇيرۇقى كېسىلگەن خەيرىنسا دادىسىغا قارىدى. تۆمۈر ئاكا قارا ئېشەكنىڭ ئارغامچىسىنى تارتىپ توختىتىپ، هارۋىدىن چۈشتى.

— سىز شورنى هەمىشە مەشەدىن يىغامسىز، دادا؟ — خەيرىنسا هارۋىدىن دىككىدە سەكرەپ چۈشۈۋالدى.

— هەئە، مۇشۇ ئەتراپنىڭ شورى بەك ياخشى.

تۆمۈر ئاكا ئېشەكلەرنى بىر - بىرلەپ هارۋىدىن چىقىرىپ ئۆزلىرى سۆرەپ كەلگەن هارۋىنىڭ چاقىغا باغلىدى. خەيرىنسا تاغار، ئۆتكەمىلىرىنى هارۋىنىڭ سەل نېرىسىدىكى كىچىكرەك دۆمبەلچەككە ئاپىرىپ قويدى.

ـــ سۇنى يۆگەپ قويۇڭ، بالام، ـــ تۆمۇر ئاكا سۆلياۋ باكنى تاغارنىڭ ئۈستىدىلا قويغان خەيرىنساغا جېكىلىدى، ـــ ئوچۇقچىلىقتا بىردەم قالسا قاياپ كېتىدۇ.

ـــ ماقۇل، ـــ خەيرىنسا باكنىڭ ئۈستىنى تاغار بىلەن پۈختىلاپ يۆگىدى.

تۆمۇر ئاكا يەڭلىرىنى شىمايلاپ ئالىقىنىغا تۈكۈردى ـ دە، شور تاشلاشقا باشلىدى. خەيرىنسا يىغلىغان شورلارنى ئۆتكەمدە تاسقاپ تاغارغا قۇيۇاتتى. ئۇزاق ئۆتمەي تاغاردىن ئىككىسى ئۆرە بولدى. تۆمۇر ئاكا بىردەم دەم ئېلىۋالغاندىن كېيىن يەنە ئىشقا كىرىشتى. دەل شۇ چاغدا تۆمۇر ئاكا خەيرىنسانىڭ دەھشەتلىك چىقىرىغان ئاۋازىدىن چۆچۈپ كەتتى.

ـــ ئانا! . . .

تۆمۇر ئاكا لەپپىدە ئارقىسىغا بۇرۇلدى. خەيرىنسا قولىدىكى ئۆتكەمنى چۆرۈۋېتىپ تۆمۇر ئاكىغا تاشلاندى.

ـــ نېمە بولدى؟!

ـــ كەسلەنچۇك، كەسلەنچۇك.

كۆزلىرى چەكچەيگەن خەيرىنسا ھېلى شور تاسقىغان يېرىگە قولىنى چېنەپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ بىر كەسلەنچۇككە دەسسىۋالدىم.

تۆمۇر ئاكا بېرىپ قارىۋىدى، ئاغزىنى ماكىلدىتىپ جان تالىشىۋاتقان بىر دانە پاتمىچۇقنى كۆردى.

ـــ قورقماڭ، بالام، ـــ دېدى تۆمۇر ئاكا خەيرىنسانىڭ گۈپۈلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىگە تۇكۇرۇپ، ـــ پاتمىچۇق دېگەن ئادەمنى ھېچنېمە قىلمايدۇ.

تۆمۇر ئاكا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ باكنىڭ سۈيىنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچكىلى تۇردى. ئۇ سۇنى ھەربىر يۇتقاندا، ئاسمانغا دىڭگىيىپ قالغان چار ساقىلى لىك ـ لىك مىدىرلايتتى. ئەمگەك قايتا باشلاندى. خەيرىنسانىڭ يۈرەك سوقۇشى تېخىچە

رىتمىغا چۈشمىگەنىدى.

چىڭقى چۈش بولغاندا، ئۇلار شور بېسىلغان ھارۇلارنى ھەيدەپ جاڭگالدىن ئايرىلدى. خەيرىنسا تولىمۇ خۇشال ئىدى. ئۇنىڭ مۇشۇ شور باسقان دالىدا ئۇياقتىن بۇياققا ھارغۇچە يۈگۈرگۈسى، ئاۋازىنىڭ بارچە ناخشا توۋلاپ تازا بىر ياىرىۋالغۇسى كېلەتتى.

تۆمۈر ئاكىنىڭ ھويلىغا كىرىپلا جۇدۇنى ئۆرلىدى. ھەرقاچان نامراتلىقنىڭ چاڭ ـ توزانلىرى ئۆكسىمەيدىغان غېرىب ھويلىغا يۈرت كاتتىلىرى توپلاشقان بولۇپ، ئانايەتنىڭ قوتاندىكى تولۇپ سەمرىگەن قويلارغا تىكىلگەن كۆزلىرى چەكچەيگەن؛ بوغالتىر قاسىم بىلەن ئامانلىق قوغداش مۇدىرى لاپاسنىڭ تۆۋرۈكىگە يېنىچە يۆلىنىپ تۇرۇپ، پەس ئاۋازدا بىرنېمىلەرنى دېيىشۋاتقان، خۇپىدىن سېكرىتار سۇپىنىڭ گىرۋىكىگە قونۇۋېلىپ پۇرقىرىتىپ تاماكا چېكىۋاتقانىدى. سېكرىتار ئالدىدا بويۇن قىسىپ گەپ قىلىۋاتقان نۇرنىساخان ئاچىنىڭ تۇرقىدىن نېمە توغرىسىدا يالۋۇرىۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلىش قىيىن ئەمەس ئىدى.

ـــ خىتە قوتۇر!

تۆمۈر ئاكا بارلىق ئاچچىقىنى ئۆزىنىڭ بىردىنبىر تايانچىسى ھېسابلىنىدىغان قارا ھاڭگىسىدىن ئالماقچى بولغاندەك، ئۇنىڭ ساغرىسىغا قاتتىق ئۇرۇۋەتتى.

ـــ تۆمۈر ئاخۇننى ياۋاش ئادەممىكىن دېسەم ئاچچىقى بوش ئەمەسكەن.

ـــ بىزنى كۆرۈپ ئاچچىقى كېلىپ قالغان چېغى...

تۆمۈر ئاكا ئۇلارنىڭ گەپلىرى ئۆزىگە ئالاقىسىزدەك بىرەر ئېغىز جاۋاب بەرمەي ئېشەكلەرنى ھارۇدىن چىقىرىشقا كىرىشتى.

ـــ تۆمۈر ئاخۇن ئوبدان بىر كەسپىنىڭ پىشىنى تۇتۇۋالدى

مانا، ـــ دېدى تۆمۇر ئاكىنىڭ ئەلپازىنى مۆلچەرلىگەن خۇپىدىن سېكرېتار، ـــ دەسمى كەتمەيدۇ. جاپا چېكىشتىن قورقمىسا، يانچۇقىغا ئازدۇر ـ كۆپتۇر پۇل كىرىپ تۇرىدىغان گەپ. بۇ يىللىق پۇلنى يىغىپ كېلىشۈندۇق، تۆمۇر ئاخۇن، ـــ دېدى ئانايەت چىرايىغا ياسالما كۇلكە يامرىتىپ، ـــ باشقا ئەزالاردىن ئېلىپ بولدۇق، ئەمدى ئۆزلىرىمۇ...

تۆمۇر ئاكا گەپ قىلماستىن بىر ئېشەكنى يېتىلەپ قوتانغا ماڭدى. ھايال ئۆتمەي قايتىپ چىقىپ يەنە بىر ئېشەكنى ئېلىپ ماڭدى. ھويلىنى تىمتاسلىق باستى. ئۆزلىرىنىڭ يولۇاس چاغلايدىغان ئەمەلدارلار خۇددى دەڭدە ئېشەك باغلايدىغان قوزۇقتەك ئىزىدىن مىدىرلىماي بىر ـ بىرىنىڭ چىرايىغا مەنىلىك قاراشماقتا ئىدى.

ـــ نەچچە پۇلكەن؟!

قوتاندىن ئاستا چىقىۋاتقان تۆمۇر ئاكىنىڭ قەتئىي تەلەپپۇزدىكى سوئالى جىمجىتلىقنى بۇزدى. بوغالتىر قاسىم دەپتەرنى ۋاراقلىغاچ ئالدىراپ زۇۋانغا كەلدى.

ـــ دېھقان بېجى 230 يۈەن، سۇ ھەققى 190 يۈەن، تراكتور كىرا...

ـــ جەمئىيىتنى سوراۋاتىمەن!

غەزەپتىن ساقاللىرى تىترەپ كەتكەن تۆمۇر ئاكىنىڭ بۇيرۇقى قاسىم بوغالتىرنى تەمتىرىتىپ قويدى.

ـــ جەمئىيىتى، ھى، ھى، 780 يۈەن ئىكەن.

ـــ ماۋۇلارغا پۇل ئاچقىپ بەرسىلە، ـــ دېدى تۆمۇر ئاكا بىر ياندا قوللىرىنى قولتۇقىغا قىسىپ قاراپ تۇرغان خوتۇنىغا بۇرۇلۇپ.

كەنت باشلىقلىرى تۆمۇر ئاكىنىڭ قوپال مۇئامىلىسىگە قارىتا ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدى. ئۇلار ئۆتكەن يىلقىدەك ئىزا ئاڭلىشىدىن قورقتىمۇ ياكى «نېمىدەپ توۋلىساڭ توۋلا،

بىزگە سېنىڭ شاراقلاپ تۇرىدىغان پۇلۇڭلا كېرەك» دەپ ئويلاشتىمۇ، ئىشقىلىپ يەردىن ئۇستۇنگە قارىماي چىقىپ كېتىشتى.

خەيرىنسا بىر يانغا سەل تولغىنىپ تۇرۇپ چېچىنى تاراۋاتاتتى. ئۇ ھەربىر تارغاقلىغاندا چاچنىڭ ئۇچىدىن ئۇششاق - ئۇششاق سۇ تامچىلىرى چاچراپ چۈشەتتى. خەيرىنسا خېلى ھەپىلىشىپمۇ چىگگىلىكتەك چىرمىشىپ كەتكەن ئۇزۇن چېچىنىڭ چىگىلىكىنى چىقىرالمىدى.

ــ ئەجەبمۇ تويدۇم بۇ چاچتىن، ــ دېدى خەيرىنسا ئۆزىگە سۆزلىگەندەك غودۇڭشىپ، ــ تۇۋىدىن كېسىۋەتسەمغۇ مۇنداق خاپىلىقمۇ بولمايتتى.

ــ ئۇخلاپ چۈشىگىز، ــ سۇپىدا نېمىدۇر بىر ئىش بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرگەن نۇرنىساخان ئاچا قىزنىڭ قولىدىكى تارغاقنى ئالدى، ــ كۆزۈم مىدىرلاپلا تۇرىدىكەن، ھەرگىز كەسكىلى قويمايمەن.

نۇرنىساخان ئاچا بىر قولىدا چاچنىڭ تۇۋىدىن چىڭ تۇتۇۋېلىپ بىر قولىدا تارغاق سالغىلى تۇردى. نۇرنىساخان ئاچا چاچقا ھەربىر تارغاق سالغاندا، خەيرىنسانىڭ كۆزلىرى چىم - چىم قىلىپ يۇمۇلۇپ كېتەتتى. بىر دەمدىن كېيىن چاچ دانىمۇ دانە بولۇپ ئايرىلدى. نۇرنىساخان ئاچا گىرۇنكى ئۇچۇپ كەتكەن چىنىگە چىلانغان يىلىمنى ئىككى بارمىقىغا ئىلدۇرۇپ چاچقا تەكشى سۈرتىدى - دە، يەنە تارغاقلاشقا باشلىدى.

تۆمۈر ئاكا ئېشەكنى ھارۋىغا قېتىپ بولغانىدى. خەيرىنسا قارا سومكىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ھارۋىغا سالدى. تۇۋرۇككە يۆلىنىپ ئولتۇرغان تۆمۈر ئاكا قول ياغلىقىغا ئورالغان مۇشتىتەك تۇگۈنچەكنى چىقاردى - دە، ئىككى تىزىغىلا قويۇپ يەشتى. قول ياغلىقىغا تۇگۈلگىنى پۇل ئىدى.

ــ بۇ پۇل سەل كەم، بالام، ــ دېدى تۆمۈر ئاكا يۈز

كويلۇقتىن بىر موچەنگچە بولغان پۇللارنى يەنە بىر نۆۋەت ساناپ، ــ قالغان قىسمىنى كېلەر ھەپتە كېلىشكىچە ساقلاپ قويايلى. ئاڭغۇچە بوز يەر ئېچىش ئەمگىكى تۈگىسە بىر ئامالى بولۇپ قالار.

خەيرىنسا بېشىنى يېنىك لىڭشىتىپ پۇلنى قولىغا ئالدى.

ــ نەگە سالىسىز؟

ــ سومكامنىڭ يانچۇقىغا سالايمىكىن.

ــ ئۇ يەرگە سالماڭ بالام. باشقا سالغۇدەك يەر يوقمۇ؟

ــ ئەمىسە ماڭۇ چاپىنىمنىڭ يانچۇقىغا سالاي.

خەيرىنسا پۇلنى قويۇن يانچۇقىغا سېلىۋىدى، تومپىيىپلا چىقىپ قالدى.

ــ بۇ تازا ئوبدان بولمىدى، بالام، ــ دېدى تۆمۈر ئاكا پۇلغا قاراپ، ــ مانا مەيەردە پۇل بار دېگەندەكلا تۇرۇپ قالدى.

ــ يېشىپ باشقا رەتلەيلىمۇ يا، ــ دېدى خەيرىنسا ۋىللىدە قىزىرىپ.

ــ شۇنداق قىلماي بولمىغۇدەك.

نۇرنىساخان ئاچا قول ياغلىقىنى يېشىپ پۇلنى رەتلەپ خەيرىنسانىڭ قويۇن يانچۇقىغا سېلىپ قويدى.

ــ بوز يەرگە باردىغان ئىش بولمىغان بولسا، ئۆزۈم ئاپىرىپ قويۇپ كېلەتتىم، ــ دېدى خاتىرجەم بولالمىغان تۆمۈر ئاكا ئېشەكنىڭ باش بېغىنى تۇڭزۇكتىن يەشكەچ.

ــ خۇدايىمغا ئامانەت، ــ دېدى نۇرنىساخان ئاچا قايتا جېكىلەپ، ــ مەكتەپكە بېرىپلا پۇلنى تەشكىلگە تاپشۇرۇۋېتىڭ. يولدا بارغۇچە بىر قولىڭىز يانچۇقىڭىزدا بولسۇن.

ــ ماقۇل ئانا، خوش، خۇداغا ئامانەت.

قارا ئېشەك ئېرىنچەكلىك بىلەن مېڭىپ كەتتى. خەيرىنسا ھارۋا ئۈستىدە ئەپچىلگىنە ئولتۇرۇپ نوغۇچتەك قېتىپ كەتكەن ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈلگەن چاچلىرىنى بىر باشتىن ئۆڭلاپ

يۇمشىتىشقا باشلىدى. تۆمۇر ئاكىمۇ ھارۋىغا چىقىپلا ئېشەكنىڭ ساغرىسىغا قامچا ئۇردى. دەل شۇ چاغدا ئارقا تەرەپتىن بىرىنىڭ چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇلار تەڭلا ئارقىسىغا بۇرۇلدى. نۇرنىساخان ئاچا يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى. تۆمۇر ئاكا ھارۋىنى توختاتتى.

ـــ مانا ماۋۇنىكىدا يانچۇقىمىزنىڭ ئېغىرىنى تىكىۋېلىڭ، ـــ نۇرنىساخان ئاچا كۆڭلەكنىڭ مەيدىسىنى چېتىپ قويىدىغان ئىلغاقنى ئاجرىتىپ قىزىغا بەردى.

ـــ شۇنداق قىلىڭ، بالام، ـــ دېدى تۆمۇر ئاكا، ـــ تىكىپ قويسىڭىز ئىشەنچلىكرەك بولىدۇ.

ھارۋا يەنە يولغا چۈشتى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بۇنداق كۆيۈمچانلىقىدىن سۆيۈنگەن خەيرىنسا ئاستا بۇرۇلۇپ دادىسىغا قارىدى. پاتىمىخانىڭ ئوتتۇرىدا بىر پىيالە سۇ توختىغۇدەك چوڭقۇر كاتەك، گۆشسىز ئېچەكلىرىدىن بويۇنلىرىغىچە سوزۇلغان يول ـ يول قورۇقلار، سىنچىلاپ قاراپمۇ قارىسىنى تاپقىلى بولمايدىغان چاچ ـ ساقال تۆمۇر ئاكىنى كۈنسېرى ھالىدىن كېتىۋاتقاندەك، ھېلىلا يىقىلىپ چۈشۈپ قايتا ئورنىدىن تۇرالمايدىغاندەك ئاجىز كۆرسىتەتتى. كۆڭلى بۇزۇلغان خەيرىنسا «ئى رەھىم ـ شەپقەتلىك خۇدا، ئاتا ـ ئانامنىڭ تېنىنى ساق، ئۆمرىنى ئۇزاق قىلغايسەن» دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

ئونىنچى باب

خەيرىنسانىڭ ياتقىدىكى قىزلار ئۆيىدىن ئېلىپ كەلگەن پۇلنى ئۆتكۈزۈۋېتىش ئۈچۈن سائادەت مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە مېڭىشتى.

خەيرىنسا ياتاقتا يالغۇز قالدى. ياتاق ئىچى دىمىق ئىدى. ئۇ سىنىپ مۇدىرىنىڭ ئۆيىگە بارماقچى بولدىيۇ، پۇلنى كىم

ئەكەلگەنلىكىنى ئويلاپ بارالمىدى. ئۇ مەقسەتسىز ئورنىدىن تۇرۇپ، سىرتقا چىقتى. ياتاق بىناسىنىڭ ئالدىدىكى تۆمۈر رىشاتكىلانغان گۈللۈكتىكى گۈللەر باراقسانلىشىپ، بەزى گۈللەرنىڭ يان شاخلىرى ۋاھەكىنىڭ سىرتىغىمۇ بويۇن سوزۇپ چىقىشقانىدى. گۈللۈكلەردە، گۈللۈك ئەتراپلىرىدا كېپىنەكلەر ئېگىز - پەس ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى. خەيرىنسا گۈللۈكنىڭ نېرىسىدىكى تۇرۇبا ئالدىغا كەلدى. تۇرۇبىدىن سۇ پۈركىلىپ چۈشۈۋاتاتتى. تۇرۇبا ئالدىدا ھېلىلا بىرى بېلىق ئادالىغان بولۇپ، بېلىقنىڭ ئىچ - باغرى، كۆموشتەك يالتىراپ تۇرىدىغان قاسىراقلىرى ھەر رەڭ - سەررەڭ تاشلانغانىدى، بىر توپ سېرىق ھەرىلەر ئاشۇ تاشلاندۇقلارنى بىر - بىرىدىن قىزغىنلىپ يېيىشمەكتە ئىدى. تۇرۇبا ئالدىدىكى چۆجۈگۈنلەر يېرىم مېتىرچە ئېگىزلىكتە ئۆسكەن، تۇرۇبىنىڭ سەل نېرىسىدا ئۇنۇپ قالغان تاۋۇزنىڭ پىلىكى تۈپراقنى باغاشلاپ خېلى يەرلەرگىچە سوزۇلغانىدى. بالدۇر چۈشكەن بىر دانە تاۋۇز كۆك ياڭاقتەك چوڭايغانىدى. خەيرىنسا بۇ مەنزىرىلەرگە مەپتۇن بولۇپ قاراۋاتقاندا، ئارقا تەرەپتىن تونۇش بىر ئاۋاز ئاڭلاندى.

— نېمىگە شۇنچىۋالا قاراپ كەتتىڭ؟

خەيرىنسا لاپ قىلىپ كەينىگە بۇرۇلدى. ئون نەچچە قەدەم نېرىدا باھار كېلىۋاتاتتى.

— قويە، بىز بولمىساق مەكتەپنىڭ مەيدانلىرى سەتلىشىپ كېتىدىكەن.

— راست دەيسەن، مەكتەپ دېگەن ئوقۇغۇچى بىلەنلا ئاۋات بولىدىكەن.

— خانىمنىڭ ئۆيىگە نېمىشقا بارمىدىڭ؟

— باشقىلار قايتقاندا باراي دېگەن.

— مالڭ ئەمىسە، ھەممە بالىلار ياتاقلىرىغا كېتىشتى.

— ماقۇل.

باھار گېپىنى دەپ بولۇپلا دەرۋازا تەرەپكە ماڭدى. سىنىپ مۇدىرىنىڭ ئۆيىنىڭ قارارلاپ ماڭغان خەيرىنسا بىلەن قەدەمدىن كېيىن توختاپ ئارقىسىغا بۇرۇلدى.

— سەن نەگە ماڭدىڭ؟

— دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ كىرەي.

خەيرىنسا سائادەت مۇئەللىمنىڭكىگە سەل ھودۇققاندەك بولۇپ كىردى. ئالدىغا كۆك دۇخاۋا پەشتاما تارتىۋالغان سائادەت مۇئەللىم ھويلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى گاز ئوچاقتا كۆكتات قورۇۋاتاتتى. قازاندىكى كۆكتاتنىڭ ۋاژىلدىغان ئاۋازىدا سائادەت مۇئەللىم خەيرىنسانىڭ ھويلىغا كىرگىنىنى سەزمىدى. سائادەت مۇئەللىم چۆمۈچنى قويۇپ ئاسمانغا قارىدى ـ دە، ئىككى قولىنى بېلىگە تىرەپ تولغىنىشقا باشلىدى. ئۇ پۈتۈن بەدىنىنى دېگۈدەك ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئەۋرىشىم بەللىرىنى ئاستا تولغايتتى. ئاخىر بېلىنى تولغاشتىن بېشىنى تولغاشقا ئۆتتى. ئۇ بېشىنى ئىككى يانغا ئالدىرىماي بۇراۋاتقاندا، ئارقىسىدا قاراپ تۇرغان خەيرىنسانى كۆرۈپ قالدى.

— قاچان كەلگەنسىز؟

— ھە، مەن، ھازىرلا كېلىشىم.

— تەتىلىڭىز ياخشى ئۆتتىمۇ؟

— ھەئە، بەك كۆڭۈللۈك ئۆتتى.

— ئاتا ـ ئانىڭىز تىنچلىقتۇ؟

— تىنچلىق. . .

سائادەت مۇئەللىمنىڭ مۇنداق مېھرىبانلىق بىلەن سورىغان سوئاللىرىدىن خەيرىنسانىڭ روھى كۆتۈرۈلۈپ قالدى. ئوقۇنقۇچىسىغا ئىچ ـ ئىچىدىن بىر خىل سۆيۈنۈش، ھۆرمەت تۇيغۇسى قوزغالدى.

— پۈلنى ئەكېلىۋىدىم، خانىم، — خەيرىنسا قولياغلىقىغا ئورالغان بىر بولاق پۈلنى سىنىپ مۇدىرىنىڭ ئالدىغا قويدى.

سائادەت مۇئەللىم پۇللارنى تۇر بويىچە ئايرىپ رەتلەپ چىققاندىن كېيىن بارمىقىنىڭ ئۇچىغا تۈكۈرۈپ ساناشقا باشلىدى. خەيرىنسانىڭ كۆڭلىگە سىنىپ مۇدىرىنىڭ نېمە دەيدىغانلىقى، ھېچ بولمىغاندا نېمە مەندە گەپ قىلىدىغانلىقى ئايان ئىدى. گەپ ئاخىر تېشىلدى.

— كەم ئەكەپسىزغۇ؟

— ھەممىنى تەييارلاپ بولالمىدۇق، خانىم، قالغىنىنى دادام كېلەر ھەپتە تەييارلاپ قويىدىغان بولدى.

— ئامال بار كېلەر ھەپتىدىن قالدۇرماڭ.

— ماقۇل، خانىم، كېلەر ھەپتە چوقۇم ئەكېلىمەن.

خەيرىنسا سىنىپ مۇدىرىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ باھارنى كۆپ ئىزدىگەن بولسىمۇ ھېچ يەردىن تاپالمىدى. ئاخشىمى ئۇخلاش ئالدىدىمۇ قىزلار ئارىسىدا ئۇنىڭ گېپى بولۇپ ئۆتتى. ھەر كىم ئۆز قىياسى بويىچە بىرنېمىلەرنى دەپ باقاتتى. ھەتتا ناھايىتى قورقۇنچلۇق رەسۋا ئىشلاردىن گۇمانلانغانلارمۇ بولدى. لېكىن، خەيرىنسا ھېچقانداق گەپ قىلمىدى. ئۇ دوستىنى باشقىلاردەك ئەيىبلىمىگىنى بىلەن كۆڭلى ھەر خىل گۇمانلاردىن خالىي ئەمەس ئىدى.

ئەتىسى سەھەردە ھېچ كىشى باھار توغرىسىدا بىرەر ئېغىز گەپ قىلمىدى. ھەممىسى ئالدىراش چېيىنى ئىچىپلا سىنىپقا مېڭىشتى. پەقەت خەيرىنسالا ئۇنىڭ غېمىنى يەيتتى.

چۈشلۈك تاماققا قايتىپ كېلىپلا ئۇلار ھەيران قېلىشتى. باھار يوتقانغا پۈركۈنۈپ بەخىرامان ئۇخلاپ ياتاتتى.

— باھار، باھار!

باھار خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى يېرىم ئېچىپ خەيرىنساغا قارىدى.

— تاماققا بارامسەن؟

— خاپا بولماي ئالغاچ كەلگىنە، ئاداش، مېنىڭ پەقەت

مىجەزىم يوق.

— كېچىدىن نەگە باردىڭ؟

— شەھەردىكى تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدىم.

ئۇنىڭ جاۋابىغا خەيرىنسا ئىشەنمىدى. ئەمما، ئوشۇق گەپ كوچىلىمايلا چىنە - قاچىلارنى كۆتۈرۈپ ياتاقتىن چىقىپ كەتتى.

شۇ ئىشتىن كېيىن باھارنىڭ تۇرمۇشىدا غايەت زور ئۆزگىرىشلەر بولدى. ئۇ ئائىلىسىنىڭ نامراتلىقىغا قارىماي، كىيىمىنى كۆپ كىيەتتى. ياتاقتا دوستلىرى بىلەن بىرەەم - يېرىمەەم ھال - مۇڭ بولۇپ ئولتۇرماي، ھە دېسىلا بازارغا قاترايتتى. بۇرۇنقىدەك پۇلىنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرماستىن شاراقشىتىپ خەجلەۋېرەتتى. سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپلا ئەينەكنىڭ ئالدىغا كېلەتتى - دە، يۈزىنى ھەر خىل بوياقلار بىلەن پارقىرىتىۋېتەتتى. بەزىدە دەم ئېلىش كۈنلىرىمۇ ئائىلىسىگە قايتماي شەھەردىكى «تۇغقان» لىرىنىڭ ئۆيىدە بولاتتى. ياتاق - سىنىپلاردا، ئاخشاملىرى مۇزاكىرىدىن قايتىپ ماڭغاندا، ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئېزىدىغان مۇڭلۇق ئىشق - مۇھەببەت ناخشىلىرىنى توۋلاپ كېتەتتى. بەزىدە بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قاراپ قالسا، ئۇزاققىچە خىيال سۈرۈپ تۇرۇپ كېتەتتى. شۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ ئاشۇ بىر جۈپ كۆز قارىچۇقىغا نېمە سىرلارنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلىپ بولمايتتى.

ئوقۇتۇش بىناسىدىن چۈشۈۋاتقان خەيرىنسا كارىدورنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بىرمۇنچە باللارنىڭ توپلىشىۋالغانلىقىنى كۆردى. ئۇلار يان تامدىكى قارا دوسكىغا قاراپ نېمىدۇر غۇلغۇلا قىلىشىۋاتاتتى. خەيرىنسامۇ توپقا قوشۇلۇپ دوسكىغا قاراپ باقتى. ھەر خىل جىددىي ئۇقتۇرۇشلار ئالمىشىپ تۇرىدىغان دوسكىغا ئالدىنقى مەۋسۇمدا ئېسىتىھاندىن ئۆتەلمىگەن

ئوقۇغۇچىلارنىڭ قايتا ئىمتىھان بېرىش جەدۋىلى چاپلانغاندى. خەيرىنسا ھەربىر بەت تۇرى بويىچە ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئۇنىڭ مۇبارەك ئىسىم ـ شەرىپى بەش يەرگە يېزىلىق تۇراتتى. دېمەك ئۇ بۇ قېتىم بەش پەندىن قايتا ئىمتىھان بەرمىسە بولمايتتى.

خەيرىنسا ھودۇقۇشقا باشلىدى. يېنىدىكى بالىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى مازاق قىلىۋاتقاندەك، كۆز ئىشارىسى ئارقىلىق «خەيرىنسا تۆمۈر دېگەن مانا مۇشۇ» دەپ بىر ـ بىرىگە كۆرسىتىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ يۈزلىرى ئوت بولۇپ يانىدى. ئۇ بالىلار ئارىسىدىن ئاستا سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى.

ياتاقتىكى قىزلار بىر كارىۋاتقا تىقىلىۋېلىپ قارتا ئويناۋاتاتتى. خەيرىنسامۇ ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ كارىۋاتنىڭ جازىسىغا يۆلەنگىنىچە قاراپ تۇردى. ئەمما، ئۇنىڭ كۆڭلى ئارامىدا ئەمەس ئىدى. پۈتۈن پىكىر ـ خىيالىنى ئىمتىھاننىڭ غېمى ـ ئەندىشىسى مالىمان قىلاتتى.

ـــ ئىمتىھان بېرىدىغانلىقىڭىزنى ئۇققانسىز؟ ـــ دېدى شەرۋانە سانالغان قارتىلارنى بۇدرۇق بارماقلىرى ئارىسىغا قىستۇرغاچ.

ـــ ئۇقتۇم.

ـــ بەش پەندىن بېرىدىكەنسىز.

ـــ سەن نەچچە پەندىن بېرىدىكەنسەن؟ ـــ سورىدى باھار شەرۋانىگە قاراپ.

ـــ مەن ئاران ئىككى پەندىن بېرىدىكەنمەن، بىر پەن ئۇچۇن ئون كوي تۆلەيدىكەنمىز. باياتىن خانىمغا يىگىرمە كويىنى تاپشۇرۇپ بەردىم.

ـــ سېنىڭمۇ بەش پەن ئەمەسمىدى؟

ـــ مېنىڭ نەدە بەش پەن بولىدۇ؟ ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرمىگىنە، بەش پەندىن قايتا ئىمتىھان بېرىدىكەن دېسە،

باشقىلار بىغەم يۇرگىنى بىلەن مەن يۇزۇمنى كۆتۈرەلمەيمەن. خەيرىنسانىڭ يۈرىكىگە پىچاق سانجىلغاندەك بولدى. ئۇ ئىمتىھان بېرىشتىن كۆرە ئەللىك كويدىن بەكرەك ئەنسىرەيتتى.

ھەممەيلەن كەچلىك تاماققا مېڭىشتى. ئەمما، باھار ياتاقتا يوق ئىدى. خەيرىنسا بىلەن باھارنىڭ تاماق بېلىتى بىرلەشتۈرۈلگەن بولغاچقا، خەيرىنسامۇ تاماققا بارالمىدى. ئۇ باھارنى ئىزدەپ سىنىپقا چىقتى. بىنا ئەتراپىدىكى باھار پات-پات خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ قالىدىغان ئورۇندۇقلارغا قاراپ باقتى. لېكىن، باھارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. خەيرىنسا باھارنى بىر سائەت بۇرۇن سائادەت مۇئەللىمنىڭ ئىشخانىسىغا چاقىرغانلىقىنى ئۇقۇپ، يەنە ئوقۇتۇش بىناسىغا كەلدى. ئىشخانىنىڭ ئىشىكى قىيا ئوچۇق، سائادەت مۇئەللىم باھارنى قاتتىق تەنقىدلەۋاتاتتى. باھار بېشىنى ئۇستەلگە قويۇۋېلىپ دۇم يېتىپ يىغلىماقتا ئىدى. سائادەت مۇئەللىمنىڭ تۇرۇلگەن چىرايى، مۇشتىنى ئۇستەلگە ئۇرۇشلىرى مەسلىنىڭ ئۇنچە ئاددىي ئەمەسلىكىنى ئىپادىلەيتتى. خەيرىنسا پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئارقىغا ياندى.

كەچلىك مۇزاكىرىدە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۆز كېچىشى بىلەن بولۇپ كەتكەچكە، سىنىپ ئىچى پاتىپاراق ئىدى. قايتا ئىمتىھاننىڭ غېمىدە ئالدىنقى مەۋسۇملۇق دەرسلەرنى بېرىلىپ كۆرۈۋاتقان خەيرىنسا سىنىپنىڭ بىردىن تىنجىغانلىقىنى بايقاپ بېشىنى كۆتۈردى. مۇنبەردە سائادەت مۇئەللىم كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قاراپ تۇراتتى. ئوقۇغۇچىلار ئەيمىنىپ سائادەت مۇئەللىمگە ئۇدۇل قارىيالمايۋاتاتتى. شۇ تەرزدە بىرەر مىنۇتتەك ۋاقىت ئۆتتى. سىنىپنىڭ بۇ تەرەپتىكى بۇلۇڭىدا چۈشىن ئۇچسا نېرىقى بۇلۇڭىدا تۇرۇپ بىلگىلى بولاتتى.

ـــ سىلەر مۇزاكىرىنى مۇشۇنداق قىلامسىلەر؟ ـــ دېدى سىنىپ مۇدىرى ئاخىر زۇۋانغا كېلىپ، ـــ ۋاقىتنىڭ مۇنداق ئىسراپ قىلىشتىن نومۇس قىلمىدىڭلارمۇ؟! دەرسنى بەك بىلىپ كەتتىمىكىن دېسەم ھالىڭلار تايىنلىقكەن. قايتا ئىمتىھان بېرىدىغانلار مەكتەپ بويىچە نىسبەتلەشتۇرگەندە بىرنەچچە سىنىپتىن كۆپ چىقىپسىلەر. ئاتا ـ ئاناڭلار سىلەرنى مەكتەپكە ئوقۇغىلى ئەمەس، بىكار ئويناپ كۈن ئۆتكۈزگىلى، پۇل بۇزغىلى ئەۋەتكەنمۇ؟ قايتا ئىمتىھان كېلەر ھەپتىنەك بىرنەچچە كۈندىن باشلاپ ئېلىنىدىكەن. قايتا ئىمتىھان بېرىدىغان ساۋاقداشلار ھەر نېمە قىلىپ مۇشۇ پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەڭلار. ناۋادا بۇ قېتىمىمۇ شاللىنىپ قالساڭلار، دىپلوم ئالالمىغىنىڭلار شۇ. بەزى ساۋاقداشلار قايتا ئىمتىھان ئۈچۈن تۆلەيدىغان پۇلنى تاپشۇرۇپ بولدى. لېكىن، بەزىلەر تېخىچە سوت ئۈيقۇسىدىن ئويغانمايۋاتىدۇ. شۇڭا، تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك پۇلنى ھازىر يىغمىز.

قايتا ئىمتىھان بېرىدىغان بالىلار ئۆيەر ـ بۇيەردىن قوپۇپ سىنىپ مۇدىرىنىڭ ئالدىغا كېلىشكە باشلىدى. خەيرىنسادا پۇل بولمىغاچقا يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتتى. ئۇنتۇرا تېخنىكوم ئىمتىھانىدا يۇقىرى نومۇر ئېلىپ ئوقۇشقا كەلگەنلىكى ئۈچۈن پۇشايمان قىلدى. «ئىسىت، بۇنداق بولارىنى بىلگەن بولسام ئىمتىھاننى شۇنداقلا بېرىپ قويماسمىدىم. مەھەللىمىزدە دېھقانچىلىق قىلغان بولسام بىرەرسى مېنى ئۆلتۈرۈۋېتەرمىدى. ئاتا ـ ئانامنى قەرزگە بوغۇپ بۇ مەكتەپكە نېمىشقىمۇ كەلگەندىمەن. ئەسلى مەكتەپ دېگەن نامراتلار ئۈچۈن ئەمەس، بايلار ئۈچۈن ئېچىلغانىكەن ئەمەسمۇ؟!»

ـــ خەيرىنسا تۆمۈر!

خەيرىنسا چۆچۈپ سىنىپ مۇدىرىغا قارىدى.

ـــ سىز ئەللىك كويچەن تۆلەيدىكەنسىز، پۇل بارمۇ؟

ـــ مەندە پۇل يوق، خانىم، شەنبە كۈنى ئۆيگە بارغاندا ئالغاچ كېلەي.

ـــ ئامالىنى قىلىپ بېقىڭ، ئۇكام، پۇلنى ئەتىدىن قالدۇرماي خوجىلىق بۆلۈمىگە تاپشۇرىدىكەنسىز.

خەيرىنسا گەپ قىلماي يەرگە قاراپ تۇرۇۋەردى، نېمىمۇ دېيەلەيتتى. ئۇ دەيدىغىنىنى دەپ بولدى ئەمەسمۇ.

ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا پىچىرلىشىش باشلاندى. ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشۇاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. شۇ ئاردا باھارنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى ھەممىنى بېسىپ چۈشتى:

ـــ مەن تۆلەپ بېرەيىا، خانىم.

ـــ ھە، سىز خەيرىنساغا ئەللىك كوي ئۆتنە بەرمەكچىمۇ؟

ـــ ھەئە، ـــ باھار يانچۇقىنى ئاختۇرغاچ سىنىپ مۇدىرىنىڭ ئالدىغا كەلدى، ـــ ئۇنىڭدا ھازىر پۇل يوقكەن.

ـــ سىنىپىمىزدا قېيىن ئەھۋالدا قالغان دوستلىرىغا يارەدەم قولىنى سۇنالايدىغان مۇنداق ياخشى ساۋاقداشمۇ بار، ـــ سائادەت مۇئەللىم باھارنى ئىما قىلىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ قېنى ساۋاقداشلار، باھارنىڭ بۇ پەزىلىتىنى بىر تەبرىكلىۋېتەيلى.

سىنىپ ئىچىنى تاراسلىغان چاۋاك ئاۋازى لەرزىگە سالدى.

ـــ ماڭا قارا‌ڭ، خەيرىنسا، ـــ سىنىپ مۇدىرى خەيرىنساغا يۈزلەندى، ـــ باھارنىڭ ئەللىك يۈەن پۇلىنى كېلەر ھەپتىدىن قالدۇرماي ئالغاچ كېلىڭ، ئۇقتىڭىزمۇ؟

ـــ ئۇقتۇم.

ـــ مۇزاكىرە تۈگىگەندىن كېيىن سىنىپ ھەيئەتلىرى مېنىڭ ئىشخانامغا چىقتىلار، مەسلىھەتلىشىدىغان ئىش بار، ـــ سائادەت مۇئەللىم ئاخىرقى گېپىنى دېگەچ سىنىپتىن چىقىپ كەتتى.

كۈنلەر بىر ـ بىرىگە ئورۇن بوشىتىپ، ئۆكتەبىر ئېيىمۇ

بىر يەرگە بېرىپ قالدى. گۈللەر سولىشىپ، دەل ـ دەرەخنىڭ يېشىل ياپراقلىرى سارغىيىشقا باشلىدى. لېكىن، خەيرىنسا مەكتەپكە تاپشۇرىدىغان پۇلنى تېخىچە تۆلىيەلمەيۋاتاتتى. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى هامان ئۇنىڭ بېشىدا بىرسى تايىق تەڭلاۋاتقاندەك ياۋۇزلۇق چىقىپ تۇرىدىغان بىر جۈپ كۆز «پۇلنى قاچانغىچە تاپشۇرمايسىز» دېگەن مەنىدە تىكىلىپ تۇرغاندەك تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالدى. ئايىغى ئۇزۇلەيدىغان غەم ـ ئەندىشە دەستىدىن كاللىسىغا دەرسمۇ چۈشمەيتتى. ئوقۇتقۇچى مۇنبەردە دەرس سۆزلىگەندە، ئۇ بېرىلىپ تىڭشاۋاتقاندەك قاراپ ئولتۇرسىمۇ پىكىر ـ خىيالى ئاشۇ پۇللارنى قانداق تۆلەش ئۈستىدە بولاتتى. هەر قېتىم ئۆيگە بارغاندا، دادىسى ئامال قىلالمىغانلىقىنى ئېيتىپ، هېلىقى ئۆزگەرمەس ئون بەش يۈەن بىلەن يولغا سالاتتى. دىلى يۇمشاق ئانا بولسا قىزىنىڭ كۆڑىۋاتقان كۆنلىرىگە چىدىماي يۇم ـ يۇم يىغلايتتى.

ـــ يەنە بىر هەپتە چىداڭ، بالام، ـــ دېدى تۆمۈر ئاكا يەكشەنبە كۈنى خەيرىنساغا مەكتەپكە ماڭىدىغان چاغدا، ـــ ئاكىڭىز يېرىنى تاشلاپ نا شاڭجاڭنىڭ قويلىرىنى بېقىپ بېرىش ئۈچۈن تاغقا چىقىپ كەتتى. نا شاڭجاڭ مۇشۇ هەپتىدىن قالدۇرماي مىڭ كوي بېرىپ تۇرىدىغان بوپتۇ. ئاشۇ پۇلنى ئېلىپلا يەكشەنبە كۈنى ئۆزۈم بارماي، سىز كەلمەي مېنى بېكەتتە ساقلاڭ.

خەيرىنسا ماقۇل بولۇپ قايتىپ كەلدى. گەرچە ئۇ بۇ قېتىم پۇل ئەكېلەلمىگەن بولسىمۇ ئۈمىد ئېلىپ كەلگەنىدى.

خەيرىنسا سىنىپ مۇدىرىنىڭ چاقىرغانلىقىنى باشقا بالىلار ئارقىلىق ئاڭلاپ ئىشخانىغا چىقتى. ئىشخانىدا سائادەت مۇئەللىمدىن باشقا ئادەم يوق ئىدى.

ـــ مەن سىزنىڭ ساق ـ سالامەت ئوقۇش پۈتتۈرەلىشىڭىزـ دىن سەل گۇمانلىنىۋاتىمەن، خەيرىنسا، ـــ سائادەت مۇئەللىم

گەپنى ئەنە شۇنداق قوپال ئىبارىلەر بىلەن باشلىدى، ــ مەكتەپكە تاپشۇرىدىغان پۇلنى تېخىچە ئەكېلەلمىدىڭىز، بۇگۈن خوجىلىق بۆلۈمىدىكىلەر يەنە پۇل تۇتتى.

ــ يەكشەنبە كۈنى دادام ئېلىپ كېلىدۇ، خانىم.

ــ سىزنىڭ يەكشەنبىڭىزمۇ تۇگىمەيدىكەن، ھېلىمۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى يەكشەنبە، يەكشەنبە دەپ بۇگۈنگە ئەكەلدىڭىز.

ــ يېزىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئاكامغا مىڭ كوي بېرىدىغان بوپتىكەن. شۇ پۇل قولىغا تەگسىلا دادام ئۆزى ئېلىپ كېلىدۇ.

ــ قولىغا تەگمىسچۇ؟

ــ . . .

خەيرىنسانىڭ يۈرىكىنى مۇزدەك بىر نەرسە مۇجۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭمۇ خاتىرجەم بولالمايۋاتقىنى ئاشۇ سوئال ئىدى.

ئون بىرىنچى باب

خەيرىنسا ئاپتوبۇس بېكىتىدە يېرىم كۈن ساقلىدى. ھەربىر ئاپتوبۇس بېكەتكە كىرگەندە، ئۇ ئىختىيارسىز ئاپتوبۇسنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ چۈشۈۋاتقان يولۇچىلارغا بىر ـ بىرلەپ سەپسالاتتى. يولۇچىلار ئارىسىدا تۇمۇر ئاكىنىڭ يوقلۇقىنى بىلگەندىن كېيىن ئاستا ئارقىسىغا يېنىپ كېيىنكى ئاپتوبۇسنىڭ يولىغا تەلمۈرۈشكە مەجبۇر بولاتتى. ئۇستىگە تاغار سومكا. . . ۋە يەنە ئاللىقانداق نەرسىلەر بېسىلغان ئاپتوبۇسلار كەينى ـ كەينىدىن بېكەت سەيناسىغا كىرىپ كېلىۋەردى. ئەمما تۇمۇر ئاكا كەلمىدى. شۇنداق قىلىپ قۇياش غەربكە قىيسايدى. ھارغىنلىق ۋە ئاچلىقتا ھالىدىن كەتكەن خەيرىنسا قايتىپ كەتمەكچى بولۇپ دەرۋازا ئالدىغا چىقتى. ئەمما كېتىشكە كۆزى قىيمايتتى. كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە «دادام ئەمدى كېلەلمەيدىكەن» دېگەن ئۇمىدسىزلىك قۇتراپ، يەنە بىر

يەرلىرىدە «كېلىسىپ قالارمۇ يا» دېگەن ئىشەنچمۇ غۇۋا يېلىنجايىتتى. دەل شۇ ئەسنادا ئۇستىگە تۆت دانە توخۇ كاتىكى بىسىلغان بىر ئاپتوبۇس بېكەتكە يېقىنلاپ كەلدى. كۆزنەكلەردىن قاراپ يولۇچىلارنى چالا - بۇلا كۆرۈشكە ئۇلگۈرگەن خەيرىنسانلىق يۈرىكى كۆكرەك قەپسىدىن بۆسۈپ چىقىپ كېتىدىغاندەك دۈپۈلدەپ كەتتى. ئاپتوبۇسنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆشنىسىگە خۇرجۇن ئارتىۋالغان تۆمۈر ئاكا ئالدىغا سەل ئېگىشىپ قاراپ تۇراتتى. خەيرىنسا ئاپتوبۇسقا ئەگىشىپ بېكەت ئىچىگە كىردى. ئاپتوبۇس تېگىدىن زەي ئۆرلەپ تۇرىدىغان بېكەت سەيناسىنى بىر چۆرگىلەپ توختىدى. ئادەملەر بىر - بىرلەپ چۈشۈشكە باشلىغاندا، خەيرىنسانىڭ چىرايىدىكى كۈلكە ئىزناسى ئاستا - ئاستا ئۆچتى. بايات خەيرىنسا تۆمۈر ئاكا دەپ پەرەز قىلغان ئالدىغا ئېگىشەڭگۈ ئادەم باشقا بىر يولۇچى بولۇپ چىققانىدى. ئەڭ ئاخىرقى ئۇمىدىمۇ كۆپۈككە ئايلانغان خەيرىنسا خۇددى يارىلانغان ئاق قۇشقاچتەك بىچارە قىياپەتتە بېكەت ئالدىدىن كەتتى.

رەستىدە ئادەملەر مىغ - مىغ ئىدى. ئەمما، خەيرىنسا ئۆزىنى ئادەمسىز چۆل - جەزىرىلەرگە كېلىپ قالغاندەك يالغۇز ھېس قىلاتتى. كۆزلىرىگە ھېچ كىم كۆرۈنمەيتتى. قۇلىقىغا ھېچقانداق تۇتۇش ئاڭلانمايتتى. پەقەت دۇنيادىكى بىردىنبىر غەمگۇزارى تۆمۈر ئاكىنىڭ سىيماسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا غىل - پال پەيدا بولاتتى - دە، يەنە يوقاپ كېتەتتى. «ئاھ، مېھرىبان دادا، سىز ھاياتىڭىزدا بىرەر قېتىممۇ يالغان سۆزلەپ باققان ئەمەس، سىزنىڭ راستچىللىقىڭىز ماڭا ئۆرنەك بولۇپ يالغانچىلىقتىن يىرگىنىدىغان پەزىلەتنى ئاتا قىلغانىدى. ئەجەبا، سىز مۇشۇ بىر ھەپتە ئىچىدە باشقا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ كەتتىڭىزمۇ؟ قەلبىڭىزنىڭ يولىڭىزغا قانچىلىك ئىنتىزار بولغانلىقىنى خىيالىڭىزغا كەلتۈرمىدىڭىزمۇ؟!» خەيرىنسا ئەنە

شۇنداق خيالالارنى قىلغاچ دېھقان بازىرىغا كەلدى.

شەھەرنىڭ شەرقىدە «دېھقان بازىرى» دېيىلىدىغان قاينىق رەستە بولۇپ، ياغاچ ئايىغ، ياغاچ قوشۇق، ئۆتكەمە ـ غدۇر، مىس چۆگۈن، ئارغامچا ـ توقۇناق، ئاشلىق، كىگىز، بورا... ئىشقىلىپ ئىنسانىنىڭ تۇرمۇشىدا ئەسقاتمىدىغان لازىمەتلىكلەرنىڭ ھەممىسىنى مەشەدىن تاپقىلى بولاتتى. يەكشەنبىدىن باشقا ۋاقىتلاردا ئادەم شالاڭ بولغىنى بىلەن يەكشەنبە كۈنى قىستىلاڭچىلىق دەستىدىن بىرەر سائەتتىڭ ۋاقىتتا يۈز مېتىر يەرگىمۇ تەسلىكتە بارغىلى بولاتتى. بىرقەدەم ئالدىغا چامدىسا باشقىلار ئىككى قەدەم ئارقىغا تۇرتىۋېتەتتى.

خەيرىنسا تىقما ـ تىقما بولۇپ كەتكەن ئادەملەر ئارىسىدىن ئۆتەلمەيۋاتقاندا، بۇرنىغا شورپىنىڭ مەززىلىك پۇرىقى ئۇرۇلدى. ئاچلىقتىن ئېگىلىپ قالغان خەيرىنسا ئەتراپقا قارىدى. يېقىنلا يەردە بىر ئايال ئوچ دانە قورام تاشنىڭ ئوستىگە قازان ئېسىپ قوي كاللىسى قاينىتىۋاتاتتى. قازاننىڭ ئەتراپىدا تەلپىكىنى چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان دېھقانلار قاتتىق زاغرىسىنى شورپىغا چىلاپ يەۋاتاتتى. بۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىر دېھقان خەيرىنسانىڭ دىققىتىنى تارتتى. ئۇ ئۆجمەك، چىرايى چۆيۈندەك قارا كىشى بولۇپ، چوققىسى تۆشۈك تەلپىكىدىن چىقىپ قالغان تۇتام قارا يۇڭ خۇددى ھۆپۈپنىڭ تاجسىدەك دىككىيىپ تۇراتتى. مازلىرى ساڭگىلاپ قالغان ئۇزۇن چاپىنىنىڭ ئوستىدىن كونىرغان كۆك چىت پوتا باغلىۋالغان، ھارۋىدىن چىقارمىغان سوۋ ئېشەكنىڭ باش بېغىنى پوتىسىغىلا چىگىپ قويغانىدى. ئېشەك ئۇنىڭ بىر قەدەم نېرىسىدا قولاقلىرىنى سالپايتىپ ئوگدەپ تۇراتتى. دېھقان ئالدىغا سەل ئېڭىشىپ ئولتۇرۇپ شورپىغا چىلانغان زاغرىسىنى راسا ئىشتىھا بىلەن يەۋاتاتتى.

خەيرىنسا بۇ يەردىن تېز ـ تېز يۇرۇپ كەتتى. ئەمما، ئانچە

ئۇزاقلارغا بارمايلا توختاپ قالدى. تۆت كوچا كېسىشكەن دوقمۇشتا ئىككى ئادەم كىچىك تراكتورنى توختىتىپ قويۇپ چامغۇر سېتىۋاتاتتى. تراكتورنى يولنىڭ ياقىسىغا قانچە قىستاپ باققان بولسىمۇ توچەينىڭ بىر پېشى يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قالغاچقا، ئادەم ۋە ئېشەك هارۋىلىرى ناهايىتى تەستە ئۆتۈشەتتى. ئېشەك هارۋىسىغا ئۇستىلەپ بېسىلغان ئۇچ تاغار گۈرۈچ قارشى تەرەپتىن كەلگەن هارۋىدىكى ئوتۇنغا تېگىپ كېتىپ شارقىراپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ئوتۇن سۇلياۋ تاغارنى خۇددى قاسساپ قوينىڭ قارنىنى يارغاندەك پېچىپ تاشلىغانىدى.

ـــ هەي، ئېشىكىڭنى توختات، توختات!

ـــ هۇچچىش، قارىغۇ.

ئوتۇنچى ئېشەكنىڭ نۇقتىسىنى قامانلاپ توختاتقاندا، گۈرۈچ تېخى تۆكۈلۈپ تۈراتتى.

ـــ ئاستىراق هەيدىسەڭ بولمامتى، پاقە تەلپەك.

ـــ ئاغزىڭنى بۇزما پوق ساقال، ئوتۇننى كۆرگەندىكىن ئۆزۈڭمۇ نېرىراق تارتساڭ بولىدىغۇ.

ـــ بۇ تارچىلىقتا نەگە تارتاتتىم؟

ـــ سەن تارتمىساڭ مەن تارتالامتىم؟

يول بويىدا تاش تۇز سېتىپ ئولتۇرغان چار ساقال دېھقان ئارىغا چۈشتى.

ـــ بولغۇلۇق بولدى، تۇغقانلار، كۆڭۈلنى كىر قىلىشمايلى، بازار كۈنلۈك دېگەندە بىسمىللا دەپ ئۆيگە تىنچ كېتىۋالىدىغان ئىش.

ـــ هەي، قاراپ تۇرماي ماڭە ئالدىڭغا!

كىمدۇر بىرى قامچىسىنى تەڭلەپ ئوتۇنچىغا ۋارقىرىدى. ئوتۇنچىمۇ ئېشىكىنى خىتلىدىتىپ ئاستا ماڭدى. تۇزچىنىڭ هە- هۇ دېيىشى بىلەن قاراپ تۇرغانلاردىن بىرقانچىسى گۈرۈچ

ئىگىسىگە يارەملىشىپ، يەردە ئاپئاق چېچىلىپ يانقان گۈرۈچنى تاغارغا ئېلىشىپ بېرىشكە باشلىدى. دەسلىپىدە پاكىز گۈرۈچنى ئوچۇملاپ ئالدى. ئاخىر شور توپا ئارىلىشىپ كەتكەن ئەخلەت گۈرۈچنى تەلىپەكتە سۈپۈرۈپ ئايرىم بىر تاغارغا قاچىلاشتى. كۆز ئالدىدا تۆكۈلگەن گۈرۈچ خەيرىنساغا خۇددى ئىچ باغرى يەرگە تۆكۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ گۈرۈچلەرنى تاغارغا ئېلىشىپ بەردى. قورسىقىنىڭ ئاچلىقىغا چىداشلىق بېرەلمەيۋاتقان خەيرىنسانىڭ مۇشۇ قاتتىق گۈرۈچلەردىن ئوچۇملاپ ئېلىپ ئاغزىغا سالغۇسى كېلەتتى. ھارۋىلار گىرەلىشىپ توختاپ قالغاندى. بىرمۇ ئادەم ئالدىغا ماڭالمايتتى. كەينىگە يېنىش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بىر ھارۋا ئالدىغا بىرەر قەدەم سىلجىسا بوشىغان يەرگە ئىككى ھارۋىنى تەڭ ئەكېلىپ كەپلەيتتى ـ دە، نەتىجىدە ھەر ئىككىلىسى ماڭالماي قالاتتى.

ـ ھەي، ئېشىكىڭنىڭ بېشىنى نېرى تارت! پىچاننى ئېزىۋەتتى.

ـ نەگە تارتىمەن، بوش يەر بولمىسا؟

ـ ھەي گاداي، يول ئاناڭدىن مىراس قالمىغاندىكىن كەچكىچە ئولتۇرماي قوپە ئورنۇڭدىن!

ـ ماۋۇ گۈرۈچلەرنى ئېلىۋېلىپ بىكار لىمامدىمەن؟

خەيرىنسا شىددەتلىك ئېقىنغا قارشى تۇرۇپ بېرىۋاتقاندەك تىركىشىپ يۇرۇپ بورا بازىرىغا كەلدى. چوڭ ـ كىچىك تۇرمەللەنگەن بورىلار ئىككى قىرغاققا قاتار تىكلەپ قويۇلغاندى. ئوتتۇرىسىدىن ئادەملەر ئۇياق ـ بۇياقا ئۆتۈشەتتى. بازارچىلاردىن بىرەرسى بورىغا سەپسالغۇدەك بولسا بورىچى ئۇنى ئالدىغا چاقىرىپ بورىنى ئوبدانراق كۆرۈپ بېقىشنى ئۆتۈنەتتى. ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ ئەرزان بېرىشنى ۋەدە قىلاتتى.

خەيرىنسا بورىچىلار ئارىسىدىن مەھەللىسىدىكى قوشنىسى بارات ئاكىنى ئىزدىدى. بارات ئاكا خەيرىنسانىڭ دادىسى بىلەن تەڭ دېمەتلىك كىشى بولۇپ، ھەر يەكشەنبە كۈنى بۇ يەرگە بورا ئەكىلىپ ساتاتتى. مەھەللىدە پەقەت بارات ئاكىلا تۇمۇر ئاكىنىڭ ئائىلىسىگە قولىدىن كېلىشچە قوشنىدارچىلىقنى يەتكۈزۈپ تۇراتتى. ئەپسۇسكى، بارات ئاكا بۇگۈن يوق ئىدى. ھەر دائىم ئۇ بورا چۇشۇرىدىغان يەردە ھارۋىنىڭ چاقىغا باغلانغان بوز ئېشەك كورۇسلىتىپ سامان يەۋاتاتتى.

خەيرىنسا قايتىشقا مەجبۇر بولدى. ئەمدى ئۇ مەكتەپكە بارىدىغان ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ ساۋاقداشلىرىنىڭ بىرەرسىدىن بىر كوي قەرز ئېلىشى كېرەك ئىدى. بىر كوي بولمىسا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ مەكتىپىگە قايتالمايتتى. پۇت - قوللىرىنىڭ ماغدۇرسىزلىنىپ دىرىلداپ تىترىشىگە، ئاشقازىنىنىڭ ئاغرىشىغا ھەر نېمە قىلىپ چىداشلىق بېرەلەيتتى. چىداشلىق بەرمەيمۇ ئامالى يوق ئىدى. ئۇ بازاردىن خېلى تەستە ئۆتۈپ بېكەتكە كەلدى. ئۇ ئاپتوبۇس ساقلاپ تۇرۇشقانلار ئارىسىدىن بىرەر تونۇش چىراينى ئىزدەۋاتقاندا، ئارقا تەرىپىدىن كەلگەن بىر جۈپ قول ئۇنىڭ كۆزلىرىنى تۇتۇۋالدى. ئاشۇ بىر جۈپ قولدىن ئۇنىڭ سۇنۇق كۆڭلىگە ئاللىقانداق بىر شادلىق ئېقىپ كىرگەندەك بولدى. خەيرىنسا كۆزىنى تۇتۇۋالغان قولىنىڭ بارماقلىرىنى، بىلەكلىرىنى سىلاشتۇرۇپ يۇرۇپ قول ئىگىسىنى ئاسانلا تېپىۋالدى.

— باھار!...

باھار خەيرىنسانىڭ كۆزىنى قويۇپ بېرىپ شوخلۇق بىلەن كۈلۈۋەتتى.

— تاپالماس دېسەم تېپىۋالدىڭغۇ موللا تاپقاق.

— سېنىڭ قوللىرىڭ ماڭا تونۇش تۇرسا.

— دادامنى بىلەن كۆرۈشەلىدىڭمۇ؟

— ياق، دادام كەلمىدى.
خەيرىنسا بىر چەتكە قاراپ ئۇھسىنىپ قويدى. ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىغا ياش تولغاندى.
— كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ئاداش، داداڭنىڭ بىرەر مۇھىم ئىشى چىقىپ قالغان ئوخشايدۇ.
— نېمىشقا كەلمىگەنلىكىنى ھېچ بىلەلمىدىم. كۆڭلۈمگە ھەر خىل ئىشلار كېلىۋاتىدۇ.
— ياكى مەكتەپكە ئوتكۈزىدىغان پۇلىنىڭ جايىنى قىلالمىغاندۇ، قارا.
پۇلنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خەيرىنسانىڭ يۈرىكى ئاغرىشقا باشلىدى. ئۇ پۇلنىڭ شۇ قەدەر رەھىمسىز ۋە قۇدرەتلىك ئىكەنلىكىنى مۇشۇ مىنۇتلاردا ھەر دائىمقېتىن بەكرەك ھېس قىلماقتا ئىدى.
— چىرايىڭ بەك ئوسال كۆرۈنىدىغۇ، ئاداش، بىر يېرىڭ ئاغرىۋاتامدۇ؟
— ياق، — دېدى خەيرىنسا لېۋىنى چىشلەپ، ئەمما ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىغا سىغمىغان ياش يامغۇرەڭ تامچىلاپ كەتتى.
— راست گەپ قىلە، ئاداش، مەندىن بىرەر ئىشنى يوشۇرۇۋاتامسەن، ساڭا زادى نېمە بولدى؟
— قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، — خەيرىنسا پەس ئاۋازدا جاۋاب بەردى.
— جۇر ئەمىسە، ياخشىراق ئاشخانىلاردىن بىرەرسىگە بېرىپ غىزالىنايلى.
— مەندە پۇل يوق، سەندىچۇ؟
— پۇلنىڭ ئىشىدىن ئەندىشە قىلما، ماڭا مۇراتجان مېھمان قىلىدۇ.
— مۇراتجان؟
خەيرىنسا يانغا بۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ ئىككى قەدەم نېرىسىدا

ئاق بوغما چاپان كىيگەن، قىزىل كۆڭلەكنىڭ ياقىسى چاپاننىڭ ياقىسىدىن ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ چىققان، چېچىنى سىپسىلىق تاراپ ئوتتۇرىدىن ئىككى يانغا ئايرىۋالغان بىر يىگىت قاراپ تۇراتتى. خەيرىنسا باھارغا يولۇققىنىنىڭ خۇشاللىقىدا يىگىتكە دىققەت قىلمىغانىدى. ئەمدى ئۇ ناتونۇش ئادەمنىڭ ئالدىدا كۆز يېشى قىلغانلىقىدىن سەل خىجىل بولدى.

— مېھمان قىلارسىز، مۇراتجان؟ — باھار يىگىتكە يۈزلىنىپ سورىدى.

— چاتاق يوق، — دېدى مۇراتجان قىزلارنىڭ قېشىغا يېقىنلىشىپ.

— مەن سىلەرنى تونۇشتۇرۇپ قوياي، — باھار يىگىتنى ئىما قىلىپ تۇرۇپ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى، — دادامنىڭ شەھەردىكى تۇغقىنىنىڭ ئوغلى مۇراتجان بولىدۇ. شەھەرلىك قورۇلۇش ئىدارىسىدە ئىشلەيدۇ. بۇرۇن ئىزدەشمەپتىكەنمىز. ئەمدى ئىزدىشىپ ئۆتىدىغان بولۇشتۇق، — ئاندىن خەيرىنسانى كۆرسىتىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ماۋۇ مېنىڭ يۇرتداشىم خەيرىنسا، ئىككىمىز باشلانغۇچتىن تارتىپ بىر سىنىپتا ئوقۇپ كېلىۋاتىمىز.

مۇراتجان خەيرىنساغا قاراپ يېنىك باش لىڭشىتىپ قويدى.

— ساڭا گېپىم بار، بۇياققا كەلگىنە، — خەيرىنسا باھارنى بىر چەتكە تارتىپ سورىدى، — سەندە راستىنلا پۇل يوقمۇ؟

— يوق.

— سەندە پۇل بولسا تاماق يەيلى، پۇل بولمىسا مەكتەپكە چىقىپ كېتەيلى، ئاداش، ماڭا مەكتەپكە چىققۇچە بېلەت ئېلىپ بەرسەڭلا بولىدۇ.

— مۇراتجان مېھمان قىلسىمۇ مەن مېھمان قىلغان بىلەن ئوخشاش. بىزمۇ ئاشخانىغا كىرىشنىڭ مەسلىھەتىنى قىلىشىپ

تۇراتتۇق.

ـــ مەن يات ئادەملەرنىڭ ئېلىپ بەرگەن تامىقىنى يېمەيمەن.

ـــ مۇراتجاننى يات ئادەم قاتاردا كۆرسەڭ خاتالىشىسەن، ـــ باھارنىڭ چىرايى ئازراق ئۆزگەرىدى، ـــ ئۇ دېگەن مېنىڭ بىر دىنبىر يېقىن ئادىمىم. ئىشقىلىپ قورساق تويسا بولمىدىمۇ؟ مەكتەپكە چىقساقمۇ بىزگە يەيدىغان تەييار تاماق يوق.

باھار توغرا ئېيتىدۇ. مەكتەپكە بارغان بىلەن ئۇلارغا كىم يېمەكلىك بېرەتتى. ئەتە ئەتىگەنگىچە ئاشپەزلەرمۇ دەم ئالىدۇ ئەمەسمۇ. ئەتىگەن ئىچكەن چاي بىلەن كېچىنى تاڭ ئاتقۇزغىلى بولاتتىمۇ. خەيرىنسا ساندۇقنىڭ تېگىدە بىر-ئىر نان ساقلاپ قويمىغانلىقىغا پۇشايمان قىلدى. «نان بولغان بولسا ھەرقانچە تاشتەك قېتىپ كەتسىمۇ قاينىقسۇغا چىلاپ قورساقنىڭ غېمىنى قىلالايتتىم. ئەپسۇسكى...» شۇلارنى خىيال قىلىۋاتقان خەيرىنسانىڭ ئاشقازىنى ئاغرىپ كەتتى. پۇتلىرىمۇ ھالسىزلىقتىن سىرقىراشقا باشلىدى.

ـــ ئەخمەق بولما، ئاداش، ـــ دېدى باھار خەيرىنسانىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ، ـــ راست گەپنى دېگەندە مېنىڭمۇ قورسىقىم ئاچتى. شۇنداق تۇرۇپ يەنە باشقىلارنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلمىساق، بۇ ئۆزىمىزنىڭ تەتۇر پېشانىلىكىمىز بولمامدۇ.

باھار ئاستا چامداپ پۇرقىرىتىپ تاماكا چېكىۋاتقان مۇراتجاننىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئۇممىدلىك كۆزلىرىنى تىكىپ تۇرۇپ دېدى.

ـــ ئەمىسە ماڭايلى.

ـــ بىر مىنۇت ساقلاپ تۇرۇڭلار، ـــ يىگىت يولنىڭ توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ قارشى تەرەپتىكى تېلېفون بوتكىسىغا كىرىپ كەتتى.

دەل شۇ چاغدا مەكتەپ تەرەپكە قاتنايدىغان چوڭ ئاپتوبۇس

بىكەتكە كىلىپ توختىدى. ئەتىدىن بېرى ساقلاپ تاقىتى تاق بولغان يولۇچىلار بىر - بىرىنى ئىتتىرىشىپ ئاپتوبۇسقا چىقىشتى - دە، ئاپتوبۇس ئاستا قوزغالدى. بىكەتتە ئەمدى خەيرىنسا بىلەن باھارلا قالغانىدى.

— سەندە مەكتەپكە چىقىۋالغۇدەكمۇ پۇل يوقمىدى؟ — سورىدى خەيرىنسا يىراقلاپ كېتىۋاتقان ئاپتوبۇستىن كۆزىنى ئۈزمەي.

— يوق.

— ئەمسە ھېلى قانداق چىقىپ كېتەرمىز؟

— غەم قىلما، ئامالى بولۇپ قالار. ھېچ بولمىغاندا مۇراتجاندىن قەرز ئالىمىز.

— تاكسى ھەيدەيدىغان بىر ئاغىنەمگە تېلېفون بېرىۋەتتىم، — دېدى مۇراتجان قىزلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — بەش مىنۇتقا قالماي ئالدىمىزغا ئۇنۇپ بولىدۇ. سىلەردەك نازىنىنلار ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ قايتساڭلار قاملاشماس. تاماقتىن كېيىن تاكسىدا بىرەمدىلا مەكتىپىڭلارغا يەتكۈزۈپ قويىمىز.

خەيرىنسانىڭ كۆڭلى سەل ئارامىغا چۈشكەندەك بولدى. چۈنكى، قورساق تويغۇزۇشتىن باشقا مەكتەپكە قانداق چىقىپ كېتىشىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئەندىشە سېلىپ تۇرىدىغان ئىشلارنىڭ بىرى ئىدى.

— ئاغىنىڭىز پۇلنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەتكەن بولسا كەلمەمدۇ تېخى، — دېدى باھار مۇراتجانغا نازلىق بېقىپ.

— قاراپ تۇرۇڭ، ھازىرلا كېلىپ بولمىسا مەن سىزگە قۇلىقىمنى كېسىپ بېرەي.

— سىزنىڭ قۇلىقىڭىزنى كېسىپ نېمە قىلىمەن؟ — دېدى باھار كۈلكىدىن ئۆزىنى ئاران توختىتىپ، — ياكى ئۇنى ماشىنا ئورنىدا ئىشلەتكىلى بولمىسا.

ـــ مېنىڭ قۇلىقىمنى ئايروپىلان ئورنىدا ئۇچۇرغىلى بولىدۇ.

ـــ ئۇنداقتا ئۇ خاسىيەتلىك قۇلاق ئوخشىمامدۇ.

باھار خەيرىنساغا خۇددى سىرلىق بىر دراما ـــ دا رول ئېلىۋاتقان ئارتىستەك غەمسىز، بىپەرۋا كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇ قانچە ئېرەن قىلمىغانسېرى خەيرىنسانىڭ كۆڭلىدىكى غەم ـ ئەندىشە شۇنچە كۈچەيمەپ باراتتى. شۇ ئارىدا ئوتتاشتەك جۇلالىنىپ تۇرىدىغان «شالى» ماركىلىق قىزىل ماشىنا ئۇلارنىڭ ئالدىدا توختاپ، سېرىق بۇرۇت بىر يىگىت كابىنكىدىن بېشىنى چىقاردى.

ـــ خۇداغا شۈكرى، قۇلىقىمۇ كېسىلمەيدىغان بولدى، ـــ دېدى مۇراتجان شوپۇر يىگىت بىلەن كۆرۈشكەچ.

قىزلار يەنە قاقاقلاپ كۈلۈشتى. بولۇپمۇ باھارنىڭ كۈلكىسى ئالاھىدە جاراڭلىق ئىدى.

ـــ سېنىڭ قۇلىقىڭنى كىم كېسىدىكەن؟ ـــ دېدى شوپۇر يەرگە چۈشۈپ ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى جالاقلىدە يېپىۋېتىپ.

ـــ كىم كېسەتتى، باھارگۈل كېسىدۇ ـ دە.

ـــ ئەندىشە قىلما، ئەخمەق. باھارگۈل سېنىڭ قۇلىقىڭنى كېسىشكە ھەرگىز چىدىمايدۇ.

ـــ يۇرۇڭلار، ئاۋۇ ئاشخانىغا كىرىپ قورساقنى توقلايلى، ـــ دېدى مۇراتجان يېقىنلا يەردىكى ئۇنىڭالغۇدىن ناخشا ئاۋازى ياڭراۋاتقان ئاشخانىنى كۆرسىتىپ، ـــ تامىقى يامان ئەمەس.

ئاشخانىنىڭ ئىشىكى ئوستىدىكى يوغان ئاق سىرلىق تاختايغا ئالقىنىنى كەڭ ئېچىپ خېرىدارلارنى ئاشخانىغا تەكلىپ قىلىۋاتقان ئاق پوسمىلىق ئەرنىڭ سۈرىتى، سۈرەتنىڭ يېنىغا «قارلىق چوققا ئاشخانىسى» دېگەن خەت چۈشۈرۈلگەنىدى. ئىككى مەڭزى گۆشگىر دېدەك سېمىز، پاكار بويلۇق، قاپقارا

بۇرۇتى مايلىشاڭغۇ بىر يىگىت يوغان چېلەكتە يۇندا كۆتۈرۈپ چىقتى ـ ده، سېمونت يولغا شالاقشتىپ تۆكتى.

ـــ قېنى مېهمانلار، ئاشخانىغا مەرھەمەت، ـــ دېدى يىگىت غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازدا.

ئۇلار ئاشخانىغا كىرىشتى. ئاشخانا ئىچى خېلىلا ئىسسىق ئىدى. ھەر خىل تاۋاملىق مەززىلىك پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلۇپ، ئاچ قورساقلىق تەقەززاسىنى تېخىمۇ ئاشۇرماقتا ئىدى. ئۇلار يۇمىلاق شىرەنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشىغا سەپكۇن يوز، بىر تۇتام سېرىق چېچى ئاق پوسمىلىق سىرتىدا خۇددى ئۆچكىنىڭ ساقىلىدەك ساڭگىلاپ تۇرىدىغان كۇتكۇچى قىز ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ سورىدى.

ـــ مېهمانلار نېمە تاماق يەيدىكىن؟

ـــ نېمە تاماق يەيمىز، قىزلار؟ ـــ مۇراتجان باھارنىڭ چىرايىغا سوئال نەزەرى بىلەن تىكىلدى.

ـــ ئىختىيار سىزدە، ـــ دېدى باھار، ـــ سىزنىڭ كۆڭلىڭىز نېمە تارتسا شۇنى يەيلى.

ـــ نېمە يېسەڭلار شۇ بار، ـــ دېدى كۇتكۇچى قىز چاي قۇيغاچ، ـــ پولۇنى ھازىرلا ئاچتۇق.

ـــ پولۇ يەمدۇق؟

باھار بېشىنى ماقۇل مەنىسىدە يېنىك لىڭشىتتى.

ـــ ئەمىسە تۆت كىشىلىك پولۇ! ـــ دېدى مۇراتجان كۇتكۇچىگە بۇرۇلۇپ.

شۇ چاغدا شوپۇر يىگىتمۇ كىرىپ كەلدى.

ـــ پولۇ يەيدىغان بولدۇق، بوپتۇمۇ؟ ـــ سورىدى مۇراتجان.

ـــ نېمە يېسەك ئوخشاش، ـــ مەڭىستىمىگەندەك جاۋاب بەردى شوپۇر مۇراتجاننىڭ يېنىغا كېلىپ، ـــ قوپ، سىرتقا چىقىپ بىرەر تالدىن تاماكا چېكىشىپ كىرەيلى.

ئۇلار چىقىپ كېتىپ ئۇزاققا قالمايلا شىرەگە هورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان گۆشلۈك پولۇ كەلتۈرۈلدى. قىزلارنىڭ قورسىقى غولدۇرلاپ تۇرسىمۇ تۇكۇرۈكىنى يۇتۇپ ئولتۇرۇشتى. يىگىتلەر كىرىپ دەۋەت قىلمىغۇچە تاماققا قول ئۇزىتىشقا بولمايتتى. بىردەم چىدىيالمىسا، يىگىتلەرنىڭ ئالدىدا ئەدەپسىزلىك بولاتتى.

يىگىتلەرمۇ ئۇلارنى ئانچە ئۇزاق ساقلاتمىدى. قىزلار ئۆزلىرىنى سالاپەتلىك كۆرسىتىش ئۈچۈن يۇمشاق قەغەز بىلەن لېۋىنى سۈرتۈۋاتقاندا، ئۇلار بىردىن تاماكىنى توغرا چىشلىگەن هالدا كىرىپ كەلدى. هەمدە:

— قېنى تاماققا مەرهەمەت، — دېدى ئىككىسى تەڭلا.

تاماقتىن كېيىن مۇراتجان باهارنى چاقىرىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى. شىرەنىڭ بىر تەرىپىدە شوپۇر يىگىت، بىر تەرىپىدە خەيرىنسا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل قارىشىپ ئولتۇرۇشاتتى.

— ئىسمىڭىز نېمە؟

— خەيرىنسا.

— ئۆيىڭىز نەدە؟

— باهار بىلەن بىر يەردىن. ئىككىمىزنىڭ ئۆيىمىزمۇ يېقىن. كىچىكىمىزدىن بىرگە ئويناپ چوڭ بولغان.

سىرتتىكىلەر قايتىپ كىرىشتى. باهارنىڭ چىرايىدا بىر خىل هودۇقۇش ئالامىتى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇ خەيرىنسانى شەرەتلەپ يەنە سىرتقا ماڭدى. ئەمدى سىرتقا چىقىش نۆۋىتى ئۆزىگە كەلگەنلىكىدىن ئەجەبلەنگەن خەيرىنسا دوستىغا ئەگەشتى.

— نېمە گەپ؟ — سورىدى خەيرىنسا ئاشخانىنىڭ ئالدىغا چىقىپ.

— مۇراتجان باشقا بىر گەپنى قىلىۋاتىدۇ، ئاداش.

— قانداق گەپنى؟

باهار خەيرىنسادىن ئەيمەنگەندەك يانغا قاراپ تۇرۇپ پەس ئاۋازدا جاۋاب بەردى.

— «تاكسىغا ئولتۇرۇپ بىزنىڭكىگە بارايلى» دەيدۇ.

— نېمە؟ ئۇ يەرگە نېمىشقا بارىدىكەنمىز؟ بىزنى تاماقتىن كېيىنلا مەكتەپكە ئاپىرىپ قويماقچى بولغانىدىغۇ، — گاڭگىراپ قالغان خەيرىنسا باھارغا نۇرغۇن سوئاللارنى ياغدۇرۇۋەتتى.

— ئۇ گېپىدىن يېنىۋالدى. «بىزنىڭ تەلىپىمىزنى رەت قىلساڭلار، يېگەن تاماقنىڭ پۇلىنى ئۆزۈڭلار تۆلەيسىلەر» دەيدۇ.

— سەن نېمە دېدىڭ؟

باھار بېشىنى چۈشىنىكسىز ئىرغاڭشىتىپ قويدى.

— سەن ھېلى ئۇنى تۇغقىنىم دېمىگەنمىتىڭ؟

— راست گەپنى دېگەندە بىز تۇغقان ئەمەس.

— مەن بارمايمەن باھار، تاماقنىڭ پۇلىنى تۆلە دېسە ئاشپەزلەرگە بىرنەچچە كۇن قاچا - قومۇچ يۇيۇشۇپ بەرسەم بېرىمەنكى، يات ئادەملەرنىڭ ئارقىسىدىن ھەرگىز ماڭمايمەن.

— ئۇنداق دېمە، ئاداش، ئۇلار يۇز كويدىن پۇل بېرىدىغان بولدى.

— يۇز كويدىن؟ نېمىشقا بېرىدىكەن؟

— شۇنمۇ چۈشەنمىدىڭمۇ؟ قىزلارغا يېگىتلەر يۇز كوينى نېمىشقا بېرەتتى؟ . . . ناھايىتى بىردەم كاشىلا بولىمىز شۇ.

— ياق، — خەيرىنسانىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، — مەن ئۆلسەممۇ ئۇنداق ئىشنى قىلمايمەن.

— ئۆزۈڭ بىلىسەن، ئاداش. بىز ھازىر ناھايىتى قىيىن شارائىتتا تۇرۇۋاتىمىز. بولۇپمۇ سېنىڭ ئەھۋالىڭ چاتاق. مەكتەپكە تۆلەيدىغان پۇلنى تېخى ھەل قىلالمىدىڭ. ماڭمۇ ئەللىك كوي بەرمىسەڭ بولمايدۇ. مەن سەندە پۇل يوقلۇقىنى بىلىپ ئاشۇ قەرزنى سۆيلىمىدىم. ئەتىدىن داداڭغا بىر كۇن

ساقلىغان بولساڭمۇ داداڭ كەلمىدى. ئېنىقكى، داداڭ پۇل تاپالمىغان گەپ. مۇشۇنداق چاغدا بىزمۇ ئۆزىمىزدە بار بولغان ئىمكانىيەتتىن پايدىلىنىپ ئازراق پۇل تاپساق نېمە قىلغۇدەك؟ ھازىر بىزگە يۇز كوي دېگەن ئاز پۇلمۇ؟ سەنمۇ يۇز كوينى ئېلىپ مېنىڭ ئەللىك كويۇمنى بەرسەڭ قالغىنىنى ئۆزۈڭ خەجلەپ، ئۆيۈڭدىكىلەرگە جاپانى ئازراق سالسەن ئەمەسمۇ.

خەيرىنسا ئىككىلىنىپ قالدى. چۈنكى، باھار ئۇنى ناھايىتى ياماق يەردە قىستىغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئارقىسىغا يانالمايدىغان ھاڭنىڭ لېۋىگە كېلىپ قالغانلىقىنى ئەمدى بىلدى.

— ماڭ ئاداش، پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويمايلى، — باھار ئۇنى يەنە ئالدىراتتى.

— مەن بەك قورقۇپ كېتىۋاتىمەن، ئاداش.

— قورقما، ئۇنچىۋالا قورقۇش كەتمەيدۇ.

— سەن بۇرۇنمۇ قىلىپ باققانمۇ؟

— ئەمدى... يوقسۇزلۇق دېگەن يامانكەن، ئاداش، پۇل بولمىسا ياشىغىلى بولمىغاندىكىن، ئامالسىزلىقتىن...

خەيرىنسانىڭ تېنىگە غايىبانە تىترەك ئولاشتى. يۈرىكى قورقۇنچ ئارىلاشقان بىر خىل ھاياجان ئىچىدە دۈپۈرلەپ كەتتى.

— كەچلىك مۇزاكىرىگە ئۇلگۇرەلمەسەك قانداق قىلغۇلۇق؟

— چوقۇم ئۇلگۇرىمىز. ئۇلار تاكسىدا مەكتەپكە ئاپىرىپ قويماقچى.

ئون ئىككىنچى باب

قىزغۇچ قۇياش يىراق تاغنىڭ ئارقىسىغا مۆكۈۋاتاتتى. «شالى» ماركىلىق قىزىل ماشىنا بازار ئارىلاپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇ بازاردىن يانغان ئېشەك ھارۋىلىرىنى، ماشىنا، تراكتورلارنى

تەلۇنلىك بىلەن ياناپ ئىلگىرىلەيتتى. شوپۇرغا يانمۇ يان ئولتۇرغان مۇراتجان ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ باھارنىڭ قۇلىقىغا نېمىلەرنىدۇر پىچىرلايتتى. باھارمۇ خاتىرجەم ھالدا ئۇنىڭ سۆزلىرىگە باش لىڭشىتىپ رازىلىق بىلدۈرمەكتە ئىدى. خەيرىنسانى ھېلىدىن - ھېلىغا قورقۇنچ باساتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە ئىش قىلىش ئۈچۈن ماڭغانلىقىنى ئويلىسا، ئۆزىنى كاچاتلىغۇسى، كۆزىنى يۇمۇپلا ماشىنىدىن سەكرىگۈسى كېلەتتى. ئەمما، سەكرەش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. خەيرىنسا ئائىلىسىنى ئويلىدى. ئۆزى ئۈچۈن جېنىدىن كېچىشكە ھەرقاچان تەييار تۇرىدىغان ئاتا - ئانىسىنى يادىغا ئالدى. ئانىسىنىڭ بىر قېتىمقى نەسىھەتلىرىنى خىيالىغا كەلتۈردى. يازلىق تەتىلگە قويۇپ بېرىشتىن سەل بۇرۇنقى ئىش ئىدى. نۇرنىساخان ئاچا خەيرىنسانى ئەگەشتۇرۇپ مەھەللىنىڭ چېتىدىكى ئۆزىگە قاراشلىق يەرگە ئۆرۈك تېرىش ئۈچۈن باردى. ئېگىز قاشانىڭ ئۈستىدىكى ئۈچ تۈپ ئۆرۈك راسا پىشىپ كەتكەنىدى. ئۆرۈك تۈۋىدىكى قاشالىرىغا قىياق باغلاپ كەتكەن ئېرىقتا سۈزۈك سۇ شىلدىرلاپ ئاقاتتى. ئېڭىزلىققا تىكىلگەن قوناق بىر غېرىچتەك ئۆسكەن بولۇپ، ئۆرۈك تۈۋىدىكى مايسا ھەم ئالا، ھەم سېرىق ئىدى. ۋاقتىدا تېرىلمىگەن ئۆرۈكلەرنىڭ بەزىسى قورۇلغان، بەزىسى چۈشكەن يېرىدىلا ئېزىلگەن، يەنە ئېلىپلا ئاغزىغا سالغۇدەك ئۆرۈكلەرمۇ ئۇچرايتتى.

كېلىپلا ئىشقا كىرىشىپ كەتكەن خەيرىنسا مۇرىسىدىن ساڭگىلاپ ئالدىغا چۈشۈۋالغان تۇم ئىككى ئۆرۈم چېچىنى زەرب بىلەن سىلكىپ ئارقىسىغا ئاتاتتى. بىردەمدىلا خەيرىنسانىڭ پېشانىسىدىن تەر چىپىلداپ ئېقىشقا باشلىدى. تەر ئۇنىڭ چىرايىنى پارقىرىتىۋەتكەنىدى. خەيرىنسا چىرايلىق پىشقان ئۆرۈكلەردىن بىرنەچچىنى يۇدى - دە، ئانىسىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى.

ـــ ئۆرۈك يەك، ئانا.

ـــ ئۆزىڭىز يەۋېرىك، بالام، مېنىڭ قولۇم...ـــ نۇرنىساخان ئاچا ئۆرۈكنىڭ شىرنىسىدە كەپشەرلىشىپ كەتكەن قوللىرىنى قىزغا كۆرسەتتى.

ـــ ئاغزىڭىزغا سېلىپ قويايلى ئەمىسە، ـــ خەيرىنسا سارغىيىپ پىشقان بىر دانە ئۆرۈكنى ئانىسىنىڭ ئاغزىغا سېلىپ قويدى.

ئانا خېلى ئۇزاققىچە ئۇندىمىدى. ھەرقاچان قىممەتلىك ۋە يېقىملىق گەپلىرى ئۆكسىمەيدىغان باغرى يۇمشاق ئانىنىڭ بۇگۈنكى جىمغۇرلۇقى خەيرىنساغا سەل غەلىتە تۇيۇلدى. ئەمما، ئانا شۇ تاپتا گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلمەيۋاتاتتى. بىر چاغدا خەيرىنسانىڭ ئىككى قەدەم نېرىسىدا ئۆرۈك تېرىۋاتقان ئانا كۆڭلىكىدىكىنى ئۇدۇللا ئېيتىۋەتتى.

ـــ شەھەردە نى ـ نى ئەسكى ئادەملەر بار، بالام، بەزى ئىشلاردا بەك دىققەت قىلىڭ.

ـــ سىز نېمە دېمەكچى، ئانا؟

ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئۇچراشتى. ئانىنىڭ كۆزلىرىدە ھېچقاچان بايقالمىغان بىر خىل ئىپادە: ھېسداشلىققۇ، ئەيىبلەشكىمۇ، گۇمانغىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان، لېكىن ھەدېگەندە قايسىسىغا تەۋەلىكىنى ئېنىق بىلگىلى بولمايدىغان بىر خىل ئىپادە ئەكس ئېتىپ قالدى. خەيرىنسا ھودۇقۇپ كەتتى.

ـــ سىز بۇ يىل ئۇن بەش ياشقا كىرىپ قالدىڭىز، بالام، ـــ گېپىنى داۋاملاشتۇردى قوللىرى ئىشتىن توختىمىغان ئانا، ـــ يامان غەرەزلىك كىشىلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتمىسۇن دەپ بەزى ئىشلارنى ئېيتىڭىزگە سېلىپ قويايلى دېدىم.

ـــ مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ، ئانا. مەن سىزنىڭ كۆتكەن يېرىڭىزدىن چىقمەن.

ئانا ئارتۇقچە گەپ كوچىلىمىدى. ئەمما، بىرەر ئىشنى

دېمەكچى بولۇپ توختىۋالغاندەكلا قىلاتتى. خەيرىنسا خېلى ئۇزاققىچە ئانىسىنىڭ ئاشۇ گېپىنى ئويلاپ يۈردى. «ئانام زادى نېمە مەقسەتتە ھېلىقى گەپنى دېگەندۇ؟ بىرەرسى يالغاندىن گەپ چاققانمىدۇ يا. ياكى توختىروزى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىزنى سېزىپ قالغانمىدۇ؟ توختىروزى بىلەن بىر ـ بىرىمىزنى ياخشى كۆرىدىغىنىمىز راست. لېكىن، يەرگە قاراپ قالغۇدەك بىرەر يامان ئىش قىلىپ سالمىغىنىمىز ئۆزىمىزگە ئايان... ماشىنىنىڭ چىپچىدە توختىشى بىلەن تەڭ خەيرىنسانىڭ خىيالىمۇ ئۇزۇلدى.

ـــ كەلدۇق، ـــ شوپۇر مۇراتجانغا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ماشىنىدىن چۈشتى.

مۇراتجان يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇدۇلدىكى ئۆينىڭ يېشىل سىرلىق دەرۋازىسىنى ئاچتى. خەيرىنسا باھارنىڭ پېشىدىن تارتىپ «ئۆيگە كىرمەيلى» دېمەكچىمۇ بولغانىدى. بىراق، باھار ماشىنىدىن چۈشۈپلا شىپىرلاپ ھويلىغا كىرىپ كەتتى.

ـــ قېنى، مەرھەمەت، ـــ شوپۇر خەيرىنسانىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.

ـــ چاپسان ماڭ، ـــ ھويلىغا كىرىپ بولغان باھارمۇ ئارقىسىغا قاراپ خەيرىنسانى شەرەتلىدى. تارغىنا ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يايراقلىرى سولاشقان ئالما دەرىخى تۇراتتى. ئاللىقاچان قۇرۇپ كەتكەن كاۋىنىڭ پىلەكلىرى ساڭگىلاشقان، يەر يۈزىنى كاۋىنىڭ غازاڭلىرى قاپلاپ كەتكەنىدى.

ئۇلار ئۆيگە كىرىشتى. ئۆي ئىككى ئېغىزلىق بولۇپ، ئىچكىرىكى ئۆينىڭ ئىشىكى ھىم ئېتىلگەن. تاشقىرىقى ئۆيگە ئىككى دانە سىرلانمىغان كارىۋات قويۇلغانىدى. بىر كارىۋاتقا كىرلاشقان ئورۇن ـ كۆرپىلەر قالايمىقان دۆۋىلەنگەن، يەنە بىر كارىۋاتقا گىلەم سېلىقلىق تۇراتتى. ئۆينىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدىن گۈپۈلدەپ ئورۇلغان بەتبۇي پۇراق كۆڭۈلنى

ئايلاندۇراتتى. خەيرىنسا گىلەم سېلىنغان كارىۋاتتا باھارغا يېقىن سىغدىلىپ ئولتۇرۇۋالدى. مۇراتجان ئورۇن - كۆرپىلەرنىڭ يېرىمىنى بوش كارىۋاتقا ئەكېلىپ گۇپپىدە تاشلىدى - دە، باھارنىڭ بىلىكىدىن تۇتتى.

— ئەمىسە ئاۋۇال پۇلنى بېرىڭلار، — دېدى باھار مۇراتجاننىڭ چىرايىغا ئەيمىنىش بىلەن تىكىلىپ.

— قايسى پۇلنى؟

— يۈز كويدىن بېرىدىغان بولغانغۇ.

— بۇگۈن يېنىمىزدا پۇل يوقكەن، كېيىنكى قېتىمدا بېرەيلى.

— ياق، بىز بۇ يەرگە پۇلنى دەپ كەلگەن، پۇل بېرەلمىسەڭلار بىزنى مەكتەپكە ئاپىرىپ قويۇڭلار.

— قىزچاق، — دېدى مۇراتجان باھارنىڭ بويىنىنى قايرىپ، — ياخشىلىقچە ماقۇل دېمىسەڭىز مېنىڭ سىزگە كۈچۈم يېتىدۇ.

بۇ چاغدا شوپۇر كۆزلىرىنى ئاچ بۆرىدەك پارقىرىتىپ خەيرىنسانىڭ ئالدىغا كەلدى. خەيرىنسا ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى. شوپۇر خۇددى كەپتەر ئالغان بۈركۈتتەك قاماللاپ خەيرىنسانى كارىۋاتقا ئەكېلىپ يانقۇزدى. خەيرىنسا شوپۇرنىڭ قوللىرىدىن يۇلقۇناتتى، توۋلايتتى، يالۋۇراتتى. ئەمما، شوپۇر ئۇنىڭ ناله - زارىغا قۇلاق سالماي ئېغىر گەۋدىسى بىلەن خەيرىنسانى بېسىۋالدى. خەيرىنسا نەپەس ئالالماي بوغۇلۇپ قالدى. شوپۇرنىڭ قاتتىق قوللىرى خەيرىنسانىڭ بەدەنلىرىنى توختىماي سىلايتتى. خەيرىنسا شوپۇرنىڭ قولىنى جان - جەھلى بىلەن قاتتىق چىشلىدى. شوپۇر ۋايجانلىغىنىچە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. خەيرىنسامۇ كارىۋاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ ئىشىككە ئېتىلدى. ئەمما، ئىشىك ئاللىقاچان تاقىلىپ بولغانىدى. بۇ چاغدا باھارمۇ ئۆز تېنىگە ئىگىدارچىلىق

قىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغانىدى. شوپۇر خەيرىنساغا يەنە ئېتىلدى. خەيرىنسا ئۆزي ئىچىدە ئۇ بۇلۇڭدىن بۇ بۇلۇڭغا قاچاتتى. تەلۈلۈك بىلەن يېپىشقان شوپۇرنىڭ يۈزىگە خۇددى ياۋا مۇشۇكتەك چاڭ سالاتتى. چىشلەيتتى، تېپەتتى... ئاخىر شوپۇر ئۇنى بۇلۇڭغا قىستاپ كېلىپ تۇتۇۋالدى ـ دە، بېلىدىن قۇچاقلاپ ئەكېلىپ كارىۋاتقا تاشلىدى. شوپۇرنىڭ ھەرىكىتىدىن بىر خىل ياۋۇزلۇق، رەھىمسىزلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇ خەيرىنسانى چاڭ بېسىپ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى سالغىلى تۇردى. دەل شۇ چاغدا خەيرىنسا شوپۇرنىڭ ئالدىغا چەنلەپ بىرنى تېپىۋىدى، ئارقىسىغا ئۆچۈپ چۈشتى. شوپۇرنىڭ چىرايى سامانەك تاتىرىپ، پېشانىسىدىن تەر ئېقىشقا باشلىدى. ئۇ كارىۋاتنىڭ بوزىسىغا ئېسىلىپ مىڭ تەستە ئورنىدىن تۇردى ـ دە، خەيرىنساغا قايتا ئېتىلدى. ئەمدى ئۇ خەيرىنسانى تۇتۇشقا ئىنتىلمەي ئۇدۇل كەلگەن يەرلىرىگە مۇشت ئېتىشقا باشلىدى. نازۇك تەن بىرنەچچە مۇشت يېگەندىن كېيىن سەنتۈرۈلۈپ تامغا يۆلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، بېشى پىرقىراپ كېتىۋاتاتتى. شوپۇر چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ خەيرىنسانىڭ چېچىدىن ئالدى ـ دە، تامغا ئىككىنى ئۇستۇردى. خەيرىنسا ئەمدى قاياققا سۇرۇنسە ماڭىدىغان، تاشلاپ قويسا ئۆلۈكتەك جىم ياتىدىغان ھالغا كەلگەنىدى. شوپۇر ئۇنى كارىۋاتقا ئەكېلىپ پوككىدە تاشلىدى.

* * *

ـــ خەيرىنسا، خەيرىنسا كۆزۈڭنى ئاچقىنا.

خەيرىنسا ئىسسىق بىر قولنىڭ يېنىڭ مىدىرلىتىشىدىن ھوشىغا كەلدى. پۈتۈن بەدىنى خۇددى چېقىۋەتكەندەك زىڭىلداپ ئاغرىيتتى. بولۇپمۇ بېشىنىڭ ئاغرىقىغا چىداشلىق بېرىش

قىيىن ئىدى. ئۇ كۆزلىرىنى تەسلىكتە ئاچتى. ئۇنىڭ بېشىدا چاچلىرى چۈۋۈلغان، قاپاقلىرى ئىششىغان باھار قاراپ ئولتۇراتتى.

— بۇ قەيەر؟ — دېدى خەيرىنسا ناتونۇش ئۆينىڭ تام-تورۇسلىرىغا قاراپ، — بىز بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىمىز؟

— بۇ...

باھار خەيرىنسانىڭ جاۋابىغا كۆز يېشى ئارقىلىق جاۋاب بەردى. خەيرىنسا دەرھال بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك ئۆزىنى كاچاتلاپ، چاچلىرىنى يۇلۇشقا باشلىدى. باھار خەيرىنسانىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋالدى. ئۇلار خېلى ئۇزاق تىركەشتى. خەيرىنسانىڭ ھالىتى خۇددى ئەقلىدىن ئازغان سەۋدايىنىڭكىدەك قوپال ۋە قورقۇنچلۇق ئىدى. ئاخىر ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن خەيرىنسا باھارغا يۆلىنىپ ئېسىدەپ يىغلاپ كەتتى. باھارمۇ خەيرىنسانىڭ بېشىنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپ يىغلايتتى. مۇشتەك ئىششىپ چىققان پېشانىسىگە، كۆكرىپ تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن يۈز-كۆزلىرىگە سۆيەتتى.

— ھەممە گۇناھ مەندە، ھەممىنى قىلغان مەن، مەن سېنى نابۇت قىلدىم. ئەمدى بۇ يەردىن چىقىپ كېتەيلى، ئاداش، — دېدى باھار يىغىدىن توختاپ.

— قانداق چىقىپ كېتىمىز؟

— ئۇ چىل بۆرىلەر سىرتقا چىقىپ كېتىشتى. مۇشۇ پۈرسەتتە بىر ئامالنى قىلايلى، كىيىملىرىڭنى چاپسان كىيگىن.

— ۋاي، ۋايجان، — خەيرىنسا ئۆرە بولالماي ئىڭرايتتى.

— چىدىغىن ئاداش، بىردەم چىداشلىق بەرسەڭلار قۇتۇلۇپ كېتەلەيمىز.

باھار خەيرىنسانى يۆلەشتۇرۇپ ئىشىكنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. ئەپسۇسكى، ئىشىك سىرتتىن تاقىۋېتىلگەنىدى. باھار خەيرىنسانى يەنە شۇ لەنتى كارىۋاتقا ئەكېلىپ ياتقۇزدى. بۇ

چاغدا يولدىن بىر ماشىنىنىڭ گۈرۈلدەپ ئۆتكەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ھاۋادانىڭ شادلىقى يوقكەن، — دېدى باھار، — ئەينەكنى چاقساقلا يامىشىپ چىقىپ كېتىمىز.

— مەن ئۇ يەردىن چىقالمايمەن.

— ئەمىسە مەن سىرتقا چىقىپ قۇلۇپنى چاقاي.

خەيرىنسا «ماقۇل» دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

باھار كارىۋات ئۈستىگە چىقىپ ھاۋادانىڭ ئەينەكنى جاراڭلىتىپ چېقىپ تاشلىدى. ئاندىن ھاۋادانغا ياماشتى ـ دە، بېلىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمىنى سىرتقا چىقىرىپ بولغاندا توختاپ قالدى. ئۇنىڭ ھېچنەرسىگە ئىلىنەلمىگەن پۇتلىرى پۇلاڭشىپ قالدى. بۇنى كۆرگەن خەيرىنسا چىشىنى چىڭ چىشلەپ تۇرۇپ باھارنىڭ پۇتىنى يۆلىدى. باھار مىڭ تەسلىكتە تىزىنى ھاۋادانىڭ گىرۋىكىگە تىرىۋالدى ۋە بىر سىلكىنىپلا ئۆزىنىڭ ئارقىسىغا باشچىلاپ چۈشۈپ كەتتى. قۇرۇق شاخ ـ شۇمبىلارنىڭ قاراسلاپ سۇنغان ئاۋازى بىلەن تەڭ باھار ئېچىنىشلىق ئىڭراپ تاشلىدى.

خەيرىنسا قۇلۇپنىڭ چېقىلىشىنى كۈتۈپ خېلى ئۇزاق ياتتى. ئەمما قۇلۇپ چېقىلمىدى. بىر چاغدا دەرۋازا ئېچىلىپ ھويلىدا ئەرلەرنىڭ گۇدۇڭ ـ گۇدۇڭلىرى پەيدا بولدى. خەيرىنسا قورقىنىدىن بۇلۇڭغا تۇگۇلۇپلا قالغانىدى. كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئۆي ئىچى تېخىمۇ قورقۇنچلۇق، تېخىمۇ دەھشەتلىك تۇس ئالدى. مۇراتجان بىلەن شوپۇر ئۆشىنىسىگە خالتا ئېسىۋالغان، ئارغامچىنىڭ قېتىمىنى ئېشىلىپ كەتكەن چاچلىرى مۇرىسىگە چۈشكەن، ئالا ـ بۇلماچ يەكتەك كىيگەن ئىككى تىلەمچىنى ئەگەشتۇرۇپ كىردى. يۇزىدە چېچەك ئىزى بار، ئېگىز بويلۇق، قولىدا مۇڭگۈز ساپلىق ساپايى بار

تىلەمچىنى خەيرىنسا تېخى تۇنۇگۈن بورا بازىرىدا كۆرگەنىدى. تۇنۇگۈن ھەممە ئادەمگە بىر - بىرلەپ قول ئۇزىتىپ يۇرگەن تىلەمچى ئۇدۇل قاراپ كەلگەندە قورققىنىدىن يۇرىكى پۇلاڭشىپ كەتكەن خەيرىنسا يانغا قاراپ تېز - تېز مېڭىپ كەتكەنىدى. ئەجەبا ئۇنىڭ ئاشۇ چاغدىكى قورقۇشى بۇگۈنكى مۇشۇ پاجىئەنىڭ بېشارىتىمىدۇ؟!

— ۋاھ، ئەجەب چىرايلىق تۇمۇچۇقكەنغۇ، — دېدى قەلەندەر خۇددى قېتىپ قالغاندەك ئولتۇرغان خەيرىنسانىڭ زاكىسىنى يۆلەپ.

— بىز دېگەن مانا مۇشۇنداقلىرىنى تاپمىز، — دېدى شوپۇر ماختانغان ھالدا مەيدىسىنى كېرىپ.

— يەنە بىرسى قېنى؟ — ئېگىز بويلۇق تىلەمچى يەنە بىر كارىۋاتقا يۆزلىنىپ سورىدى.

— ماۋۇ كارىۋاتتا بار ئىدىغۇ، — مۇرات يوتقانىنى تەتۈر ئۆرۈۋەتتى.

تىلەمچىلەر ئوپۇر - توپۇر بولۇپ كېتىشتى. ئۇلار كارىۋاتنىڭ ئاستىغا، قازناق ئۆيگە قاراشماقتا ئىدى.

— يوق، نەگە كەتكەندۇ؟

— ئۇ قېچىپتۇ.

كىمدۇر بىرى چېقىلغان ھاۋادانغا قاراپ توۋلىدى.

— ياپىر، مۇشۇنچە ئېگىز يەردىن قانداق چىقالىغاندۇ؟

— ماڭا سىرتقا چىقىپ قاراپ باق، — دېدى شوپۇر مۇرانقا، — بەلكىم يىراقتا كېتەلمىگەندۇ.

— قويە! — ئېگىز بويلۇق قەلەندەر مۇرانقا قول شىلتىدى، — سىرتقا چىقىۋالغان ئادەم سېنىڭ ساقلاپ تۇرامتى؟ بىرسى قاچسىمۇ يەنە بىرسى بار ئىكەنغۇ مانا.

— ئاۋۇال قورساقنى توقلايلى، — چىرايى قاپقارا كەلگەن قەلەندەر ئۆشنىسىدىكى خورجۇننى مۇرانقا ئۇزاتتى.

مۇرات بىلەن شوپۇر ئۇلارنىڭ ئالدىدا پايپىتەك بولۇشۇپ، بوش كارىۋاتتىكى ئورۇن - كۆرپىلەرنى خەيرىنسا ئولتۇرغان كارىۋاتقا تاشلاپ، بوش كارىۋاتقا داستىخان راسلىدى. داستىخانغا كاۋاپ، تۇخۇم، گۆشگىرده قاتارلىق يېمەكلىكلەر تىزىلغانىدى.

— قىزچاق، ناشتا قىلىۋالامسىز؟ — قازناقتىن قىزىل چايدان كۆتۈرۈپ چىققان مۇرات ھەييارلىق بىلەن سوراپ قويدى.

خەيرىنسا كۆز ئالدىدا يۈز بېرىۋاتقان ئۆزگىرىشلەرگە قاراپ چۈش كۆرۈۋاتقاندەك بولدى. ئىككى قەلەندەر ئوشۇقىغا چۈشۈپ تۇرىدىغان يىرتىق يەكتەكلىرىنى، ساقال - بۇرۇتلىرىنى، مۇرسىده گىلدىڭشىپ تۇرىدىغان ئۇزۇن چاچلىرىنى تاشلاپ ئەسلىي ماھىيىتىنى ئاشكارىلىدى. بازار - رەستىلەرده، ماگىزىن - ئاشپۇزۇللاردا ياشانغان ئادەم سىياقىغا كىرىۋېلىپ تىلەپ يۈرگەن بۇ قەلەندەر ئەسلىي ياش نېمىلەر ئىدى.

ئۇلار راسا ئىشتىها بىلەن غىزالاندى. داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئېگىز بويلۇق قەلەندەر مۇرات بىلەن شوپۇرغا بۇيرۇق قىلدى.

— ئەمدى سىلەر ئىككىڭلار ھۈنەرگە مېڭىڭلار، بىز بىرەدەم پەيزى قىلايلى.

— ماقۇل.

ئۇلار خۇددى بۇيرۇق ئاڭلىغان ئەسكەردەك تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇشتى ۋە ھېلىقىلار سېلىپ تاشلىغان يەكتەك، تەلپەك، ساقال - بۇرۇتلارنى كىيىپ كىشىلەر گۇمان قىلمىغۇدەك ياسانغاندىن كېيىن خالتا - خۇرجۇنلارنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ئېگىز بويلۇق قەلەندەر قىرىق ياش ئەتراپىدىكى تەمبەل، يۈزىنى تۈكۈچ ئۇرغاندەك قويۇق چېچەك ئىزى قاپلىغان ئادەم

ئىدى، يەنە بىرىمۇ ياش جەھەتتىن ئانچە پەرقلەنمەيتتى. چىرايى قارا، كۆزلىرى كىچىك ئىدى. ئېگىز بويلۇق قەلەندەر خەيرىنسانىڭ ئالدىغا كېلىپ كىيىملىرىنى سالغىلى تۇردى.

شۇ چاغدا دەرۋازا قېقىلدى. قازناقتىكى قارا يۈز قەلەندەر يۈگۈرۈپ چىقتى.

— كىمدۇ ئۇ؟

— قاراپ باقمىنا.

قارا يۈزلۈك قەلەندەر ئاستا مارىلاپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى. ئېگىز بويلۇق تىلەمچىمۇ جىم بولۇپ دېرىزىدىن سىرتقا قاراۋاتاتتى. كەلگەن ئادەمنىڭ كىملىكىنى، نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. پەقەت قارا چىراي تىلەمچىنىڭ قوپال گۆركىرىگىنىلا ئاڭلىناتتى.

— يوق دېدىمغۇ، بۇ دېگەن مېنىڭ ئۆيۈم. مېنىڭ ئۆيۈمدە باشقا ئادەم نېمە ئىش قىلاتتى؟

— ئەمىسە قاراپ باقايلى، — كەلگۈچىنىڭ پەسرەك ئاۋازى ئاڭلاندى.

— نېمىگە قاراپ باقاتتىڭ؟ مېنىڭ ئۆيۈمنى ئاختۇرۇشقا ھەققىڭ يوق. ئېگىز بويلۇق قەلەندەر ئالمان ـ تالمان كىيىملىرىنى كىيىپ سىرتقا يۈگۈردى. ئۆينىڭ ئىشىكى ئېچىلىشىغا سىرتتىكى ئاۋازنى خەيرىنسا ئېنىق ئاڭلىدى.

— مۇشۇ يەردە بار، مەن بىلىمەن.

بۇ باھارنىڭ ئاۋازى ئىدى. باھار ئادەم باشلاپ كەلگەندەك قىلاتتى. خەيرىنسا غەپلەت ئۇيقۇسىدىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك ئېسىگە كېلىپ كارىۋاتتىن چۈشتى. ھويلىدا ئۇلار بىرسىنى پاق ـ پۇق ئۇرۇۋاتاتتى. تاياق يېگۈچى ۋايساشقا باشلىدى.

— ۋايجان، ۋاي، جېنىم ئاكا، مېنى ئۇرماڭ...

خەيرىنسانىڭ يۈرىكى ئېتىلىپ كەتكەندەك چىم قىلىپ قالدى. قاتتىق تاياق ئاستىدا تىلەمچىلەرگە يېلىنىۋاتقىنىنى توختىروزى ئىدى. خەيرىنسانى جېنىدىن ئەتىۋا كۆرىدىغان، بىرەر قېتىملىمۇ ھاياسىز چاقچاق قىلىپ باقمىغان بۇ ساپ نىيەت يىگىت ئەمدى خەيرىنسا تارتىپ تۇگىتەلمىگەن دەرد ـ ئەلەمنىڭ داۋامىنى تارتىۋاتاتتى. خەيرىنسا غايىۋى بىر كۈچنىڭ تۈرتكىسىدە ھويلىغا ئېتىلىپ چىقتى. ئېگىز بويلۇق قەلەندەر توختىروزىنى ھويلىدا دوملىتىپ يۈرۈپ دەسسەۋاتاتتى. قارا چىراي قەلەندەر باھارنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ئۆي ئىچىگە سۆرىمەكتە ئىدى. بىر قولىدا ھويلىدىكى ئالما كۆچىتىنى چىڭ تۇتۇۋالغان باھار خەيرىنساغا قاراپ توۋلىدى.

ـــ خەيرىنسا، قاچ! چاپسان قېچىپ كەت، ئاداش!...

ـــ خەيرىنسا، ـــ ئاغزى ـ بۇرنىدىن قان ئېقىۋاتقان توختىروزى خەيرىنسانى كۆرۈپلا قار ـ يامغۇردەك تەـ ـللاپ كەتتى، ـــ مەن سېنى ئادەممىكىن دەپتىمەن...

خەيرىنسا ھېچ نەرسىگە قارىماي ئوچۇق قالغان دەرۋازىدىن ئۆزىنى سىرتقا ئاتتى. ئۇ يۇگۇرەيتتى، قاياقتا ماڭغانلىقىنى، نېمە ئۈچۈن ماڭغانلىقىنى بىلمەي يۇگۇرەيتتى. ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپمۇ قويماي قېچىۋەردى. كوچا بويلىرىدىكى دەل ـ دەرەخ، ئۆي ـ ئىمارەت، يولۇققان ئادەملەر... ھەممىسى ئۇنىڭغا يىرگىنىشلىك تۇيۇلاتتى. ئۇنىڭ ئۇسسۇزلۇقتىن ئاغزى قۇرۇپ كەتكەندى.

ناتونۇش يول ئۇنى يۇرۇكىڭ دەرياسىنىڭ ساھىلىغا ئېلىپ باردى. دەريانىڭ قىرغىقىغا يېغىلىپ ئېقىۋاتقان سۇزۇك سۇ قۇياش نۇرىدا ۋىل ـ ۋىل جىلۋىلىنەتتى. خەيرىنسا ھېرىپ ھالىدىن كەتتى. شۇنداقتىمۇ چىشىنى چىشىغا چىشلەپ يۇگۇرەيتتى. يۇگۇرگەنسېرى بىرەرسى پېشىگە ئېسىلىۋالغاندەك

بەدىنى ئېغىرلىشىپ قەدەم باسقۇچلىك ماجالى قالمىدى. ئۇ ھېچ نەرسىنى ئويلىمايتتى. نېمە قىلىشىنى، نېمە قىلىۋاتقىنىنى بىلمەيتتى. ئاخىر ئۇ دەريانىڭ قىرغىقىغا چىقتى. بەش ئالتە مېتىر ئېگىزلىكتىكى دامبونىڭ ئالدىدا خېلى چوڭقۇر سۇ يىغلىپ ئاقاتتى. خەيرىنسا ئىككىلىنىپ تۇرمايلا دەريا‌غا موللاق ئاتتى. شالاقشىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ دەريا ساھىلىغا چېچىلغان سۇ كۆپۈكچىلىرى قۇياش نۇرىدا جىمىرلاپ قالدى.

[General Information]
书名=木板桥　维吾尔文
SS号=40300820